

**Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav slavistických a východoevropských studií**

Mira Načeva-Marvanová

Disertační práce

Aspekty slovanského "mít" – v gramatice

(Jeho auxiliace a gramatikalizace v konstrukcích typu evropského analytického perfekta "mít" + PPP – bulharština, makedonština a korpusová studie češtiny)

Aspects of the Slavic verb "to have" – in grammar

(Its auxiliation and the grammaticalization of the European analytic perfect type structures "have" + PPP – Bulgarian, Macedonian, and a corpus based study of Czech)

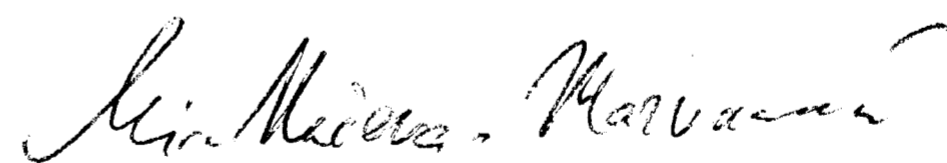
PhD Dissertation

**Vedoucí práce – Prof. PhDr. František Čermák, DrSc.
Filologie – Slovanská filologie**

2008

Prohlašuji, že jsem disertační práci vykonala samostatně s využitím
uvedených pramenů a literatury.

V Praze, 11. května 2008

A handwritten signature in cursive script, appearing to read "Lenka Měsíková".

Děkuji svému učiteli a školiteli profesoru Františku Čermákovi za inspiraci, povzbuzení a systematickou péči při zrodu a zpracování této studie a za vše co mě naučil o jazyce, jazycích a jazykovědě.

Další poděkování patří mému oddělení obecné, indoevropské a balkánské jazykovědy (Institut za bǎlgarski ezik Bulharské akademie věd v Sofii), kde jsem začala svoji vědeckou dráhu, kde se u mě vybuchovala zvědavost a vytrvalost etymologa a kde se mi rovněž dostalo i poznání, že v dějinách jazyků se mnohdy nachází to, nač hledáme odpověď i na rovině synchronního výzkumu teprve dnes.

Jedinečnou bohemistickou zkušenost mi poskytlo a poskytuje také mé současné působení na katedře bohemistiky a slavistiky Univerzity J.E.Purkyně v Ústí nad Labem, které rovněž patří mé poděkování.

Uznání za každodenní podporu a pochopení patří rovněž všem členům mé rodiny, zejména mému manželovi Jiřímu, který mě neúnavně zasvěcoval a zasvěcuje do tajů češtiny jako mateřštiny.

Autorka

Obsah

	Obsah	i-vi
0.	Úvod	
0.1- 0.7	Hlavní akcenty, cíle a východiska	1-5
Část první		
Sloveso "mít" jako jeden z prvních evropeismů		6-63
Kapitola 1: O původu a výskytu		6-13
1.1	Původní struktura a její změny	6
1.2	Pramenné kořeny a jejich původní významy	6
1.3	Významy "chytit" > "vzít"	7
1.3.1	Pragermánština	7
1.3.2	Praalbánština	7
1.4	Významy "brát", "shrábnout"	8
1.4.1	Italické a románské jazyky	8
1.4.2	Omezené tvary v keltských jazycích	8
1.5	Kořen s významy "držet; mít něco chyceného" a jeho evoluce v řečtině	9
1.6	Kořen s významy "chytit, shrábnout" a jeho evoluce v baltštině	9
1.7	Kořen s významy "brát, vzít" a jeho evoluce v praslovanštině	9
1.8	Společný stavový ide. -ē-formant	9
1.9	Období vzniku	10
1.10	Evropský <i>habere</i> -areál a Evropský lingvistický areál (ELA)	10
1.10.1	Západní periferie <i>habere</i> -areálu a ELA	11
1.10.2	Východní periferie <i>habere</i> -areálu a ELA	11
1.10.3	Jihozápadní periferie <i>habere</i> -areálu a ELA	12
1.10.4	Centrum evropského <i>habere</i> -areálu a ELA	13
Kapitola 2: První popis evropského "mít" – řecké sloveso ἔχειν u Aristotela		14-19
2.	Aristoteles a jeho <i>Kategorie</i>	14
2.1	Řecké ἔχειν v systému Aristotelových kategorií	15
2.1.1	Aristotelovy kategorie jako systém popisu "věcí"	15
2.1.2	Řecké ἔχειν v systému Aristotelových "slovesných" kategorií jako pseudotranzitivum a jeho významy	17
2.2	Další popisy slovesa ἔχειν ve spisu <i>Metafyzika</i>	18
2.3	Aristotelova "kategorizace" slovesa ἔχειν – shrnutí	19
Kapitola 3: Typologie perfektních časů – evropský kontext		20-63
3.1	Definování perfekta	20
3.1.1	Poznámky o přístupu k dané problematice	21
3.1.2	Co všechno lze mít na zřeteli, když mluvíme o perfektu?	22
3.1.3	Status	23

3.1.4	Perfektum ve světě a perfektum v Evropě	25
3.1.5	"Prototypy" a názvy perfekta	29
3.1.5.1	K otázce tzv. "prototypů"	30
3.1.5.2	Rozmanitost perfekta	31
3.1.6	Problematika terminologie	31
3.2	Způsoby tvoření perfekta	32
3.2.1	Hlavní strukturní typy ve slovanských jazycích	32
3.2.1.1	Rovina platnosti výsledku děje v přítomnosti	33
3.2.1.2	Rovina platnosti výsledku děje v minulosti	34
3.2.2	Datování vzniku Perfekta I – slovanský kontext. Litevské paralely	34
3.2.3	Datování vzniku Perfekta II – slovanský kontext	35
3.2.4	Proměny v čase slovanských druhů perfekta – formální a funkční	36
3.2.4.1	Perfektum I	36
3.2.4.2	Perfektum II	37
3.2.5	Evropské korespondence	38
3.2.5.1	Auxiliární "mít" v řečtině	39
3.2.5.2	Auxiliární "mít" v latině a románštině	44
3.2.5.3	Vzájemná interference řeckých a latinských konstrukcí – v kontextu " <i>helenizace</i> " latiny a " <i>romanizace</i> " řečtiny	48
3.2.5.4	Auxiliární "mít" v germánských jazycích	53
3.3	Morfologizace tvarů slovanských perfektních časů	56
3.3.1	Tvary s auxiliárním "být"	56
3.3.1.1	Elize	58
3.3.1.2	Syntetizace	59
3.3.2	Tvary s auxiliárním "mít"	60
3.4	Shrnutí	62

Část druhá

Gramatikalizace a auxiliace s ohledem na problematiku perfektních časů 64-94

Kapitola 4: Vymezení podstaty pojmu gramatikalizace 64-82

4.1	Gramatikalizace jako proces	64
4.2	A. Meillet	65
4.3	J. Kuryłowicz	66
4.4	Nová vlna bádání	67
4.5	Definování gramatikalizace	68
4.5.1	Gramatikalizace z hlediska obsahu	69
4.5.2	Gramatikalizace z hlediska průběhu, tj. jako procesu	70
4.5.3	Gramatikalizace jako gradace	70
4.5.3.1	Heineho gradační řetězec	71
4.5.4	Základní mechanismy (postupy nebo principy, parametry, vlastnosti), respektive kritéria průběhu gramatikalizace	73
4.5.4.1	Desémantizace – extenze – dekategoriace – eroze	73
4.5.4.2	Další principy průběhu: vrstvení – divergence – specializace – perzistence	74
4.5.4.3	Kontextově vyvolaná reinterpretace	74

4.5.4.4	Proces reanalýz v generativní gramatice	75
4.5.4.5	Osifikace – idiomatizace – opotřebování – ztráta	76
4.5.5	Další mechanismy v kontextu slovesných kategorií	76
4.5.6	Gramatikalizace a otázka frekvence	77
4.5.7	Faktory a síly	77
4.5.8	Gramatikalizace a sémiotika	78
4.6	Přístupy	78
4.7	Druhy gramatikalizace	79
4.7.1	Gramatikalizace z hlediska původu	79
4.7.2	Gramatikalizace z hlediska parametru	81
4.7.3	Gramatikalizace syntetická a analytická	81
4.7.4	Sémantický posun a gramatikalizace	82
4.7.5	Gramatikalizace a stupně realizace	82

Kapitola 5: Auxiliace jako gramatikalizační proces 83-91

5.1	<i>Auxiliaria</i> neboli <i>verba auxiliaria</i> v gramatické terminologii	83
5.1.1	<i>Auxiliaria</i> a <i>partikule</i>	81
5.1.2	Dělení auxiliarií	84
5.1.3	Aux a AUX	85
5.1.4	Auxiliaria jako markery (fixátory) gramatických kategorií	86
5.2	Auxiliace	86
5.2.1	Binární model È. Benvenista: auxiliant a auxilié	86
5.2.2	Srovnání Benvenista a Heineho – Kutevy	87
5.3	Příklady auxiliace	88
5.3.1	Bulharské příklady perfekta (T. Kuteva)	88
5.3.2	Gradační model perfekta (B. Heine)	90

Kapitola 6: Soubor gramatikalizačních kritérií použitých v této práci 91-94

6.1	Kritéria obecná	91
6.2	Kritéria specifická	92
6.3	Sekundární kritéria: faktory a předpoklady	93
4.-5.-6.	Shrnutí	93

Část třetí

Balkánsko-slovanské typy perfekta a konstrukce typu Perfekta II

Případ makedonštiny a bulharštiny (nástin problematiky) 95-146

A. Případ makedonštiny 95-108

Kapitola 7: Přehled a analýza problematiky makedonského perfekta

7.1	Systém makedonských <i>habere</i> -perfektních časů	95
7.2	Terminologická označení	96
7.3	Gramatikalizace makedonského <i>habere</i> -perfekta a auxiliární funkce slovesa <i>uma</i>	97

7.4	Tzv. <i>esse</i> -formy Perfekta II (<i>сум</i> + PPP)	98
7.5	Perfektní časy v makedonštině s pasivním participiem	99
7.6	Vztahy mezi Perfektem I a Perfektem II	100
7.6.1	Konkurence	100
7.6.2	Případy úplné substituce	101
7.7	Aspektová univerzálnost	101
7.8	Konstrukce reflexivní	103
7.9	Sémantický rozsah makedonských perfektních časů s <i>ума</i>	103
7.10	Frekvence a úzus jednotlivých perfektních časů	105
7.10.1	Dialekty a standard	105
7.10.2	Problematika normy a kodifikace makedonštiny	106
7.11	Perfektum II jako balkánský izogramatismus	106
7.12	Shrnutí	107
B. Případ bulharštiny		109-146
Kapitola 8: Typy a formy v standardu		110-117
8.1	Typ I: <i>умам</i> + PPP-но/-то a jeho základní formy	110
8.2	Typ II: <i>умам</i> + PPP + Odirect a jeho základní formy	112
8.3	Typ III: <i>ума</i> _{impers} + PPP	115
Kapitola 9: Konstrukce <i>умам</i> + PPP a bulharistická tradice – hlavní proudy názorů		118-126
9.1	Stefan Mladenov	118
9.2	Sběratelská práce Genovevy Popovy	118
9.3	Alexandâr Teodorov-Balan	118
9.4	Vladimir Georgiev	119
9.3-4.1	Analytická povaha konstrukce (u Balana a Georgieva)	120
9.5	Stojan Stojanov	120
9.6	Jordan Penčev	121
9.6.1	Úvahy nad Penčevem	122
9.7	Konstantin Popov a Akademická mluvnice bulharštiny; Vera Marovska	123
9.8	Kiril Mirčev a Kiril Kostov	123
9.9	Problém homonymie a pasivní interpretace	123
9.9.1	Rečnik na bâlgarskija ezik	124
9.10	Tania Kuteva	125
Kapitola 10: Otázka gramatikalizace konstrukce typu Perfekta II v bulharštině a funkce slovesa "mít" v nich		126-140
10.1	Modely auxiliarizace T. Kutevy a vývojové fáze V. Georgieva	126
10.1.1	Auxiliační čtyřstupňové schéma T. Kutevy	126
10.1.2	Georgievovy tři fáze vývoje perfekta v bulharštině	127
10.1.3	Shrnutí	129
10.2	Gramatikalizační kritéria a jejich aplikace na bulharštinu	130
10.2.1	Soubor gramatikalizačních kritérií	130

10.2.2	Poznámky k jednotlivým bodům	131
10.2.2.1	Struktura	131
10.2.2.2	Případy oslabené vazby mezi PPP-atributem a syntaktickým objektem	132
10.2.2.3	Linearita	133
10.2.2.4.	Otázka selekce: užití sloves (ne)dokonavých a (ne)přechodných	133
10.2.2.5	Integrace do paradigmatického systému	134
10.2.2.6	Adverbia mezi Aux a hlavním slovesem	135
10.2.2.7	Změny ve tvaru Aux	135
10.2.2.8	Změny ve tvaru hlavního slovesa	136
10.2.2.9	Extenze počtu sloves	136
10.2.2.10	Hlavní sémantické kritérium	136
10.2.2.11	Změny v sémantické náplni finitního tvaru slovesa	137
10.2.2.12	Časová adverbia	137
10.2.2.13	Kongruence (v rodě a čísle) infinitního tvaru (PPP) s přímým objektem	138
10.2.2.14	Absence kongruence tvaru PPP s přímým objektem	139
10.2.2.15	Absence objektu	139
10.2.2.16	Rysy denominalizace PPP na levé straně	139
10.2.2.17	Syntaktický subjekt = agens děje	140
10.2.2.18-19	Konfigurace levé části jako verbální a pravé části jako nominální	140

Kapitola 11: Areálové dimenze konstrukce typu Perfekta II 141-146

11.1	Situace v dialektech	141
11.1.1	Oblasti výskytu	141
11.2	Vztahy k Sprachbundu	144
11.2.1	Pozadí areálových korespondencí	145
8.-11.	Shrnutí	146

Část čtvrtá

Středoevropsko-západoslovanské perfektum: případ konstrukcí typu Perfekta II v současné češtině

(Korpusová studie na bázi ČNK) 147-301

Kapitola 12: Hlavní typy konstrukce a postupy výzkumu 147-151

12.1	Hlavní typy konstrukce typu Perfekta II v češtině	147
12.2	Databáze synchronních korpusů Českého národního korpusu a momentální stav zastoupení vložených textů	148
12.3	Některé obecné kvantitativní údaje	149
12.4	Testování gramatikalizace konstrukce typu Perfekta II a auxiliace slovesa <i>mít</i> na materiálu ČNK	150

Kapitola 13: Typ I *mít* + PPP_{-no/to} a jeho základní formy 151-158

13.1	Základní formy Typu I (A, B, C, D)	151
------	------------------------------------	-----

13.2	Konstrukce typu Perfekta II (Typ I) s tranzitivou	156
13.3	Konstrukce typu Perfekta II (Typ I) s intransitivou	157
13.4	Konstrukce typu Perfekta II (Typ I) a oblast idiomatiky a frazeologie	157

Kapitola 14: Schéma dotazů do ČNK pro Typ I 159-191

14.1	Schéma dotazů	159
14.2	Analýza korpusových dotazů a frekvenčních údajů s komentářem	161
14.2.1	Obecná předloha zadání <i>mít</i> + PPP	162
14.2.2	Obecná předloha zadání <i>mít</i> + PPP _{-no/-to}	162
14.2.3	Zadání s konstrukcí <i>mít</i> + PPP _{-no/-to} na konci věty	163
14.2.4	Konstrukce s nevyjádřeným objektem	163
14.2.4.1	Frekvence celého zadání	163
14.2.4.2	Frekvence hlavních komponentů	164
14.2.4.3	Poznámky k frekvenci tvarů PPP	166
14.2.4.4	Způsob zakončení věty	167
14.2.5-6-7	Problematika vidu tvarů PPP	170
14.2.5	Konstrukce ze sloves dokonavých	170
14.2.6	Konstrukce ze sloves nedokonavých	171
14.2.7	Konstrukce ze sloves obouvidových	172
14.2.5-6-7.1	Shrnutí a tabulky	174
14.2.5-6-7.2	Porovnání výsledků	175
14.2.5-6-7.3	Srovnávací tabulka a vzájemný vztah počtu výskytů s PPP ze sloves dokonavých, nedokonavých a obouvidových	178
14.2.8-9-10	Slovesné časy	179
14.2.8	Výskyty v přítomnosti	179
14.2.9	Výskyty v minulosti	180
14.2.10	Výskyty v budoucnosti	181
14.2.8-9-10.1	Shrnutí výsledků	181
14.2.8-9-10.2	Porovnání podílu výskytů	182
14.2.8-9-10.3	Závěrečná tabulka srovnávací a shrnující všech výsledků	183
14.2.11	Složené konstrukce	185
14.2.11.1	Obecná podoba zadání	185
14.2.11.2	Modální slovesa primární, sekundární, fázová aj.	186
14.2.11.3	Porovnání frekvence výskytů	187
14.2.12	Inverze konstrukce <i>mít</i> + PPP	189
14.2.13	Inverze konstrukce <i>mít</i> + PPP _{-no/-to}	189
14.3	Závěry	190

Kapitola 15: Typ II *mít* + PPP + O_{acc} a jeho základní formy 191-194

15.1	Základní formy Typu I (E, F, G, H)	191
------	------------------------------------	-----

Kapitola 16: Schéma dotazů do ČNK pro Typ II 194-242

16.1	Schéma dotazů	194
16.2	Analýza korpusových dotazů a frekvenčních údajů s komentářem	199
16.2.1	Výchozí předloha obecného zadání	199

16.2.2	Model předlohy <i>mít</i> + PPP + Objekt_{acc}	200
16.2.2.1	Vztah tvarů v z hlediska rodu a čísla: výskyty v n.sg. vs. výskyty ostatní	201
16.2.3-4-5	Problematika slovesného vidu tvaru PPP	202
16.2.3	Konstrukce ze sloves dokonavých	202
16.2.4	Konstrukce ze sloves nedokonavých	205
16.2.5	Konstrukce ze sloves obouvidových	205
16.2.3-4-5.1	Shrnutí výsledků	206
16.2.6-7-8	Slovesné časy	208
16.2.6	Výskyty v přítomnosti	208
16.2.7	Výskyty v minulosti	209
16.2.8	Výskyty v budoucnosti	209
16.2.6-7-8.1	Shrnutí výsledků	210
16.2.9	Složené konstrukce s modálními, fázovými aj. slovesy	211
16.2.10	Model předlohy: objekt před <i>mít</i> + PPP	212
16.2.11-12-13	Problematika slovesného vidu tvaru PPP	212
16.2.11	Konstrukce ze sloves dokonavých	212
16.2.12	Konstrukce ze sloves nedokonavých	213
16.2.13	Konstrukce ze sloves obouvidových	213
16.2.11-12-13.1	Shrnutí výsledků	214
16.2.14-15-16	Výskyty z hlediska času	214
16.2.14	Podíl výskytů v přítomnosti	214
16.2.15	Výskyty v minulosti	215
16.2.16	Výskyty v budoucnosti	215
16.2.14-15-16.1	Shrnutí výsledků	216
16.2.17	Složené konstrukce s modálními, fázovými aj. slovesy	216
16.2.18	Rozšířená varianta základní předlohy s fakultativním intervalem	217
16.2.19-20-21	Výskyty z hlediska vidu	217
16.2.19	Podíl výskytů ze sloves dokonavých	218
16.2.20	Podíl výskytů ze sloves nedokonavých	218
16.2.21	Podíl výskytů ze sloves obouvidových	219
16.2.19-20-21.1	Shrnutí	219
16.2.22-23-24	Temporální zařazení výskytů s intervalem	220
16.2.22	Výskyty v přítomnosti	221
16.2.23	Výskyty v minulosti	221
16.2.24	Výskyty v budoucnosti	222
16.2.22-23-24.1	Shrnutí frekvenčních údajů	222
16.2.25	Výskyty s modálními a některými jinými slovesy	223
16.2.26	Model předlohy s objektem v interpozici	224
16.2.27-28-29	Problematika slovesného vidu tvaru PPP	225
16.2.27	Výskyty s tvarem PPP ze sloves dokonavých	225
16.2.28	Výskyty s tvarem PPP ze sloves nedokonavých	226
16.2.29	Výskyty s tvarem PPP ze sloves obouvidových	226
16.2.27-28-29.1	Shrnutí údajů k sledované předloze	227
16.2.30-31-32	Výskyty z hlediska slovesného času konstrukce	228
16.2.30	Výskyty v přítomnosti	228
16.2.31	Výskyty v minulosti	228
16.2.32	Výskyty v budoucnosti	229
16.2.30-31-32.1	Shrnutí údajů	229

16.2.33	Výskyty s modálními a některými jinými slovesy	230
16.2.34	Případy inverze komponentů konstrukce: PPP + mít	231
16.3	Závěry k výzkumu Typu II	233
16.3.1	K problematice slovesného vidu tvaru PPP	238
16.3.1.1	PPP ze sloves dokonavých	238
16.3.1.2	PPP ze sloves nedokonavých	239
16.3.1.3	PPP ze sloves obouvidových	239
16.3.2	K problematice slovesného času konstrukce Typu II	240
16.3.2.1	Konstrukce v přítomnosti	240
16.3.2.2	Konstrukce v minulosti	240
16.3.2.3	Konstrukce ve budoucnosti	241
16.3.3	Podíl složených konstrukcí s modálními a jinými slovesy	241
16.3.4	Výskyty invertované struktury	241

Kapitola 17: Typ III V mít + PPP_{incongr} + Objekt_{acc} 242-254
in statu nascendi?

17.1	Popis konstrukcí s PPP _{incongr}	242
17.1.1	Typ s tvarem s PPP v kongruenci se subjektem	242
17.1.2	Typ s tvarem s PPP v kongruenci se subjektem determinovaným číslovkou	243
17.1.3	Konstrukce s absolutním tvarem PPP	243
17.2	Schéma forem a Typu III (X, Y, Z)	243
17.3	Analýza forem X, Y a Z	249
17.3.1	Případy formy X	249
17.3.1.1	Z hlediska pozice tvaru substantivního objektu vůči slovesné konstrukci	249
17.3.1.2	Z hlediska pozice subjektu	250
17.3.2	Případy formy Y	251
17.3.3	Případy formy Z	252
17.3.4	Absolutní tvar PPP a proces neutralizace forem X=Y=Z	253

Kapitola 18: Shrnutí: výsledky a analýza výskytů 254-260
Typu I, II a III

18.1	Klasifikace materiálu a práce s ČNK	254
18.2	Shrnutí 10 forem konstrukce typu Perfekta II	254
18.3	Krátké a tzv. dlouhé tvary PPP	256
18.3.1	Distinkce tvarů krátkých a dlouhých	256
18.3.2	Koexistence krátkých a dlouhých adjektivizovaných tvarů vedle sebe	258
18.4	Lineární inverze konstrukce mít + PPP	258
18.5	Vztah obecná čeština – standard – hyperstandard	260

Kapitola 19: Konstrukce mít + PPP a bohemistická tradice 260-280

19.1	Hlavní roviny názorů	260
19.2	Vilém Mathesius a jeho <i>Slovesné časy typu perfektního v hovorové češtině</i> (1925)	261
19.3	Vladimír Šmilauer: <i>Slovesný čas</i> (1943) a další práce	262
19.4	František Kopečný a systém "perfektních tvarů"	264
19.5	Bohuslav Havránek – Alois Jedlička	266

19.6	Karel Hausenblas a jeho <i>Slovesná kategorie výsledného stavu v dnešní češtině</i> (1963)	266
19.7	Poznámky k pojetím Mathesia, Šmilauera a Hausenblase	267
19.8	Petr Sgall – Jiří Hronek – Alexandr Stich – Jan Horecký (1992)	268
19.9	Antonín Bauer – Miroslav Grepl	268
19.10	Miroslav Grepl – Petr Karlík	269
19.11	Akademická třídílná <i>Česká mluvnice</i> (1986).	270
19.11.1	V části <i>Funkční tvarosloví: Slovesný rod</i>	270
19.11.2	V části <i>Formální tvarosloví: Tvary syntetické a analytické a Slovesné konstrukce</i>	271
19.11.3	Sloveso <i>mít</i> jako složka variabilní	271
19.12	<i>Příruční mluvnice češtiny</i> (1995)	272
19.13	František Daneš	273
19.14	František Štícha: <i>Česko-německá srovnávací mluvnice</i> (2003)	274
19.15	Roman Mrázek	275
19.16	Jarmila Panevová a <i>Čas a modalita v češtině</i> (1971)	276
19.17	Pražský závislostní korpus	277
19.18	Hana Skoumalová: <i>Czech syntactic lexicon</i> (2001)	278
19.19	Markus Giger: <i>Resultativa im modernen Tschechischen</i> (2003)	278
19.20	Závěrečné poznámky	279

Kapitola 20: Situace v nestandardu: v obecné češtině a v dialektech 280-286

20.1	Situace v češtině obecné a nářeční (Jiří Hronek – Petr Sgall; František Kopečný, Jaromír Bělič)	280
20.2	Konstrukce bez vyjádřeného objektu (Typ I)	282
20.3	Tendence zpřídavnění tvarů PPP	283
20.4	Idiomatizace a frazeologizace	283
20.5	Konstrukce <i>mít</i> + PPP /A(<PPP) v dialektech	284
20.5.1	Ve skupině českých dialektů v užším smyslu	284
20.5.2	V ostatních hlavních nářečních skupinách češtiny	284
20.5.3	Tendence preference adjektivizovaných forem	285
20.5.4	Sociolingvistické a dialektologické terénní výzkumy některých východočeských nářečí	286

Kapitola 21: Otázka gramatikalizace českých konstrukcí typu Perfekta II 287-303

21.1	Gramatikalizační kritéria	287
21.2	Analýza jednotlivých kritérií z hlediska zkoumaného materiálu	289
21.2.1	Struktura	289
21.2.2	Linearita	289
21.2.3	Selektivnost	289
21.2.4	Preference dokonavých sloves – výsledky	290
21.2.5	Výskyt nedokonavých sloves	290
21.2.6	Integrace do paradigmatického systému jazyka	291
21.2.7	Časová adverbia mezi Aux a hlavním slovesem	294
21.2.8-9	Změny ve tvaru Aux	294
21.2.10	Změny ve tvaru hlavního slovesa	295

21.2.11	Kritérium frekvence	296
21.2.12	Hlavní sémantické kritérium: Opakované vyjadřování stejného temporálního a kategoriálního významu	295
21.2.13	Desémantizace a auxiliace slovesa <i>mít</i>	296
21.2.14	Stopy primární sémantiky plnovýznamového <i>mít</i>	296
21.2.15	Extenze	297
21.2.16	Přítomnost časových adverbíí	297
21.2.17	Kongruence infinitního tvaru PPP s objektem	298
21.2.18	Absence výše uvedené kongruence v konstrukcích bez vyjádření objektu a v konstrukcích s objektem	298
21.2.19	Kongruence tvaru PPP se subjektem	298
21.2.20	Kritérium subjektivizace	298
21.2.21	Konfigurace levé části jako verbální	299
21.2.22	Konfigurace pravé části jako ryze nominální	300
21.2.23	Synonymie s tvary původního Perfekta I (současně v rámci préterita)	300
21.2.24-25-26	Krosreferenční korespondence	300
22.	Shrnutí	301
22.1	Prioritní postavení dokonavých sloves	302
22.2	Subjekto-agentní alternativy a realizace perfekta	302
22.3	Nominální tvar PPP	302
22.4	Kontinuita mezi Typy I, II, III	302
Kapitola 23: Shrnutí a závěry		304-316
23.1-23.9	Dějiny, současnost a perspektivy	304
24. Přílohy		317-326
	Příloha A: Slovesa, s kterými se tvoří konstrukce <i>mít</i> + PPP v češtině	316-325
	Příloha B: Korpusové pojmy a značky, použité v práci	326
25. Bibliografie		327-349
	Elektronické prameny	327
	Literatura	328
Abstrakt		350
English abstract		351

ÚVOD

0. Ústředním tématem této práce je česká konstrukce *mít* + PPP (= Participium Perfecti Passivi) typu *mám vymalováno, mám tu knihu přečtenu*, která patří k nejdynamičtějším složkám moderního paradigmatu českého slovesa. Nejdůležitějším znakem této konstrukce v celoevropském areálovém kontextu je její perfektivnost, kde její první člen (příslušný tvar slovesa *mít*) označuje výsledný stav předcházejícího děje, vyjádřeného druhým členem, jímž je PPP. Dále označujeme tuto konstrukci jako *habere*-perfektum nebo jako konstrukci typu *habere*-perfekta.

Ani jeden ze základních komponentů této konstrukce, tj. ani samotné sloveso *mít*, ani dvojčlenný analytický tvar tzv. perfektivní, nemají historicky indoevropský původ, přesto však lze oba – s jistými výhradami – označit za jevy typicky evropské a do velké míry eurokonstitutivní.

0.1 Sloveso "mít" je součástí lexikonu většiny evropských jazyků, ale mimo území evropského kontinentu je vzácnou výjimkou. Přitom, i když se vyskytuje téměř výhradně v indoevropských jazycích, nepatří, jak bylo řečeno, do tzv. indoevropského dědictví, jeho původ je sekundární a v jednotlivých prajazycích pochází z různých základů (viz 1.2).

Hlavní sémantickou funkcí slovesa "mít" je vyjadřování posesivních významů, je to však okruh významů velice pestrý a složitý. V důsledku toho lze mluvit o bohaté polysémii a polyfunkčnosti slovesa *mít*. Velké slovníky jednotlivých jazyků je popisují většinou na řadě stran, vedle popisu primárních posesivních významů jsou také představovány jeho významy modální a gramatické. Hlavně na evropském jihu je formováno také široké pásmo expandovaného existenciálního *mít*.

Část významů a funkcí tohoto slovesa vzniká dodatečně v důsledku jazykových kontaktů, přímých nebo distančních (kulturních). To platí o významech všech čtyř funkčních rovin: plně významové (posesivní), modální, existenciální a gramatické. Samozřejmé je rovněž možno uvažovat o vnitřním vývoji některých z těchto funkčních posunů, pásma nápadných shod v obecně-evropském kontextu jsou však

natolik zřejmá, že je těžké vyloučit vlivy např. případného indukčního a "euro-difuzního" charakteru, které pak aktivují tvoření a ustálení daného typu významu nebo funkce.

Ve shodě se svým již zmíněným hlavním cílem se tato práce zaměřuje na gramatickou auxiliární funkci slovesa *mít* v konstrukcích složeného perfekta, která představuje zvláštní subareál evropského *habere*-perfekta v rámci evropského *habere*-areálu. Evropský *habere*-areál je tu vnímán jako jeden z historicky nejstarších společných rysů Evropského lingvistického areálu (ELA) a jeho vznik jako jeden z prvních evropeizačních procesů. Tento sekundární proces zahrnoval všechny evropské jazyky indoevropské, ostře kontrastující s jeho původní nepřítomností v ostatních evropských jazycích, tj. na jedné straně v baskičtině, na druhé straně s jazyky ugrofinskými a euroturkickými.

0.2 Výskyty složeného gramatikalizovaného perfekta s auxiliarii *esse* a *habere* v ELA lze shrnout takto:

Perfektum I (primum), tj. *esse*-perfektum: východ ELA, tj. jazyky baltoslovanské a ugrofinské.

České historické Perfektum I (např. *psal jsem*) v důsledku zániku prostých časů se stalo préteritem. To platí i pro většinu slovanských jazyků, zatímco v ostatních zmíněných jazycích původní status perfekta byl zachován.

Perfektum II (secundum), tj. *habere*-perfektum: západ Evropy, tj. většina jazyků románských (včetně jihozápadu, např. italština) a germánských (včetně severozápadu, jazyky skandinávské).

Perfektum I/II, tj. takové perfektum, kde oba typy se nacházejí v komplementární distribuci typu německého *ich bin gekommen* (slovesa nepřechodná), ale *ich habe geschrieben* (slovesa přechodná). Vedle jazyků germánských evropského středu (němčina, nizozemština, jidiš) sem patří i areálově blízká francouzština a italština.

Rozmanitý vývoj vykazuje Balkán. Zatímco bulharština disponuje Perfektem I (s prvky Perfekta II, viz Část třetí, kap. 8), makedonština má k dispozici obě perfekta (Část třetí, kap. 7), zatímco u řečtiny zaznamenáváme další alternativní *habere*-konstrukci: zde je infinitním komponentem zvláštní druh supinového tvaru, který se nazývá *aparemfato* a který tu označujeme jako Perfektum III (tercium).

Jak i tento krátký souhrn naznačuje, je zřejmé, že problematiku evropského perfekta lze posuzovat i z hlediska areálové typologie.

0.3 Tato práce je zaměřena ve své podstatě na slovanský kontext problematiky, který se stal předmětem četných diskusí a na který se názory značně až dodnes liší. Hlavním předmětem výzkumu je středoevropský západoslovanský typ v podobě češtiny, v němž centrální místo zaujímá detailně rozpracovaná korpusová studie výskytu Perfekta II nebo konstrukcí typu Perfekta II na základě databáze ČNK (Českého národního korpusu) a jeho synchronních korpusů SYN o 500 mln. textových slov. Představena je v kontrastu s typem slovansko-balkánským, u něhož je pozornost věnována makedonštině s mimořádně vysokým stupněm gramatikalizace konstrukcí *uma* + PPP (Participium Perfecti Passivi) a bulharštině. Oba jazyky sdílejí částečně tzv. balkánsko-románské prvky, dominující v makedonském Perfektu II, a rysy "konzervativnějšího modelu" se současnou vícestupňovou realizací průběhu a přítomným vrstvením několika typů.

0.4 Problematice auxiliace (procesu, kdy sloveso nabývá systematicky auxiliární funkci) a gramatikalizace (vnímané především jako gradovaný (mnohastupňový) synchronní proces) je věnována zvláštní pozornost. V této části výzkumu se analyzují, popř. i konfrontují názory dnes už považované za tradici a fundament gramatikalizačního bádání (Meillet, Kuryłowicz, Benveniste a de Saussure, Hjelmslev) s novějšími a nejnovějšími přístupy (Lehmann, Heine, Kuteva aj.). Na základě toho byl pro hodnocení stavu a průběhu auxiliace a gramatikalizace vypracován v této práci zvláštní blok kritérií, který zahrnuje selektivně rysy formální, sémantické a syntaktické, přičemž se přihlíží zároveň i k příslušným areálovým souvislostem češtiny, bulharštiny a makedonštiny.

0.5 Korpusová analýza nového *habere*-perfekta v češtině zkoumá více než 50 různých strukturních zadání (tzv. dotazů) z těchto základních hledisek:

- konfigurace jednotlivých komponentů
- tranzitivita a intranzitivita tvaru PPP
- vid tohoto tvaru
- temporální charakteristika auxiliárního *mít*
- možná vnitřní kombinatorika struktury nebo její případné rozšířené varianty s dalšími komponenty (např. časovými adverbii)
- typy kongruence tvaru PPP (s objektem resp. subjektem) včetně jejich pozice.

Každá zkoumaná skupina výskytů je opatřena zároveň frekvenčními údaji, které jsou navzájem konfrontovány a hodnoceny.

Práce s tak obrovskou databází ČNK (byly zvláště vyhledány výskyty ze všech tří synchronních korpusů SYN2000, SYN2005 a SYN2006PUB) poskytla řadu nových zjištění a objevů: některé z nich bylo možno do jisté míry předpokládat, některé z nich však byly přímo překvapující, což se týkalo především strukturní stránky konstrukcí *mít* + PPP (např. ještě "embryonální" vznik kongruence subjektu s PPP).

Při analýze základních typů konstrukcí I, II, III v češtině bylo vyčleněno celkem 10 strukturních forem: A, B, C, D pro Typ I; E, F, G, H pro Typ II a X, Y, Z (= B) pro Typ III. Ke každému z nich jsou uvedeny patřičné pracovní korpusy příkladů, které v převážné většině pocházejí z ČNK. Menší část excerpcí byla také nasbírána a uložena do pracovního korpusu z audio-vizuálních medií, z mluveného jazyka nebo na základě konzultace s rodilými mluvčími (zejména v nejednoznačných případech). Korpusové příklady, obzvláště ty, které pocházejí ze SYN2005 nebo z Litery, zahrnují vysoký výskyt literární tvorby, což rovněž přispívá k jisté obsahové vyváženosti pracovního materiálu.

Typ I (Mathesiovo perfektnum, např. *máme zaseto*), které představuje svým způsobem jednoho z "trojských koňů" obecné češtiny do variety spisovného jazyka, je dnes už víceméně standardní a jeho tvary slyšíme a čteme denně i v médiích. Jde o poměrně malý soubor sloves využívaných k tvoření příslušného tvaru PPP, patřících však mezi slovesa velice frekventovaná. Přechod konstrukcí tohoto typu do oblasti idiomatiky a frazeologie (*kam máš namířeno, má pro strach uděláno*) je pro tento typ rovněž typický.

Obzvláště unikátní je formování nové konstrukce Typu III, u které vzniká zvláštní druh kongruence tvaru PPP nikoliv s objektem jako u Typu II (např. *Mám připraveny dvě varianty*), ale se subjektem (např. *Dárečky pro úspěšné školáky má připraven také olomoucký McDonalds; Mužstvo mělo připraveno novou strategii na zápas*).

0.6 Úhrnem tohoto úvodu lze ještě dodat, že práce zkoumá problematiku západoslovanského a jihoslovanského Perfekta II především ze synchronního hlediska, které představují v systému evropských perfektních časů se slovesem *habere* zvláštní případ. Najdeme tu nicméně řadu shod s předešlými stadii v historickém vývoji evropských perfektních časů. Tento pozdní stav vývoje lze ve slovanských

jazycích vysvětlit především areálově, tj. s jejich umístěním na předperiférii a periférii areálu, tvořeného *habere*-perfektem.

Do užšího historického centra bývá umístována tradičně lidová latina (od 4.-5. st.), u které podle novějších výzkumů rovněž lze předpokládat jistý řecký vliv z hlediska způsobu tvoření. Současné centrum je podstatně širší a patří do něj románské jazyky (s výjimkou některých italských dialektů) a všechny germánské jazyky – západní němčina již od 12.-14. st., němčina obecně až od 15. st., angličtina postupně po normanské invazi, ale intenzivněji až od 14. st. (první doklady počátku gramatikalizačního řetězce jsou však i v staré angličtině). Do západní periférie této soustavy přibyla keltská bretonština, ale i neindoevropská baskičtina – v obou případech evidentně pod vlivem francouzštiny.

Východní postperiférie tvoří zvláštní typ tzv. severoruského posesivního perfekta s konstrukcí *y hezo* + PPP_{-no/-to}, kde se mj. uvažuje, zda nejde o případný vliv severský, popř. také ugrofinský.

Z tohoto hlediska vývoj a současný stav západoslovanského a jihoslovanského *habere*-perfekta nepředstavuje pouze výsledek čistě vnitřních tendencí vývoje, ačkoliv i ty jsou bezpochyby aktivované. Patří totiž zároveň k jevům, které ho vřazují do evropského *habere*-areálu a do evropského areálu složených perfektních časů, a tudíž i do Evropského lingvistického makroareálu.

0.7 Zcela na závěr pak lze shrnout: účelem této práce je ukázat, nakolik se zkoumaná evropská konstrukce *mít* + PPP ve svém slovanském provedení, např. v češtině – část IV (nebo v bulharštině – část III, kapitoly 8.–11.), realizuje, resp. gramatikalizuje, tj. blíží se a zařazuje se do standardního slovesného paradigmatu. Zajímavým případem ze slovanského jazykového prostředí je makedonština, kde proces gramatikalizace této konstrukce prožil poměrně rychlý a intenzivní vývoj až do fáze nejvyššího stadia gramatikalizace (viz část III, kapitolu 7.). V případě češtiny má pak dále ukázat na základě reprezentativního pracovního korpusu o více než 20 tisících dokladech – získaného především díky materiálové základně Českého národního korpusu – , jak je možné prozkoumat současný stav tohoto procesu sbližování (integrace), který je zřejmě součástí mnohasetleté tendence evropských jazyků, nazývané evropeizace.

Část první

Sloveso "mít" jako jeden z prvních evropeismů

Kapitola 1: O původu a výskytu

1.1 Původní struktura a její změny

Sloveso *mít* je v indoevropském kontextu mladší inovací, stará indoevropština ho zřejmě ve své klasické rekonstruované podobě neznala. Jeho podoby v evropských jazycích jak moderních, tak i starých nás nedovedou k možnosti rekonstruovat jejich případný společný původ. Toto sloveso zjevně vznikalo dodatečně, tj. sekundárně, a jeho prvním společným evropským rysem bylo, že v každém z těchto jazyků při jeho formování nastávaly naprosto stejné kvalitativní změny:

$$V_{\text{trans}} (\text{concr "dobýt, získat, vzít, dostat něco"}) + O \rightarrow V_{\text{pseudotrans}} (\text{abstr "mít"}) + O$$
$$\text{"d ě j"} \rightarrow \text{"s t a t u s"}$$

(kde: V_{trans} = sloveso transitivní; $V_{\text{pseudotrans}}$ = sloveso pseudotranzitivní "nečinnostní" transitivum;

V_{concr} = sloveso konkrétní; V_{abstr} = sloveso abstraktní; O = přímý objekt tranzitivního slovesa)

Zpočátku se vlastnictví vyjadřovalo nenominativními přínáležitostními konstrukcemi se slovesem "esse", např. typem "mihi est" (Benveniste 1960: 113-114), srov. ještě staročeské *jemuž jmě bieše Čech* (Dalimil), který je typický pro tzv. *esse-jazyky*. V zásadě, většina jazyků mimo ELA představuje právě jazyky tohoto typu.

1.2 Pramenné kořeny a jejich původní významy

Výběr "pramenných" sloves (*verba originalia*), z kterých se zformovalo sloveso "mít", vyjadřující významy "dobýt, získat něco; dosáhnout něčeho", je však značně pestrý – od původních významů "vzít", "ulovit", "chytit", "chňapnout" apod. až po významy jako "dostat", "držet", a dokonce i "dát". Etymologicky se vztahují k řadě různých ide. kořenů, viz tab. (1/I):

(1/I)

1.-2.	Ide. *kap- / *ka(m/n)p-	"chytit; ulovit"
3.	Ide. *ghabh-	"brát", "shrábnout"
4.	Ide. *segh-	"držet; mít něco chyceného"
5.	Ide. *(s)tuer-	"chytit"
6.	Ide. *im-	"brát/vzít"

1.3 Významy "chytit" > "vzít"

Kořeny s původními významy "chytit" > "vzít" byly využity v následujících jazycích takto:

1.3.1 Pragermánština

V pragermánštině je použito **ide. *kap-** "chytit, ulovit" > **protogerm.** *habai-, *habēn > got. *haban/haffan*, stnor. *hefja/hafa*, něm. *haben*, angl. *have*, island. *hafa*, etc. (srov. také lat. *cap-ere*, *capiō* "chytit", etrus. *cap* "vzít", alb. *kap* "chytit", lot. *kampt*, *kampju* "chytit, držet", lit. *kapt* "chňap" (interj.), ale také prefigované *nukampti*, *nukampu* "chytit" (s emfatickou nazalizací *kap- > *ka-n-p- > *ka-m-p-), řec. κάπτω "chytit; chňapnout" a také slovan. *chopiti (viz Pokorný 527-528; Seebold 1970: 244-245; Berkov 2002: 200; Rejzek 2001: 227; Mladenov 1941: 665-666; Vasmer 4, 1974: 222, 261; Karulis 1, 1992: 375-376; Perrotin 2006).

1.3.2 Praalbánština

V praalbánštině se vychází z předpokládané nazalizované formy **ide. *kh²-(e)n-p-** nebo **ide. *kh²p-mi** < **ide. *k(e)h²p-** (= *kap- u Pokorného) > **praalb.** *kamp- > alb. *kam* "mít" (jen v prezentu) (srov. ještě výše uvedené lot. *kampt* "chytit, držet", lit. *nukampti*, *nukampu* "chytit") (viz Demiraj 1997: 212-213; Meyer 1891: 171; Orel 1998: 167).

V albánštině je zajímavá také supletivita slovesa *kam* "mít". Kořen *ka-/ke-*, o kterém byla řeč, je přítomen jen ve tvarech přítomného času (sg. *kam*, *ke*, *ka* – pl. *kemi*, *keni*, *kanë*) a toto paradigma je silně ovlivněno paradigmatickým slovesem *jam* "být" (viz Demiraj 1997: 212). Obě slovesa *kam* "mít" a *jam* "být" jsou jak supletivní, tak i atematická. Uvedené prezentní tvary alb. *kam* se zúčastňují standardním způsobem

tvoření analytických perfektních časů a slovesných konstrukcí v roli pomocného slovesa (viz Asenova 1989: 203-204).

Naopak supletivní tvary v aoristu, srov. sg. *pata, pate, pati* – pl. *patēm, patēt, paten* a tvar minulého trpného participia *patur*, se pak vztahuje k lat. *potior* "získat, mít v moci", resp. k lat. *possidere* "zmocnit se, opanovat" (viz Meyer 1891: 171; Demiraj 1997: 212-213; Orel 1998: 167).

1.4 Významy "brát", "shrábnout"

1.4.1 Italské a románské jazyky

Z **ide.** **ghabh-* "brát, shrábnout" (srov. ještě got. *giban*, praet. *gaf*, pl. *gebum*, "dát", něm. *geben*, angl. *give*, protokelt. **gab-yo* "brát; držet" lit. *gabenti, gabenu* "dopravovat, dodávat (někam)"; stavové (modální) *gebēti* "být schopen; být s to, dokázat něco udělat") > **italic. hab-** > lat. *habeo, habēre* (s durativním, tj. stavovým *ē*-formantem), umber. *habe* 3.os., okcit. *haf(iar)* "habeatur", *hafiest* "habēbit", cf. Pokorný 407-409; Matasović 2006* (= průběžně vycházející on line etymologický slovník prakeltštiny: stav do r. 2006).

1.4.2 Omezené tvary v keltských jazycích

Ze stejného základu **ide. *ghabh-**, ke kterému, jak bylo uvedeno, se vztahuje i **prakeltské *gab-yo** "brát/vzít; držet". Z něho se vyvinulo několik případů **keltského** slovesa "mít" – např. střvelš. tvary *caf, caffaf: cael, caff(a)ael* (Geiriuadur 1950-2002¹: 881) se během 10. st. vyskytují ve významu také "mít" vedle významu "dostat; nalézt" apod.

Další keltský případ je kontinentální **bretonština**, kde formy *kaoud/kavout* "mít, ale jen něco; vlastnit něco" jsou nepravidelné tvary infinitivu slovesa "mít", zatímco ostatní tvary jsou supletivní a představují hovorová stažená kompozita na bázi slovesa *bout* "být", např. *am eus – 'meus* (viz Favereou 2006; Kerrain 1995-2002, také Pokorný 407). Zde slovesa *habere* a *esse* tedy splývají do jednoho paradigmatu.

Proces částečného splnutí paradigmatu sloves *habere* a *esse* na různých rovinách lze spatřit ještě v albánštině (srov. kap. 1.3.2), v jihoslovanských jazycích při vyjádření existence (srov 1.10.2), v baskičtině ve funkci gramatické (1.10.3) aj.

Prakeltský, resp. ide. význam "brát, shrábnout" a vývoj sledovaných protoforem

s tímto významem lze dále spatřovat v stir. *gaib/gaibid* 3.sg, *gaibiu/gajbim* 1.os.sg., *gab* praet. 3.os.sg. "brát", střkornvelš. *cavos*, *caf(f)of*, *cafes*, střbret. *caf(f)out*, keltoiber. *kapizeti* 3.os.sg. (viz Pokorny 407; Matasović 2006*; Geiriudur 1950-2002¹: 881; King 2002).

1.5 Kořen s významy "držet; mít něco chyceného" a jeho evoluce v řečtině

Z **ide.** **segh-* "držet; mít něco chyceného" > **σεχ-* > **έχ-* > **řec.** *ἔχω* "mít, držet", 3.os.sg. *ἔχει* (= mykén. *ek-e*) a další řecké tvary jako *σχειν*, *έσχοv* (aor.), *έζω* (fut.); pro přesné protějšky, srov. např. řec. *ἔχετε*, srov. sanskr. *sáhate* < ide.

**séghetoi*. Další zastoupení ide. **segh-* jsou dosti vzácná např. v keltštině je několik jmen se základem *sego-* (srov. také sanskr. *sáhas-* "síla"), k němu se také vztahuje got. *sigis* "pevný, bezpečný", staro-hornoněm. *sigu* "něco získaného, výhra, vítězství" (srov. Frisk 1, 603-604; Beekes 2006*: *έχω* 1; Pokorny 888; Meillet 1924: 9; Niederle – Niederle – Varcl 1973: 175). Sémantický popis širokého počtu spojení a užití řeckého slovesa *έχειν* "mít" z jeho klasického období kolem r. 330 př. Kr. předkládá také Aristoteles ve svých *Kategoriích* (viz Aristotel, *Kat.*, kap.15, o tom také Načeva – Marvanová 2007: 129-141), srov. zde kapitulu 2.

1.6 Kořen s významy "chytit, shrábnout" a jeho evoluce v baltštině

Z **ide.** **(s)tuer-* > **tuer-* > **tur-* "chytit" (srov. lit. *tver-ti* "chytit, uchopit, shrábnout") > **prabalt.** **tur-ē-tei* "mít" > stprus. *turīt*, lit. *turėti*, stlot. *turėti* (které v nové lotyštině pod vlivem ugrofinského substrátu ztratilo posesivní význam "mít", a vyvinulo sekundární význam "držet"). Posesivní význam "mít" najdeme dále v některých lot. dial. *turēt* a *turēšana* "mání, majetek", a také v narevštině/jatvjažštině *turd* a v sudovštině *turēt*, praet. 3.os. *turēj* "měl", *turēsna* "mání, majetek" (viz Karulis 2, 1992: 443; Sud. 2006; Fraenkel 1142-1143; Trautmann BSW 333; Vasmer 4, 1973: 34).

1.7 Kořen s významy "brát, vzít" a jeho evoluce v praslovanštině

Z **ide.** **im-/*em-/*em-* "brát/vzít" > ide. **imā-mi* (= psl. **jьmamь*), 3.os.sg. **imā-ti* (srov. lit. *im-ti*, *im-u* "chytit; shrábnout; brát", lot. *jemt*, *jemu*, lat. *emere*, *emō* "brát; koupit", praslov. **jęti*, **jьma*, "brát/vzít") > **praslov.** **im-ē-tei* > **jьm-ě-ti*: stsl. *im-ě-ti*, stč. *jmieti*, č. *mít*, pol. *mieć*, rus. *уметь*, bělorus. *мець* aj.

1.8 Společný stavový ide. -ē-formant

Praslovanské **jbm-ě-ti* představuje statický derivát od dějového slovesa **jeti*, **jbmā* "brát/vzít", tj. "mít něco vzato" neboli "vlastnit něco, co jsem vzal". Formant -ě- < -ē-, který indikuje tuto transformaci přechodu k vyjádření deaktivizovaného, tj. abstraktnějšího stavu, sdílejí jako společný znak jak slovanské, baltské a germánské jazyky, tak i jazyky románské, srov. praslov. **jbměti*, **sěděti*, lat. *hab-ē-re*, *sed-ē-re*, lit. *tur-ė-ti*, *sėd-ė-ti*, pragerm. **habēn* (viz BER 2, 1979: 69-70; ESSJ 8, 1981: 226-227; Vasmer 2, 1967: 19; Machek 1997: 366; Rejzek 2001: 381; Pokorný 310-311; Maslov 1984: 35-36; Perelmuter 1977: 37).

1.9 Období vzniku

Z tohoto výkladu je zřejmé, že vznik slovesa *mít* v ide. jazycích na území Evropy lze časově zasadit do období existence tzv. pra-jazyků, tj. praslovanštiny, prabaltštiny, pragermánštiny, prakeltštiny, praitaličtiny (v případě řečtiny také ještě dříve) a to především na území kontinentální Evropy. To znamená, že proces divergence indoevropštiny byl už poměrně pokročilý, a zároveň také, že proces oddělení jednotlivých ide. jazykových rodin nemusel být vždy všude dokončený. Existence všech různých kořenů (**kap-*, **(s)tuer*, **ghabh-*, **segh-*, **im-*) jako podklad pro další derivační transformace, v jejichž důsledku vzniklo posesivní sloveso *mít*, a na druhé straně tato jejich nápadná sémantická shoda vyvolává otázku, zda koncept slovesa "mít" nebyl původně také praevropským substrátem, který podnítil jednotlivé ide. prajazyky vyvinout své vlastní patřičné *mít* – viz dále Boutkan – Siebniga 2005: 155, resp. kategorie A 1 u Kuipera (Kuiper 1995: 63-88).

Evropské teritorium *habere*-jazyků (= *habere*-areál) se skládá ze dvou základních subareálů – okraje a jádra. Na okraji nacházíme patrně první indoevropské osídlení, tj. nositele prakeltštiny (na západě, sahající však nejméně až po Bohemii!) a prařečtiny (na jihovýchodě). Od něho se liší jádro areálu (pozdější migrace) se společnou izoglosou statického exponentu -ē-, která transformovala a abstrahovala slovesa původně dějová ve slovesa statická. Tato ē-isoglosa, formálně integrující přechod z aktivního k statickému významu predikátu nabízí stanovit svým způsobem počátek druhotného procesu jazykové reintegrace v ELA, a to i v případě, že jedno z epicenter vzniku a dalšího šíření (difúze) slovesa *mít* mohlo být rovněž v rané řečtině.

1.10 Evropský *habere*-areál a Evropský lingvistický areál (ELA)

Jak bylo už uvedeno, prvotní zrod ELA lze spojovat se vznikem evropského slovesa *habere*, přesněji řečeno se vznikem evropských sloves s významem "mít".

Další fáze vývoje slovesa *habere* v rámci evropského *habere*-areálu nebo v ELA neukazují vždy růst a expanzi jeho významů a funkcí.

1.10.1 Západní periférie *habere*-areálu a ELA

Na západní periférii ELA, v ostrovních keltských jazycích sloveso *mít* ve své standardní podobě v zásadě neexistuje (částečnou výjimkou vedle kontinentální bretonštiny je případ střední velštiny z 10. stol.). Posesivita se vyjadřuje nenominativními konstrukcemi slovesa *být*. Výskyt v bretonštině (jen ve formě infinitivu, srov. bret. *kaoud/kavout* je rovněž ojedinělý (viz 1.4.2).

1.10.2 Východní periférie *habere*-areálu a ELA

1.10.2.1 Na východních okrajích ELA – v baltských jazycích význam a použití prabaltského **turētei* "mít" se dochovalo dnes jen v litevštině, kde je sloveso *turėti* plně paradigmatické a pravidelné.

Prabaltské posesivní "mít" existovalo ještě v staré pruštině, staré lotyštině a v některých baltských mikrojazycích a dialekttech jako narevština, jatvjažština a sudovština (viz 1.6).

V litevštině se dokonce zformoval i modální význam slovesa *mít* "muset", podobně jako v češtině, což může být však v případě litevštině také pod vlivem polštiny a němčiny.

Nová lotyšтина, na rozdíl od staré lotyštiny, ztratila posesivní význam slovesa *turēt*, a používá toto sloveso jen v transitivním významu "chytit, držet". Rovněž lotyšský protějšek litevského modálního *turėti* "mít, muset" se formoval pod vlivem balto-finského substrátu (srov. lot. *vajag*, "je třeba"; *vajadzēt* "muset; potřebovat", viz Karulis 2,1992: 472; Nikuļceva 2006: 141, 302).

Baltské jazyky představují východní periférii evropského *mít*-areálu. V případě litevštiny a lotyštiny lze pozorovat jejich sekundární strukturní separaci, především pod vlivem ugro-finského substrátu i přes jejich blízký genetický vztah, kde sehrál klíčovou roli.

1.10.2.2 Sousední východoslovanské jazyky představují další skupinu na periférii evropského *habere*-areálu, kde se však vyskytuje paralelní existence posesivních *mít*-

a *být*-konstrukcí. Zatímco však bělorus. *мець* a ukr. *маму* jsou více či méně plnohodnotnými ekvivalenty nenominativních *být*-konstrukcí, v nové ruštině (do jisté míry také na rozdíl od staré) je použití slovesa *иметь* v řadě případů uzuálně značně omezeno převážně na konstrukce s abstraktními substantivy, u nichž se nabízí konzervační vliv církevní slovanštiny.

Ve všech východoslovanských jazycích se vyskytují jisté posesivní konstrukce se slovesem *mít*, ne však všude jako jedinou alternativou vyjádření posesivity. V tom by se mohla hledat také i příčina, proč nedošlo k vývoji i některých dalších funkcí evropského slovesa *mít*. V běloruštině a ukrajinštině však vedle pravidelné posesivní *mít*-alternativy se vyvinula spolu s polštinou i funkce existenční (pouze při negaci) – srov. ukr. *немає воду* a pol. *niema wody*. Analogické konstrukce najdeme také v jihoslovanských jazycích (jak v pozitivu, tak i v negaci) – srov. bulh. *има вода / няма вода*, srb. *има воде / нема воде*, v dalších jazycích balkánského Sprachbundu i v jazycích románských (srov. Načeva 1988: 61-62).

1.10.3 Jihozápadní periférie *habere*-areálu a ELA

Jihozápadní okraj evropského *habere*-areálu je také svým způsobem značně specifický. V španělštině se z původního základu *hab-/ha-* vyvinuly sekundární funkce:

- 1) pomocného slovesa (to se vyskytuje v různém rozsahu a v různých funkcích u všech *habere*-jazyků)
- 2) v neosobní formy *hay* a *ha* ve funkci existenčního "mít" (cf. též fr. *il y a*, port. *ha*), ale jeho posesivní význam zanikl.

Posesivní význam slovesa "mít" převzalo sloveso *tenere* (srov. lat. *tenere, teneo* "držet", kterému koresponduje dokonce i antické trácké **thin-* "držet; nosit", srov. Duridanov 1976: Kap. 5, Slovník).

Je zajímavé, že v portugalštině je oproti španělštině situace spíše obrácená: sloveso *haver* zachovává původní funkci posesivní (vedle existenciální funkce *ha*, viz výše), zatímco sloveso *ter* (1.os.sg. *tenho*) plní vedle funkce posesivní (*ter talento / um livro*) také funkci auxiliární (*tenho louvado, -a* "pochválil(a) jsem").

V této oblasti ELA se slovesem *mít* "infikovala" dokonce i neindoevropská ergativní baskičtina (speciálněji ve variantě na území Francie), kde se pod románským

vlivem vyvinulo auxiliární sloveso *mít* v analyticky tvořeném perfektu (srov. bask. *eduki* "držet, mít" < **edun* "mít" se supletivní formou *ukan* a jeho alternace se slovesem *izan* "být", které připomínají vývoj auxiliárního evropského slovesa *mít* (viz Haase 1992: 86-87; 2005; Trask 1996;1996a).

1.10.4 Centrum Evropského *habere*-areálu a ELA

V centru Evropského *habere*-areálu, který je vytvořen tzv. *habere*- čili "mít"-jazyky (srov. pojem *habere*-jazyky a *have*-languages, resp. Benveniste 1960; Isachenko 1972), je polyfunkční vývoj slovesa *mít* v jednotlivých jazykových rodinách v lecčems značně podobný.

Zde sloveso "mít", které svou desémantizační cestu nastoupilo již svým vznikem, když se stalo deaktivizovaným abstraktem slovesa konkrétního (to je dosvědčeno i skutečností, že ač tranzitivní, má omezenou či dokonce anulovanou schopnost pasivity) – viz též 1.1, aplikuje postupně na škále desémantizace další kroky, např. funkce fázovosti (*mám se k odchodu*), polomodality až modality (*mám tu k posouzení, mám posoudit*), funkce existenční (jihoslov. *ima* viz výše). Patří sem dále i české konstrukce s abstraktními substantivy typu *mít strach*, tj. *bát se; mít hlad* tj. *být o hladu, hladovět* (srov. např. také špan. *tener miedo, hambre*) až po funkci zcela desemantizovanou, tj. gramatickou. V případě gramatických funkcí jde především o tvoření složených perfektních časů a konstrukcí, nebo o tvoření složených modálních až modálně-futurálních, popřípadě i čistě futurálních časů nebo konstrukcí.

U těchto sekundárních změn lze často počítat s jejich indukčním charakterem v důsledku jak přímých, tak i distančních jazykových kontaktů. To je mj. případ vzniku složeného perfekta, které se v našem evropském kontextu začalo formovat ještě ve vulgární latině během 4.–5. století př. Kr. a posléze ovlivnilo temporální systém řady jazyků v důsledku politické i kulturní autority a expanze Římské říše od Balkánského poloostrova až po kontinentální a ostrovní části ELA.

Tím způsobem do centra evropského *habere*-areálu, resp. také ELA patří:

- všechny evropské jazyky, kde se sloveso *habere* vyskytuje a užívá jako hlavní prostředek pro vyjadřování posesivity a

- všechny evropské jazyky, kde se na základě této primární plnovýznamové funkce *habere* vyvinuly rovněž další abstraktivizované funkce tohoto slovesa.

Rozsah tohoto polyfunkčního vývoje se do jisté míry v jednotlivých *habere*-jazycích liší, nejednou bývá však buď ovlivněn, anebo inspirován přímo areálovými faktory.

Kapitola 3

Typologie perfektních časů – evropský kontext

Praesens imperfectum perfectum futurum.

č. "Přítomnost je nedokonalá; buď dokonalá budoucnost."

(V. Šmilauer, Slovesný čas, *NR* 27, 1943, 197)

3.1 Definování perfekta

Perfektum jako morfologický jev, vyjadřující děj už vykonaný v minulosti, zároveň pak výsledný stav neboli rezultativnost, patří ke kategoriím, které jsou příznačné pro řadu jazyků. V Evropě ho najdeme vedle jazyků indoevropských také v jazycích ugrofinských (např. ve finštině a estonštině, kde je tvořen rovněž analyticky s použitím pomocného slovesa *být*) a dále i v baskičtině. Perfektum je známo, co se týče způsobu tvoření, jak v podobě syntetické (např. v nejstarších zaznamenaných jazycích jako sanskrt a stará řečtina), tak v podobě analytické. Jsou to konstrukce svým původem v zásadě perifrastické a jsou nazývány též opisné nebo složené / analytické, kde jeho forma představuje složenou gramatikalizovanou konstrukci přítomního tvaru pomocného slovesa *být*, v ide. kontextu také *mít*, a tvaru minulého participia – a to jak trpného (*-n/-t* participia), tak i činného (srov. v slovanském kontextu participia *l-ová*) (viz dále 3.1.3).

Zatímco syntetické slovesné tvary jsou považovány v zásadě za tvary staré, u tvarů analytických se často mluví jako o tvarech mladších nebo novějších, často také jako o novotvarech (Erhart 1982: 219-221). Kdybychom se omezili na kontext indoevropský, musíme poznamenat, že analytický způsob tvoření slovesných časů ve většině jazyků začíná vznikat skutečně nejdříve na počátku takzvané doby historické, v starších jazycích jako stará řečtina a latina u složených tvarů s *být* o něco dříve. Systém slovesných časů a obzvláště systém časů složených se vyznačuje větší vnitřní dynamikou a sklonem k transformacím než systém morfologických kategorií u jmen, který je více konzervativní. U slovanských jazyků procesy ustalování slovesné složené flexe pokračují až dodnes, jak jsme toho sami svědky. V evropeistice se pak už řadu desítek let mluví o složeném perfektu románském, perfektu balkánsko-románském, perfektu germánském, popř. také o perfektu slovanském nebo o tzv. novém perfektu slovanském (srov. Gallis 1960; Georgiev 1985, Havránek 1936; Mathesius 1925, Vasilev 1968 aj.).

Účelem této kapitoly je ukázat, jak slovanské perfektum neboli slovanské nové časy typu perfektního zapadají do evropského modelu perfekta a jak s nimi také případně spolusouvisejí. Zároveň se pokusí zjistit, zda jsou patřičné důvody uvažovat o celkově temporálním systémovém charakteru tohoto jevu jednak v jednotlivých slovanských jazycích, jednak, se zřetelem na jejich souvislosti, v celoslovanském, popř. i v konkrétním areálovém kontextu.

Konečně zde půjde o to podat důkaz, že toto studium problematiky evropského složeného perfekta, které lze vnímat jako evidentně celoevropský fenomén, napomůže k dokreslení pojmu evropského jazykového svazu – přesněji řečeno makrosvazu – ve kterém koexistence evropských národů po několika desítek staletí vytvářela a vytváří sekundární konvergentní procesy, jejichž průběhu jsme svědky i dnes.

3.1.1 Poznámky o přístupu k dané problematice

Když přistupujeme k otevření problematiky nového slovanského Perfekta II, je vhodné uvést několik poznámek, týkajících se obecné typologie tohoto jevu.

Především, tento výzkum začal již v prvních desetiletích 20. století (srov. práce Nitsch 1913, Mathesius 1925, Popova 1930, a také Havránek 1936), dále léta poválečná - a to především období na přelomu 60. let (srov. Georgiev 1957, Gallis 1960, Vasilev 1968 aj.) Následující dvě desetiletí (léta 70.-80.) se odlišují svými obzvlášť protichůdnými postoji, kde se víceméně ustaluje přístup syntaktický.

S odstupem dalších dvou desetiletí a z perspektivy skoro stoletého vnímání této problematiky v slavistice lze dospět k následujícím úvahám:

- i když se většinou "slovanské perfektum" zkoumá spíše v každém jazyce izolovaně, nelze přehlédnout jeho nápadnou obecně slovanskou systémovost jak formální, tak i funkční
- perifrastická struktura konstrukcí, které jsou svým původem konstrukce syntagmatické nebo ustálené může za určitých okolností (např. dodržování určitých formálních podmínek) být chápána i jako perifrastická forma. Jinými slovy je to na první pohled něco jako dvě tváře jedné mince, které obě vyjadřují stejnou hodnotu. Na rozdíl však od tohoto příkladu – ona strana roviny syntagmatické má "jepičí život" a nemusí implikovat další postup z roviny parolové do roviny langueové. Většinou však, a právě toho jsme ve většině slovanských jazycích svědky, k takovému postupnému přechodu dochází. Slovanské konstrukce sledovaného typu se nepochybně tendencí k paradigmatickému vyznačují.

- K tomu lze ještě dodat, že jakékoli parolové spojení slov může být svou podstatou spojením syntaktickým, analytickou konstrukcí však nikoliv. Podmínky ke gramatikalizaci konstrukcí lze zjistit jak při analýze souboru konkrétních kontextů – např. opakování určitých časových kvantifikátorů adverbialní povahy, dodržování určité časové návaznosti minulého děje, týkající se např. děje předčasného – tak i při eventuálním testování produktivity a transformačních schopností těchto konstrukcí. Frekvence a ustálení daných struktur, jakož i způsoby slovosledného rozmístění komponentů ve větném celku lze také považovat za faktory gramatikalizace.

- A nikoliv pak na posledním místě – je nutno přihlížet k užití a stylistické povaze těchto konstrukcí. Stylistická, útvárová nebo dialektická omezení a na druhé straně absence bezpříznakové neutrálnosti mohou být brány jako jeden z faktorů, který často brání tomu, aby se danému jevu věnovala pozornost, např. v běžných normativních mluvnících.

Nakonec ještě jedna poznámka – dnešní počítačová éra přinesla nové možnosti výzkumů, které byly před něco více než deseti lety – snad s výjimkou přísně matematicky orientovaných lingvistů – těžko představitelné. Perspektivy, které výzkum na bázi velkých elektronických korpusů umožňuje, lze rozšířit nejen z hlediska rozsahu, ale také z hlediska statistik a frekvence či dalších charakteristik použitých zdrojů. V řadě případů lze očekávat také nové přehodnocování dosavadní mluvnice. A možná "slovanské perfektum" je jeden z jazykových fenoménů, které také najdou svoji adekvátní definici tímto způsobem.

3.1.2 Co všechno lze mít na zřeteli, když mluvíme o perfektu?

V 1.0 byla uvedena jedna z nejobecnějších definic perfekta, která bývá většinou ve standardních příručkách. I když zachycuje jednu z nejnápadnějších stránek významu tohoto jevu, je toto tradiční pojetí účelové, tj. uvádí se především z praktických důvodů, např. když se klade otázka, jestli je daná konstrukce perfektum nebo ne.

Pojetí perfekta má vlastně poněkud abstraktnější povahu ve srovnání s řadou jiných pojmů gramatiky. Podstata věci je i v tom, že čas a časovou osu lze málokdy jednoznačně jazykově vyjádřit dokonce i v jediném jazyce, tím spíše v různých jazycích – představy mluvčích, ale také i lingvistů o časech se mohou v nich také zásadně lišit, i když se ovšem mohou i v lecčem podobat.

Současná představa o "slovanském perfektu" je samozřejmě značně ovlivněna

indoevropskými vzory románského, řeckého nebo germánského perfekta. Lze ho vnímat jako čas, který popisuje vztahy mezi přítomností a minulostí, vývoj této kategorie v některých jazycích však tuto časovou osu rozšiřuje i do budoucnosti. Nejednou však, obzvláště když jsou objektem výzkumu jazyky už neživé, kdy máme k dispozici jen písemné doklady, bývá poměrně problematické toto časové zařazení jednoznačně určit (srov. např. o perfektu v sanskrtu Burrow 2001: 297-298).

3.1.3 Status

Nápadným charakteristickým rysem, co se týče perfekta, je dále i to, že na rozdíl od ostatních slovesných časů nevyjadřuje přímo dynamiku (dějovost), ale de facto *status*.

Původně (pra)slovanské perfektum se slovesem *být* (Perfektum I), které jako temporální kategorie funkčně zaniklo s výjimkou lužické srbštiny v celém severoslovanském areálu (v západo- a východoslovanských jazycích) přežívá s jistými změnami (formálními: syntetizace v polštině, zánik pomocného slovesa na Východě, ale především funkčními), dodnes co do formy jako universální minulý čas, tj. préteritum, v němž statický význam ustoupil dynamickému. Tím se vlastně vnitřní logika vzniku perifrastické konstrukce původního perfekta narušila a pomocné sloveso *být* ztratilo svůj statický náboj a zároveň svou funkci prezentu (např. konstrukci č. *psal jsem se* s prezentním dějem dnes běžně nespojuje). Tento rozsáhlý transformační proces trval několika století a zasáhl skoro celé území severoslovanského areálu (bez obou Lužic, kde se systém praslovanských minulých časů v podstatě dochoval). Tento proces byl podporován svým způsobem charakteristickými vlastnostmi (především jeho signifikantní temporalitou) druhého komponentu této slovesné konstrukce, tj. participiálního tvaru *l*-ového participia nebo *l*-ového základu minulých časů. Je to vlastně původně participium dějové, které svůj dějový význam původně oslabený ve tvaru téměř jmenné povahy (vytvořený analogickým způsobem jako adjektiva) zvýraznil, propůjčil a rozprostřel na celou konstrukci. Pro pasivní participiální tvary tento proces byl mnohem komplikovanější, ale nikoliv nemožný (např. v staré řečtině, viz 3.2.5.1 a 3.2.5.2).

Při formování perfektních a pluskvamperfektních ukrajinských konstrukcí v ukrajinštině se dá zřejmě počítat jak s vlivem polštiny, tak i s celkovým vlivem západoslovanských jazyků (srov. Wieczorek 1997: 93-95).

V současné ukrajinistice (viz ukázky (3a, 3b, 3c a 3d/I a Wieczorek 1994) se uvažuje např. při definování ukrajinského perfekta na *-no/-to* dokonce o několika typech, např.:

- typ akuzativní:

(3a/I) ukr.

Борщ доварено. Вино допито. Каву подано.

Каву випито.

Мене похвалено. В Лондоні парафовано угоду.

(Wieczorek 1994: 36, 40, 43)

č.

("Boršč je dovařen. Víno je dopito. Káva je podána. Káva je vypita.")

("Pochválili mě. V Londýně byla parafována smlouva / parafovali smlouvu".)

- typ propoziční:

(3b/I) ukr.

Давно визнано, що копія завжди блідша за

оригінал.

(Wieczorek 1994: 41)

č.

("Dávno je uznáno, že kopie je vždy bledší než originál.")

- typ s agentním objektem:

(3c/I) ukr.

Гостями було багато випито шербету і

з'їдено ціли купи ласощів.

Царем підписано указ про заборону введення

українських книжок з інших земель.

Портрет створено художником аматором.

(Wieczorek 1994: 45, 46)

č.

("Hosté vypili hodně šerbetu a snědli celé kopy lahudek.")

("Car podepsal zákon o zákazu dovozu ukrajinských knih z jiných zemí.")

("Portrét stvořil (tj. namaloval) malíř-amatér.")

- typ posesivní: *y + Gen + PPP_{-no/-to}*

(3d/I) ukr.

У запопадливого і завбачливого хазяїна все

продумано.

(Wieczorek 1994: 49)

č.

("Přičinlivý a předvídavý hospodař má vše promyšleno.")

Lze tedy říci, že sféra statických významů perfekta jako tvaru složeného se dá hledat i v jeho infinitní impersonální participiální složce. V případě minulého trpného přičestí – které je především typické pro perfektum se slovesem *mít*, ale najdeme ho také v konstrukcích i se slovesem *být* – je status přímo dominantní součástí jádra jeho tvarové sémantiky.

3.1.4 Perfektum ve světě a perfektum v Evropě

3.1.4.1 Perfektum je dnes převážně vyjadřováno perifrasticky a vše, co bylo doposud řečeno, se týkalo především jeho složené podoby. Syntetické prosté

perfektum je zastoupeno mnohem méně a je dnes v globálním kontextu spíše lingvistickou raritou. Ö. Dahl (srov. Dahl 1985: 129-130), který začal zkoumat kros-lingvistické Temporálně – Modálně – Aspektové kategorie (dále TMA-kategorie) již v polovině osmdesátých let na základě analýzy dotazníkového materiálu ve zhruba 50 jazycích světa, uvádí, že temporální kategorii "jasného" perfekta (označené v následující tabulce (4/I) jako *Perfektum*) lze určit až v 24 z nich (včetně jeho několik subvariant). K nim by se mohlo přiřadit dalších 9 jazyků, kde jsou případné formy dané kategorie zahrnuty do perfekta (označené jako *<Perfektum*), ale přitom nejsou zároveň identifikovány jako nějaká jiná kategorie.) Tvoření perfekta se ve všech těchto jazycích soustavně uskutečňuje opisně (85 % všech případů) a jenom ve dvou případech – v Akan(štině) a Kikuyu(štině) z Nigersko-Konžské rodiny, jak uvádí Dahl (cit. práce), lze s jistotou určit morfologicky prosté tvary. Variantou perfekta je rovněž *Perfektum-q* (kde *q* = "quotative", "imperceptive", "non-witnessed", "second-hand information", resp. č. "citátové", "imperceptivní", "nesvěddecké", "informace z druhé ruky" (srov. Dahl 1985: 149), ke kterému jsou zařazeny další tři jazyky.

Následující tabulka uvádí ve své první části A. souhrn výskytů, způsoby tvoření a frekvence TMA-kategorie perfekta v těchto 35 jazycích světa (údaje jsou uvedené zkráceně podle Dahla 1985: 130-131). Slovanské jazyky jsou v tomto výběru zastoupeny pouze bulharštinou a češtinou, germánské jazyky – švédštinou, angličtinou a němčinou a románské – španělštinou, katalánštinou, portugalštinou, popř. též limuzštinou; všechny uvedené případy patří do většinové skupiny perifrastického perfekta.

Ve své druhé části B. tato tabulka představuje různé kategorie pluskvamperfekta, které mohou, ale nemusejí vždy patřit do paradigmatu perfekta (tj. mohou tvořit i samostatnou TMA kategorii) (srov. Dahl 1985: 144-145). Uvedeny jsou údaje pro 23 jazyky – do statistiky (s frekvencí větší než 3) se nedostal ani jeden ze slovanských jazyků, z románských jazyků jsou tu nově latina, francouzština a rumunština. Výskyt pluskvamperfektových struktur je v nejfrekventovanějších případech (např. švédština, finština, angličtina) přibližně třetinový v porovnání s výskytem perfekta v těchto jazycích.

(4/I)

Druhy perfekta	Jazyk a rodina	Popis	Frekvence*	
A. Kategorie perfekta				
Perfektum	1.	Švédština** (Ide.)	Aux _{ha} + supinum***	61
	2.	Angličtina (Ide.)	have + PtP****	37
	3.	Kammu (Monkh.)	hooc + V	24
	4.	Limuzština (Ide./Rom./Oksit.)	o (eitre)+ 92	54
	5.	Němčina (Ide.)	Aux _{haben/sein} + PtP	64
	6.	Maorština (Polynés.)	kua + V	27
	7.	Indonéština (Austronés.)	sudah + V	21
	8.	Španělština (Ide.)	Aux _{haber/estar} + PtP	55
	9.	Izekiri (Nigerokonž.)	V + re	18
	10.	Katalánština (Ide.)	Aux _{haver/esser} + PtP	56
	11.	Javánština (Austronés.)	Aux _{(u)wis} + V	24
	12.	Akan (Nigerkonž.)	perfektum	22
	13.	Finština (Ugrofin.)	Aux _{olla} + supinum	62
	14.	Pandžábština (Ind.)	PtP + Aux _{hona}	51
	15.	Thajština (Thaj.)	V + Aux _{lææo}	26
	16.	Sundanéština (Austronés.)	parantos + V	23
	17.	Estonština (Ugrofin.)	Aux _{olla} + PtP	49
	18.	Bulharština (Ide.)	Copula/Aux + PtP_{aor}	35
	19.	Bugis Makasar (Austronés.)	leba + V	28
	20.	Joruba (Nigerokonž.)	ti + V	26
	21.	Wolofština (Nigerokonž.)	V + na	29
	22.	Amharština (Semit.)	perfektum	19
	23.	Tamilština (Dráv.)	PtP + Aux _{irykka}	24
<Perfektum	24.	Novořečtina (Ide.)	Aux _{écho} + supinum	21
	25.	Hindí / Urdu (Ind.)	PtP + Aux _{hona}	63
	26.	Kikuyu (Nigerokonž.)	Sufix -it-	16
	27.	Bengálština (Ind.)	PtP + (stažena kopula)	17
	28.	Eskymáčtina (Gronská)	Sufix <i>sima</i>	27
	29.	Oromo (Gala) (Semihamit.)	<i>passato prossimo</i>	8
	30.	Čeština (Ide.)	mít + Pass. PtP	6
	31.	Beja (Afroasij.)	PtP + enklit. kopula	12
	32.	Portugalština (Ide.)	ter + PtP	12

Perfektum -q (= quatative)	33.	Perština (Indoír.)	PtP + Aux _{budan}	50
	34.	Ázerbajdžánština (Turkic.)	Sufix <i>-mlsh</i>	68
	35.	Gruzínština (Kavk.)	<i>perfektum</i>	50
B. Kategorie pluskvamperfekta				
Plkvperfektum	1.	Rumunština (Ide.)	<i>pluskvamperfektum</i>	8
	2.	Angličtina (Ide.)	<i>have</i> _{past} + PtP	11
	3.	Italština (Ide.)	<i>piuperfetto</i>	10
	4.	Kurdština (Indoír.)	<i>pluskvamperfektum</i>	9
	5.	Azerbajdžánština (Turkic.)	<i>-mlsh</i> + <i>-dlr</i>	13
	6.	Latina (Ide.)	<i>plusquamperfectum</i>	18
	7.	Portugalština (Ide.)	<i>ter</i> _{imperfectum} + PtP	8
	8.	Novořečtina (Ide.)	Aux _{écho} _{past} + supinum	14
	9.	Katalánština (Ide.)	<i>haver/esser</i> _{imperf.} + PtP	15
	10.	Limuzština (Ide./Rom./Oks.)	<i>o (eitre)</i> _{imperf.} + PtP	15
	11.	Španělština (Ide.)	<i>haber/estar</i> _{imperf.} + PtP	10
	12.	Estonština (Ugrofin.)	Aux _{olla} _{past} + PtP	14
	13.	Švédština (Ide.)	Aux _{ha} _{past} + supinum	20
	14.	Hindí (Indoír.)	PtP + Aux _{hona} _{past}	40
	15.	Perština (Indoír.)	PtP + Aux _{budan} _{past}	14
	16.	Francouzština (Ide.)	<i>avoir (être)</i> _{imparfait} + V	9
	17.	Pandžábština (Ind.)	93 + 20 _{hona}	22
	18.	Tamilština (Drav.)	PtP + Aux _{irykka} _{past}	8
<Plkvperf.	19.	Němčina (Ide.)	<i>haben/sein</i> _{past} + PtP	7
	20.	Finština (Ugrofin.)	Aux _{olla} _{past} + supinum	18
	21.	Amharština (Semit.)	<i>pluskvamperfektum</i>	20
	22.	Bengálština (Ind.)	PtP + (stažená) kopula _{past}	42
	23.	Oromo (Gala) (Semitohamit.)	e = + Aux _{ture}	11

- * Frekvenční údaje představují výskyt konstrukcí perfekta v dotazníkovém materiálu
- ** Jazyky Evropy jsou v tabulce zdůrazněny velikostí písma a zastíněním.
- *** Supinum v švédštině formálně odpovídá tvaru PtP, v řečtině – tzv. novotvaru *aparemfato* "aparemphato" (viz 3.2.5.1), ve finštině a v estonštině – je to tzv. Participium II (zakončeného děje) - aktivní pro perfektum activi (*-nut/-nyt* participia) a pasivní pro perfektum pasivi (*-ttu/-tty*) a *-tu/-ty* participia) (viz Serebrennikov – Kert 1958: 157-158, 187-188).
- **** Označení a zkratky v strukturách – zachovány podle Ö. Dahla (PtP = "participium minulé")

K těmto Dahlovým údajům a obecně k problematice perfekta je třeba dodat následujících několik poznámek:

- Uvedený seznam jazyků (podle Dahlovy ankety) není zdaleka vyčerpávající, měl by se chápat spíše jako reprezentativní výběr jazyků z různých jazykových rodin. Počet jazyků, v kterých se pak složené perfektum vyskytuje, je mnohem širší. Například, jenom z indoevropských jazyků do seznamu bychom mohli dodat všechny ostatní jazyky germánské, dále jazyky baltské a alespoň ještě několik jazyků keltských a slovanských. Složené perfektum se zformovalo ještě i v "nejexotičtějším" jazyku Evropy – v baskičtině. Složené perfektum patří evidentně i do společného rámce ELA, nezávisle na tom, že se tvoří i jinde. V Evropě není doloženo jenom v jazycích turkických.

Význam Dahlova výzkumu je pak především v jeho různorodosti – zahrnuje různé jazykové rodiny a skupiny a v jeho přístupu k výzkumu. Díky tomuto různorodému výběru uvedený soubor jazyků prokazuje, že o perfektu lze uvažovat jako o kategorii z typologického hlediska značně expandovanou, neboli jako o širší transareálovou specifickou univerzálii (srov. nověji Dahl 2000). Přítomnost perfektních struktur při jeho krosreferenčním přístupu lze identifikovat cestou empiricky založeného výzkumu jejich užití (výskytů) a jejich frekvence, nikoliv vytvářením definice jejich sémantiky předem (srov. Lindstedt 2000: 365).

- Toto obzvláště platí v případě perfekta perifrastického, které z hlediska způsobu tvoření obecně převládá. Tím se potvrzují úvahy o jeho sekundární povaze i ve větším rozsahu, co se týče jeho zastoupení v jazycích světa. Z toho plyne i další zjištění: složené perfektum obsahující různé pomocné složky širšího spektra, nejen slovesa, ale také částice, adverbia, eventuálně i zvláštní složené aglutinované sufixy aj., není záležitostí jenom indoevropskou či euro-unikátní.

- Typickým *indoevropským modelem* však jsou perfekta právě s pomocnými slovesy "být" a "mít" a s infinitním tvarem převážně participiálním (srov. např. v uvedené tabulce 3/I jazyky evropsko-indoevropské, jazyky indoíránské a jazyky indické). Co se pak týče složeného perfekta se slovesem "mít" jde tu pak o jev vysloveně jen evropský.

Pojem indoevropský v tomto případě označuje příslušnost k skupině indoevropských jazyků v synchronním smyslu a nevztahuje se k indoevropštině jako prajazyku.

- Složená perfekta s pomocnými slovesy "být" a "mít" se vyskytují v Evropě i v jazycích neindoevropských, které však s jazyky indoevropskými přímo sousedí nebo jsou jimi obklopeny, což je případ finštiny a estonštiny, kde jsou perfektní časy s

pomocným slovesem *olla* "být" (srov. Dahl 1985; 2000) a kde zřejmě jde o výsledek kontaktní indukce pod vlivem baltštiny, nebo pak baskičtiny, kde vzniklo nové složené perfektum se slovesem "mít", resp. nové auxiliární sloveso *eduki* "držet, mít" (srov. Haase 1990; 1992).

- Participiální tvar minulý (u Dahla označen jako PtP, popř. také jako supinum, v naší práci – jako PPP), obecně také tvary infinitní jako jedna ze dvou složek opisného perfekta, se vyskytuje ve všech jazycích Evropy: indoevropských a ugrofinských, jakož i v jazycích indoíránských. Mimo tento celkem kompaktní rámec se takto označený tvar participia vyskytuje ještě v tamilštině (které zastupuje u Dahla drávidské jazyky) a v semitohamitské kušitské bejaštině.

Ze všech 35 uvedených jazyků s realizací perfekta je to celkem 16 jazyků (což je skoro 50 % všech zkoumaných jazyků). Ve zbývajících 50% se zřejmě u významového slovesa používají tvary finitní.

Naprosto infinitní a participiální podklad evropského perfekta se jeví jako obzvlášť důležité svědectví, pokud se uvažuje např. o tzv. *-no/-to-*perfektu v ukrajinštině (srov. Wieczorek 1994), který představuje implicitně složený typ perfekta, ale s realizovanou elipsou pomocného slovesa (popř. kopuly) "být".

3.1.5 "Prototypy" a názvy perfekta

Typologie významů perfekta je téma, které lze nejlépe řešit zatím v rámci určitých areálových souborů. Evropské území (do jisté míry eventuálně i kontinuum indoevropské včetně jazyků indoíránských) taková určitá areálová seskupení představuje.

3.1.5.1 K otázce tzv. "prototypů"

Mluvit o prototypch perfekta je otázka svým způsobem poměrně složitá. V.P. Nedjalkov a tzv. Leningradská typologická škola osmdesátých let (Nedjalkov 1983; 1988) ve svém výzkumu více než 20 jazyků rozlišují tři hlavní typy, resp. kategorie:

(1) statusy, (2) rezultativa a (3) perfekta

Statické kategorie lze popsat jako současný stav, který je výsledkem dřívější události. Rezultativa se liší od perfekta na základě způsobů, jak jsou kombinované s časovými kvantifikátory. Ovšem i pojem *rezultát* lze chápat různě – v širším smyslu

je to cokoliv, co bylo zapříčiněno nebo existuje v důsledku nějaké události, v užším smyslu je tento pojem chápán jako rezultat dané události, pokud je tento stav součástí charakteristiky této dané události.

Charakteristickým rysem rezultativních konstrukcí je omezení, podle něhož mohou být formovány jenom se slovesy, jejichž sémantika implikuje nějakou proměnu nebo změnu. Podle Dahla (1985: 135) jsou rezultativní konstrukce, obecně vzato, sémanticky hodně omezené. Nápadná je však jejich vysoká korelace s pasivem. V určitém počtu jazyků se rezultativní konstrukce vyskytují jenom v pasivu nebo v jeho funkčních ekvivalentech. Nedjalkovo pojetí rezultativních konstrukcí se shoduje víceméně s oním širším pojetím chápání rezultativa – uvedené rezultativní konstrukce jsou u něho totiž s velkou převahou v pasivu.

Další slovanský autor Maslov (1983) rozlišuje "perfektum statální" a "perfektum akcionální", kde by pojmu "statální perfektum" odpovídal u Nedjalkova pojem rezultativum a pojmu "akcionální perfektum" pouze vlastní termín perfektum. O názvu "stavové perfektum" v slovenštině uvažuje také slovenský autor Krupa (1959-1960).

Výjimky netvoří ani termíny jako "Objektresultativ" (srov. Breu 1988: 50) nebo "Resultativperfekt" v němčině. Resultativa v současné češtině a v severoslovanských jazycích zkoumá i švýcarský slavista M. Giger (viz Giger 2003; 2005). Blízké tomuto pojetí je také termín posesivní perfektum.

Nakonec v především v polské lingvistice jsou pro zkoumaný jev rozšířeny názvy popisného typu jako "slovesné konstrukce s trpným přičestím a se slovesem *mieć*" (srov. např. Topolińska 1968, Pisarkowa 1964 aj.).

Český název pro rezultativum, tzv. "slovesná kategorie výsledného stavu" (srov. Hausenblas 1963), by se na základě výše uvedených úvah měl vztahovat jen k jednomu typu konstrukcí, často však bývá v praxi používán na rovině syntaktické i pro konstrukce s širšími perfektními významy. Jemu blízký je také termín "predikace výsledného stavu" (srov. Štícha 2003). To však není v rozporu s teorií současné "perfektologie", která pracuje s materiálem z většího množství jazyků, než bylo donedávna běžné, a má možnost rovněž porovnávat jak stav, tak i procesy formování perfektních časů. Proto tato teorie neabsolutizuje razantně jednotlivé stupně, nacházející se mezi původními syntaktickými konstrukcemi a strukturami už gramatikalizovanými. Řečeno jinými slovy – k diferencovaným stupňům gramatikalizace u perifrastických konstrukcí v různých jazycích lze pozorovat v této

souvislosti jistý tolerantní postoj, který v kapitole 4 o gramatikalizaci jako proces vysvětlujeme tím, že jde vlastně o škálu, kde na jejím počátku stojí konstrukce čistě syntaktické, která se v jednotlivých dalších stupních postupně gramatikalizují, tj. fungují jako morfologické struktury.

Navíc se od jazyka k jazyku významové akcenty perfektních významů a jejich syntaktické prostředí mohou jistým způsobem také lišit.

3.1.5.2 Rozmanitost perfekta

Jako ukázkou vnímání různosti perfektních významů lze uvést např. Comrieho klasifikaci anglického přítomného perfekta (srov. Comrie 1976: 56-61), které autor sám pojmenovává jako "typy perfekta". V podstatě jde však o popis různých situací, v kterých angličtina používá příslušné konstrukce perfekta. Rezultativní význam (tj. typ první) přitom není v opozici s ostatními významy a jeho význam je evidentně přítomen i v ostatních typech:

- (1) perfektum rezultátu (nebo perfektum stavu) ("perfect of result" / "stative perfect")
angl. *He has (already) read this book.* (č. "Má tu knihu (už) přečteno.")
- (2) perfektum zkušenosti (nebo existenční perfektum) ("experiential" / "existential" / "indefinite" perfect)
angl. *Have you (ever) met my brother?* (č. "Potkal jsi (vůbec/někdy) mého bratra?")
- (3) perfektum perzistentní (trvající) situace (nebo univerzální perfektum) ("perfect of persistent situation")
angl. *He has been coughing (for an hour).* (č. "Kašle (už celou hodinu).")
- (4) perfektum nedávné minulosti ("recent past perfect") nebo ("hot news perfect")
angl. *The king has (just) arrived.* (č. "Král (právě) přijel.")

(Názvy v závorkách jsou alternativní, např. podle McCawleyho 1971: 348-350 aj., srov. též Comrie 1976: 56-61; Dahl 1985: 131-132. Ilustrační příklady jsou podle Dahlova dotazníku.)

Anglické perfektum však není vlastně typické evropské perfektum, nýbrž je velice "anglické" ve smyslu své sémantické a funkční širokopásmovosti, takže je svým způsobem i ojedinělé (srov. Park 2003: 11). Nicméně je to dobrý příklad možností vývoje, jichž jazyková performance dále využívá na základě společného kompetenčního modelu.

3.1.6 Problematika terminologie

Co se týče terminologické stránky, tato práce vychází z Mathesiova pojetí perfekta. V něm se uvažuje o možnosti mluvit o "skutečném *perfektu*, *plusquamperfektu*, ba i o *futuru exactu*" v češtině (Mathesius 1925: 200), které vychází přednostně z formální a funkční perspektivy daného jevu.

Z důvodu rozlišování perfekta se slovesem *habere* od ještě praslovanského perfekta s *esse*, tato práce považuje za vhodné též používat už poměrně ustálené číslování Perfektum I pro perfektum se slovesem *esse* a Perfektum II pro perfektum se slovesem "mít" (srov. v úvodu ještě 0.2), zároveň se používá označení i *konstrukce typu Perfekta II*. Kromě důvodů koncepčních, které sledují vývoj tohoto jevu systémově, tato volba má i další přednosti, mezi které bychom mohli uvést stručnost i obecně-sjednocující srozumitelnost.

Je zřejmé, že se tak rovněž vyvarujeme toho, abychom o formálně korespondujících strukturách v jednom nebo v několika jazycích mluvili jako o syntaktických nebo gramatických konstrukcích v jednom jazyce, perfektu ve vývojové fázi ve druhém či o rezultativu ve třetím atd. Specifika a zvláštnosti perfektních časů, jak jsou vnímána rodilými mluvčími a případně popsána v jednotlivých slovanských jazycích, jsou pro tuto práci samozřejmostí.

3.2 Způsoby tvoření perfekta

Když mluvíme o slovanském perfektu, musíme nejdřív upřesnit podle 0.2, 3.1.6, že jde vlastně, co se týče tvoření, o dva různé druhy – starší obecněslovanské perfektum s "být" (Perfektum I) a nové slovanské perfektum s "mít" (Perfektum II).

3.2.1 Hlavní strukturní typy ve slovanských jazycích

Formálně oba typy: Perfekt I a Perfekt II jsou tvořeny nápadně shodným analytickým modelem, skládajícím se z finitního tvaru pomocného slovesa a infinitního tvaru participia, vyjadřujícího minulý děj (viz (5/I)). Tento model je společný pro řadu jazyků (v evropském kontextu platí obzvlášť pravidelně):

(5/I)

$V_{\text{fin Aux}} + V_{\text{inf Part Past}}$

Liší se však jednak přímo použitím dvou různých pomocných sloves, jednak druhem participiálního tvaru. Z hlediska slovesného rodu se u Perfekta I (se slovesem *esse*) používá perfektivní participium v podobě aktivní, u Perfekta II (se slovesem *habere*) – v podobě pasivní. Vzniklé tvary Perfekta I jsou pak v aktivu a tvary Perfekta II buď v aktivu nebo v rodu neutrálním; případy tzv. "pasivní interpretace" některých konstrukcí představují vlastně případy Perfekta II v pasivu).

3.2.1.1 Rovina platnosti výsledku děje v přítomnosti

A. Slovanské Perfektum I s *esse* (praslovanské):

(6a/I)

V_{fin}	+	V_{infin}
Aux <i>esse</i> praes		Part perf act (<i>l-ové</i>)

(6b/I) Příklady:

stsl.	пришьльз есмь	slov.	čítal som
stč.	přišel jsem	č.	četl jsem
strus.	писалъ есмь	rus.	(я) писал
hluž.	sym njesł	bulh.	чел съм
dluž.	som njasł	mak.	сум носел
pol.	czytałem, czytałeś (synt.)	srb.	читао сам, читала сам
ukr.(záp. dial.)	казавем, казавесь (synt.)	chorv.	čitao sam, čitala sam
(stand.)	я читав	slovin.	nesel sem

B. Konstrukce typu slovanského Perfekta II s *habere* (nového):

(7a/I)

V_{fin}	+	V_{infin}
Aux <i>habere</i> praes		Part perf pass

(7b/I) Příklady:

stsl.	ИМАМЪ ПОЛОЖЕНО	(pouze ojedinělé doklady)
polab.	mos pirdóno / mohss pirdohn	(Lorentz/Havránek GV, 77)
slovin.	Já <u>o</u> mo ^u m fčera <u>o</u> na polá r o bí <u>u</u> on e	(Lorentz/Havránek GV, 77)
kaš.	Ta búrka ní <u>ã</u> kãpust <u>q</u> g ^u otov <u>u</u> n e	(Rost/Havránek GV, 77)
pol.	tam zapisane	
hluž.	tam zworane	
č.	tám nakoupeno	
slov.	tám napísané	
bulh.	имам записано	

mak. *имам видено*
 srb. *имам купљено*
 chorv. *imat posaðeno*
 aj.

3.2.1.2 Rovina platnosti výsledku děje v minulosti

A. Slovanské pluskvamperfektum s *být*:

(8a/I)

V_{fin}	+	V_{infin}
Aux <i>esse</i> imperf / praet		Part perf act (<i>l-ové</i>)

(8b/I) Příklady:

stsl. <i>пришълъ бѣхъ</i>	rus. (sev.) <i>была болела голова</i>
stč. <i>biech/bych/byl jsem nesl</i>	ukr. <i>я писав був</i>
strus. <i>бѣхъ писалъ / писалъ бѣлъ есмь</i>	bělorus. <i>я быў узяўся</i>
pol. <i>byłem czytał / czytałem był</i>	bulh. <i>бях писал</i>
hluž. <i>běch njest</i>	mak. <i>бев викал</i>
dluž. <i>bech njast</i>	srb. <i>бејах/бех читао</i>
č. <i>byl jsem psal</i>	chorv. <i>čitao bijah/ bijeh</i>
slov. <i>bol som písal</i>	slovin. <i>bil sem pisal</i>

B. Slovanské Pluskvamperfektum II s *habere* (nové):

(9a/I)

V_{fin}	+	V_{infin}
Aux <i>habere</i> imperf / praet		Part perf pass

(9b/I) Příklady:

stsl. <i>имѣхъ положено</i>	(Codex Marianus, L 19,20)
mak. <i>имах напишано / имах пишано</i>	
bulh. <i>имах написано</i>	
srb. <i>имао сам купљено</i>	
chorv. <i>itao sam posaðeno</i>	
č. <i>měl jsem nakoupeno</i>	
slov. <i>mal som napísané</i>	
pol. <i>miałem zapisane</i>	
kaš. <i>уон мѡл крова предана</i>	(Lorentz/Havránek GV, 77)
aj.	

3.2.2 Datování vzniku Perfekta I – slovanský kontext. Litevské paralely

Obecně lze říci, že slovanské perfektum s *esse* je co do formy všeslovanské a vzniklo zřejmě ještě před rozpadem praslovanštiny. Je zároveň nápadně podobné

baltskému složenému perfektu s *být*, které se tam však rozvinulo v maximálně rozvětveném systému analytických perfektních časů.

Litevština má například po čtyřech perfektních časech jak v aktivu, tak v pasivu. Tvary činné jsou tvořené podle téhož modelu jako v češtině, srov. ukázky (6). Stejně bohatý repertoár perfektních časů vykazuje i lotyšština.

- Litevské perfektivní časy (aktivum):

(10a/I)

V_{fin}	+	V_{infin}
Aux <i>būti</i> praes / praet / praet freqv / fut		Part perf act

(10b/I)

1. <i>esu nešęs</i>	"mám nošeno"	(Perfektum přítomné)
2. <i>buvau nešęs</i>	"měl jsem nošeno"	(Perfektum minulé)
3. <i>būdavau nešęs</i>	"míval jsem nošeno"	(Perfektum minulé frekventativní)
4. <i>būsiu nešęs</i>	"budu mít nošeno"	(Perfektum budoucí)

(Lithuanian Grammar 1997: 319-321)

3.2.3 Datování vzniku Perfekta II – slovanský kontext

Vznik perfektních časů s *habere* v jednotlivých slovanských jazycích je chronologicky o řadu staletí mladší než vznik slovanského perfekta s *esse*: to má analogické složené tvary, jak jsme už ukázali, i v baltských jazycích, odkud se pravděpodobně šířilo i do jazyků balto-finských.

Za počátek vzniku Perfekta II lze považovat období, kdy se v daném jazyce začínají vyskytovat konstrukce slovesa *habere* + PPP, u kterých lze rozpoznat působení určitého souboru gramatikalizačních faktorů (viz kapitolu 6). Tento druh slovanského perfekta se už téměř sto let označuje za nové: od r. 1913 u Nitsche, později až za osmdesát let také Koronczewski (1993) o polštině; o češtině – Mathesius (1925), Georgiev (1957/1985), tj. v padesátých letech o bulharštině, Koneski (1981; 1987) ale v zásadě od padesátých let o makedonštině, Krupa (1950–1960) a Pauliny (1981) – také od šedesátých let o slovenštině, Gallis (1960) o novém slovanském perfektu aj..

Lze předpokládat, že slovanské *habere*-jazyky jak středoevropského, tak i balkánského jazykového areálu mají shodná období počátků, během kterých se výchozí syntaktické objektové konstrukce s atributivním PPP se mohou vyskytovat.

Doklady o tom jsou znatelné jak v staročeské, tak v staropolské nebo v rané bulharské literatuře. Tento stav lze považovat za potenciálně "předperfektový", popřípadě ho za určitých podmínek (např. konfigurace komponentů) lze označit i za bázový. Další fáze pak mohou nastat nebo zintenzivnět nejčastěji pod vlivem kontaktní indukce – v případě češtiny a polštiny, je to evidentně pod vlivem němčiny, která byla však v tomto případě pouze zprostředkovatelem – gramatikalizace německého perfekta je iniciována mluvenou a administrativní francouzštinou (v pozadí lze vidět historicky lidovou latinu) a šíří se postupně ze západních oblastí německého území do jihoněmeckých dialektů a pak na severovýchod (srov. Drinka 2003: 25-26). Tento směr šíření ze západu na východ se pak opakuje i v Čechách: směrem na východ se pokročilejší fáze procesu gramatikalizace oslabují – srov. např. Kopečný (1959; 1962), a naopak v západních a středních oblastech českého jazykového území, tj. všude tam, kde je centrum obecné češtiny, jsou nejsilnější (o vlivu němčiny na vývoj perfekta v češtině srov. též Berger 2002). Teritorium výskytů tzv. Mathesiova perfekta *Máme zatopeno* s absolutním tvarem PPP, který představuje jeden z cílových bodů gramatikalizačního řetězce to přímo dosvědčuje (viz kapitolu 23). Pozdější a obzvláště dnešní vývoj gramatikalizace konstrukce typu Perfekta II v češtině se internalizuje a probíhá už svou vlastní cestou, kde je znát evidentní nejsilnější zastoupení konstrukcí s tvarem PPP_{-no/-to}. (viz Část IV o češtině).

Balkánsko-slovanské Perfektum II (rozšířené především v makedonštině, částečně v bulharštině a jižní srbštině) je rovněž nazýváno románským typem perfekta (srov. Havránek 1936; 1937; Vasilev 1968 aj.). Jeho vznik v makedonštině bývá spojován s první polovinou 20. století a se silnými migračními procesy obyvatelstva během tohoto období. Naopak výskyt z východní a jižní (Egejské) Trácie v bulharských dialektech se však k tomuto období nemusejí vztahovat, mohou být i starší, tj. iniciované v oblastech smíšeného a bilingvního obyvatelstva pod vlivem novořeckých složených perfektních časů II a III – Perfektum III např. se formovalo během 16. stol. (viz také 3.2.4).

3.2.4 Proměny v čase u slovanských druhů perfekta – formální a funkční

3.2.4.1 Perfektum I

Jak známo, slovanské perfektum s *být* prošlo později většími proměnami funkčními a sémantickými.

Jeho formy se v areálu západoslovanském (čeština, slovenština, polština) a východoslovanském (ruština, běloruština, ukrajinština a rusínština), ale ještě také např. v slovinštině z jazyků jihoslovanských, začaly užívat pro vyjádření významů primárně préteritních a sémanticky asimilovaly v sobě navíc také významy aoristu a imperfekta, přičemž poslední dva časy jako temporální kategorie zanikly. Veškeré vyjadřování minulých časů se sjednotilo do formy složeného slovanského perfekta s *esse*, tím se tato forma stala formou univerzálního minulého času, což zjednodušilo západoslovanský a východoslovanský temporální systém. Tato tendence k formální temporální simplicítosti se projevuje v těchto jazycích dále tím, že se tam celkově (podle většiny gramatických příruček těchto jazyků) vyskytují běžně jenom tři slovesné časy – jeden syntetický: přezens, a dva analytické se slovesem *esse*: préteritum (neboli univerzální čas minulý) a futurum.

Ve všech jazycích východoslovanských nastalo u tvarů Perfekta I v přítomnosti vypouštění pomocného slovesa "být", čímž se tvar stáhl do podoby jednosložkové (srov. tvary 1.os.sg. v rus. *я спал, спала*; v bělor. *я спаў, спала*; v ukr. *я спав, спала*).

Na slovanském jihu, kromě slovinštiny, se slovanské perfektum a do jisté míry slovanské pluskvamperfektum se slovesem *esse* celkem dobře zachovalo přibližně v té podobě, jak bylo zaznamenáno ve staroslověně. V srbštině a chorvatštině je to však čas spíše vzácný, v bulharštině a makedonštině naopak patří do běžného mluveného úzu, kde se navíc rozšířila sféra jeho užití do imperceptivu a narativu.

V jazycích, které prosté minulé časy nezachovaly, a kde tvary přítomního Perfekta I převzaly funkci préterita, je Pluskvamperfektum I dosti vzácné, i když se tu a tam vyskytuje – např. v češtině, v literatuře 20. století působí dnes jako evidentní archaismus.

Dosud živé je pluskvamperfektum však na východě. V ukrajinštině a v běloruštině se tvoří standardním způsobem (srov. bělorus. *быў спаў, была спала, ...*; ukr. *був говорив; була говорила, ...*). V běloruštině má zastoupení především v hovorovém jazyce, v ukrajinštině je stylisticky universální.

V ruské mluvnici se předminulé perfektum nazývá "давнoprošedšeje vremja", což zohledňuje skutečnost, že může vyjadřovat také předčasnost v minulosti neboli děj dávnominulý. Tvoří se pomocí neměnicí se tvaru *было* (tj. ustrnulého tvaru slovesa *быть*) a *l*-participiem (srov. rus. *пошёл было, пошла было, ...*).

3.2.4.2 Perfektum II

Tvary toho formujícího druhu perfekta se za celou dobu svého dosavadního průběhu téměř formálně nezměnily. Sporadicky se objevuje ve své první fázi již u počátků slovanské literární tradice v staroslověnských památkách (viz 11/I). Často bývá interpretováno společně s pasivo-participiálními syntaktickými konstrukcemi se slovesem *mít*, ve kterých má vlastně i svůj původ. Ve staroslověnštině a v rané bulharštině existují jisté znaky počátku jeho gramatikalizace, jako např. fixovaná linearita komponentů a přítomnost auxiliárního "mít". Dokladů je však velmi málo a proto je problematické dělat závěry ohledně postupu jejich gramatikalizace. Většinou jsou sémanticky závislé na kontextu, i když formálně, tj. co do svého složení a základních významů odpovídá konstrukcím prvnímu složenému perfektu řeckému, resp. perfektu v latině (odpovídající našemu Perfektu II, viz následující kapitulu 3.2.5.2). V některých případech je to rovněž jako překlad z řeckého biblického textu do slovanštiny.

(11/I) stsl. a. СЕ МЗНАСЪ ТВОѢ ЖЖЕ ИМѢХЪ ПОЛОЖЕНЪ ВЪ ОУБРОУСѢ /

... АЖЕ ИМѢХЪ ПОЛОЖЕНО ВЪ ОУБРОУСЪЦѢ

(Codex Marianus, L 19, 20 – přelom 10.–11. st.)

srov. bibl. řec. ἴδου ἡ μὲν σου ἣν εἶχον ἀποκειμένην ἐν σουδαρίῳ

č. aj teď hřivna tvá, kterouž jsem **měl složenou** v šátku
(L 19, 20)

b. ОКАМЕНЕНО ЛИ ИМАТЕ СРЪДЦЕ ВАШЕ

(Codex Marianus, Mk 8,17 – přelom 10.–11. st.)

srov. bibl. řec. πεπωρωμένην ἔχετε τὴν καρδίαν ὑμῶν

č. ještě **máte oslepené** své srdce

(Mk 8,17)

střbulh. азъ имамъ писано въ св(а)тѣм еванг(е)лии

č. já **mám psáno** v svatém evangeliu

(Germanův soubor – 14.st.: 1359/ Mirčev 1973)

(zdroje stsl. ukázek: Vasilev 1968: 223; Kostov 1975: 81; Mirčev 1973: 566; Asenova 1989: 194; řecké texty podle Greek New Testament: West-Hort text; český překlad podle Bible Kralické – přelom 16–17. stol., viz také poznámky k tabulce 18/I v 3.2.5.3)

Tento typ složeného perfekta s *habere* najdeme dnes také v různých fázích gramatikalizačního procesu ve všech těch současných slovanských jazycích, v kterých se sloveso "mít" běžné používá a má ustálenou polyfunkční povahu, což platí

v zásadě s výjimkou východoslovanských jazyků více či méně pro téměř všechny ostatní slovanské jazyky.

Nejzávažnější formální změna je vytváření a ustálení forem s impersonálním (absolutním) tvarem PPP_{-no/-to} (tato fáze je nejpokročilejší pouze v makedonštině). Analýza češtiny (viz kapitoly 16 a 17) a především frekvence výskytů různých forem tohoto typu (přes 60 % ze všech dokladů však ukazuje, že celkově je v češtině tato tendence rovněž přítomna).

3.2.5 Evropské korespondence

Účelem následujícího oddílu je představit některé evropské korespondence výskytu složeného evropského *habere*-perfekta, které vznikaly po staletí, a to na základě původních syntaktických struktur typu *habere* + PPP_{tranz} + přímý O_{acc}, existujících už řadu dalších staletí před tím (srov. např. výše uvedené v 11/I překlady z Bible Kralické, mající protějšky i ve středověké Bibli Olomoucké aj.). Zároveň se mohl formovat i protějšek se slovesem *esse* + PPP_{intrans}. Mezi těmito jazyky lze počítat jak s areálovými, tak i některými následnými chronologickými souvislostmi.

3.2.5.1 Auxiliární "mít" v řečtině

Dnešní složené novořecké perfektum se slovesem *έχω* má dvě různé podoby. Obě podoby představují konstrukce $V_{fin} \acute{\epsilon}\chi\omega + V_{infin}$, přičemž se liší různou infinitní složkou. Označíme je jako řecké II. perfektum – rezultativní (s PPP) a novořecké III. perfektum (s "aparémfatem"). Novořecká mluvnice Triantafyllidisova (Triantafyllidis 1976:159 aj.) nebo Iordanidou (1995) označují oba typy stejným názvem jako *perfektum* (παρακείμενος), zatímco Tzartanos (1946/1989: 277) v 1. dílu své novořecké syntaxe nazývá II. perfektum *rezultativní perfektum*.

A. Řecké II. perfektum, které se tvoří s *participiem perfecti passivi* (PPP) jako už uvedené evropské perfektum *habere* + PPP, je tradičně označováno jako perfektum románského typu (viz 3.2.5.2 a 3.2.5.3), a to obzvláště v balkánském kontextu (viz ukázky 12/I, srov. také už uvedené originální znění biblických příkladů (11a/I) v předešlém odstavci).

(12/I) novořec.

a. *Έχω το γράμμα πια γραμμένο.*

(Dostálová – Franc-Sgourdeou 2000: 242)

č.

("Mám ten dopis už napsán.")

- b. *Περίμενε, σε μια στιγμή έχω το γράμμα γραμμένο.* ("Počkej, za malou chvíli mám ten dopis napsán.")
(Dostálová – Franc-Sgourdeou 2000: 242)
- c. *Πρέπει να πω ό, τι είπα χθες εδώ και το έχω γραμμένο με το χέρι.* ("Musím říct, co jsem řekl včera zde a mám to napsáno rukou.")
(Hellenic National Corpus; Βουλή των Ελλήνων, 8.10.2003)
- d. *Όταν βραδιάζει, θα έχω τελειωμένες τίς δουλειές μου.* ("Až se setmí, budu mít dokončeny (tyto) své práce.")
(Triantafyllidis 1976:149)

(Pravopis novořeckých příkladů respektuje prameny citátů: většina z nich jsou uvedené podle současné pravopisné normy dimotiki, označující pouze hlavní přízvuk slova, starší zdroje jako např. Triantafyllidis (1976) zachovávají starší diakritiku před reformou pravopisu).

Toto složené Perfektum II je starší – ustalovalo se ještě v době byzantské (čili ve střeďořečtině), kde funkčně nahrazovalo tvary starořeckého syntetického perfekta (historického I. perfekta), které naopak již od 4. st. začaly splývat formálně a funkčně s aoristem.

Pojem starořečtina se v spojuje tradičně s obdobím antického Řecka až do počátku prvního milénia, avšak z hlediska jazyka a vývoje perfekta je vhodné ho definovat precizněji. Syntetické tvary vznikly původně pomocí reduplikace (např. ještě v indoevropštině, srov. sanskr. *dadárša* "díval se"), často se v nich vyskytoval také perfektivní sufix *-κ-*, jejich význam ještě během raného starořeckého období (700 – 500 let př. Kr.) vyjadřoval zintenzivnění děje nebo jeho iterativnost (srov. např. paradigma I. perfekta. od slovesa *δέρκομαι* "hledět; dívat se": sg. *δέδορκα, δέδορκας δέδορκε – pl. δεδόρκαμεν, δεδόρκατε, δεδόρκασι*, viz Lockwood 1969: 115).

Během dalšího období klasické starořečtiny (500 – 300 př. Kr.) se rozšiřuje o nový rezultativní význam, v následujícím helenisticko-románském období (300 př. Kr. – 600 po Kr.) se podstata významů zachovává, ale objevují se jeho další způsoby používání, např. i v jiných modech, zároveň se dají už registrovat určité analytické tendence. Do tohoto období bývá časově zahrnuta rovněž biblická řečtina (novozákonní), i když představovala původně hovorovou varietu lidového jazyka.

Pojem střeďořečtina se též identifikuje s pojmem byzantská řečtina (600 – 1450), představuje směs lidového jazyka (koiné) s vlivem "obnovy" klasicko-řeckých prvků (tzv. klasicistní období řečtiny) – perfekt bývá často zaměňován s analytickými konstrukcemi typu složeného Perfekta II (*habere / esse + PPP*). Na konci byzantského období se už objevují také perifrastické konstrukce budoucího III. perfekta s neměnicím se slovesným tvarem "aparémfato".

Následující období je už označováno za novořecké (od r. 1450 svým způsobem až dodnes) – perfektum je tvořeno už pouze analytickými způsoby – i v tomto směru však lze pojmenovat jeho počátek jako období postbyzantinismu, během kterého se začalo formovat tzv. III. řecké perfektum s novým infinitním tvarem "aparémfato", které dnes vyjadřuje nejen tradiční rezultativnost, ale i širokou škálu dalších perfektních významů, jako např. jeho časovou nelokalizovanost, jako perfektum zkušenosti – při popisu opakovaných dějů, včetně jejich přesného počtu (dva- až vícekrát), v otázkách a při v negaci, nebo nověji i v narativu.

(K uvedené historické retrospektivě srov. Gerö – von Stechow 2003: 251-294; Drinka 2003: 1-8; Asenova 1989: 191-192; Mišeska-Tomić 2006: 400-401; za období novořečtiny srov. rovněž Chausheva 1995: 153-157; Moser 2003: 236-250; Veloudis 2003: 385-387).

Z hlediska gramatikalizace tvarů řeckého II. perfekta je rozhodující období středořecké. Do konce 7. stol. syntetické perfektum definitivně funkčně zaniklo a konstrukce sloves *habere / esse* + PPP a se staly jediným temporálním prostředkem pro vyjadřování takových minulých dějů, které platí nebo trvají v přítomnosti v aktivu či v pasivu, tj. plní funkci analytického perfekta (srov. Mišeska-Tomić 2006: 400). Asenova (1989: 192) uvádí středořecké formy *ἔχω γεγραμμένον γράμμα* (č. "napsal jsem dopis / mám napsán dopis") a *εἰμί γεγραμμένος* (č. "napsal jsem" – doslova "jsem napsán", srov. ještě analogické současné (!) makedonské tvary *умам напиуано – сум напиуан*). Přitom poznamenává, že na počátku obě slovesa ukazovala schopnost plnit analogickou funkci, avšak později, v období postbyzantinismu se tvary s *εἰμί* specializovaly pouze na vyjádření pasivního perfekta medio-pasivních sloves. Sloveso *ἔχω* se stalo hlavním slovesem II. perfekta a vytlačilo úplně *εἰμί*.

Triantafyllidis (1976:159-171) uvádí ve své novořecké mluvnici k uvedeným slovesným paradigmátům následující vzory – viz (13/I):

(13/I) novořec.	č.
<i>ἔχω δεμμένο¹</i>	"mám svázáno / svázal jsem"
<i>ἔχω κρυμμένο¹</i>	"mám schováno / schoval jsem"
<i>ἔχω πλεγμένο¹</i>	"mám upleteno / pletl jsem"
<i>ἔχω δροσιμένο¹</i>	"mám ochlazeno/ ochladil jsem, osvěžil jsem (se)"
<i>ἔχω ἀγαπημένο²</i>	"miloval jsem"

(Ztučněné přípony ukazují na typy tvoření tvarů PPP podle způsobu zakončení jednotlivých typů sloves; indexy – na 1. nebo 2. konjugaci)

Řecké II. perfektum se nedá vytvářet ze všech sloves, protože ne všechna řecká slovesa mohou tvořit tvary participia perfecti passivi (podobně jako ve slovanských a některých jiných jazycích). Zdůrazňuje výsledek činnosti, tj. rezultativní význam (srov. příklady 12a,c/I) – proto je někdy také označováno za rezultativní perfektum (viz začátek tohoto oddílu 3.2.5). Doplněno lexikálně s patřičným časovým adverbium může vyjadřovat rovněž budoucnost (srov. 12b/I novořec. *Περίμενε, σε μια στιγμή έχω το γράμμα γραμμένο.* – č. "Počkej, za malou chvíli mám ten dopis napsán.") (srov. Dostálová – Franc-Sgourdeou 2000: 242).

Tvary II. řeckého perfekta jsou vázány často formální shodou s akuzativním objektem (srov. *έχω δεμένο, -η, -ο / είμαι δεμένος -η, -ο*, viz Triantafyllidis 1976:150; srov. už uvedené ukázky 12/a, b, d). V porovnání s užitím chronologicky nejnovějšího III. perfekta je v současné novořečtině označováno za vzácnější (Dostálová – Franc-Sgourdeou, op. cit.), bylo však zřejmě typické i v oblastech bývalého řecko-slovanského bilingvismu a dokonce i řecko-slovansko-románského trilingvismu; šlo přitom přibližně o celou Thrácii a v Makedonii, kde pak našlo souznění (přibližně od 13. st.) i s dalším projevem románského perfekta, tj. s meglenorumunským nebo arumunským perfektem. V balkanistice se tento typ *habere*-perfektum s PPP označuje za perfektum balkánsko-románského typu.

B. V novořečtině se dnes užívají rovněž a přednostně tvary III. perfekta, které začalo vznikat v postbyzantském období a ustálilo se během 16. století. Tvary II. a III perfekta pak koexistovaly vedle sebe (Mišeska-Tomić 2006: 400). Tento stav svým způsobem pokračuje i dnes, avšak tvary III. perfekta vyjadřují širší škálu perfektních významů a dostávají se do primárního postavení. Novořecké III. perfektum je rovněž často zaměnitelné i s aoristem, obzvláště v případech, když výraz neobsahuje konkrétní časový údaj, označující ukončení děje v minulosti.

Dostálová – Franc-Sgourdeou uvádějí (2000: 242), že právě v případech s konkrétními časovými údaji ukončeného děje (např. jako *χθες* "včera", *πέρσι* "loni" apod.) lze použít pouze aorist. Pouze aorist lze použít i v případech, kdy je jasné, že děj z minulosti nemůže z nějakých důvodů být opakován nebo nemůže pokračovat (srov. Mišeska-Tomić 2006:403).

Tvary řeckého III. perfekta (viz dále ukázky 14/I) se skládají ze slovesa *έχω* a speciální infinitní formy zvané "aparémfato", který představuje ustrnulý, neměnicí se tvar, skládající se z aoristního kmene + suffixu *-ει*. Je tedy utvořen na bázi

starořeckého infinitivu aoristu, mající buď podobu aktivní – např. *έχω δέσει* (č. "svázal jsem / mám svázáno") či pasivní *έχω δέθει* (viz Triantafyllidis 1976:147; Iordanidou 1995: 113; Dostálová – Franc-Sgourdeou 2000: 241-143). Tvary pasivní se tvoří z aoristního kmene pasivního. *Aparémfato* je nazýváno cizojazyčnými autory někdy také supinum (srov. Dahl 1985: 130), aoristní infinitiv (Asenova 1989: 192), perfektní participium (např. u Mišeska-Tomić 2006: 403).

(14/I)

новоѣц.

č.

a. *Έχω πια γράψει το γράμμα.*

("Mám už napsán ten dopis.")

b. *Το τρένο έχει πια φύγει, ...*

("Vlak už odjel, ...")

c. *Έχω δουλέψει πολλό, είμαι κουρασμένος.*

("Pracoval jsem hodně, jsem unaven.")

d. *Ευχαριστώ, έχω φάγει, δεν πενώ πια.*

("Děkuji, jedl jsem, už nemám hlad.")

(příklady 14/a-d z Dostálová – Franc-Sgourdeou 2000: 244)

e. *Είχαμε φάει τις μακαρονάδες μας στα γρήγορα προτού μπούμε στην αίθουσα για την ταινία.*

("Měli jsme snědeny své zapékané nudle rychle, než jsme mohli do sálu kina.")

(Hellenic National Corpus; *Καθημερινή*, 24.4.2005)

f. *"Τα δέκα πρώτα χρόνια, 1973-1983, έχω γράψει πάρα πολλή μουσική, και μάλιστα καλή μουσική," λέει ...*

("Těch prvních deset roků, 1973-1983, jsem psal hodně hudby, a samozřejmě hezkou hudbu," říká ...")

(Hellenic National Corpus; *Καθημερινή*, 16.1.2005)

S použitím slovesa *έχω*, v čase minulém (*είχα*) – viz příklad (14e/I) a budoucím (*θα έχω*) vznikají z tvarů novořeckého II. a III. perfekta konstrukce příslušných složených časů pluskvamperfektum a futurum exactum (v novořečtině nazývané ještě III. futurum); dále s použitím jeho tvaru v konjunktivu (*να έχω*) – konjunktivní tvary perfekta a s tvarem přechodníku činného přítomného *έχοντας* "maje" – příslušnou přechodníkovou vazbu např. *έχοντας αγαπήσει / έχοντας αγαπημένο* (č. "maje milováno"), viz Iordanidou (1995: 170). Jak bylo předem také řečeno – tvary perfekta se realizují jak v aktivu, tak i v pasivu.

Z historického hlediska je řečtina první jazyk v Evropě, který dokládá zrod auxiliární funkce slovesa "mít", přitom při jejím bohatém inventáři participií jsou doloženy vazby i s dalšími participiálními tvary. Obzvlášť zajímavá je konstrukce *έχω* + participium aoristi activi (u Sofokla, Herodota, Evripida aj.), která rovněž vyjadřuje perfektum (v aktivu) a při které, díky činnému participiu, je její fokus jasně subjekto-

agentní (srov. např. klasické střec. ... ἔχεις σώτας πόλιν (Sofokles, *Antigona*, 794) – č. "zachranil jsi město") (srov. Drinka 2007: 104-106, viz též 3.2.5.3). Právě tato konstrukce by mohla představovat i předlohu tvarů budoucího III. perfekta s aoristním infinitivem (aparémfatem).

Celkově lze shrnout takto: paradigmatika řeckých perfektních časů se dnes jeví jako jedna z nejbohatších v evropských jazycích se složeným perfektem – tvoří v současnosti celkem 16 paradigmat a skládá se ze 3 časů v indikativu aktiva a ze 3 časů v indikativu pasiva; z 1 konjunktivu v aktivu a z 1 konjunktivu v pasivu; a z 1 přechodníkové perfektní konstrukce v aktivu (tj. $3 + 3 + 1 + 1 = 8$), a to všechno ve dvojí podobách II. a III. perfekta (tj. $8 \times 2 = 16$) (na základě souborů konjugací současných řeckých sloves v Iordanidou 1995). Zatímco tvary II. perfekta představují vlastně mezifázi, neboli nižší stupeň gramatikalizace (zachovávají totiž jistou formální shodu s akuzativním objektem), tvary III. perfekta představují už konstrukci s neměnným infinitivním slovesným tvarem, který se rovná i funkčně tvaru absolutnímu.

3.2.5.2 Auxiliární "mít" v latině a románštině

Klasická latina, podobně jako raná stará řečtina, také neznala auxiliární sloveso *habere*. Starší syntetický čas s názvem *perfectum*, které se vyvinulo evidentně z původního indoevropského mediopasiva, bývá považováno za prostý čas minulý s významem dokončeného děje a vyskytovalo se pouze v aktivu, např. *vīdī* "viděl jsem".

Srov. ještě paradigma jeho koncovek: sg. *-ī, -stī, -it* – pl. *-imus, -istis, -ērunt/-ēre*; přitom některé případy reduplikace indoevropského typu se také vyskytují, např. *pepulī* od *pellō* "hýbat, odhánět" (viz Lockwood 1969: 115).

Pro vyjádření pasiva vzniká *conjugatio periphrastica* čili opisná paradigmata s *esse*, např. *vīsus sum* "jsem viděn", která však expandují i do aktiva – u deponentních sloves se formují složené konstrukce v pasivu: *participium perfecti passivi* (dep.) + *esse* s významem aktivním:

(15/I) lat. *hortātus (-a, -um) sum* (č. "povzbudil (-a, -o) jsem")

Pomocná funkce slovesa *habere* se ustaluje až v latině vulgární: deponentní slovesa jsou postupně eliminována ze systému a flektivní formy pasiva zanikají tak, že jsou nahrazovány už existujícími analytickými formami. Pasivní participium v tomto procesu ztrácí svůj jednoznačně pasivní charakter. Zároveň se mění i syntagmaticky: přestává být atributem (opouští syntagma atribut – objekt) a stává se součástí vazby *habere* + PPP, která se takto gramatikalizuje, tj. stává se součástí opisného perfekta. Lockwood (1969: 59) uvádí klasickou větu (13), kde původní význam se transformoval následujícím způsobem:

(16/I)

lat. |*capram comparatam*| *habeo* → *capram* |***comparatam habeo***|

(angl. "I have a bought goat")

("I have bought a goat")

(č. "Já mám koupenu kozu")

("Já mám koupenu kozu / kozu koupenu")

(Varianty českého překladu mj. upozorňují na to, že proces ustálení konfigurace komponentů u tohoto typu konstrukce není pořad dostatečně ustálená, srov. v následujících kapitolách 6.1 a 21.2).

Velice důležitým posunem v procesu gramatikalizace v latině je nárůst případů (viz 17/I) s fixovanou konfigurací komponentů, kde *habere* už nemůže být interpretováno jako větný člen objekt, ale jako součást slovesné *habeo*-konstrukce, v které *habere* plní evidentně auxiliární funkci (srov. Ramat 1987: 144-145; Schwegler 1990: 119).

(17/I)

lat. a. ***habeōn rem pactam?*** [*habeōn* = *habeōne*, viz Betts – Franklin 2004: 217]

(č. "Cožpak mám tu (spornou) věc vyřešenu?")

(Plautus, *Stichus*, 566 – 2. stol. př. Kr.)

b. ... *nisi quemadmodum de ea re supra scriptum habemus*

(f.sg.Abl.) (PPPn.sg) (praes 1.os.pl.)

(č. "... , jen jak o té věci výše napsáno máme")

(Vitruvius, *De Architectura*, IX, cap. I,14 – 1. stol. př. Kr.)

c. *que cum ita sint, de Caesare satis hoc tempore dictum habebo*

(č. "A pokud je to tak, o Caesarovi dost pro tuto chvíli řeknu /budu mít řečeno.")

(Cicero, *Philippicae* V, 52 – 1. stol. př. Kr.)

d. *haec omnia probatum habemus*

(pl.) (pl.) (PPPn.sg.) (praes1.pl.)

(č. "To všechno vyzkoušeno máme.")

(Oribasius – spisy z medicíny: *Synopsis*, VII, 48 – 4. stol.)

e. *episcopum ... invitatum habes* (č. "Biskupa pozvaného máš /Biskupa ... jsi pozval")
(Gregorius Turonensis, *Vit. patr.*, VI, 3. – 6. stol.)

(příklady z databáze *Perseus*; dále Betts – Franklin 2004: 217; Ramat 1987:144; Adams 1990: 245-246; Schwegler 1990: 118-119; Heine – Kuteva 2006: 154)

Případů, kde není shoda s objektem, je vůbec málo, z ukázek (17/I) takto lze interpretovat pouze případ (17d).

Takto se běžně objasňuje vznik románského složeného perfekta ve vulgární (lidové) latině v období 4. – 6. stol. která se identifikuje v tomto období s tzv. románštinou (*Lingua romana*), nazývanou též protorománštinu (o dalších okolnostech vzniku, související s tzv. helenizací latiny, viz 3.2.5.3). V románském světě má pak svůj následný vývoj přímo v dědičné itolorománštině, dále na západě v iberorománštině (ve španělštině, v portugalské, katalánštině, resp. ve francouzštině, provensálštině aj.), zároveň i na východě v oblasti balkánsko-románské. Původní bazové struktury byly známé a už zavedené však o několik století dříve (srov. první tři případy 17a,b,c/I).

Samotný vývoj se i vzhledem k své celkové počáteční homogenitě v průběhu času různí. Týká se to jednak střídání sloves *habere* / *esse*, jednak výběru jednotlivých sloves při tvoření perfektních konstrukcí vůbec. Tak např. současný model s oběma alternujícími slovesy (s *habere* pro tranzitiva a neergativa a *esse* pro neakuzativa, srov. Bentley – Eythórsson 2003: 448) je znám ve francouzštině a italštině, přitom soubor neakuzativních sloves, která tvoří perfektní konstrukci s *esse* ve francouzštině je mnohem menší než v italštině. V kanadské francouzštině je tato *esse*-selekce ještě víc limitovaná pouze na určité množství neakuzativních "jaderných" sloves (op.cit.: 454).

V iberorománštině je vývoj složeného perfekta poněkud jiný. Ve španělštině se alternace *habere* / *esse* v perfektu neuplatňuje, je tam pouze auxiliární *habere* (mj. šp. *haber* má vůbec pouze auxiliární funkci), k podobné generalizaci *habere* došlo i v současné sicilštině (v staré sicilštině se vyskytovala alternace *habere* / *esse* v poměru podobném jako v dnešní italštině). Ve španělštině se vyskytují rovněž i tvary *tenere*-perfekta s rezultativním významem (tzv. Rezultativ II) v konstrukcích pouze s tranzitivou (které jsou zdokumentovány již od 13. stol.). V současné portugalské došlo k úplnému nahrazení auxiliárního *habere* sémanticky blízkým slovesem *tenere* (které mj. plnilo auxiliární funkci rezultativního perfekta i v katalánštině v historicky omezeném období 16. – 18. st.). Tvary auxiliárního *tenere* + PPP jsou zaznamenány

podobně jako tvary s auxiliárním *habere* ještě v latině (viz Heine – Kuteva 2006: 155). V současné standardní katalánštině je pouze *habere*-perfektum, v severní nebo ostrovní baleárské katalánštině je však stále přítomná alternace obou auxiliarií (viz Bentley – Eythórsson 2003: 455).

V balkánsko-románských jazycích je alternace *habere*- a *esse*-perfektních tvarů také přítomná. Složené *habere*-perfektum je značně generalizováno v rumunštině – v standardu a ve většině dialektů se jím tvoří konstrukce jak s tranzitivu a neergativu, tak i s intranzitivu a neakuzativu, tím pak je schopno vyjadřovat širší škálu perfektních významů, tj. rezultativní, existenciální (perfektum zkušeností a předminulostí). Složené *esse*-perfektum s tvarem PPP (v kongruenci se subjektem) je rovněž přítomné a tvoří se jako v západorománských jazycích pouze z intranzitivních a neakuzativních sloves (má však pouze specifický rezultativní význam zařazení minulé platnosti rezultátu pouze do určitého aktuálního momentu) (viz Mišeska-Tomić 2006: 373). V některých dialektech (Oltenia, Banat, Crishana) se používá zároveň i syntetické perfektum ve funkci aoristu, což vlastně představuje funkční paralelu původního latinského syntetického perfekta (viz Asenova 2002: 242; Mišeska-Tomić 2006: 370). Specifiku spektra rumunských perfektních časů doplňují tvary tvořené invariantní formou (původně 3.os.aor.) slovesa *esse* (rum. *fi* + PPP). Tento tvar bývá označován za *perfektní formu* (nebo za *perfektní infinitiv*) a používá se v subjunktivu, kondicionálu a při tvoření některých budoucích časů (viz Mišeska-Tomić 2006:374).

V meglenorumunštině a v aromunštině platí také románská selekce *habere* / *esse*. Konstrukce s *habere* se tvoří s invariantním tvarem PPP, konstrukce s *esse* mají PPP v kongruenci (rod, číslo) se subjektem (viz 7.10).

O zvláštním dalším typu alternace *habere* / *esse* v souvislosti s gramatickou osobou slovesného tvaru perfekta např. v katalánštině referují rovněž Bentley – Eythórsson 2003: 455 na základě Tuttle E., *The spread of esse as universal auxiliary in central Italo-Romance*. – *Medioevo Romanzo* 11, 1986, 229-287).

Zcela výjimečný případ složeného monoauxiliárního perfekta mezi románskými jazyky se najde v italo-románském teracinském dialektu (Centrální Apeniny) – je v něm pouze *esse*-perfektum (viz Bentley – Eythórsson 2003: 251).

* * *

Následný vývoj a chronologie vývoje složeného *habere*-perfekta i v dalších *habere*-jazycích v Evropě, je jeden z hlavních důkazů, že se právě takto formované na románské půdě perfektum stalo centrem, východiskem a podnětem obecněevropského procesu, v němž se tento románský model šířil a prosazoval dál – jde v první fázi o některé germánské jazyky: výskyt gramatikalizovanějších fází perfekta v němčině se začíná datovat již od 10. století, jeho sémantický posun k vyjádření rovněž významů préteritních – až od 15. st. pod vlivem francouzštiny, a to směrem ze západních dialektů na jih a pak na východ (srov. Drinka 2003: 1-38; Heine – Kuteva 2006: 154).

V angličtině se vznik gramatikalizovaných tvarů *have*- perfekta datuje od 14. století. Další vlny posunu představují některé slovanské *habere*-jazyky především na bezprostředním západě v jazycích západoslovanských – intenzivněji i o něco dříve v polabštině, slovinštině a kašubštině; s už auxiliárním *habere* v češtině, polštině a slovenštině až od 19. – 20. stol. (výskyty bázové konstrukce "mít" + PPP + O_{acc} se vyskytují však již v staročeské literatuře od 15. st.), přičemž gramatikalizační tendence v posledních třech jazycích jsou stále aktuální. U jižních Slovanů v západních makedonských dialektech je proces indukce iniciován balkáno-románštinou, albánštinou a řečtinou, v jihohráckých bulharských dialektech je zdrojem difuze zřejmě místní řečtina (viz část III, kapitoly 7 a 8).

3.2.5.3 Vzájemná interference řeckých a latinských složených konstrukcí perfekta – v kontextu "helenizace" latiny a "romanizace" řečtiny

K samotnému vzniku perfekta v latině právě výše popsaným způsobem existuje však zajímavá série názorů o iniciujícím vlivu řečtiny, která je považována za "donor" vzniku románského perfekta (srov. např. Coseriu 1971: 135-147; Coleman 1975: 101-156; Pisani 1981: 435-441; Drinka 2003: 1-38; 2007: 101-121 aj.). Mezi argumenty k tomu stanovisku patří přednostně obecně známé socio-extra-lingvistické faktory několika staleté nepřetržité existence řečtiny nejen na Apeninském poloostrově, ale i v rozsáhlém počtu provincií římské říše v podobě lidového a elitního kulturního jazyka. Zároveň však jde i o argumenty přímo lingvistické, které dokumentují na rovině syntaktické a sémantické počátek zrodu a užití konstrukce *habere* + PPP v latině.

Z druhé strany v době římské říše je na území Řecka a v řadě bývalých řeckých kolonií rovněž aktivně přítomna latina a později i románština – jednak kulturní cestou jako jazyk latinské literární, státní, právní a administrativní tradice, jednak ve své přímo mluvené podobě v důsledku migrace celých skupin románského obyvatelstva do Byzance a na Balkán (proces, ke kterému dochází až do doby pozdní Byzantské říše). Přitom bezprostřední střet obou významných kultur, literárních tradic a jazyků lze označit v případě vzniku analytických perfektních časů jako vzájemně kompatibilní.

Ještě z doby pro latinu předliterární do roku 240 př. Kr., ale obzvláště pak v období starolatinském (240 – 100 př. Kr.), kdy se latina stává základním jazykem římské říše, se na Apeninách vyskytují ještě celé oblasti mluvící západořeckými nářečímí. V následujícím pak období klasické latiny (100 – 14 př. Kr.) a v období latiny postklasické (14 př. Kr. – 200 po Kr.) se klasická řečtina objevuje a vyskytuje jednak jako prestižní jazyk vzdělané společnosti a jazyk společenské elity (tzv. období "helenizace" římské kultury a latiny) – srov. mj. např. korespondence Cicerona (viz Adams 2003: 342-347), jednak jako jazyk nižších vrstev řeckého obyvatelstva – srov. běžný code-switching v komediích Plauta (254 – 184 př. Kr.) (viz Adams 2003: 21). Oba jazyky koexistují ve stavu bilingvismu a diglosie, která je cíleně pěstována především na rovině kulturní, společenské a umělecké. Od druhé poloviny 1. stol. po Kr. se začíná šířit další varieta řečtiny – řecké lidové koiné (i ve své biblické novozákonní podobě) jako jazyk, ve kterém se začalo původně praktikovat a šířit rané křesťanství.

Argumenty jazykové lze rozdělit do několika skupin:

- Mezi hlavními předpoklady patří především fakt, že řecké perifrastické konstrukce II. perfekta mohly vzniknout na už připravené sémantické bázi konstrukce syntetického I. perfekta, zatímco v latině taková distinktivní syntetická kategorie nebyla předtím přítomna.

Latinské tvary označované jako *perfektum*, např. *scripsī* od *scribō*, *vīdī* od *videō* aj. byly užívány hlavně jako minulý čas pro vyjádření ukončeného minulého děje, v rámci toho zahrnovaly však i významy předčasného děje, tj. řecká temporální opozice *aorist* – *perfektum* nebyla morfologicky distinktivně realizována.

- Tvary nejstaršího typu řeckého analytického perfekta s tvary PPP na *-μένος* (viz 3.2.5) v konstrukcích s *εἶναι* "být" se stávají naprosto produktivním modelem právě v textech novozákonní řečtiny. Latinské perifrastické konstrukce vznikají velice podobným způsobem – nejdříve konstrukce složeného *esse*-pasiva, a pak perfekta deponentních sloves, která přestože mají pasivní morfologii, vyjadřují významy v aktivu.

- V řečtině se vyskytují konstrukce slovesa "mít" i s dalším druhem participií. Je to typ *ἔχω* + participium aoristi activi, který v důsledku aktivního participia je zcela subjekto-agentní, tj. tvar participia se shoduje se subjektem, nikoliv s objektem (srov. uvedený už příklad v 3.2.5.1 z Drinka (2007: 104) ... *ἔχεις σότας πόλιν* (Sofokles, *Antigona*, 794) – č. "zachranil jsi město"). Výskyt tohoto typu perfekta i v textech antických řeckých dramatech přispívá k vysvětlení, proč i v latinských psaných komediích a dramatech Plauta a Terentia podle antického řeckého vzoru je výskyt bazových konstrukcí perifrastického *habere*-perfekta rovněž relativně vyšší.

Drinka (2007: 104 -106) předkládá sérii příkladů ze Sofokla, Euripida, Herodota a Platóna (některé z nich, hlavně z dramatech v dialogické formě!), kde se vyskytuje právě konstrukce s participiem aoristi activi, rovněž uvádí statistické údaje Aertsovy (Aerts W. *Periphrastica*. Chicago, Il.: Argonaut, 1967: 159), který předkládá celkem 91 výskytů tohoto typu.

- Sloveso "mít" je **více zastoupeno v řečtině než v latině**, a to v poměru 53,89 : 34,09 (údaj z databáze 10 000 slov v klasické řečtině a v latině na základě elektronického korpusu klasických textů *Perseus Digital Library*, viz Drinka 2007: 104). Už Aristoteles popisuje bohatou polysémii tohoto slovesa hlavně v lexikálním plánu (viz kapitulu 2.1.2). Tento o tolik větší počet však odráží bezpochyby i fakt realizující se auxiliace slovesa "mít".

- Důsledky tzv. "helenizace" latiny a resp. pozdější "romanizace" řečtiny ve vztahu k vzniku a aplikaci analytických perfektních časů dosvědčují i následující frekvenční údaje (18/I/) na základě Drinka (2007: 104-119).

(18/I/)

Frekvence výskytu složených perfektních časů se slovesy "být" a "mít"			
Autor, data		Údaje, dílo, další frekvenční údaje a poznámky	Poměr všech výskytů "mít" k vyskytujícím se ve funkci Aux "mít" či další frekvenční údaje
Plutarch	46 – 120 po Kr.	<ul style="list-style-type: none"> • provádí rovněž tzv. latinizaci v koiné • zjištěny pouze 2 výskyty auxiliárního "mít" (jeden z nich přímo podle latinského vzoru s mediopasivním tvarem participia vyjadřující transitivní význam v aktivu)	100 : 2
Malalas	480 – 570	<ul style="list-style-type: none"> • croniky • Výskyty složených perfekt a pluskvamperfekt: <ul style="list-style-type: none"> – "být" + participium aor. act. – "být" + PPP – "mít" + pasivní participia (z nich: 1 s přítomným mediopasivním participiem, 1s aoristním pasivním participem)	– 50 62 2
Plautus	254–184 př. Kr.	• komedie a dramata	200 : 10
Vitruvius	80–15 př. Kr.	• <i>De architectura</i> (nejvíce výskytů <i>habere</i> v plně auxiliární funkci)	225 : 18
Cicero a	106–43 př. Kr.	• velmi vysoký výskyt (přesná frekvence se neuvádí)	velmi vysoký výskyt
Caesar	100-44 př. Kr.	<ul style="list-style-type: none"> • počet sloves, které se účastní tvoření konstrukce v jejich spisech rapidně narůstá (např. s abstraktnější kognitivní sémantikou) srov.: lat. <i>cum cognitum habeas quod sit summi rectoris...numen</i> (Cicero, <i>De finibus</i> , 4,11) (č. "pokud zjištěno máš, jaká je vůle nejvyššího pana")	
Nový zákon – řecky (65–90) nebo (50–150)		<ul style="list-style-type: none"> • "být" + PPP (mediopasivní participium) • "být" + participium perfecti activi • "mít" + PPP (mediopasivní participium) srov. např. už výše uvedenou ukázkou (11b/I) s jeho latinským překladem ve Vulgátě	70 13 16

Vulgáta (od r. 382)	● <i>habere</i> -perfecta	16
Hieronimus (sv. Jeroným)	347–420 (často syntakticky naprosto identické s řeckým textem)*	
	● 10 dopisů ● výskyt slovesa <i>habere</i> a <i>Aux_{habere}</i>	17:1

*srov. např. už výše uvedenou ukázkou (11b/I) v řečtině a staroslověnštině s jeho latinským překladem (Vulgata) a s jeho českou verzí (Bible kralická):

bibl. řec.	πεπωρωμένην ἔχετε τὴν καρδίαν ὑμῶν (Mk 8,17)
lat.	caecatum habetis cor vestrum (Vulgata, Mk 8, 17)
stsl.	окаменено ли имате срѣдце ваше (Codex Marianus, Mk 8,17 – přelom 10.–11. stol.)
stč.	ge cze <i>gmate wa ie [rdce o]lepenē</i> (Bible drážďanská, Mk 8,17 – konec 14. stol.)
č.	Ještě <i>máte oslepené své srdce?</i> (Bible kralická, Mk 8, 17 – původně na přelomu 16.–17. stol.) (caecatum!)

SS

V "helenistické" koiné, např. u Plutarcha (46 – 120 po Kr.), Strabona (64 př. Kr. – 19 po Kr.), Diodora Sicilského (90 – 27 př. Kr.) a u sofistů je příznačný návrat k antickému vzoru syntetických slovesných tvarů. U nich lze pozorovat rovněž vědomé nepřipouštění tvarů konstrukce "mít" + aktivní participia, jako dobrým latinistům jim však velice blízká konstrukce "mít" + PPP podle latinského vzoru už nevádí (viz. Coleman 1975: 116; Drinka 2007: 115). Zato u pozdějších byzantských autorů, např. u Malalase (480 – 570), je už zřetelná preference konstrukce analytického "být"-perfekta, syntaktické tvary perfekta zároveň splývají s aoristem a začínají být nahrazovány tvary perifrastickými (viz Drinka 2007: 215-216).

Následně konstrukce s objektem a s *habere* v latině, které jsou běžným způsobem vyjádření posesivity v případech s participiálním atributem (podobně jako tyto konstrukce v řečtině) iniciují proces gramatikalizace složeného *habere*-perfekta. I když je verbální systém latiny celkově značně odlišný od řeckého, při vzniku perifrastického perfekta je nápadná jak modelová a formální podobnost obou procesů, tak i chronologie jejich vzniku (srov. např. Drinka 2003: 1, 16-17; Pinkster 1987: 193-223).

"Helenizace" latiny v případě iniciace vzniku složených perfektních časů lze vidět i v osvojení praxe rozšířit užití slovesa "mít" v konstrukcích s původně participiálním atributem, které má podle řeckého vzoru význam aktiva. Toto "donorství" nelze však

interpretovat tak, že konstrukce A (=V_{fin} Aux"mit" + PPP) z jazyka A byla přímo replikována v jazyce B jako konstrukce A. Proces je zřejmě složitější a zároveň v průběhu času i reciproční – srov. tzv. proces "romanizace" řečtiny, při kterém dochází k rozšíření užití a stabilizaci mediopasivních participií a jejich funkční transformaci v participia perfecti passivi:

Jazyk A disponuje konstrukcemi ["A" (= "a" + "b"/"c"/ "d"/...)], některé z nich jsou více gramatikalizované (např. s "b"), některé méně (např. s "c")

Jazyk B nedisponuje konstrukcí A, ale disponuje prvkem "a" v jeho lexikální funkci; v něm se rovněž takové množství složek "b"/"c"/... nevyskytuje – disponuje pro vyjádření minulosti pouze prvkem "p", který je velmi blízký prvku "c" z jazyku A

Jazyk B kalkuje model konstrukce podle svých dispozic, tj. jako ["A" (= "a" + "p")] a tato konstrukce se v něm následně gramatikalizuje jako ["A" (= "a" + "p")]

Jazyk A zpětně rekalkuje funkčně gramatikalizovanou konstrukci ["A" (= "a" + "p")],

která se v něm formálně vyskytuje jako ["A" (= "a" + "c")], ale až pod

vlivem jazyka B se intenzivněji šíří a gramatikalizuje jako ["A" (= "a" + "c/p")]

(kde A – řečtina; B – latina; "a" – sloveso *habere*_{lex} / "a" sloveso *habere*_{Aux}; "b" – participium aoristi activi; "c" – participium aoristi mediopassivi; "d" – další druhy participií "p" – participium perfecti passivi)

Otázka o způsobu vzniku perfektních časů v Evropě patří k těm, které vyvolávají však i diskuse. Za obecně nejdiskutabilnější lze považovat problém jejich *monogeneze* a následné difuze, související původně s teritoriální expanzí Římské říše a následně s procesy christianizace Evropy, vs. problém jejich *polygeneze* (srov. Heine – Kuteva 2006: 152), o které se uvažuje nejčastěji v kontextu severogermánském (viz Benveniste 1965/1974: 179; Elsness 1997: 244-245). Absolutizace především druhého, ale do jisté míry i obou názorů zřejmě však není na místě, protože v případech "ne-románských" jde zpravidla o proces indukčního vlivu do systému domácích jazykových struktur v důsledku určitého jazykového kontaktu nikoliv o jeho přímé přijetí (vedle christianizace sem patří např. normanská invaze v Anglii, nebo role latiny a francouzštiny v středověké Evropě). Jak je známo, vývoj perfektních časů a jejich významů se liší mezi jednotlivými jazyky i v případech bilingvní existence po řadu staletí (případ řečtiny a latiny).

Několik klíčových fakt, jimž by měla být věnována patřičná pozornost: Především je to jistý chronologický sled gramatikalizačního vývoje evropských složených perfektních časů, u počátku jejichž expanze stojí řečtina a následně i latina, resp. evidentní soubor původních řeckých typů perifrastických struktur slovesa "mít" s participii a jejich universalizovaný latinský protějšek, vedle evidentně areálového charakteru jejich výskytů, kde v centru areálu v historickém plánu stojí opět latina a následnická protorománština. Vedle antického kulturního a jazykového vlivu řečtiny a latiny na celkovou evropskou jazykovou situaci až dodnes, dalším nesmírně důležitým krokem je dlouhodobý proces christianizace, který se stává důvodem a počátkem dalšího dlouhodobého a intenzivního "evropeizačního" jazykového kontaktu latiny s většinou evropských jazyků včetně jazyků slovanských. V areálu *Slavia orthodoxa* tato raná "evropeizační" funkce pak platí o řečtině (k této problematice srov. dále Heine – Kuteva 2006: 152-157; Panzer 1984: 111-132, Vasilev 1968: 227; Drinka 2003: 1-38 aj.).

3.2.5.4 Auxiliární "mít" v germánských jazycích

Pragermánština měla jen dva syntetické časy: přezens a préteritum, což platilo ještě i pro gótštinu, která se jako první oddělila od společného prajazyka. Perifrastické konstrukce (pozdější analytické časy) v skandinávských a západo germánských jazycích, především ty, které vyjadřují čas minulý, jsou poměrně mladší a nejdříve se ustálily v západní germánštině, odkud se dál zřejmě šířily až po Skandinávii (viz předešlý odstavec 3.2.6). Bázovou strukturu lze objevit ještě i ve velmi raných germánských památkách – např. v staré horní němčině *phîg boum habêta sum giflanzôtan in sînemo wîngarten* (č. "fíkovník měl on zasazen ve své zahradě"), podle Lockwooda (Lockwood 1968: 115) však představuje tento příklad zřejmě překlad z latiny. V němčině se kolem r. 1000 začínají vyskytovat konstrukce jak bázové struktury, tak i s počáteční fází gramatikalizace, kde se formuje auxiliární funkce sloves *habên* a *eigan* v perfektu (viz Lockwood 1968: 115; Heine – Kuteva 2006: 155-156). Avšak až během 15. stol. se tvary nového perfekta gramatikalizují do stupně něm. *hat gehabt*, tj. kde sloveso *haben* může plnit i funkci plnovýznamového (hlavního) slovesa (srov. Heine – Kuteva, op.cit: 156).

Srov. také v slovanských jazycích v makedonštině *умам умано*, ale také i *сум биден / умам бидено* – tvary se vyskytují na Ochridsku nebo ve Struze (viz 7.11, srov. ještě Vidoeski 1, 1998: 253, 270; Graves 2000: 489-490), resp. v angličtině *I have had / I have been* (č. "já jsem měl / já jsem byl").

Dnešní evropské germánské jazyky mají skoro bez výjimky velice podobné systémy slovesných časů, což se vztahuje i na časy perfektní, tvořené analyticky. Odlišnosti se týkají konkurence syntetického préterita a analytického perfekta, především v dialogu, a to zvláště v těch jazycích, kde jsou oba časy funkční: perfektum převládá v nizozemštině a němčině (i když v ní se od severu k jihu poměry mění směrem k preferenci analytických konstrukcí). Dnešní běžně mluvená němčina celoplošně ukazuje určité nové tendence upřednostňovat préteritum syntetické.

Naopak v angličtině se užívají oba časy podle charakteru příslovečného určení času, a to včetně určení implicitního, přesněji kontextuálního (srov. Berkov 2002: 265). Tak se u perfekta přítomného dost striktně aplikuje diferencovaný výběr časových adverbíí, která se spojují s perfektním tvarem. Jsou to adverbia časově všeobecná (nekonkrétní) jako např. *ever, never, already, still, yet* aj. Naopak adverbia nebo adverbialní výrazy s významem časově konkrétním jako např. *yesterday* "včera", *last week* "minulý týden", *last year* "loni" apod. se s perfektem v přítomnosti nevyskytují a taková spojení by se považovala za negramatická. Lexikální prvky, které doplňují perfektní struktury představují obecnou tendenci dotvářet dvourovňovou časovou sémantiku perfekta, kterou lze pozorovat i v řadě dalších jazyků, včetně češtiny a dalších jazyků slovanských.

Obsahové restrikce adverbíí se mohou v jednotlivých jazycích však lišit – tak např. v bulharštině (viz 19/I) adverbia časově konkrétní se mohou vyskytovat i s perfektními časy.

(19/I)

bulh.

č.

Вчера цял ден съм ходила по магазините.

("Včera celý den jsem chodila po obchodech.")

Миналата година сме изхарчили много пари.

("Loni jsme utratili hodně peněz.")

Миналата година имахме изхарчени много пари.

("Loni jsme měli utráceno hodně peněz.")

(kolokv.)

Biauxiliární složené perfektum se selekci *habere / esse* se vyskytuje v gramatikalizované podobě pouze v tzv. kontinentálních germánských jazycích, např. v němčině, holandštině, fríštině, jidiš, kde *esse*-konstrukce především tvoří slovesa pohybu nebo sloves změny stavu – srov. něm. *er ist gekommen* (č. "přišel"), fríš. *hja is ferdwoun* (č. "ona zmizela") aj. Angličtina má v dnešní době pouze *habere*-perfektum, skandinávské jazyky zřejmě také (srov. též Bentley – Eythórsson 2003:

451), ale vyskytuje se u nich i tzv. subjektivý rezultativ s *esse*, srov. dán. *foråret er kommet*, švéd. *våren är kommen* (č. "jaro přišlo"), nynor. *han er kommet / kom(m)en* (č. "přišel") vedle hojně používaného perfektního tvaru *han har kommet / kom(m)i*, faer. *fuglurin er flogin* (č. "pták uletěl"), island. *stúlkurnar eru komnar* (č. "dívky přišly", srov. případně také "dívky jsou přišlé"), viz Berkov 2002: 41, 56, 126, 140, 159, 182, 200).

Vzácnou výjimku mezi germánskými jazyky představuje šetlandština (dialekt skotské angličtiny), kde je v perfektu jako auxiliáre pouze sloveso *esse* (srov. Bentley – Eythórsson 2003: 451).

Soubor všech perfektních časů, společných pro většinu germánských jazyků, lze znázornit na příkladě angličtiny takto:

- (20/I) 1. perfektum přítomné 2. perfektum minulé 3. perfektum budoucí I
I have asked *I had asked* *I will have asked*

Navíc mají skandinávské jazyky k dispozici i 4. perfektum budoucí II. odkazující do minulosti, tj. vyjadřující čas v minulosti, který nastane až po jiném čase minulém (což má mj. ze slovanských jazyků také bulharština). Srovnání jednotlivých germánských jazyků západních a severních při tvoření perfektních časů lze znázornit na základě údajů z Berkova (Berkov: 2003: 41-200) v následující tabulce (21/I):

(21/I)

	1. perfektum přítomné	2. perfektum minulé	3. perfektum budoucí I	4. perfektum budoucí II
Aux_{habere}				
angličtina*	+	+	+	
Kontinentální germánské jazyky (Aux_{habere/esse})				
fríština	+	+		
němčina	+	+	+	
nizozemština	+	+		
afrikaans	+	(+)	+	
jidiš	+	+	+	
Skandinávské kontinentální jazyky (Aux_{habere/esse})				
švédština	+	+	+	+

dánština	+	+	+	+
norština	+	+	+	+
Ostrovní skandinávské jazyky (Aux <i>habere lesse</i>)				
islandština	+	+		
faerština	+	+		

Podle počtu perfektních časů lze tedy germánské jazyky stratifikovat takto:

- A. Dva časy, tj. 1.,2. – friština, nizozemština; islandština, faerština
- B. Tři časy, tj. 1.,2.,3. – angličtina*, němčina, afrikaans, jidiš
(v afrikaans je minulé perfektum ve stavu zániku)
- C. Všechny čtyři časy - švédština, dánština, norština

* Zvláštní pozici zaujímá angličtina, kde se všechna tři perfekta realizují i v podobě průběhové (*I have been asking, I had been asking, I will have been asking*), takže tento jazyk má celkem šest (3x2) časů perfektních.

3.3 Morfologizace tvarů slovanských perfektních časů

3.3.1 Tvary s auxiliárním "být"

Morfologizace tvarů slovanského složeného perfekta s "být" je zřejmě proces, který začal probíhat ještě v praslovanštině. Do velké míry tomu napomáhá i větší tendence slovesa *esse* plnit funkci gramému, což je vlastnost, která přesahuje oblast indoevropského dědictví, neboť ji lze považovat za jedno ze specifických lingvistických univerzálií. Opisné tvary vznikly až v novějších ide. jazycích z původně okazionálních spojení participiální nebo jmenné povahy a slovesa *být*.

Perfekta nebo préterita s pomocným slovesem *být* ve spojení s tvary PPP jsou běžné s aktivní vazbou v novoperštině, v řečtině (viz 3.2.5.1), v románských jazycích, např. ve fr. *je suis allé*, dále v němčině: *ich bin gegangen*, v baltských jazycích, např. v lit. *esu ejęs* (srov. 3.2.2). S pasivní konstrukcí, která je častější, se tento typ vyskytuje v novindických jazycích, v nové řečtině, v románských, baltských a slovanských jazycích. Z germánských jazyků se s podobným významem pasiva vyznačuje především angličtina. Nakonec bychom ještě uvedli zvláštní případ keltských jazyků a arménštiny, kde se častěji užívají opisy se slovesným abstraktním substantivem typu "jsem v chodu" pro "jdu" nebo "je u mě vzpomínka" pro "vzpomínám si" (srov. Erhart 1982: 221). Poslední příklad však nápadně připomíná také základní a běžné ruské opisné posesivní konstrukce typu rus. *у меня есть работа* "mám něco na práci" místo *работаю* (srov. č. *mám práci / pracuji*).

Sloveso *být* se zúčastňuje také tvoření dalších složených slovesných tvarů: např. při tvoření složeného futura v severoslovanských jazycích typu č. *budu psát*, pol. *będę pisał*, a při tvoření kondicionálu.

Na příkladě současného českého složeného préterita *nesl jsem, nesl jsi, nesl θ, ...* (majícího formálně tvary slovanského a staročeského složeného perfekta) je naprosto zřejmé, že tvary slovesa *být* plní zde funkci čistě gramatickou. Ve shodě s participiální koncovkou je toto sloveso ukazatelem pro čas a nominální rod a číslo, a samy tvary slovesa *být* jsou gramémy pro morfologickou kategorii osoby a verbálního čísla (subjektu) – srov. např. běžné č. *psal jsem* (avšak při zdvořilostním vykáním např. to *psal_{(sg.) jste} (pl.)*, verbální číslo gramatické nesouhlasí s nominálním číslem subjektu!). Auxiliární, původně "přezentní" tvary jsou přezentní pouze formálně, temporální význam celé konstrukce je préteritní. Dokonce při vypuštění (elize) slovesa "být", což je v moderní češtině případ v 3.os.sg./pl., případně i v 1.os.sg./pl., tyto opisné tvary s elipsovým pomocným slovesem *být* zapadají do paradigmatu préterita v češtině.

Redukce auxiliárního tvaru v různých stupních, např. jako elize nebo syntetizace s původním *l*-participiálním tvarem, patří k charakteristickým rysům slovanského Perfekta I.

3.3.1.1 Elize

Elipsa pomocného *být* v 3.os.sg./pl. se začíná vyskytovat již ve staré češtině: je zaznamenána u Jana Husa (*De orthographia bohémica*, 1412), v Dobrovského mluvnici (1809) je vypouštění (*Auslassen*) pomocného *být* v 3.os.sg. a pl. a v 1.os.pl., spolu s několika dalšími případy elize, věnována speciální kapitola (srov. Zimová 1994: 21). Podobně jako v češtině se pomocné *být* v 3.os.sg. a pl. préterita vypouští také v ostatních západoslovanských jazycích, z jihoslovanských jazyků se v 3. osobě obou čísel vypouští pomocné sloveso také v makedonštině. V bulharštině je to také možné: obě varianty však existují, mohou se lišit však stylově a do značné míry i funkčně, srov. bulh. *ходил е* (běžné perfektum) a *ходил* (č. "chodil") (spisovně většinou v imperceptivu a v narativu, kolokviálně však též jako běžné perfektum).

Zvláštní případ představují východoslovanské jazyky, kde pomocné sloveso *být* se v přezentu neužívá a proto musí být osoba vyjádřena jménem (obvykle osobním zájmenem nebo substantivem), srov.:

(22/I) rus. sg.	я читал (-а, -о)	pl.	мы читали
	ты читал (-а, -о)		вы читали
	он (она, оно) читал (-а, -о)		они читали

Absence pomocného slovesa *esse* ve všech osobách původně složeného slovesného času zdánlivě svědčí o vytváření těchto prostých tvarů, vzniklých z původní elipsy, kde infinitní *l*-tvary začaly plnit jako by funkci forem minulého času v ruštině. Infinitní *l*-tvar však nefunguje jako samostatný slovesný tvar a tvoří gramatickou strukturu s obligatorním nominálním subjektem (substantivem nebo zájmenem), které má funkci gramému osoby slovesného tvaru. Tím způsobem tento obligátně vyjádřený nominální subjekt plní funkci auxiliární složky gramatické konstrukce, tj. tvar minulého času v ruštině neměl by být interpretován jako tvar prostého minulého času, protože není finitní tvar slovesa.

Vypouštění pomocného slovesa *být* v tvarech původního slovanského Perfekta I v 3.os.sg. a pl., ale také výjimečně i v jiných osobách, např. v 1.os.pl. lze shledat ještě i v staroslověnských textech, např. v *Codexu Suprasliensis* se vyskytuje poměrně často, sporadicky pomocné sloveso *být* chybí také v *Sinajském psaltériu* nebo u Mnicha Chrabra (srov. Dostál 1954: 607-608; Dejanova 1970: 147-150).

Stará (necírkevněslovanská) ruština tzv. obchodních zápisů na rozdíl od staroruštiny (kanonické, která je pod silným vlivem církevní slovanštiny) nabízí rovněž doklady o procesu elize slovesa "být" již u památek 14. století; tak např. v aktech klášterních archivů vedle konstrukce jako *ѡзъ ѡсмь/ѡсми кѡпилъ* (č. "já jsem koupil") na počátku aktu se vyskytují i tvary typu *ѡзъ кѡпил* (č. "já koupil") nebo *ѡсмь/ѡсми кѡпилъ* (č. "jsem koupil") (viz Remneva 1995: 146-147).

V mluvené češtině se vyskytuje také typ konstrukcí jako *já (to) věděl / já (nic) neřekl / my (to) slyšeli*, tj. s elipsou auxiliárního *být* i v 1.os.sg. / pl. Tyto konstrukce pravděpodobně vznikly podle analogie tvaru stejných konstrukcí v 3.os.sg. / pl. – jejich paradigma však není plné (ve 2.os.sg./pl. elipsa slovesa *být* není možná). Vliv na její podobu může mít zároveň i princip jazykové ekonomie (srov. v mluvené češtině *řeks = řekl jsi; měls = měl jsi*, kde v syntetizované podobě je jedna místo tři nebo dvě slabiky).

3.3.1.2 Syntetizace

Další případ formálních změn složeného perfekta (préterita) se slovesem "být" je jeho syntetizace. Tvar pomocného slovesa splynul s tvarem participia do jednoho rozšířeného syntetického tvaru. Tento jev je typický pro dnešní polštinu a pro západní ukrajinštinu v 1. a 2.os.sg./pl., srov. ukázky (23/I), ale částečně (jenom v 2.os.sg.) se vyskytuje i v dnešní češtině.

(23/I) pol. sg. 1. *widziałem* pl. 1. *widzieliśmy*
2. *widziałeś* 2. *widzieliście*

č. sg. 2. *viděls, dělals*

(ČNK: syn 2000: <viděls> #1842129, #3973464 aj. ;
ČNK: Litera: <viděls>, #125716 Čapek K.;
ČNK: syn 2000: <dělals> #1104001, #8427429 aj.;
ČNK: Litera: <dělals> #536672, Diviš I.)

České tvary typu *viděls, dělals* jsou však součástí jevu širšího, kde auxiliární formant -s má enklitickou povahu (srov. *kdes byl, tys to viděl* ap.)

Morfemizace tvaru pomocného slovesa do podoby osobní koncovky *jeśm > -śm > -m* se začal ustalovat v starší polštině 15. století (srov. Lehr-Splawiński 1954:108). V polštině se syntéza provádí ještě v případech, když je předešlé slovo osobní zájmeno. V současné češtině, především v dialogu, se podobná syntetizace v případě 2.os.sg. rovněž objevuje. Srov.:

(24/I) pol. sg. 1. *jam był* pl. 1. *myśmy byli*
2. *tyś był* 2. *wyście byli*

(Lehr-Splawiński 1954: 108)

č. sg. 2. *tys byl, tys tam byl, tys to bral, tys šla*

(LITERA: <tys> – #191623, K.Čapek; #2702173, J. Škvorecký;
#2232388 L. Procházková; #2300683 S. Rudolf)

sg. 2. *tys to spletl*

(PMČ 1995: 314)

Zvláštní druh funkční syntetizace představují tvary už uvedeného českého préterita jako *nesl jsem / já jsem nesl* (srov. Kopečný 1965: 341-346; Damborský 1967: 12-16). Damborský zároveň uvádí, že se české préteritum velmi blíží polskému jak funkčně, tak i z hlediska historického:

"Byla tedy doba, kdy tu byly tři tvary, z nichž si dva – aorist a imperfektum – vadily s kategorií slovesného vidu. Nová forma pro préteritum snesla oba vidy a protože nebyla zatížená žádnou specifikací zůstala, kdežto aorist a imperfektum zanikly. Takže právě syntetizace préteritálního tvaru, původně rozloženého, vedla ve svých důsledcích k tomu, že aorist a imperfektum přestaly existovat, a dále, že participiální složka ztratila charakter přičestí." (Damborský 1967: 15-16).

Česká syntetizace neproběhla (až na některé výjimky – viz 23/IV) na rovině grafické – oba komponenty se píší odděleně. Po stránce funkční se však tvary českého préterita chovají právě jako tvary syntetické, srov. např. umístění záporné předpony *ne-* k *l-*ovému tvaru, nikoliv k auxiliárnímu, klitickou povahu tvarů slovesa *být*, při afirmativních otázkách aj.

3.3.2 Tvary s auxiliárním "mít"

Předmět dlouholetých diskusí představuje otázka morfologizace tzv. "slovanského perfekta" se slovesem *habere*. Sám vznik těchto opisných formací z původně pasivně-participiálních konstrukcí zůstává v různých slovanských jazycích gramaticky definovaný různě. Faktem je, že proces gramatikalizace probíhá silněji především v těch slovanských jazycích, které sousedí s dalšími jazyky, kde se analyticky složené perfektum se slovesem *mít* vyskytuje. Obecně řečeno: jsou to samé *habere*-jazyky. Během své existence tyto slovanské jazyky prošly různými obdobími většího či menšího sblížení s těmito neslovanskými *habere*-jazyky. Zároveň je však faktem, že slovanské jazyky jsou ve své většině také jazyky *habere* a že sloveso "mít" má v nich rozsáhlé zastoupení, přitom nejen ve své plnovýznamové funkci. A to je hlavní předpoklad, který předjímá možnosti projevit se i v dalších gramatických a modálních funkcích.

V celoevropském kontextu je slovanské složené perfektum s *habere* co do způsobu tvoření identické se svými neslovanskými protějšky. Je jim dosti podobné i po stránce významové. Vnitřní dispozice slovesa *mít* vyjadřovat stav, vztahující se k subjektu, a spojení s existujícími pasivními participiálními tvary minulého času vytváří nová spojení, která umožňují vyjádřit novým způsobem rezultativní význam, než je to predisponováno samotným tvarem *-n-/-t-*participií. Na rozdíl od gramatického *být* ve složených tvarech slovanského perfekta nebo préterita se u auxiliárního *mít* nepozoruje vždy jeho absolutní desémantizace. Primární sémantika, se projevuje např. i v tom, že tranzitivní povaha původní participiální konstrukce musí být většinou zachována. Konstrukce s intranzitivou představují obecně velmi malý

počet, výjimkou je v tomto případě makedonština, kde se proces gramatikalizace blíží nejvyšším gramatikalizačním stupňům. Konstrukce slovanského *habere*-perfekta se tvoří rovněž primárně se slovesy dokonavými, konstrukcí se slovesy nedokonavými je relativně málo (v češtině např. u různých typů. mezi 2 – 4 %, viz Část IV, kapitoly 17.2 a 19.2).

Tvar slovanského auxiliárního "mít" se zachovává v příslušných konstrukcích bez redukčních změn, lze však pozorovat tendence vytvářet s tvarem PPP diskrétní lineární strukturu.

Průlomovým bodem jsou konstrukce bezobjektového typu č. *mám uvařeno*, kde objekt nemusí být přímo uveden, přestože logicky existuje (tj. "mám uvařené jídlo/něco k jídlu") a rovněž též i převaha konstrukcí, které jsou tvořeny s tvarem PPP v n.sg. (tendence k tvaru absolutnímu).

Současný stav průběhu morfologizace tzv. "složeného *habere*-perfekta" v slovanských jazycích se dá znázornit v následující tabulce (26/I), která vychází z průběhu jednotlivých gramatikalizačních fází v nich. Rozhodující kritéria jsou forma jako celek a forma a konfigurace obou komponentů, sémantika celku a jeho temporální funkce, tendence k invariantní podobě. Ve všech slovanských *habere*-jazycích lze pozorovat existenci formující se nebo už zformované funkce slovesa *habere* jako auxiliáre, což implikuje, že jde o konstrukce, které nejsou už bázové struktury a představují jednotlivé stupně gramatikalizačního řetězce *habeo*-perfekta.

(26/I)

Auxiliární <i>habere</i> v slovanských <i>habere</i> -jazycích: * a vývoj konstrukcí Perfekta II (<i>habere</i> -perfekta) v nich					
čeština	*	++ (+); (hov.) +++	bulharština	*	(+ / ++); (dial.) (+++)
slovenština	*	(+/?)	makedonština	*	(++++)
horní lužičtina	*	(+++)	srbština	*	(+/?)
dolní lužičtina	*	(+++)	chorvatština	*	(+/?)
polština	*	(+/?)	slovinština	*	(+/?)
polabština	*	(+++)			

Vysvětlivky: +++++ Největší stupeň gramatikalizace dosažený mezi slovanskými jazyky: zohledňuje paradigmaticku a úzus.
+++ Vyšší stupeň gramatikalizace: paradigmaticka, úzus, diferencovaná frekvence.

- ++ Gramatikalizace už prochází více fázemi
 - + Vstupní stadium
 - () Hodnocení na základě dostupného materiálu z jazykových příruček a gramatik, slovníků a odborných publikací
 - ? Prostor pro doplnění údajů (např. po náležitém rozsáhlém korpusovém výzkumu)
- čeština Hodnocení na základě vlastního velkokorpusového výzkumu (viz Část IV)
- bulharština Hodnocení na základě vlastního menšího pracovního korpusu (viz Část III.B)

* * *

3.4 Shrnutí

V této kapitole byla probrána problematika evropských složených perfektních časů, způsoby jejich tvoření, jejich areálový charakter, jejich obecně evropský systém. Bezpochyby slovanská perfekta I a II představují součást tohoto systému. Mají zřejmě jeden z nejmladších průběhů vývoje mezi evropskými *habere*-jazyky a nacházejí se v různých fázích vývoje gramatikalizačního řetězce. Ale gramatikalizace složeného *habere*-perfekta v celoevropském kontextu se celkově vyznačuje svým dlouhodobým průběhem: téměř dvě milénia – jeho počátky lze najít již v 1. stol. př. Kr., kdy začíná probíhat auxiliace slovesa "mít", jeho ustálení se dokládá kolem 4. – 6. století, nejdříve ve vulgární latině a řečtině, v germánských jazycích jeho ustálení probíhá mezi 10. a 15. stol., ve slovanských jazycích proces ustálení lze doložit až od 19. stol., bázové konstrukce prvního stupně se vyskytují ovšem mnohem dříve již v středověkých literárních památkách, např. v některých staroslověnských, středobulharských a staročeských památkách, srov. např. ukázky (11/I); dále Gebauer II (1970: 664-668); Jungmann II (1837: 383-388) aj.

Následující kapitoly pokračují ve výzkumu slovanského auxiliáre "mít". Bude představeno jak formování gramatikalizačního přístupu k vysvětlení jazykových změn v gramatice, tak i schéma gramatikalizačních kritérií slovanských konstrukcí Perfekta II. Dále bude nahlédnuto do problematiky makedonského *habere*-perfekta a bulharských konstrukcí typu Perfekta II. Detailně bude představena analýza a výsledky analýzy českých konstrukcí typu Perfekta II na základě velkých synchronních korpusů ČNK a jejich hodnocení z hlediska gramatikalizačních kritérií.

Část druhá

Gramatikalizace a auxiliace s ohledem na problematiku perfektních časů

Kapitola 12: Vymezení podstaty pojmu gramatikalizace

4.1 Gramatikalizace jako proces

Gramatikalizace je takový jazykový jev, kdy se jednotky jazyka původně lexikální (tj. plnovýznamové) transformují v jednotky formální (gramatické). Tím se tyto jednotky z lexémů stávají jednotkami gramatickými, s jejichž pomocí lze vyjádřit různé gramatické významy a kategorie. Transformace lexémů může být úplná – když se ta daná lexikální jednotka stane už jenom "čistě" gramatickým slovem (to je případ některých gramatických ustrnulých tvarů, popř. částic), nebo parciální, když je gramatikalizace dalším paralelním funkčním vývojem daných lexikálních jednotek, a výskyt původního popřípadě dalších významů (funkcí) není vývojem gramatické funkce narušen.

Jedno ze synonym pro termín gramatikalizace je *gramatická změna*. Pojem *jazyková změna*, který se také používá často, má však mnohem širší obsah a nemusí se vztahovat jen k popisu gramatických změn. Gramatikalizace je svým způsobem druh jazykové změny, která představuje a vysvětluje vznik gramatických jednotek (gramémů) v rámci jedné nebo více jazykových rovin, respektive sleduje jejich stav a evoluce.

Samotný výraz *gramatikalizace* není novinkou v lingvistické literatuře, najdeme ho běžně také v různých gramatikách standardního typu, bohužel většinou jen jako zmínku. Během druhé poloviny 20. století se dostal však do středu zájmu řady konkrétních prací; nejdříve to byly práce zabývající se historickou gramatikou a syntaxí. Práce z lingvistické typologie představovaly další oblast, ve kterém popis gramatických změn a výsledky těchto změn zaujaly přední místo.

Studium gramatikalizace má svůj význam a místo zároveň při synchronním výzkumu, kde např. analyzuje stupně "gramatičnosti" těch jazykových jednotek nebo konstrukcí, které plní gramatické funkce. Proto z dnešního hlediska nelze považovat

studium gramatikalizace ani za ryze diachronní, ani za ryze synchronní, je to jeden z těch případů v jazyce, kde se uplatňuje nejlépe přístup komplexní, v poslední době nazývaný někdy docela nepřesně též "panchronní".

Na prahu nového 21. století se zformovala dokonce samostatná a propracovaná *teorie gramatikalizace*, která na základě množství jazykového materiálu sjednocuje hlavní dosavadní poznatky o gramatikalizaci, definuje její podstatu a výstupy jako jeden z univerzálních principů jazykových změn.

4.2 A. Meillet

Termín *gramatikalizace* ve svém tradičním pojetí jako jazyková změna "z lexikálního ke gramatickému" poprvé definoval Antoine Meillet v příspěvku *L'évolution des formes grammaticales* (1912). Nové gramatické formy vznikají tu podle něj v důsledku buď analogie nebo gramatikalizace, přičemž gramatikalizaci popisuje jako "přechod slova (ze své lexikální funkce) do funkce gramatického elementu".

Gramatikalizace podle Meilleta se týká především jednotlivých slov, zasahuje ale i skupiny slov (celých sousloví nebo frází) a jejich slovosledu. Vznik nových gramatických forem vytváří nové jazykové kategorie, přitom zasahuje a mění celkový systém jazyka (Meillet: 1912/1951: 131-133; 147). Jeden z příkladů, které uvádí, je proměna významů a funkcí francouzského slovesa *être* "být" (I/II):

(a) z plnovýznamového s absolutním existenčním významem (Meilletův následující příklad pochází ze středověké scholastické tradice, kde tak Ježíš promlouvá k Janovi v podání sv. Augustina), přes stupně (b) a (c), kde jsou existenční významy modifikované nebo oslabené (např. vyjádření místa, ve funkci spony apod.) – až do (d) funkce čistě gramatické jako pomocné sloveso při vyjádření slovesných časů, viz ukázky (I/II):

(I/II) a. <i>je suis celui qui suis</i> (exist.)	(č. "já jsem ten, kdo jsem")
b. <i>je suis chez moi</i> (lokat.)	(č. "jsem u sebe", tj. "jsem doma")
c. <i>je suis malade</i> (copula)	(č. "jsem nemocen")
d. <i>je suis parti; je suis allé;</i>
<i>je me suis promené</i> (gram.)	(č. "odešel jsem"; "šel jsem";
"procházel jsem se")

(Meillet 1912/1951: 131-132)

4.3 J. Kuryłowicz

Dalším velkým podnětem se stalo Kuryłowiczovo chápání gramatikalizace v eseji *Vývoj gramatických kategorií* (1965/1970) jako procesu vícestadiálních změn, kde spolu s rozšířením oblasti užití morfému, při němž jeho lexikální charakter přechází v gramatický, dochází k zesílení jeho gramatického charakteru (Kuryłowicz 1965/1970: 76). To znamená, že gramatikalizace není jen stav, ale také proces (někdy dokonce značně dlouhodobý a probíhající v stadiích), v kterém se od určitého stadia mění status příslušné jednotky podléhající gramatikalizaci z méně gramatického do více gramatického.

Ve stejné práci Jerzy Kuryłowicz (1965/1970: 65-68) předkládá náčrt několika základních gramatikalizačních charakteristik přímo na příkladě vývoje složeného perfekta:

- *posun sémantického obsahu* ve 4 stupních, kde tvary perfekta vyjadřují:
 - (1) přítomný stav (který vyplynul z minulého děje)
 - (2) děj předcházející před okamžikem mluvení (s přítomným výsledkem)
 - (3) děj minulý vzhledem k okamžiku mluvení (předčasnost)
 - (4) minulý děj (k tomuto cílovému významu zatím nedospělo podle Kuryłowicze např. anglické perfektum, kde je rozdíl mezi *I have seen* a *I saw* stále dost zřetelný a blízký rozdílu mezi *j'ai vu* a *je vis* v klasické francouzštině 17.–18. století, na rozdíl od moderní francouzštiny, jižní němčiny, nebo italštiny, kde je sémantika "opravdové minulosti" jeden z významů perfekta
- sémantický posun výsledku minulého děje směrem k ději s výsledkem *platným v přítomnosti*,
- sémantický odstín *předčasnosti* vystupuje stále víc do popředí, kdežto významový distinktivní rys rezultátu minulého děje postupně ustupuje
- *extenze* – zvětšení počtu sloves, které mohou vstupovat do konstrukce *habere + PPP + O_{direct}*
- *extenze definitivní* – "Extenze perfekta se stane definitivní v okamžiku, kdy se stane paradigmatickou formou všech transitivních sloves, bez ohledu na druh jejich přímého předmětu" (Kuryłowicz 1965/1970: 66)

4.4 Nová vlna bádání

Poslední dvě desetiletí se vyznačují tím, že se gramatikalizace jako lingvistický jev dostala do centra badatelské pozornosti mnoha dalších autorů. Díky tomu vznikla řada prací, některé z nich i o něco dříve; jde v nich o snahu pochopit a zřejmě i představit strukturu a povahu, mechanismy a průběh, podmínky a prostředí gramatikalizace různých jevů a v různých jazycích z hlediska obecnělingvistického, komparativního a krosreferenčního, kognitivního, univerzálně gramatického aj.

Mezi první patří např. Talmy Givón s příspěvkem *Historical syntax and synchronic morphology. An archeologist's field trip* (1971) a knihou *On understanding grammar* (1979) a Christian Lehmann s *Thoughts on grammaticalization* (1982¹, 1994², 2002³). Givónova věta "Dnešní morfologie je včerejší syntax" (Givón 1971: 413) se stala proslulou, a naznačila velice jasně, že jak synchronní, tak i diachronní přístup je při výzkumu gramatiky samozřejmost a svým způsobem zavřela v padesátých letech uměle vytvořenou "Pandořinu skříňku", která absolutizovala pojetí syntaxe jako ryze synchronní záležitosti a pojetí morfologie naopak jako převážně pouze diachronní.

V devadesátých letech vychází práce *Grammaticalization* od Paula J. Hoppera a Elizabeth Closs Traugott (1993, 2003), dále *The evolution of grammar. Tense, aspect and modality in the languages of the world*, jejichž autory jsou Joan Bybee, Revere Perkins a William Pauglica (1994), Heineho *Possession. Cognitive sources, forces, and grammaticalization* (1997). Ke konci století se do této problematiky se svými diskusními příspěvky zapojuje Martin Haspelmath s publikacemi *Does grammaticalization need reanalysis?* (1998) a *Why is grammaticalization irreversible?* (1999).

Další práce z teorie gramatikalizace a auxiliace publikuje Tania Kuteva – je to nejdříve série článků – mezi nimi např. *Large linguistic areas in grammaticalization in Europe* (1998) a poté kniha *Auxiliation. An Enquiry into the the Nature of Grammaticalization*. (2001). Ze začátku nového století jsou pak cambridžská a oxfordská série vydání tandemu Bernd Heine – Tania Kuteva: *World Lexicon of Grammaticalization* (2002), *Language Contact and Grammatical Change* (2005), *The Changing Languages of Europe* (2006).

Tato autorská dvojice, spolu s Christou König využila zobecněných výsledků výzkumu gramatikalizace v množství jazyků světa a opakující se, popř. dokonce v řadě

případů universální mechanismy průběhu gramatikalizačních změn, aby přispěla k formulování teorie gramatikalizace, která má za hlavní cíl popsat "jak gramatické formy a konstrukce vznikají a vyvíjejí se v prostoru a v čase" a vysvětluje "proč tyto formy a konstrukce mají teď přesně takovou strukturu, jakou mají" (viz např. Heine – König – Kuteva 2006).

Gramatikalizační teorie formující se na prahu nového století, představuje svou souhrnností výrazný teoretický obecnělingvistický přínos tohoto období, mající uplatnění při analýze gramatických jevů v různých jazycích s různými jazykovými strukturami. Může být dále velice užitečná při vysvětlení takových jevů v jazyce, které se zdají velmi známé, avšak mají různé, někdy dokonce i protikladné popisy a zůstávají nedořešenou otázkou někdy po celá desetiletí, což je, zdá se, i případ problematiky této práce. Tato teorie se stala pro tento projekt inspirací a spolehlivým vodítkem, obzvláště při sestavování konkrétních souborů gramatikalizačních kritérií a při zkoumání stupně gramatikalizace na základě realizace těchto kritérií.

Stojí za pozornost také hodně diskutovaný příspěvek od Bridget Drinky *Areal factors in the development of the European periphrastic perfect* (2003), který přináší další nová fakta o vzniku složeného perfekta v latině v důsledku reinterpretace některých participiálních struktur v řečtině, a pak o procesech jeho ustálení v dalších románských a některých germánských jazycích především na bázi jazykových kontaktů.

4.5 Definování gramatikalizace

Gramatikalizace bývá definována jako:

- (1) vývoj lexikálních forem v gramatické v duchu Meilleta
- (2) vývoj gramatických forem z méně gramatických ve formy více gramatické v duchu

Kuryłowicze

(srov. Hopper – Traugott 1993: 95; Bybee – Perkins – Pauglica 1994: 5; Lehmann 1982/1995: 12; Heine – Kuteva 2002:1).

Podle posledního vydání Lehmannova gramatikalizace je proces, kde se lexémy mění v gramatické formativy (Lehmann 1982/2002: vii).

Lze uvést další, širší definice ve stejném duchu: gramatikalizace je proces, kde lexikální materiál ve vysoce omezeném pragmatickém a morfosyntaktickém kontextu se

stává gramatickým a už gramatický materiál se stává více gramatickým (Traugott 1995: 1, 15).

Z hlediska funkce lexikálních jednotek, tuto definici lze vyjádřit ještě takto: gramatikalizace je proces vývoje funkcí slov nebo dané konstrukce z funkce lexikální ve funkci abstraktnější – gramatickou (Roberts – Roussou (1999: 1011-1012).

Volnější interpretace, aplikovaná do dalších rozměru vnímání jazyka je také: gramatikalizace je dvojitý proces úbytku nebo ztráty *designu* na jedné rovině spojený s nárůstem *designu* na jiné rovině (Cysouw 1997: 155-156), kde pod docela expresivním a méně obvyklým v lingvistice pojmem *design* autor rozumí jednak obsah, jednak způsob organizace formálních systémů a podsystémů jazykových prostředků (různé třídy slov, slovosled aj.), jehož studium lze dobře uplatňovat při krosreferenčních výzkumech.

Zde bychom měli však ještě připomenout především de Saussurovou základní myšlenku (de Saussure 1989: 163-166), že ostré tradiční vymezení hranic gramatiky (morfologie a syntaxe) a lexikologie neodpovídá realitě a proto není logické takové hranice ostře stavět. Tyto roviny v jazyce se vzájemně prostupují, např. "z funkčního hlediska lexikologický fakt může splývat s faktem syntaktickým" (de Saussure 1989: 165). Mezi gramatikou a lexikonem vlastně není zásadní rozdíl, jde jen o škálu bez ostrých hranic, a "předěl mezi nimi je (poněkud) iluzorní" (de Saussure 1989: 163-166; Čermák 1989: 164/ pozn. překl. b; 2007 – ústní sdělení). Výzkum řady gramatikalizačních procesů, včetně zde zkoumaného, tuto de Saussurovou tezi také potvrzuje. Samotné definování gramatické funkce nebo gramatického významu dané jednotky jako abstraktnější funkce či abstraktnějšího významu na de Saussurův odkaz pak přímo navazuje.

Následujících několik bodů vytváří obraz gramatikalizace na základě především současných názorů na tuto problematiku z následujících hledisek:

4.5.1 Gramatikalizace z hlediska obsahu

- gramatikalizační teorie popisuje jak *vznik*, tak i *vývoj* gramatických forem (Heine – Kuteva 2002: 2)
- studium gramatikalizačních jevů zahrnuje také *celé konstrukce* a někdy dokonce i *ještě větší jednotky diskursu*, poněvadž vývoj gramatických jednotek je podmíněn

původními konstrukcemi, které do něho vstupují (Heine – Kuteva 2002: 2)

- gramatikalizace mění analytické konstrukce v syntetické (Lehmann 1982/2002:17)

45.2 Gramatikalizace z hlediska průběhu, tj. jako procesu

- gramatikalizace je *jednosměrný proces*: tj. vede od forem méně gramatikalizovaných forem k formám více gramatikalizovaných (Heine – Kuteva 2002: 4)

Otázka jednosměrnosti gramatikalizace je jeden z nejdiskutovanějších bodů teorie gramatikalizace. V souvislosti s ním srov. dále termíny jako *degramatikalizace* (Rammat 1992: 549-560; Lehmann 2002: 14-17), popřípadě také i *lexikalizace*. Pro další kritické poznámky ohledně jednosměrnosti viz např. Newmeyer (1998), Campbell (2001: 124-141).

Podle E. Traugott (1995: 1) jednosměrnost procesu předpokládá, že "gramatický materiál se nezmění zpětně v lexikální". Jako protiargument je patřičné připomenout již zmíněnou de Saussurovou myšlenku o vzájemné kontinuitě gramatiky a lexikonu (jako příklad lze uvést rovněž tvoření vidových dvojic v slovanských jazycích, kde gramatickými prostředky vznikají jednotky patřící jak do gramatiky, tak i do lexikonu).

V souvislosti s jednosměrností se někdy gramatikalizace představuje zároveň jako *nevratný proces* (srov. Haspelmath 1999: 1043-1068). Obzvláště k otázce nevratnosti gramatikalizace nelze zaujmout jednoznačné stanovisko, uvažovat by se mělo především o tom, o jakých konkrétních případech gramatikalizačních změn jde. "Abstraktivizace" nového gramatického významu v řadě případů neznamena anulace nebo zánik významů ostatních, tj. jejich koexistence je běžnou realitou (viz 45.4 – bod vrstvení).

- gramatikalizační proces nemusí probíhat až do konce a může být zastaven v jakémkoliv bodu vývoje (Hopper – Traugott 1993: 95; Heine – Kuteva 2002: 5), srov. také pojem "otevřený konec" gramatikalizace u Lehmana (viz bod další), ale také u de Saussura (1989: 165-166) otázku vzájemného propojení jednotlivých rovin a tím i otevřený charakter těchto propojení

4.5.3 Gramatikalizace jako gradace

- gramatikalizace může probíhat v *cyklech* (Givón 1979: 209; Heine – Kuteva 2002: 5); je to "*gradační fenomén*" (Haspelmath 1999: 1045), srov. také 4.1.2, resp.

Kuryłowicz (1965/1970: 76)

- gramatikalizace je proces postupných změn a její produkty mohou mít různé stupně gramatikalizovanosti, může to být proces s otevřeným koncem (Lehmann 1982/2002: 11).

● gramatikalizace začíná od *konkrétních, lexikálních forem a konstrukcí* a v závěrečném "ideálním" případě má *výsledek* θ , tj. tzv. "zero-level" – (Givón 1979: 209; Lehmann 1985/2002: 11; Heine – Kuteva 2002: 4-5). Stává se to tehdy, když gramatická forma ztrácí svůj sémantický a fonetický obsah, např. na závěr posledního cyklu.

V souvislosti s tím Haspelmath (1999: 1960-1961) používá docela vtipné přirovnání z finančního dění a bankovníctví: rozebírá gramatikalizaci jako "inflační" proces.

4.5.3.1 Heineho gradační řetězec

Průběh a následující gradace gramatikalizace slovesa *habere* v našem případě, tj. transformace standardní syntaktické posesivní struktury v prostoru a v čase s tímto slovesem v gramatickou strukturu složeného posesivního perfekta lze na základě gramatikalizační teorie a podle Heineho (1997: 192) ukázat takto (viz (3/II)):

(3/II)

	Typové příklady průběhu z posesivní struktury v perfektní v angličtině (Heine 1997:192) (historicky doložené např. v latině, román. jazycích, střhor. němčině aj.)	České ekvivalenty nebo jiné slovanské ekvivalentní struktury
A.	<i>He has a letter.</i>	(On) <i>má dopis.</i>
B.	<i>He has a letter # (a) written (one).</i>	(On) <i>má # (jeden) dopis napsaný / napsán // dopis jeden napsaný</i>
C.	<i>He has written # a letter.</i>	(On) <i>má napsán # (jeden) dopis.</i>
D.	<i>He has written.</i>	(On) <i>má napsáno.</i>
E.	<i>He has gone.</i>	.../ (On) <i>má namířeno do Prahy.</i> / mak. <i>Toj ima dojdeno.</i> (č. "On přišel.")

Jednotlivá stadia lze popsat takto:

A. Má standardní syntaktickou tranzitivní strukturu, vyjadřující posesivní vztah, kde subjekt se shoduje s posesorem a objekt s vlastněným předmětem.

B. Vlastněný objekt je navíc specifikován restriktivním modifikátorem nebo dokonce "zakódován" tranzitivním slovesem v podobě jeho tvaru PPP nebo slovesného adjektiva.

Heine nazývá toto stadium *specifikační stadium posesivnosti* (angl. "specifying possession stage").

C. V tomto stadiu nastává reinterpretační modifikátoru (*written*) v sloveso hlavní (angl. "*main verb*"), tj. v sloveso sémanticky plnovýznamové.

V angličtině, na rozdíl od slovanských jazyků nebo také některých románských jazyků (např. některých dialektů italštiny) není modifikátor omezen shodou. To znamená, že nemá žádné gramatické prostředky, které by ho vázaly k jiným větným členům (exponentům), a právě to umožňuje aplikovat bez zábran následující stadium D.

D. Toto nové hlavní sloveso (tranzitivum) se může vyskytovat také bez objektu, tj. jako tranzitivní sloveso v absolutní formě (srov. také Bybee – Dahl 1989: 71).

E. Třída tzv. nových hlavních sloves se rozšiřuje i na slovesa intranzitivní.

Další procesy reinterpretační, které doprovázejí tento gramatikalizační proces, jsou:

- (1) Proces auxiliace původního hlavního slovesa (ve stadiích A a B např. *has*), tj. transformace jeho funkce slovesa plněvýznamového ve funkci slovesa pomocného (*auxiliaria*).
- (2) Změna statutu věty: ze statického na dějový.
- (3) Z posesoru posesivního vztahu se stává agens děje.

Tento model se dá potvrdit na historickém vývoji latiny a románských jazyků, trvající zde řadu století (Lockwood 1969: 59; Kuryłowicz 1970: 67, 76; Harris 1982: 47; Maslov 1983: 48; Schwegler 1990: 117-123 aj.), němčiny (Kuryłowicz 1970: 67; Bybee – Dahl 1989: 71-72; Drinka 2003: 16-20 aj.), angličtiny (Kuryłowicz 1970: 65-67), makedonštiny (Friedman 1981: 273; Mareš 1994: 65-66 aj.). Dosvědčují to i ostatní současné slovanské jazyky, kde se tato konstrukce typu Perfekta II nachází *in statu nascendi*. Ty nabízejí ideální představu pro pochopení podstaty a mechanismu těchto gramatikalizačních změn v jejich průběhu, poněvadž se v nich současně realizuje stadií několik, popř. dokonce všechna.

4.5.4 Základní mechanismy (postupy nebo principy, parametry, vlastnosti), respektive kritéria průběhu gramatikalizace

Následující body mají společné to, že jejich často identické nebo shodné pojmenování bývá někdy u různých autorů nebo také i u stejných autorů, je představováno pod různými hlavičkami, které však v rámci širší synonymie nejsou vzdálené. Tak např. u Heineho a Kutevy se mluví o mechanismech gramatikalizace, o principech gramatikalizace nebo o parametrech gramatikalizace, u Hoppera a Traugott(ové) většinou o principech nebo vlastnostech gramatikalizace atd. Bezpochyby každý z nich měl své důvody k tomu, aby je tímto způsobem diferencoval, pravděpodobně s ohledem na svůj konkrétní kontext. Nicméně je zde uvádíme pod onou "solistikovanou" společnou hlavičkou – v konečném případě jde vlastně o kritéria, jejichž přítomnost definuje a charakterizuje gramatikalizační proces.

4.5.4.1 Jako čtyři hlavní vzájemně působící *mechanismy* (postupy) gramatikalizace (Heine – Kuteva 2002:2; 2006: 58 a jiné jejich práce), které (v zásadě) nejčastěji probíhají v následujícím pořadí, se uvádějí:

(1) *desémantizace* – ztráta sémantického obsahu ("vyprazdňování") nebo generalizace (abstraktivizace) některých významů

(2) *extenze* (v pojetí Kuryłowicze) – použití v nových kontextech. Srov. také v souvislosti s tím dále pojmy *kontextově vyvolaná reinterpetace* a *inovace (aktivace)* jako individuální akt, kdy někdo nebo nějaká skupina mluvčích předkládá nové používání pro existující formu nebo konstrukci, které je následovně přijímáno ostatními mluvčími – v ideálním případě se toto nové používání rozšiřuje do celé komunity mluvčích daného jazyka (Heine – König – Kuteva 2006) – srov. např. v českém kontextu roli obecné češtiny v procesu gramatikalizace konstrukce typu Perfekta II v běžně mluveném jazyce, a pak role běžně mluveného jazyka v procesu gramatikalizace této konstrukce ve spisovných útvarech jazyka a zpětně role spisovného, především psaného jazyka na běžně mluvený jazyk

(3) *dekategorizace* – ztráta morfosyntaktických rysů (především u lexikálních nebo jiných méně gramatikalizovaných forem). V případě konstrukcí perfekta se slovesem *habere* se dekategorizace projevuje např. při expanzi absolutní formy tvaru PPP.

(4) *eroze* – ztráta fonetické / fonologické substance, další shodná terminologie pro erozi – *fonologická redukce / ztráta* nebo *fonologické zkrácení / zmenšení* (srov. např. Heine 1993: 106; Lehmann 1995: 127)

Eroze u slovesných konstrukcí je velmi rozšířená například v angličtině, uvedeme zde z hovorové angl. *I've already bought this car* < *I have already bought this car* (č. "Koupil jsem už to auto / Mám už koupeno to auto"), analogický i v dalších osobách, také v minulém perfektu s *had* a u dalších složených časů se slovesy *be*, *will* a *shall* ve funkci Aux, dále při vyjadřování negace.

V bulharštině je jasný případ eroze historicky vzniklé tvary *нямam / немam* < *немам*, též v mak. *немам* (č. "nemám"), v polštině – tvoření dnes už syntetizovaného minulého času *pisalem*, *pisaleś* – *pisaliśmy*, *pisaliście* (1/2.os.sg./pl.) (viz též 3.3.1.2).

V češtině jako ukázkou eroze můžeme uvést případy některých forem slovesa *být* z hovorové č. *Měls už oběd?* < *Měl jsi už oběd?* a další analogická slovesná spojení, v historickém plánu pak v kondicionálu nebo v préteritu (srov. *bys* < *by* + *jsi*; *psal* / *psali* < *psal jest* / *jsou*).

Zánik náslovného *j*- ve tvarech slovesa *být* – *jsem*, *jsi*, *jsme*, *jsou* byl reflektován např. v grafice staré a starší češtiny jako opozice *jsem* (plnovýznamové) : *sem* (pomocné, enklitické), která však byla "zrušena" v době obrození nepochopěním této změny a návratem k historicky "správnému" nerozlišováním (srov. např. *daly smy wyedyety pánu svému* – 2. pol. 14. stol. Gebauera (1, 1970: 211); nebo poznámky Blahoslava (1571/1991: 36b [45-46]), v jakých případech "může *g* [*j*] býti vypuzeno" s příklady *včeny ste*, *oznameni ste*, *zbyti ste* ... ; *zmazani sau*; *Eliáš sy ty*, *gsy prorok*).

Eroze není ovšem podmínka, ale možný i docela běžný výsledek gramatikalizace a může nastat v důsledku jejího působení. Nastává obzvláště tam, kde jsou k tomu předpoklady vhodného fonetického složení a probíhá v souladu s fonetickými predispozicemi konkrétního jazyka.

4.5.4.2 Další principy (Hopper 1991: 22), které charakterizují průběh gramatikalizace, jsou:

(5) *vrstvení* (angl. *layering*) – souvisí s možnou určitou paralelní koexistencí nových a starších vrstev (rovin / stupňů / fází)

(6) *divergence* – při gramatikalizaci dané lexikální jednotky její původní lexikální forma může přetrvávat i nadále ve funkci plnovýznamové jednotky, tj. obě formy původní (plnovýznamová) a ta, u které se vyvíjí gramatická funkce, mohou existovat současně vedle sebe

(7) *specializace* – v některých, především ranějších fázích gramatikalizace je možný výskyt různých sémantických nuancí jednotky, která podléhá gramatikalizaci. V průběhu gramatikalizace se seznam těchto možných významů zužuje a z nich se vybírá nebo formuje zobecněný gramatický význam

(8) *perzistence* – u dané jednotky probíhá proces gramatikalizace a tato jednotka plní už funkci gramatickou, mohou u ní přetrvávat určité stopy jejího původního lexikálního významu, elementy její lexikální distribuce se mohou odrážet i do její distribuce gramatické

4.5.4.3 Gramatikalizace vyžaduje specifický kontext, je na tomto specifickém kontextu závislá a může být popsána jako *kontextově vyvolaná reinterpretační* (Heine – Kuteva 2002: 2). Blízký k pojmu reinterpretační je také pojem *reanalýza*, chápaná jako nedílná součást gramatikalizace (Heine – Claudi – Hünnemeyer 1991: 219) nebo jako nejdůležitější mechanismus gramatikalizace (Hopper – Traugott 1993: 32). Je možno také chápat gramatikalizaci jako množinu změn vyvolaných při reanalýze (Hopper – Traugott 1993: 50).

4.5.4.4 V generativní syntaxi je vztah ke gramatikalizaci a gramatickým změnám obrácený – jsou chápány jako produkty / případy sémantické a syntaktické např. diachronní reanalýzy (Roberts 1993: 158-159 s odvoláním na Chomsky 1986:19). Newmeyer (1998: 260-278) oponuje na základě série konkrétních případů velmi diskutované generalizaci jednosměrného charakteru gramatikalizace, má však celkové výhrady i k podstatě definování gramatikalizace (Newmeyer 1998: 225-296) a k principům lingvistické typologie (Newmeyer 1998: 296-366), i když podle Haspelmatha (2004: 35) jeho hlavní zájem je ukázat, že údaje gramatikalizace nejsou inkompatibilní s generativní gramatikou.

Podobně je to i u Alice Harris a Lyle Campbella, patřících ke skeptikům vůči generalizaci gramatikalizace, již nepřisuzují samostatný status: pro ně gramatikalizace je

typ *makrozměny*, která se skládá minimálně z jednoho procesu *reanalýzy*, ale častěji vyvolává více těchto reanalýz (Harris – Campbell 1995: 92). Campbell však sám přiznává, že poznatky a zdroje výzkumů (databáze) gramatikalizačních změn při analýze jazykových změn vůbec jsou užitečné (srov. Campbell 2001: 158).

4.5.4.5 Někdy bývá gramatikalizace také spojována i s takovými strukturálními změnami jako *osifikace* ("zkostrnatění") a *idiomatizace* nebo *opotřebování* a *ztráta*, srov. opět tzv. nulovou rovinu (angl. "zero-level") (cf. Traugott 1995: 2 aj.). Jinými slovy, změny tohoto typu lze přiřadit zároveň k takovým obecným principům vývoje jazyka – analogii či anomálii, chápané v jejich protikladném komplementárním vztahu (aplikovaný již v gramatice Dionýsia z Thrákie (?170-90 př.Kr.) (viz Čermák 1997: 86, 307).

4.5.5 Další mechanismy v kontextu slovesných kategorií

- *Morfologizace* a *paradigmatizace* – jednotka gramatikalizující se nebo zgramatikalizovaná plní funkci verbo-morfologického tvaru a má příslušnou paradigmaticku (Lehmann 1982/1995: 135; 2002: 118).

- Slovesné tvary mohou vzniknout, tj. mohou být složeny z tvarů původních *hlavních* (plnovýznamových) sloves (Lehmann 1982/1995: 33-37; Hopper – Traugott 1993: 1).

- Cesta proměny původního hlavního slovesa v *časový marker* může být přímá, srov. případ angl. slovesa *go + to_{loc prep}* a futurálního *going to*: angl. *I am going to London / I am going to school – I am going to marry Bill / I am going to help you* (č. "Ja jdu/jedu do Londýna / Já jdu do školy – Já se provdám za Billa / Já ti/vám pomůžu") (srov. Hopper – Traugott 1993: 1-3), nebo stupňovitá – v op. cit. najdeme také ukázkou anglického slovesa *have* "mít" v synchronním plánu jako:

(2/II)

angl. <i>have</i>	příklad	český překlad
sloveso plnovýznamové	<i>I have a book</i>	"Já mám [jednu] knihu"
quazi-auxiliare [jinde nazýváno také semi-auxiliare <i>M.N.M</i>]	<i>I have a book to read / I have to read a book</i>	"Mám [jednu] knihu číst" / "Mám číst [jednu] knihu"
plné auxiliare	<i>I have read a book</i>	"Četl jsem [jednu] knihu" / "Mám přečtenou [jednu] knihu"

(podle Hopper – Traugott 1993: 108)

V terminologii Givóna (1979) jde u sloves např. o následující změnu: *lexikální sloveso* > *auxiliare* > *temporálně-aspektuálně-modální flexe*. Jako jeden ze slovanských příkladů k tomu můžeme uvést evoluci tvarů polského složeného Perfekta I se slovesem "esse" v dnešní minulý čas, kde současné výsledné tvary v 1./2.os.sg./pl. vypadají takto: *widziałem, widziałeś – widzieliśmy, widzieliście* (č. "viděl jsem, viděl jsi – viděli jsme, jste"), kde současná flexe, vyznačená tučně, vznikla z původních tvarů slovesa *być* (viz též 3.3.1.2); další případ je ruské reflexivum *учусь < учуся < учу ся* (č. "učím se").

4.5.6 Gramatikalizace a otázka frekvence

Gramatikalizaci můžeme také interpretovat jako *funkci frekvence užití* v diskursu: tj. když se provádí kvantitativní analýza změn forem a významů dané konstrukce na bázi reprezentativního korpusu textu, např. z různých období (Hopper – Traugott 1993: 67). Platí to ovšem i v synchronním aspektu – když se zkoumají korpusy textů různých žánrů nebo pocházejících z různých útvarů jazyka.

Otázku frekvence gramatikalizovaných forem, u kterých proběhlo osvojení gramatického významu, zmiňují v úvodu svého *World Lexicon of Grammaticalization* také Heine – Kuteva (2002:3):

"Having acquired grammatical meanings, these forms tend to become increasingly divergent from their old uses: they lose in categorial properties characteristic of their old uses, hence undergoing decategorization, and they tend to be used more frequently, to become more predictable in their occurrence, and consequently, to lose in phonetic substance." ("Tyto formy, poté, kdy přijaly gramatické významy, mají tendenci stále více se odlišovat od svých způsobů použití: ztrácejí vlastnosti kategorií, charakteristických pro jejich původní použití, takže podstupují dekategorizaci a tíhnou k častější frekvenci a k vyšší předpověditelnosti ve svém výskytu a v důsledku toho k oslabení fonetické substance.")

4.5.7 Faktory a síly

Gramatikalizace může být vyvolána vnitřními i vnějšími faktory – za vnitřní faktory lze považovat takové strukturní změny, které jsou vyvolány vnitřními vývojovými trendy a za vnější – když vývoj daného jazykového jevu nastal pod vlivem cizího jazyka nebo byl jím iniciován. Často vnitřní a vnější faktory mohou působit souběžně. Je to např. případ Sprachbundů a širě Evropského lingvistického areálu (ELA), ale také vývoj perfektních časů se slovesem *habere* v řadě evropských jazyků).

Lze také uvést pojetí vnitřních a vnějších sil lingvistických změn v kontextu gramatiky (Yang 2000: 231-250). Případy Trubeckého balkánského Sprachbundu aj. jazykových svazů ukazují, že s působením vnitřních faktorů souvisí také skutečnost, že gramatikalizační procesy mohou mít povahu nejen genetickou, ale také areálovou (Heine – Kuteva 2003: 530; 2006). Jako jednu z podmínek je však určitá míra bilingvismu, bez kterého se žádná indukce (difuze) nekoná.

Jsou případy, kde je gramatikalizace také fenoménem sociolingvistickým – srov. průběh vývoje českých forem perfekta II od obecné češtiny směrem ke standardnímu použití, viz Mathesius (1925: 200-2002), Sgall – Hronek – Stich – Horecký (1992: 151-152) (srov. o tom též kapitolu 20).

4.5.8 Gramatikalizace a sémiotika

Daný znak je gramatikalizován do nějaké míry, když postrádá konkrétní lexikální význam a zúčastňuje se povinných gramatických pravidel (Lehmann 1982/2002: vii).

Ze všech druhů gramatických morfémů např. u sloves (afixy, ablaut, reduplikace, auxiliaria) právě auxiliární slovesa představují nejjasnější případ *metaforicko-metonymické ikončnosti* (angl. "metaphoric-metonymic iconicity"), kde mezi významem před sémantickým posunem a významem, poté kdy prošel procesem auxiliace, je nearbitrární smysluplný vztah (Kuteva 1994: 79).

4.6 Přístupy

Gramatikalizace je jev komplexní – je předmětem jak diachronního, tak i synchronního studia sémantiky, syntaxe, morfologie a také kognitivních věd a paradigmaticky (Hopper – Traugott 1993: 2; Heine – Kuteva 2002: 5), viz také 4.1.

- Gramatikalizace je hlavní mechanismus syntaktické změny (Haspelmath 1998: 344)
- V generativní historické syntaxi např. u Roberts (1993: 157-159), Roberts (1993^{FLH}: 219-258) je u gramatických změn klíčová role přidělována primárně procesu reanalýzy, gramatické změny (gramatikalizace) jsou jedním z projevů reanalýzy.

U Robertse – Roussou (1999) je gramatikalizace proměna lexikální kategorie ve funkční, resp. pojmu gramatikalizovaná jednotka odpovídá při generativní analýze v duchu Chomského (*The Minimalist program* 1995) pojem funkční kategorie.

Zde bychom měli dále uvést i navazující funkční analýzu z hlediska hierarchie funkčních hlav (*functional heads*) větné struktury, jejichž funkční projekce je spojena s konkrétními morfologickými vlastnostmi, viz např. Guglielmo Cinque (1999: 129-131) o hierarchiích adverbíí a hierarchie funkčních hlav složených časů, kde např. aspektový a temporální morfémy *-e(n)*, *-ed* v případě angličtiny jsou přímo generovány pod příslušnými funkčními hlavami s auxiliárním slovesy, generovaný na své rovině v hierarchicky vyšších hlavách (srov. také Cinque 2006: 65-79).

4.7 Druhy gramatikalizace

4.7.1 Gramatikalizace z hlediska původu

Jak bylo uvedeno v 4.5.7, gramatikalizace jako každá jazyková změna může být vyvolána vnitřními nebo vnějšími faktory. V případě faktorů vnějších pro samotný průběh gramatikalizace, tento vnější původ hraje roli jen malou (pokud se nepřijímají přímo celé gramatické jednotky z cizího jazyka), poněvadž se změna odehrává pak na rovině vnitřní – strukturní a na základě domácího jazyka s domácími jazykovými prostředky.

V souvislosti s primárním původem gramatikalizace pod vlivy vnějšími dané jednotky nebo konstrukce se mluví o *kontaktně indukční gramatikalizaci*. Většinou se pod tímto názvem rozumí také standardní běžný typ gramatikalizace, nazývaná ještě *běžná (ordinerní)* gramatikalizace. Ta se realizuje, když mluvčí daného jazyka vytvářejí novou gramatickou kategorii na základě existujícího modelu (strukturní předlohy) této kategorie v cizím jazyce. Tato nová kategorie je ekvivalentní s korespondující kategorií z modelového jazyka (srov. Heine – Kuteva 2006:63, 332). Za takový případ gramatikalizace v kontextu této práce lze považovat například vznik složeného perfekta se slovesem *habere* v románských jazycích na základě jeho vývoje ve vulgární latině, později vznik perfekta např. v jihoněmeckých dialektech, popřípadě také i v ostatních germánských jazycích.

Existuje však i protikladný názor, kde je tento vznik v severogermánských jazycích považován za důsledek vnitřního vývoje a nezávislý na románském vlivu (viz Panzer 1984: 111-132; referují o to též Heine – Kuteva 2006:152).

Jako speciální druh kontaktně indukční gramatikalizace se rozlišuje dále *replikovaná gramatikalizace* čili *replika*, když se z modelového jazyka transferuje přímo jak koncept

nové kategorie, tak i způsob gramatikalizačního procesu (srov. Heine – Kuteva 2006: 63-73, 332).

Evropské složené perfektum s *habere* má jednu společnou vlastnost – představuje reinterpetaci původní posesivní struktury, u které se konfigurace syntaktického objektu skládá ze substantiva a atributu. V případě, kdy roli atributu plní tvar pasivního participia (tj. slovesného tvaru), nastávají podmínky k zahájení procesu gramatikalizace. Za jakési původní epicentrum tohoto jevu lze pak považovat jeho vznik v latině během 3.– 4. stol.. Nelze však na tomto procesu vyloučit dokonce vliv řečtiny, která disponovala v této době značně bohatým systémem participií, a která byla na území Římské říše dlouhá léta nejen úředním jazykem, ale také jazykem nemalé části obyvatelstva (srov. Drinka 2003:11, viz též 3.2.5.3). V jistých vlnách a časových intervalech se tato temporálně aspektová kategorie šíří všude tam, kde je sloveso *habere* hlavní prostředek vyjadřování posesivity, čili v tzv. *habere*-jazycích jak je pojmenoval Émile Benveniste (1960) a interpretoval také Alexandr Isačenko (Isachenko 1974). Ne všude však, jak známo, se dospívá k stejným výsledkům. V některých *esse*-jazycích na periférii ELA se konstrukce typu složeného posesivního perfekta s minulým pasivním participiem vyskytují také. Tento koncept a model bývá "adoptován" právě způsobem kontaktně-indukční gramatikalizace běžného typu, kde se lokativní *esse*-struktura pro vyjadřování posesivity stává základem *esse*-posesivního perfekta.

Heine – Kuteva (2006: 61, 63) uvádějí příklad gramatikalizace tzv. perfekta "aktuálních zpráv" (angl. "hot-news" perfect") v irštině, který představuje perfektum stejného druhu v angličtině, takže angl. *She has just sold the boat* (č. "Ona zrovna prodala ten člun") se řekne ir. *Tá* ["Je"] *sí* ["ona"] *tréis* [prep. "po/za"] *an* [člen "ten"] *bád* ["člun"] *a dhíol*. ["prodání"], tedy č. "Ona je po prodání toho člunu". Ke konci 17. století se stejný lokativní model objevuje zároveň také v irské angličtině. Jeho podoba, jež je v angl. ir. *Tell mother we are just after receiving her letter*. (č. "Řekni matce, my jsme zrovna po obdržení jejího dopisu / my jsme zrovna dostali její dopis"; angl. "Tell mother we have just received her letter"), představuje jasný případ gramatického transferu z keltského jazyka, který nemá sloveso *habere*.

Západní periferie ELA nabízejí další příklady kontaktní indukce – je to např. perfektní konstrukce v bretonštině či baskické perfektum, kde se vyvinulo dokonce auxiliární sloveso "mít". Na východě, v slovanských jazycích na Balkáně jde také o vznik perfektních časů se slovesem *habere* na základě kontaktní indukce, v středoevropském

slovanském prostoru se vliv indukce také bere v úvahu (viz také Berger 2002; Načeva-Marvanová 2005: 94-95; Načeva-Marvanová 2007: 38-39). Severovýchodní periférie nabízejí další strukturu lokativního perfekta do jisté míry podobnou té v irštině –jde o . tzv. severoruské perfektum typu *У волка хождено* (č. "U vlka [je] chozeno/ Vlk chodil [zde]"). Zvláštnost z evropského hlediska je struktura konstrukce, kde je u přítomného perfekta, jak je vidět, elipsa auxiliárního slovesa *esse*, u minulého je konstrukce už úplná, srov. např. *У волка было хождено* (č. "U vlka [bylo] chozeno/ Vlk chodil [zde]").

Lákavá a logická myšlenka, že by mohlo jít však o podobný případ ozvěny kontaktní indukce musí být však velice dobře zvážena a prozkoumána, obzvláště když se vezme v úvahu, že doklady těchto konstrukcí lze objevit již v textech z 13., 14. a 16. st. (srov. Jung 2007: 146, 152). Možná v tomto konkrétním případě musí být prozkoumán hlouběji ugrofinský a možná i turkický substrátový vliv na ustálení posesivní *esse*-konstrukce v ruštině, nelze vyloučit úplně ani jiný kanál kontaktu v podobě distanční ozvěny řečtiny skrze staroslověnštinu a církevní slovanštinu, které plnily funkci spisovného a liturgického jazyka po řadu staletí a u nichž se konstrukce tohoto typu posesivního perfekta také vyskytují.

4.7.2 Gramatikalizace z hlediska parametru

Lehmann (1982/1995: 164; 2002: 158) rozlišuje gramatikalizaci *silnou* (*pevnou*) a *slabou* (angl. *strong* a *weak*) v souvislosti s tzv. parametry gramatikalizace – rozsahem, vzájemnou provázaností a syntagmatickou variabilitou jednotek podléhajících gramatikalizaci.

Případ složených slovesných konstrukcí perfekta lze z tohoto hlediska pak popsat v slovanském kontextu obecně jako gramatikalizaci polosilného typu (v rámci složených konstrukcí): gramatikalizovaná konstrukce, i když je v základních typech konstrukcí pozičně poměrně fixovaná, připouští v souvislosti s větnou perspektivou a s volnějším slovosledem v důsledku rozvinuté flexe slovanských jazyků určitou poziční variabilitu jak v samotném složeném tvaru, tak i při jeho celkovém umístění ve větě –jak dokládá přehled možných alternativ konstrukce *mít* + PPP v češtině na základě korpusové analýzy materiálu ze synchronních korpusů ČNK (viz Část IV).

4.7.3 Gramatikalizace syntetická a analytická

Dále lze rozlišovat gramatikalizaci syntetickou (když je jazyková změna kvalifikována jako syntéza, je to např. uvedená změna pol. *widziałem*, *widziałeś* –

widzieliśmy, widzieliście (č. "viděl jsem, viděl jsi – viděli jsme, jste") v 1./2. os.sg./pl.). Příkladem analytické gramatikalizace je problematika složených slovesných konstrukcí, ale také i další konstrukce, používající auxiliárních slov: částic, některých adverbii aj.).

4.7.4 Sémantický posun a gramatikalizace

Gramatikalizace může probíhat také pouze na rovině sémantické, v důsledku čehož se také mění funkce příslušné lexikální jednotky v gramatickou, přitom forma zůstává bez proměn a je synonymní aspoň po určitou dobu s formou základní ve funkci plnovýznamové. V tomto případě se většinou tradičně mluví o změně sémantické, popř. také i o změně funkční. Poněvadž je sémantický posun jeden z primárních mechanismů gramatikalizace, případy, které mají za výsledek morfologickou kategorii nebo tvar, jsou také produktem gramatikalizačního vývoje.

4.7.5 Gramatikalizace a stupně realizace

Mluvíme-li o gramatikalizaci daného jazykového jevu, je běžné také jeho gramatikalizaci hodnotit z hlediska jejího rozsahu nebo stupně realizace, tj. jako plnou či částečnou, již začínající či probíhající. I když lze také mluvit o gramatikalizaci plně realizované či částečně realizované, v řadě případů je lepší hodnotit spíše stupně realizace jednotlivých cyklů gramatikalizačního řetězce. Přitom ale, aby mělo toto hodnocení skutečně objektivní podklad, je důležité vycházet především ze studia a analýzy úzu. Tato práce aplikuje právě tento přístup hodnocení.

Tuto studii zajímá především průběh gramatikalizačních změn u jednotek slovesných a složených – tj. gramatických forem a konstrukcí. I na rovině syntagmatické lze však mluvit o gramatikalizaci částečné (nebo nějak stadiálně definované), například v případech některých analytických konstrukcí, které představují určité strukturní modely se shodnou výslednou kategoriální sémantikou, u nichž však platí také určitá omezení, ač třeba jen uzuální. Z toho vyplývá, že konkrétní lexikální jednotka v podobě jednotlivého slova nemůže být sama definována jako gramatikalizovaná částečně nebo do té, či oné míry sama pro sebe mimo kontext, taková se může stát až celá forma nebo konstrukce, které se této konstrukce zúčastňuje. Tím se vlastně stává ze spojení s volnou syntaktickou vazbou jednotkou morfosyntaktickou čili strukturní, kde se komponenty této složené jednotky řídí určitými pravidly, k nimž patří tendence k linearitě ve slovosledu verbální

konstrukce, možnost umístění adverbia, především časového, jako podpůrného lexikálního prostředku temporálního nebo aspektového gramatického významu a rovněž syntaktická pozice celé konstrukce v celkové konfiguraci věty aj.

Kapitola 5: Auxiliace jako gramatikalizační proces

V důsledku působení gramatikalizačních změn u slovesných konstrukcí se formuje další průvodní proces gramatikalizace zvaný *auxiliace*. Je to jednak proces proměny původně plnovýznamového slovesa v sloveso auxiliární (pomocné) – Aux, jednak vztah, vytvářející se mezi tímto slovesem auxiliárním (gramatickým) a slovesem hlavním (plnovýznamovým), které se stává nositelem sémantické náplně konstrukcí.

Problematice auxiliarií a auxiliace se věnují v době novější především Heine v *Auxiliaries. Cognitive forces and grammaticalization* (1993) a Kuteva v *Auxiliation. An Enquiry into the Nature of Grammaticalization* (2001). Auxiliární slovesa jako taková patří rovněž do základní problematiky prací, které se zabývají gramatikalizací, srov. např. *Thoughts on Grammaticalization* (Lehmann: 1982/1995/2002).

5.1 *Auxiliaria* neboli *verba auxiliaria* v gramatické terminologii

Samotný termín *auxiliare* – *auxiliaria* (pl.) nebo spíše *verba auxiliaria* (*pomocná slovesa*) je už poměrně dlouho součástí běžné gramatické terminologie, i když v různých tradicích se objevuje různým způsobem.

5.1.1 *Auxiliaria* a *partikule*

Tradice raného novověku, zejména tradice humanistická, adjektivum *auxiliaris* sice používá, spojuje ho však i s pojmenováním *částice*, i když má na mysli slovesa pomocná – srov. např. z české tradice tvary *gfem*, *gfý*, *gest*, *gfme*, *gfte*, *gfau* označené jako *particulae praeteriores auxiliares* u Rosy (1672: 160) proti např. dřívějším pojmenováním *verbum substantivum* u Nudožerského (1603: 48a,b[43]), ještě dříve u Blahoslava (1571: 109b[116]) najdeme výraz "*pro quadam expletiva particula*" ("jako jakási doplňovací částice") ve významu pomocné sloveso. Blahoslav název *verbum substantivum* sice užívá, ale pro označování plnovýznamového a sponového slovesa (nikoliv pomocného) (Blahoslav 1571: 110a[116]). V češtině se pojem *pomocné slovo* (resp. něm. *Hilfswort*) objevuje v Dobrovského gramatice (Jungmann 3,1837: 282).

Podobné kalky vznikají rovněž i v dalších jazycích, např. v holandštině *hoofdwoord* (1706), *hulpwoord* (1730) nebo také *werkwoord* (1706) (srov. Bonth 107, 110).

Na rozhraní s klasickým obdobím novověku jsou náplně pojmy *partikule* a *auxiliaria* značně širší a jsou chápány zjevně ve vztahu subordinace. Do partikulí se zařazuje většina formálních synsémantických druhů – tj. předložky, spojky, zájmena a auxiliaria. Přitom auxiliarii je více druhů, srov. např. Leibnizovy poznámky vyvolané při čtení Pisaniho *Licurgus Italicus* (Pisani O., *Licurgus Italicus*, 1618; v něm. *Der Italienische Lygurgus*. Sulzbach: A. Lichtenthaler 1666):

"Vocabula sunt Voces aut particulae. Voces constituunt materiam, particulae formam orationis. Particulae sunt vocabula auxiliaria. Ita pronomina sunt nomina auxiliaria, *quis, ille*. Sic dantur verba auxiliaria ut *sum, habeo* [sic! M.M.] Item adverbia auxiliaria ut *quemodo, sic*."

(Leibniz 1657, N.186; 1677–1690, N.143)

Toto dělení se vyskytuje také v ontologické filozofii a logice, kde jsou partikule považovány za třídu tzv. funkčních slov, které mají gramatickou nebo logickou funkci.

5.1.2 Dělení auxiliarii

Z hlediska plnění auxiliární funkce a především z hlediska okruhu kritérií, která jsme uvedli jako vrstvení, divergence a perzistence (viz 4.5.4), můžeme auxiliární slovesa rozdělit na:

- čistá auxiliaria – tvary slovesa plní už jen funkce gramatické, např. *haber* "mít" v současné španělštině, angl. (*will / shall*) > 'll, tj. *I'll write* (kolokv.)
- běžná auxiliaria – tvary slovesa plní jak funkce gramatické, tak i v jiných kontextech funkce plnovýznamového slovesa, např. většina auxiliárních sloves, která známe: evropské "být", "mít", angl. *do*, něm. *werden*, chorv./srb. *hoću* aj.
- semiauxiliaria – tj. např. slovesa modální jak primární (např. *moci, muset, chtít*), tak i sekundární, např. výrazy jako *třeba, lze* aj. Srov. také blízký pojem quazi-auxiliaria (srov. např. Hopper – Traugott 1993: 108, viz také 4.5.5).

5.1.3 Aux a AUX

Strukturní generativní syntax ještě ve svých počátcích vytvořila pro auxiliaria značku Aux, srov. Chomsky (1957: 38-39), která byla použita např. při popisu následujících morfonémových pravidel pro účely frázové gramatiky:

$V \rightarrow \text{Aux} + V$
 $V \rightarrow \textit{hit, take, walk, read etc.}$
 $\text{Aux} \rightarrow \text{C(M)} (\textit{have+en}) (\textit{be+ing}) (\textit{be+ en})$
 $M \rightarrow \textit{will, can, may, shall, must}$
 $C \rightarrow \{S \text{ v kontextu } NP_{\textit{sing}} - ; \emptyset \text{ v kontextu } NP_{\textit{pl}} - ; \textit{past}\}$

Např. angl. věta *They have been reading the book* (č. "Oni četli tu knihu" v přítomném průběhovém perfektu) je postavená na základě následující derivace:

they + Verb + the + book
they + Aux + V + the + book
they + Aux + read + the + book
they + C + have + en + be + ing + read + the + book
they # have # be +en # read + ing # the # book

O něco později vzniklo další strukturní označení AUX, především jako značka pro už zcela samostatnou a univerzální kategorii auxiliárních sloves (srov. např. Harris 1976 aj.), která jsou zcela transparentní, a to jak sémanticky (tj. bez žádného vlastního významu), tak i formálně – vyjadřují pouze gramatické kategorie a nic jiného. Srov. také Chomsky (1995: 198), podle kterého auxiliaria nemají žádné sémantické rysy. Jako součásti verbální fráze pak v hloubkové syntaxi představují tzv. hlavy verbálních struktur. Formálně vzato, auxiliaria nemusejí být považována vůbec za slovesa (tak např. anglické pojmenování *non-verbs* pro ně najdeme např. u Bacha 1967). Ross (1969) naopak považuje auxiliaria za tzv. *main verbs* (č. "hlavní/řídící slovesa") v syntaktickém smyslu slova. Konečně v souvislosti s nutností odlišovat slovesa auxiliární a hlavní/řídící od sloves ostatních se objevila také distinktivní označení [+Aux] a [+V] (McCawley 1975).

Zkratky Aux a AUX, avšak často spíše v ne tak úzkém a striktním smyslu, najdeme i v dalších lingvistických pracích, nikoliv jenom generativních. V podobě strukturního symbolu nebo jako dolní index je značka Aux používána i v této práci.

5.1.4 Auxiliaria jako markery (fixátory) gramatických kategorií

Auxiliární sloveso podle teorie gramatikalizace lze také vnímat jako *marker* (fixátor) daného gramatického významu nebo dané gramatické kategorie, jsou to především tzv. TMA-markery, tj. markery (Temporálně- Modálně-Aspektuální).

Heine a Kuteva v úvodu *World lexicon of grammaticalization* (2002:7) pojímají např. sloveso *habere* v latině ne jako gramatikalizované samo o sobě, ale jako *marker* (tj. "označovač" nebo fixátor) perfektního nebo futurálního významu v perifrastických konstrukcích s PPP nebo s infinitivem. Řečeno jinými slovy, může to také znamenat, že funkce slovesa *habere* jako marker pro perfektum se projevuje především v příslušných konstrukcích *habeo* + PPP, funkce slovesa *habere* jako marker i pro futurum – jenom v konstrukcích *habeo* + infinitiv. Znamená to také, že kdykoliv se taková konstrukce objeví, přítomnost slovesa *habere* v ní může příslušnou gramatickou kategorií rozpoznat a identifikovat.

Ve větě *Budu psát dopis* za sémantickou hlavu věty považujeme sloveso plnovýznamové, tj. *psát* a za morfologický marker auxiliární sloveso *budu*. Morfologický marker realizuje gramatickou kategorii budoucí čas. V české konstrukci typu Perfekta II *Už to mám napsáno* je to podobné – *mám* je ve funkci markeru pro význam perfekta, zatímco tvar PPP *napsáno* považujeme za sémantickou hlavu věty. Tvar *napsáno* však na druhé straně není tvar formálně bezpříznakový, neboť má morfologicky marker pasivního participia v podobě *-án-*, vyjadřující rezultativní sémantiku.

5.2 Auxiliace

Na rozdíl od auxiliárních sloves, termín *auxiliace* je "pojmový neologismus" – vznikl v polovině šedesátých let 20. století, jeho rozšířené použití se "internacionalizovalo" a stouplo rapidně nejvíc v anglicky psané literatuře až po publikaci Kutevy (2001).

5.2.1 Binární model É. Benvenista: auxiliant a auxilié

Původně je to však termín z frankofonní lingvistické strukturalistické tradice – *l'auxiliation*, kde ho poprvé použil Benveniste (1965/1974: 179).

Za tři roky po přednášce v Austinu (Texas), kde ho označuje za "syntaktický (syntagmatický) proces, hojně užívaný v širokém počtu jazyků" – v publikovaném anglickém překladu byl tento termín přímo přijat ve stejné podobě jako *auxiliation* (Benveniste 1968: 92-94).

V de Saussurově duchu opozice *signifiant – signifié* Benveniste pojmenovává obě složky verbálního syntagmatu, kde probíhá proces auxiliace jako *auxiliant* (angl. *auxiliary*) a *auxilié* (angl. *auxiliate*) – např. v lat. *audītum habeo* (č. "slyšel jsem", doslova "slyšeno mám") je *habeo* auxiliant a *audītum* – auxilié. Auxiliant plní vlastně "funkci flexe: je nositelem koncovek, které signalizují osobu, číslo, modus, slovesný rod" a auxilié "plní funkci denotace – identifikuje lexikálnost slovesa, která spočívá v jeho kořenu. Pouze však suma (komplex) auxilianta a auxilié, spojující specifický význam auxilianta se specifickou formou auxilié, zajišťuje funkce temporálnosti a vytváří hodnotu (význam) perfekta" (Benveniste 1968: 92; Benveniste 1965/1974: 179-184), srov. také originální znění poslední definice:

"Mais seule la somme de l'auxiliant et de l'auxilié, associant le sens spécifique de l'auxiliant à la forme spécifique de l'auxilié, assure la fonction de temporalité et produit la valeur de parfait."

(Benveniste 1965/1974: 184)

Vedle francouzské tradice (Alleton 1986; Bernard 1990: 61; Fresina 1997; Perrot 1998; Daladier 1999; Feuillet 2006 aj.) se auxiliace objevila i v některých pracích americké lingvistiky (srov. Steever 1983; 2005; Joseph 1990; Brinton 1991: 11-13; Rosen 1997 aj.). Kolem začátku nového milénia téma auxiliace bylo "znovu objeveno" hlavně po formulaci gramatikalizační teorie.

5.2.2 Srovnání Benvenista a Heineho – Kutevy

Mělo by se však brát v úvahu, že jsou určité rozdíly mezi Benvenistovou auxiliací a auxiliací Heineho – Kutevy, a to především v tom, že u Benvenista je to proces vysloveně strukturně-syntaktický. Přitom je chápán v zásadě na rovině synchronní, kde jsou analyzovány obě složky gramatikalizovaného syntagmatu z hlediska funkce. V tomto funkčním pojetí je důležitý binární vztah mezi auxiliantem a auxilié, který můžeme definovat jako vztah vzájemně podmíněný. Zpravidla obě složky tohoto binárního vztahu bývají formálně přítomny, i když na straně auxilianta může docházet k určité erozi – srov. např. synteze auxilianta s osobním zájmenem v angl. jako *I'm, You're, I've*; ve fr. *j'ai* atd. Ze slovanské jazykové zkušenosti máme však dva případy, kde nastává elipsa Benvenistova auxilianta: (1) v některých osobách paradigmatu (3.os. sg./pl.) u složeného minulého času nebo (2) ve východoslovanských jazycích to platí pro všechny osoby.

U Heineho a Kutevy je to dynamický gradační proces, tj. auxiliace, podobně jako i gramatikalizace je vnímána záměrně komplexně – jednak na rovině synchronní, jednak na rovině diachronní – kde je u obou procesů důležitý bod koexistence nebo konfrontace jednotlivých stupňů gradačního řetězce, včetně aspektu kognitivního, pragmatického, typologického a areálového.

Vytvoření pojmu *auxiliace* vyvolalo především ve francouzštině další "rojení" příbuzných termínů, některé z nich docela značně významově blízkých – srov. např. fr. *auxiliarisation*, *auxiliarité* (č. "auxiliace"), vedle *auxiliant* rovněž také běžného pojmenování *auxiliaire* (č. "sloveso pomocné/auxiliární"), *predication auxiliaire existentielle ou habitive* (č. "predikace auxiliární – existenciální nebo posesivní") (srov. Benveniste 1965/1974; Perrot 1998: 655-656; Larreya 1989: 105-152 aj.). Velmi dobře promyšlená a užitečná Benvenistova komplementární dvojice *auxiliant* a *auxilié* zůstala bohužel pouze ve francouzštině – zatímco pro *auxiliant* se angl. *auxiliary* (č. "auxiliare") jeví jako docela standardní náhrada, zatímco jednoslovné a tím i jednoznačné označení pro *auxilié* stále chybí – příslušná nejčastější pojmenování v případě jako *sloveso plnovýznamové* (angl. *full verb*), *sloveso hlavní* (angl. *main verb*) v smyslu lexikálním, *sloveso sémantické* aj. jsou kromě toho, že jsou dvojslovné, svým způsobem také poněkud vágní a zavádějí k vytváření nepřesných asociací ve vztahu k jejich opozitům. Např. pojmenování *hlavní sloveso* je obzvláště dvojsmyslné a může být pro méně zkušeného čtenáře dost matoucí. V pracích především typologicky zaměřených označuje u analytických slovesných konstrukcí sloveso plnovýznamové (ne pomocné), v řadě prací syntaktických je to však sloveso syntakticky řídící celou verbální frází (tj. může to být také sloveso auxiliární). Anglické substantivum *auxiliate* (č. "auxiliované", popř. také "auxiliát") z fr. *auxilié* má podobně docela omezenou oblast výskytu, což je případ i anglického slovesa *auxiliate / auxilate* (č. "provádět auxiliaci; být v procesu auxiliace; auxilovat") včetně užití jeho pasivního participia *auxiliated* (srov. např. Steever 2005: 95-101).

5.3 Příklady auxiliace

5.3.1 Bulharské příklady perfekta (T. Kuteva)

Kuteva (2001: 40) v *Auxiliation* představuje schéma bulharského Perfekta II, který ukazuje způsob auxiliace bulharského slovesa *има* (č. "mít"), viz tabulku (4/II), kde X = subjekt = agens; Y = objekt; Z = tvar V_{PPP}; AUX = auxiliare:

(4/II)

	Průběh auxiliace	Bulharština
Stadium I.	X има Y (č. X má Y)	Имам тези лекции. (č. "Mám tyto přednášky")

Stadium II.	$X \textit{uma} Y Z$ (č. X má Y Z)	<i>Имам ги написани.</i> (dva způsoby interpretace) (č. "Mám je napsány") a. <i>Имам тези лекции написани от моя колега.</i> (č. "Mám tyto přednášky napsány svým kolegou.") b. <i>Имам ги написани [от] миналата седмица.</i> (č. "Mám je napsány [od] minulého týdne.")
Stadium III.	$X \textit{uma} Z Y$ (č. "X má Z Y") kde $\textit{uma} Z = \textit{Aux} + V$ (č. ="má Z =Aux + V")	<i>Имам написани тези лекции.</i> (č. "Mám napsány tyto přednášky.")
Stadium IV.	$X \textit{uma} Z$ (č. "X má Z") kde $\textit{uma} Z = \textit{Aux} + V$ (č. ="má Z =Aux + V")	<i>Имам сготвено.</i> (č. "Mám uvařeno.")

Uvedená stadia auxiliace následně představují:

Stadium I. ($X \textit{uma} Y$) – stav předauxiliární, kde sloveso *uma* je ve funkci plnovýznamové a má význam posesiva

Stadium II. ($X \textit{uma} Y Z$) – další modifikovanou variantu I. stupně, kde v roli modifikátoru vystupuje Z (tj. tvar PPP)

Stadium III. ($X \textit{uma} Z Y$) – důležitý bod, kde se uskutečňuje reanalýza původní syntaktické struktury v strukturu už gramatickou a kde sloveso *uma* se stává ze slovesa hlavního sloveso auxiliární v složené slovesné konstrukci typu Perfekta II a komponent Z se stává respektive z modifikujícího prvku (= atributu) hlavním slovesem složeného slovesného tvaru (srov. Heineho gramatikalizační stadium C)

Stadium IV. ($X \textit{uma} Z$) – kde tato struktura, v zásadě pro případ bulharštiny s hlavním slovesem tranzitivem nemusí mít objekt transitivního slovesa vyjádřen. Tento typ je obzvlášť zastoupen v obecné češtině a v češtině hovorové (viz Část V. o češtině).

Gradační řetězec Kutevy lze interpretovat dále následujícím způsobem:

(1) Stadia II. a III. se liší zaprvé formálně rysem postpozičnosti nebo antepozičností Z (tj. tvaru PPP) vůči Y, což implikuje že u II. jde o modifikující adjektivní frázi a u III. už o reinterpretované Z jako slovesný tvar s auxiliárním *имам*, které vyjadřuje děj, vykonaný subjektem (tj. bulh. *Имам тези лекции написани* > *Имам написани тези лекции* č. "Mám tyto přednášky napsány > Mám napsány tyto přednášky").

(2) tato změna v reinterpetaci Z ve stadiích III. a IV. už představuje novou morfosyntaktickou strukturu Perfekta II. Navíc je ve stadiu III. už explicitně posíleno vyjádření verbální struktury tranzitivního plnovýznamového slovesa v podobě PPP – tento typ přímo kopíruje model jeho primární valence ($V_{\text{tranz}} - \text{koho/co} > V_{\text{PPP}} - \text{koho/co}$).

(3) rozhodujícím faktorem v procesu auxiliace je tzv. specifikace syntaktického subjektu jako konatele děje vyjádřeného participiem (Kuteva 2001: 42). Je to relevantní mechanismus sémantické změny. U stadia III. se tato už vyjádřená specifikace odráží ikonicky i do morfosyntaktické reprezentace struktury.

Tento gradační model ukazuje přímo, kde se nachází rozhraní nově vzniklé auxiliace gramatického slovesa *имам* od *имам* ("mít") plněvýznamového. Můžeme pozorovat také význam slovosledné inverze, díky které se vytváří lineární konfigurace vznikajícího složeného tvaru. Příčiny této inverze jsou zřejmě komplexní – jde o variantu zdůraznění nového tématu v rámci větné perspektivy aktuálního členění větného nebo o vnitřně-implikovanou dispozici slovesa *има* spojovat se s tvary dalších sloves, přičemž funkčně a sémanticky klesá do pozice slovesa pomocného.

5.3.2 Gradační model perfekta (B. Heine)

K uvedené tabulce gramatikalizace gradačních stadií perfekta v angličtině (viz 3/II v 4.5.3.1) Heine (1997: 193) využívá stejnou sérii bulharských příkladů od Kutevy (viz 4/II) jako ilustraci synchronního stavu gramatikalizačního vývojového řetězce bulharského perfekta. Právě ve stadiu C (= stadiu III u Kutevy) nastává zřetelný gramatikalizační přelom, která platí pro všechna následující dále realizovaná stadia.

Připomeňme rovněž jeho anglickou analýzu procesu reinterpetace modifikátoru *written* v sloveso hlavní v stadiu C – *He has written # a letter.* (č. "(On) má napsán #

jeden dopis"), jejímž výsledkem je auxiliace konstrukce *has written*. Můžeme ji rovněž porovnat se situací v předcházejícím stadiu B – *He has a letter # (a) written one*. (č. "(On) má # (jeden) dopis napsán."), kde se objevuje hlavní předpoklad pro realizaci procesu auxiliace v následujícím stadiu C – specifikace restriktivního modifikátoru *written* v podobě slovesného tvaru PPP tranzitivního slovesa.

Kapitola 6: Soubor gramatikalizačních kritérií použitých v této práci

Zkoumání určitého souboru kritérií, mechanismů nebo přítomnosti vlastností gramatikalizace nám může do velké míry zaručit objektivitu jejího hodnocení. Obzvláště to platí v případě, kdy se zkoumá velké množství materiálu, pocházejícího například z velkých počítačových, především reprezentativních korpusů, kde se může hodnotit také frekvence hledaného jevu. V této práci to bylo vykonáno při výzkumu konstrukcí typu Perfekta II v češtině. Bulharština (a makedonština) zatím korpusovou databázi v dispozici nemají, proto byl v případě bulharštině vyhodnocen při jejím výzkumu především materiál, který se vyskytuje v literatuře, jakož i vlastní kolekce a excerpce (popř. i z ankety).

V případě bulharštiny se na podobné databázi už pracuje, očekává se zpřístupnění počátečního elektronického archivu bulharštiny v rozsahu 60 až 100 miliónů textových slov (podle sdělení Marie Stambolievy, vedoucí bulharského projektu EABE = *Elektronický archiv bulharského jazyka*).

Přesto však jak pro češtinu, tak i pro bulharštinu a makedonštinu byla provedena analýza gramatikalizačních kritérií výskytu a charakteru konstrukcí typu Perfekta II. Soubor gramatikalizačních kritérií byl vypracován na základě zásad gramatikalizační teorie (viz první kapitoly této části) s ohledem na analýzy složených slovesných konstrukcí a na specifiku slovanských jazyků. Skládá se ze tří částí.

V první části jsou představena tzv. kritéria obecná, v druhé specifická, v třetí sekundární faktory a předpoklady, mezi které patří např. i faktory areálové.

6.1 Kritéria obecná

Tato kritéria mají obecný charakter a vyskytují se u gramatikalizačních změn různých typů a v různých jazycích. Některá z nich jako linearita (specifika slovosledu), desémantizace, extenze, paradigmaticizace mají platnost obecnělingvistickou. Jsou rozdělená na kritéria formálně-strukturní a sémantická, viz tabulku (5/II).

(5/II)

Kritéria obecná	Formálně-strukturní	Složení konstrukce V _{fin} + V _{inf}
		Linearita konstrukce
		Použití se všemi slovesy v jazyce ve funkci hlavního slovesa
		Selektivní použití s určitou celou třídou sloves v jazyce
		Použití s další třídou
		Paradigmatizace
		Časová adverbia mezi Aux a hlavním slovesem
		Změny ve tvaru Aux
		Negace a její pozice
		Frekvence
	Sémantická	Změny ve tvaru hlavního slovesa: – stadium X má ZY – stadium X má Z
		Význam výrazu vyjadřuje opakovaně stejný aspektuálně-temporálně-kategoriální význam
		Změna sémantiky finitního tvaru slovesa
		Extenze – použití v nových kontextech
		Stopy primární sémantiky finitního tvaru slovesa
		Časová adverbia

6.2 Specifická kritéria

Dělíme je také na formální (týkající se kongruence tvaru PPP s objektem nebo se subjektem, popř. její absence) a syntaktická (subjektivizace a poziční konfigurace). Odrážejí specifiku konstrukce složených evropských perfektních časů se slovesem *habere*, částečně také specifiku slovanského kontextu, viz (4/II).

Jako specifické kritérium při gramatikalizaci perfekta v slovanských jazycích je zavedena kongruence tvaru PPP. Slovanské jazyky dnes patří v Evropě mezi jazyky s nejkonzervativnějším systémem deklinace, resp. flexe. Kongruence mezi atributem a jménem je obligatorním pravidlem a charakteristikou slovanské nominální fráze. Jmenné kategorie rodu, čísla a pádu vyjadřují také některé infinitní slovesné tvary jako např. participia, mezi nimi *l*-participia a *-n/-t*-participia, tj. podléhají běžným pravidlům

kongruence. U konstrukcí typu Perfekta II se přítomnost → změna → absence kongruence dostává do centra pozornosti jako indikátor stupně reinterpretačních a gramatikalizačních změn. V zásadě však i primární případy se standardní kongruencí – u tvaru PPP a objektu mohou představovat pokročilejší fáze gramatikalizace, obraz stavu gramatikalizace se pak může zjistit uplatněním dalších formálních kritérií jako např. konfigurace, linearita aj.

(6/II)

Kritéria specifická	Forma: parametry kongruence	Kongruence (rodu, čísla, v češtině i pádu) infinitního tvaru (PPP) s akuzativním objektem	
		Absence výše uvedené kongruence bez vyjádření objektu	
		Absence výše uvedené kongruence v konstrukcích s objektem	
	Syntax	Další specifické typy kongruence: Kongruence se subjektem	
		Subjektivizace: – Syntaktický subjekt = agens děje – Syntaktický subjekt ≠ agens děje	
		Konfigurace levé části jako verbální	
Konfigurace pravé části jako ryze nominální podle vzoru: Atributy (Num/ Adj ...) – Objekt _{acc}			
Další možné pozice Objektu _{Acc}			

6.3 Sekundární kritéria

Mezi sekundární kritéria (7/II) byly zařazeno několik kritérií sémantických a areálových.

(7/II)

Sekundární kritéria: faktory a předpoklady	Sémantická	Synonymie s tvary Perfekta I
	Areálové krosreferenční korespondence	Areál v užším smyslu
		Slovanský <i>habere</i> -subareál
		Evropský <i>habere</i> -areál

Aplikace gramatikalizačních kritérií v bulharštině a češtině – viz příslušné kapitoly 10.2 a 21.1-21.2 v III. a IV. části.

* * *

4.-5.-6. Shrnutí

Tato část představuje hlavní teoretická východiska s řadou důležitých podnětů pro tuto práci. K významným vodítkům výzkumu patří dynamické a gradační pojetí

gramatikalizačního procesu, které proklamuje současná teorie gramatikalizace, stejně jako i vymezení gramatikalizace a auxiliace jako takové.

Jednu z nejdůležitějších předností je teze, podle níž se gramatikalizace vlastně nechápe už jen jako důsledek nebo jen konečný stav, ale především jako proces, čímž pro nás může být vlastně zřejmá a definovatelná i ve svých různých fázích. Tento proces lze v případě gramatikalizace složeného perfekta jak v rámci daného cyklu, tak i v rámci řetězce několika cyklů jednoznačně považovat za jednosměrný. Protože gramatikalizace probíhá jak v prostoru, tak i v čase (můžeme ji chápat za časoprostorovou), je zároveň také jevem jak synchronním (stavovým), tak i diachronním (dynamickým). Navíc tato synchronní koexistence na ose konstrukce [méně gramatikalizovaná – více gramatikalizovaná] (srov. sekvenci u Kutevy, zde v 5.3.1) odráží zároveň jejich diachronii v synchronii. Dokonce nelze ani prohlásit, že je daná fáze už poslední, tedy konečná nebo definitivně ukončená až na rovinu nulovou, tzv. zero-level z hlediska vývoje celého řetězce (o rovině nulové, srov. řetězec postupných změn uveden např. u Givóna (1979: 209), kde *diskurs* > *syntax* > *morfologie* > *morfonemika* > θ ; dále srov. Heine – Kuteva 2004: 4).

Je zcela zřejmé, že některá stadia podle principu dynamického (stadiálního) průběhu gramatikalizace se mohou, ba i musí vyskytovat také souběžně, v případě perfektních časů *s habere* v evropských jazycích, z nich zejména v slovanských, v menší míře také i v některých románských, je to zcela běžné.

Soubor gramatikalizačních kritérií pro testování stavu gramatikalizace "slovanského perfekta" byl vytvořen na základě několika druhů kritérií. První druh představují kritéria, vycházející z formy (především syntaktické a morfosyntaktické), druhý druh představují kritéria týkající se stránky sémantické, třetí druh zahrnuje kritéria areálová a typologická, která doplňují celkový obraz výskytu konstrukcí *habere* + PPP na mapě Evropy. Celkově naše schéma obsahuje pouze taková gramatikalizační kritéria z teorie gramatikalizace, která považujeme za relevantní při zkoumání struktury a mechanismů konstrukcí perfekta se slovesem *habere*. Je doplněno některými specifickými body, které reflektují slovanskou specifikou tohoto evropského fenoménu.

Část třetí

Balkánsko-slovanské typy perfekta a konstrukce typu Perfekta II. Příklad makedonštiny a bulharštiny (nástin problematiky)

A. Příklad makedonštiny

Makedonština je nejnověji kodifikovaný slovanský jazyk s nejmladší kodifikací – jeho současná spisovná norma se vytvářela až po druhé světové válce se vznikem makedonské státnosti.

Konstrukce složeného perfekta se slovesy "mít" s absolutním invariantním tvarem PPP a konstrukce perfekta s "být" představují původně západomakedonský dialektický prvek, tj. pocházející z oblasti v přímém kontaktu s řečtinou, albánštinou a balkánskou románštinou, který však expandoval a ovlivnil temporální systém současného standardu. Původní centrální a severní dialekty zachovávají konstrukce typu Perfekta II s kongruentním tvarem PPP.

Kapitola 7: Přehled a analýza problematiky makedonského perfekta

7.1 Systém makedonských *habere*-perfektních časů

Soubor Perfekta II se slovesem *uma* v současné makedonštině, zahrnujícího vedle vlastního Perfekta II (tj. Perfekta přítomného) také Pluskvamperfekum II (tj. Perfektum předešlého), a dále Futurum exactum II (Futurum přítomné) a Futurum exactum předešlého, lze shrnout takto:

(1/III)

Makedonské <i>habere</i> -perfektní časy		
Auxiliare <i>uma</i>	přezens – předešlého	+ <i>ke</i> (futurum)
Přezens <i>umam</i>	Perfektum přítomné	Perfektum přítomné futurové
Aorist <i>umas</i>	Perfektum předešlého	Perfektum předešlého futurové

V slavistice je makedonské perfektum téměř všeobecně uznáváno jako součást temporálního systému tohoto jazyka. Ačkoliv jeho hlavní půda je nářeční, tj. západní makedonština, a posléze i mluvená makedonština, má již, podobně jako v češtině, své

jisté zastoupení rovněž i v psaném standardu. Uvádějí ho rovněž normativní mluvnice a běžné jazykové příručky, i když lze pozorovat určité terminologické kolísání co se týče jeho označování.

7.2 Terminologická označení

Celkem běžná jsou v makedonštině označení typu *форми с има* nebo *конструкциии со има* (Koneski K. 1991: 103, Koneski 1982: 200, Usikova 1977: 365), dále *конструкциии со глаголот имам* nebo *имам-конструкциии* (Minova-Gurkova 1988: 109, 117), *има-конструкциии* (Ribarova 1998: 81-82), *има-compounds* (Lunt 1952: 99-100), *форми сложени со има, нема, сложени глаголски форми со "има / нема"* (Koneski 1987: 502-503, Vidoeski, Dial. 1998: 235). Termíny *perfektum*, resp. *pluskvamperfektum*, popř. dále i *futurum exactum* se vyskytují běžně, převážně však u autorů zahraničních – srov. Friedman (1981: 273; 1992/2003: 217), Mareš (1994: 65 – 66), Usikova (1977: 365-366), Ribarova (1998: 81-82), Graves (2000: 479), z makedonských badatelů srov. Mišesku-Tomić 2006: 336-351). Gołąb (1959: 420-421) používá pojmenování *new perfect* nebo *new perfect type*, *perfect* nebo *има-perfect* podobně Friedmann (1992/2003: 217). Heine – Kuteva (2006:167) používají název *possessive perfect*. Makedonský "ekvivalent" *минато неопределено време* se používá jak pro *Perfektum I* (srov. Koneski 1987: 459), tak i pro obě perfekta – *Perfektum I* a *Perfektum II* (srov. Mareš 1994: 65), o *budoucím perfektu* a *minulém neurčitém času (perfektu)* mluví sice Kubeš (srov. Kubeš 1988: 265-266), ale termíny *perfektum* a *pluskvamperfektum* používá i pro typy *Perfekta I* a *Pluskvamperfekta I*. V Koneského dialektologii se objevuje zároveň i označení *минато резултативно време* (srov. Vidoevski 2,1999: 48 aj.), Havránek již před válkou mluví o románském typu perfekta *factum habeo* a **casus sum*, **casum habeo* v makedonských dialektech (viz Havránek 1936: 147), podobnou formulaci najdeme i u Gallise a u Lekova, kteří mluví o novém perfektu slovanském v případě makedonské konstrukce *имам дојдено* (srov. Gallis 1960: 176-188, Lekov 1968: 172). O *Pluskvamperfektu I* a *II*, resp. mak. *минато предминато време* viz také Mareš (1994: 66).

Označení jako "*formy*" či "*konstrukce*" s *има* se běžně používají v uvedených pramenech jako synonyma. Vyskytují se často i v pracích konfrontačních, např. v pracích makedonsko-polských (srov. např. Mindak 1983 aj.).

7.3 Gramatikalizace makedonského *habere*-perfekta a auxiliární funkce slovesa *ума*

Struktura konstrukcí makedonských *habere*-perfektních časů podle evropského modelu $V_{\text{fin}} + V_{\text{infin}} \text{ PPP}$ v současném makedonském standardu jsou následující (viz 2/III a ukázky 2a/III):

(2/III)

Typ I	$V_{\text{Aux } \textit{ума}} + \text{PPP}_{\text{-no/-to}}$
Typ II	$V_{\text{Aux } \textit{ума}} + \text{PPP}_{\text{-no/-to}} + O_{\text{m./f./n. v sg./pl.}}$

(2a/III)

Typ I	<p>1. <i>Имав отидено тамо повеќе пати.</i> (Aux_{ума} imperf + PPP_{-no})</p> <p>(č. "Chodil jsem tam víckrát.")</p> <p>2. ...<i>да појде да провери дали нема дојдено некој од Витолишча.</i> (Aux_{ума} praes + PPP_{-no})</p> <p>(č. "at' se půjde podívat, jestli nepřišel někdo z/od Vitolišči.")</p>
Typ II	<p>3. <i>Кога ти дојде, тој веќе ја имаше прочитано книгата.</i> (Aux_{ума} imperf + PPP_{-no} + OS: f., sg., neurč. člen)</p> <p>(č. "Když jsi přišel, on už měl přečtenu tu knihu")</p> <p>4. <i>Се уште ја немам прочитано книгата.</i> (Aux_{ума} praes neg + PPP_{-no} + Of., sg., neurč. člen)</p> <p>(č. "Ještě nemám přečtenu tu knihu.")</p> <p>5. <i>Никогаш го немам видено засмеан.</i> (OPron: m., sg., acc + Aux_{ума} imperf neg + PPP_{-no})</p> <p>(č. "Nikdy jsem ho neviděl rozesmátého/s úsměvem.")</p>

(Příklady z Mišeska-Tomić 2006: 343-344; č. 2 z Popov S.: Koneski 1987: 504)

Tvary *habere*-perfekta se v současné makedonštině vyznačují velice pokročilou mírou gramatikalizace, které odpovídají jeho následující charakteristické rysy: paradigmaticnost konstrukce, auxiliace slovesa *ума*, absolutní tvar PPP, tvoření jak tranzitivními, tak i s intranzitivními slovesy. Podle Heine – Kutevy (2006: 167) dosahuje tzv. gramatikalizační stadium 3, který je nejvyšší dosažený stupeň nejen mezi

slovanskými jazyky, nýbrž i v obecně evropském kontextu, kde odpovídá v zásadě stadiu gramatikalizace perfekta v románských a germánských jazycích a někdy ho dokonce i překračuje (srov. např. možnost tvoření jak s tranzitivu, tak i intranzitivu).

Heine-Kuteva (op.cit.: 167, kde vycházejí z příspěvku Friedman V., *Dialectal Synchrony and diachronic syntax*, Chicago Linguistic Society – Parasession on Diachronic Syntax – Papers, 1976, 99) k tomu uvádějí ještě ukázkou nářečního případu, platící ve všech dialektech jižně a západně od řeky Vardaru, zde v roli agensu – subjektu může vystupovat i neživotný agens (srov. *Ножов ме има изсечено.*, č. "Tamten nůž mě pořezal."), což představuje další posun v procesu gramatikalizace perfekta.

V původních centrálních a severních makedonských dialektech tvary výše uvedeného gramatikalizovaného západního *habere*-perfekta nejsou typické – používají se tvary předešlého stadia perfekta, kde tvary PPP kongruují s objektem viz Koneski 1982: 200; Mišeska-Tomič 2006: 342-343).

Co se týče úlohy samotného slovesa *има* v sledovaných složených slovesných formách – je to jednoznačně auxiliare, které je nositelem gramatických kategorií, příslušných složených slovesných forem perfekta jako např. osoba, číslo, čas, popř. modus nebo jmenný rod (srov. ještě Rečnik MJ 1961: 290).

Perfektum II se totiž tvoří v imperceptivu (např. *сум имал видено* – č. "prý jsem viděl") a v kondicionálu (např. *јас би имал видено* – "byl bych býval viděl").

7.4 Tzv. *esse*-formy Perfekta II (*сум* + PPP)

V makedonských příručkách se v souvislosti se složeným Perfektem II, tj. s pasivním participiem, se vedle forem s *има* mluví také i o formách se *сум*, tj. se slovesem "být". K obojím formám se vztahuje soupis všech druhů perfektních časů typu II. Je jich celkem 8 – čtyři z nich jsou v indikativu (viz tabulku 3/III) a další čtyři představují jejich protějšky v imperceptivu (tj. v tzv. modu "nepřímého sdělení", viz Čermák 1997:188), který odpovídá makedonskému termínu *прекажаност*.

Formy se *сум*, i když jsou interpretovány jako jistý protějšek forem s *има*, jsou nicméně velmi blízké některým pasivním konstrukcím. Dokonce i vazba mezi pomocným slovesem *сум* a participiálním tvarem není tak pevná a participium připomíná adjektivum, které je ve shodě se subjektem věty (srov. Lunt 1952: 98). Pak by ovšem tento typ mohl připomínat rovněž i dvojčlennou verbonominální konstrukci syntetickou. U forem se *сум* však platí určitá restrikce výběrů plnovýznamových sloves, a to především co se týče jejich tranzitivity. Tvoří se s

participiálními tvary převážně netranzitivních neobjektových sloves vidu dokonavého (viz 3/III).

(3/III) mak. *Докторот бил отиден.* (č. "Doktor už odešel, tj. byl odešlý.")
Тој е многу шетан. (č. "Cestoval hodně, tj. je zcestovalý.")

(Lunt 1952: 98 – 99)

7.5 Perfektní časy v makedonštině s pasivním participiem

Perfektní časy typu Perfektum II v makedonštině a jejich třízpůsobový systém (indikativ / imperceptiv / potenciál) uvádíme v jeho úplnosti v následující tabulce (4/III):

(4/III)

	Perfekta podle vzoru: $V_{Aux} + V_{PPP}$	Aux <i>habere</i> + všechna slovesa	Aux <i>esse</i> + slovesa neobjektová; objektová-netranzitivní, a výjimečně tranzitivní
I n d i c a t i v	Perfektum II	<i>имам (на)учено</i>	<i>сум дојден, -а, -о, -и</i>
	Pluskvamperfektum II	<i>имав (на)учено</i>	<i>бев дојден, -а, -о, -и</i>
	Futurum II	<i>ќе имам (на)учено</i>	<i>ќе сум дојден, -а, -о, -и</i>
	Futurum präteritní II	<i>ќе имав (на)учено</i>	<i>ќе бев дојден, -а, -о, -и</i>
I m p e r c e p t i v	Imperceptivní Perfektum II	<i>сум имал, -а, -о, -и (на)учено</i>	<i>сум бил, -а, -о, -и дојден, -а, -о, -и</i>
	Imperceptivní Plkvperf. II	<i>бев имал, -а, -о, -и (на)учено</i>	-----
	Imperceptivní Futurum II	<i>ќе сум имал, -а, -о, -и (на)учено</i>	<i>ќе сум бил, -а, -о, -и дојден, -а, -о, -и</i>
Potenciál II (Kondicionál)		<i>јас би имал, -а, -о, -и (на)учено</i>	<i>јас би бил, -а, -о, -и дојден, -а, -о, -и</i>

(zpracováno podle publikace Ribarova 1998: 81)

Polotučné formy představují takové komponenty forem, které podléhají gramatickým transformacím (např. flexe, shoda), tvary v standardní kurzívě se nemění.

Jak je vidět, participiální tvar slovesa u forem s *има* zůstává v těchto slovesných konstrukcích v neměnné, tj. v impersonální (absolutní) formě v n.sg. a morfologické transformace (osoby, čísla, času a modu) se provádějí ve tvarech pomocného slovesa

умам. v indikativu a v imperceptivu na tvarech slovesa *сум*. V imperceptivu se pomocné sloveso *ума* v podobě *l*-ového přičestí stává navíc gramémem pro imperceptivitu a podle své formální *l*-participiální adjektivní povahy vyjadřuje též jmenné kategorie rod a číslo. Tvary se *сум* se však vyznačují kongruencí tvaru PPP se subjektem.

Co se týče vnímání perfektního temporálního spektra makedonštiny, dá se obecně uvažovat o plném paradigmatu neboli standardní ose tříčasové zahrnující přítomnost, minulost a budoucnost (srov. Koneski 1981: 201, dále také Graves 2000: 479-493, podobně též V. Mathesius ve svém článku o perfektu v češtině – viz Mathesius 1925: 200). To však neznamená, že všechny tyto tři perfektní časy mají v jazyce stejnou míru výskytu. U Perfekta II a u Pluskvamperfekta II, se prosazuje široké a stále více expandující zastoupení v současné spisovné makedonštině, včetně tendence nárůstu na úkor tvarů Perfekta I, tvary budoucí jsou podstatně méně frekventované.

7.6 Vztahy mezi Perfektem I a Perfektem II

7.6.1 Konkurence

Makedonština jako většina jihoslovanských jazyků zachovala také nejen formu, ale především původní funkci slovanského Perfekta I, tj. perfekta se slovesem *být* a *l*-participiem. Avšak mezi oběma typy perfekta vzhledem k tomu, že se vyznačují značnou vzájemnou izomorfností, probíhá proces konkurence s postupným vytlačováním Perfekta I. Při tomto procesu zároveň nastává i jisté přerozdělování funkcí v rámci temporálního systému spisovné makedonštiny. Perfekt II s *умам*- i *сум*- formami přejímá významy časové, tj. rezultativní, zatímco u Perfekta I se více začíná prosazovat vyjádření modu imperceptivu (srov. Minova-Gurkova 1998: 109, dále Usikova 1977: 365), kterému by v češtině mohly eventuálně odpovídat výrazy *s prý*. Vedle toho se Perfektum I užívá i v historických pojednáních a vyprávěních (srov. Mareš 1994: 65). Zajímavý případ zachování temporální podstaty Perfekta I uvádí F. Mareš – jde o situace, při kterých se klade důraz v souhlase s primární funkcí perfekta, že důsledky vyjadřovaného minulého děje dosud trvají:

(5/III) mak. *Многу се променил*.

(č. "Velmi se změnil (je to vidět i dnes) = je velmi změněný".)

Сум ти кажал и пак ќе ти кажам...

(č. "Řekl jsem ti a znovu ti řeknu...".)

(Mareš 1994: 65)

Podobný významový posun u Perfekta I k vyjadřování imperceptivních významů se pozoruje i ve standardní bulharštině. Tam se to však neděje na úkor temporálních významů Perfekta I, které zůstávají zachované (viz kapitolu 8.3).

7.6.2 Případy úplné substituce

Za dovršení („cílový bod“) tohoto procesu změn v temporálním systému (viz 6.4) lze označit situaci v několika makedonských dialektech, kde tvary Perfekta I zanikly v důsledku jeho záměny těmito tvary Perfekta II. Jsou to některé periferní dialekty z oblasti Kosturska (město Kostur, ř. Καστορία) v severozápadním Řecku a z přilehlé oblasti Korčanska (město Korča, alb. Korça) v Jižní Albánii. B. Koneski ve své *Istorii* uvádí ještě konkrétněji např. dialekt vesnice Boboščica (u Vidoevského psaná jako Boboštica, alb. Boboshtica) na Korčansku (viz Koneski 1982: 197).

Tento dialekt představuje jednu z enkláv (nebo "oáz") makedonštiny v Jižní Albánii. Spolu s dialektem vesnice Drenoveni (alb. Drenova, také na Korčansku), patří mezi nejarchaičtější dialekty jazyka z hlediska fonologického a morfologického: jde např. o zachování nasalismu v určitých případech (např. *гранди, грјанда, гамба, канд'ела*) nebo o tvary ukazovacího zájmena *coj, cozu* jako kontinuanty praslovanského **sb*, vedle dalších jevů (viz Vidoeski 1998: 348 – 349).

Proto tento progresivní proces, tj. zánik praslovanského Perfekta I ve prospěch nového slovanského Perfekta II je ještě pozoruhodnější právě zde. Stojí za pozornost, že právě oblasti řecko-albánsko-makedonského pohraničí, tj. oblasti Korčanska, Kosturska a Lerinska (okolí města Lerin, ř. Φλώρινα v severním Řecku), kde kontakt s neslovanskými etniky je nejintenzivnější, jsou dokonce považovány za jedny z hlavních ohnisek vzniku Perfekta II v makedonštině.

7.7 Aspektová univerzálnost

Nápadným rysem makedonské konstrukce Perfekta II je, že na rozdíl od tohoto typu perfekta v ostatních slovanských jazycích se tvoří ze všech sloves jak dokonavých, tak i nedokonavých (viz tabulku 6/III). Tato aspektová univerzálnost je mezi slovanskými jazyky naprosto jedinečná a makedonština jí vykazuje jedině u tohoto typu Perfekta II s *uma*. Perfektum II s *uma* se tvoří nejen ze všech sloves

tranzitivních, ale také i ze sloves intranzitivních, např. *имам одено* „chodil jsem“, *имам станато* „vstal jsem“, *имам паднато* "padl jsem", *имам дојдено* "přišel jsem", což se vyskytuje v slovanském světě v zcela gramatikalizované podobě jen v makedonštině. V ostatních slovanských jazycích jsou konstrukce "mít" + PPP tvořeny především dokonavými tranzitivními slovesy, ostatní alternativy jsou zastoupeny v omezené míře. To lze vyjádřit takto:

(6/III)

	Celoslovanský systém		Makedonský systém	
	Netranzitiva	Tranzitiva	Netranzitiva	Tranzitiva
Nedokonavá	–	(–)	+	+
Dokonavá	(–)	+	+	+

Označme tyto typy zastoupených strukturních vazeb Perfekta II s *има* jednotlivě v systému makedonštiny jako konstrukce (6a/b/c/d/III):

(6a/III) se slovesem nedokonavého a netranzitivního

(6b/III) se slovesem nedokonavého a tranzitivního

(6c/III) se slovesem dokonavého a netranzitivního

(6d/III) se slovesem dokonavého a tranzitivního

To lze ukázat na příkladech (7a), (7b), (7c), (7d) v ukázkách (7/III):

(7/III) mak. a. (1)-(2) *имам бегано, имам одено*

(č. "běhal jsem", "chodil jsem")

(Koneski 1987: 502)

b. (1) ... *оти секој втор селанец в село ја има тепано жена си барем по два-трипати во животот, ...*

(č. "...protože každý druhý vesničan ve vsi mlátil svoji ženu aspoň dva až třikrát v životě, ...")

(S. Popov: Koneski, 1987: 504)

(2) *Јас имам читано, например статии...*

(č. "Četl jsem, například články ...")

(Usikova 1977: 365)

(3) *Имам имано ваков фустан.*

(č. "Měla jsem tamty šaty.")

(Mišeska-Tomić 2006: 342)

- c. (1) *Дотогаш немав паднато.*
(č. "Až do té doby jsem (byl) nespádl.")
(Koneski 1987: 504)
- (2) *... колку време има изминато од тогаш ...*
(č. "... kolik času minulo od té doby ...")
(J. Boškovski: Koneski 1987: 504)
- d. (1) *Ви кажав дека на тој, јас што го сакам, си му **имам** дадено збор.*

(č. "Řekla jsem vám, že tomu, koho já chci, jsem mu dala slovo.")
(P.Krle: Koneski 1987: 505)
- (2) *Ако го има фатено писмото и вујко и ја **има** одвлечено дома му.*
(č. "Jestli (byl) chytil ten dopis, její strýc (byl) ji odvedl k sobě domů.")
(R. Krle: Koneski 1987: 505)

7.8 Konstrukce reflexivní

Další makedonské specifikum, svědící o vysoké míře gramatikalizace (ztráta pasivity u tvarů PPP), jsou perfektní konstrukce reflexivní, tj. vytvořené ze sloves reflexivních, které zachovávají v tomto typu forem zvrátané zájmeno neboli vlastně reflexivní gramatický prvek *ce* (č. *se*), viz ukázky (8/III):

- (8/III) mak. a. *Членот се има развиено од показни заменки.*
(č. "(Určitý) člen se vyvíjel z ukazovacích zájmen.",
tj. "vyvíjel se a je nyní již dovyvinut")
(Usikova 1977 : 365; 1985: 100-101, Dalewska – Greň 2002: 382)
- b. *Во нашата литература се нема појавено дело, кое ...*
(č. "V naší literatuře se (dosud) neobjevilo dílo, které ...")
(Dalewska-Greň 2002: 382)

7.9 Sémantický rozsah makedonských perfektních časů s *има*

Makedonské perfektní časy vykazují širší inventář temporálně-aspektových perfektních významů (viz v 7.7 výše uvedenou tabulku a příklady 6/III a 7/III), které lze označit jako rezultativní a existenční.

Konstrukce s dokonavými tranzitivními slovesy vyjadřují zpravidla rezultativní význam (podobně jako v celoslovanském kontextu), srov. příklad č. 3 (z 2a/III) ..., *тој веќе ја имаше прочитано книгата.* (č. "..., on už měl přečtenu tu knihu."). Jsou však případy, kdy i ony mohou význam existenčního perfekta, srov. např.

Никола уште нема наполнето петдесет, мајка ми уште не ги има наполнето

четириесет, а јас уште не ги имам наполнето дваесет. (Koneski 1987: 505) (č. "Nikolovi ještě nebylo padesát, mé matce ještě nebylo čtyřicet, a mě ještě nebylo dvacet.").

Konstrukce s nedokonavými tranzitivy mohou mít význam existenčního perfekta (perfekta zkušenosti) podle Comrieho klasifikace (viz 3.1.5.2) – např. č. 5 (z 2a/III) *Никогаш го немам видено засмеан.* (č. "Nikdy jsem ho neviděl rozesmátého / s úsměvem.") nebo rezultativního perfekta – např. *Се уште го немам видено.* (č. "Zatím jsem ho neviděl."). Interpretace významu je závislá na kontextu (viz též Mišeska-Tomić 2006: 343).

Konstrukce se slovesy intransitivními mají vždy význam pouze existenční (zkušenostní), např. se slovesy intransitivními dokonavými srov. ... *кога беше тоа и колку време има изминато од тогаш, Иљо не знаеше.* (J. Boškovski: Koneski 1987: 504) (č. " ... kdy to bylo a kolik času uplynulo od tehdy, Iljo nevěděl.") a se slovesy intransitivními nedokonavými srov. *Имав отивано тамо повеќе пати.* (č. "Chodil / chodíval jsem tam víckrát.").

Sémantiku existenčního perfekta vyjadřují i případy reflexivní – srov. příklad 8b/III *Во нашата литература се нема појавено дело, кое ...* (Dalewska-Greń 2002: 382) (č. "V naší literatuře se (dosud) neobjevilo dílo, které ..."), též předešlý odstavec 7.8.

V makedonštině je také tendence používat v mluveném jazyce Perfektum II s "mít" ve větách řídicích v negaci ve složených souvětích, viz ukázky (9/III):

(9/III) mak. a. *Во еден агол на собата седеше човек каков што Вилен немаше видено, а и не би посакал друг пат да види.*

(č. "V jednom z koutů pokoje seděl člověk, kterého Vilen [ještě] neviděl a nechtěl by ani ještě někdy vidět.")

b. *Верувам, иако немам разбрано, дека се вратил.*

(č. "Věřím, ač jsem se nedozvěděl, že se vrátil.")

(obě ukázky z G. Popovski: Ribarova 1998: 163)

Existenční významy *habere*-perfekta v konstrukcích typu Perfekta II najdeme i v bulharštině (viz 8.2 a 8.3).

7.10 Frekvence a úzus jednotlivých perfektních časů

Za nejfrekventovanější jsou považovány formy v Perfektu II a v Pluskvamperfektu II, tj. typu *имам напишано* a *имав напишано*, potom

imperceptivní forma typu *сум имал напишано*, zatímco futurální formy s *ќе* typu *ќе имам напишано*, *ќе имава напишано*, *ќе сум имал напишано* se vyskytují velmi zřídka. Obzvláště řídké jsou formy s *би*: *би (сум) имал напишано* (srov. Koneski K. 1991: 103, Usikova 1977: 365).

7.10.1 Dialekty a standard

Perfekta s *ума*, jež jsou velmi typická pro západní, obzvláště jihozápadní dialekty (viz 7.6.2), se poměrně rychle prosadila i do dnešní podoby spisovné makedonštiny, kde jsou nejvíce zastoupeny v jejich mluvených útvarech. Přesto lze pozorovat růst jejich frekvence i ve psaném jazyce, a to i u spisovatelů a autorů, pocházející z východních oblastí (Koneski 1987: 503-504; Dalewska-Greń 2002: 382). V spisovném jazyce, jak bylo už řečeno v 7.6, tento tvar progresivně vytlačuje formy Perfekta I a Pluskvamperfekta I z typicky perfektních rezultativních významů, přitom při nastupující změně temporálního systému, tvary Perfekta I se stávají spíše prostředkem pro vyjadřování imperceptivity. Proto nejvíc frekventované jsou právě formy Perfekta I ve 3.os.sg./pl.

Co se týče speciálně tvarů Pluskvamperfekta I, již v 50. letech bylo zjištěno, že se používají málokdy, dnes je jejich použití ještě řidší (srov. Minova-Gurková 1998: 117).

Koneski (op.cit.: 503) se zároveň domnívá, že je těžké najít příklady Perfekta II s *ума* v poezii, a to jednak z důvodů čistě fonotaktických – složené formy podle něho hůř zapadají do metriky verše – jednak z důvodu stylistických – mluvená řeč je méně zastoupena v makedonské poezii. Nicméně očekává, že časem se tyto formy objeví i v básnickém jazyce, obzvláště tam, kde by se východiskem stal právě běžně mluvený jazyk.

Perfektum II (formy s *ума*) a zároveň i jeho další protějšek (formy se *сум*) jsou dnes součástí mluveného standardu makedonštiny a jsou používány širokým okruhem rodilých mluvčích bez ohledu na jejich dialektickou příslušnost nebo pozadí – srov. Minova-Gurkova (1988: 117), která se ještě navíc domnívá, že k dodatečné aktivaci v nejnovější době přispívají i užší kontakty s některými cizími jazyky, ve kterých jsou běžné perfektní časy, např. s angličtinou, která proniká intenzívně i v překladech. V souvislosti s tím nelze vyloučit i případný vliv němčiny v důsledku dlouhodobých makedonských emigračních vln do Německa a zpět.

7.10.2 Problematika normy a kodifikace makedonštiny

Makedonština patří mezi evropské jazyky s nejmladší normou – jeho kodifikace a normativizace se prováděla a institucionalizovala až na počátku 50. let 20. století. Přitom jádro spisovné makedonštiny vychází ze současného mluveného jazyka, a ne z historických literárních tradic tohoto jazyka. Tak např. v národních písních a dalších folklórních památkách se stylizovaným jazykem z dob obrození a starších se Perfektum II v této své podobě nevyskytuje a ve spisech některých spisovatelů z 19. století je tato forma velmi řídká (viz Gołąb 1959: 420). Takovýmto vlivem mluveného jazyka (a tedy i dialektů) se vysvětluje kodifikace novějších jevů jako je Perfektum s *uma* ve spisovném jazyce.

7.11 Perfektum II jako balkánský izogramatismus

O vzniku a zastoupení Perfekta II v makedonštině a v přiléhajících dialektech bulharských (od západních až do Thrácie a Strandžanska na východě) i srbských (v torlackých dialektech) všude s neměnným participiálním tvarem (PPP) – se uvažuje v současné balkanistice jako o balkánském izogramatismu, tj. o takovém gramatickém kalku (srov. již Havránek 1936; Gołąb 1959; Gołąb 2004; ale také Koneski 1982: 200, Asenova 1989: 194 aj.), který vznikl pravděpodobně pod vlivem identického arumunského modelu, tj. modelu románského **casum habeo*, viz (10/III) a **casus sum*.

Arumunština je izolovaný mikrojazyk balkánské románštiny (podobně jako meglenorumunština v Egejské Makedonii) na území dnešní republiky Makedonie a Řecka. Je důležité, že jeho nositelé se vyznačovali značným migračním potenciálem.

(10/III)	Srov.	arum.	<i>am vidzută</i> "habeo visum"	<i>am vinită</i> "habeo ventum"
		rum.	<i>am văzut</i>	<i>am venit</i>
		mak.	<i>умам видено</i>	<i>умам дојдено</i>
		bulh.dial.	<i>умам видено</i>	<i>умам дојдено</i>
		alb.	<i>kam parë</i>	<i>kam ardhur</i>
		nř.	<i>έχω ιδωμένο</i>	–

(viz Havránek 1936: 147; Gołąb 1959: 421; 2004: 62; Mišeska-Tomić 2006: 384)

Právě tato uvedená konstrukce Perfekta II, spolu s alternující konstrukcí perfekta typu **casus sum* (mak. *сум дојден*, v bulharštině se však nevyskytuje) představuje zřejmě jeden z nejnovějších balkanismů v gramatice. Jeho šíření bylo zřejmě ovlivněno migračními procesy mezi první a druhou světovou válkou a kolem

balkánských válek, které předcházely období první světové války (viz Gołąb 1959: 419). Z druhé strany však proces "kalkování" v tomto bilingvním slovansko-řecko/románském prostředí, a místy i prostředí trilingvním – slovansko-řecko/románsko-albánském, byla tato cesta z hlediska akceptování uvedených tvarů zřejmě rychlejší, tyto konstrukce zapadaly ihned do systému spolu se svou funkcí a významem.

Tento proces byl však usnadněn ještě několika dalšími dispozicemi, týkajícími se zvláštního postavení slovesa *mít* obecně a v těchto jazycích obzvláště. Ve všech jazycích z (10/III):

- (1) toto sloveso se vyskytovalo jako sloveso plnovýznamové s vyvinutou polysémií
- (2) vyskytovalo se také ve funkci gramatické, např. při tvoření budoucích časů (srov. např. stsl. futurum *имамаь писати*) ve všech cílových jazycích
- (3) vyznačovalo se mimořádně velkou kolokabilitou
- (4) pravděpodobně i tato velká kolokabilita podpořila obouvidovou vazbu typu „mám uděláno/děláno“ primárně tranzitivního *habere*
- (5) v příslušných jazycích, např. slovanských se už podobné perfektní konstrukce *habere* + PPP nebo dokonce *habere* + participiální objekt už vyskytovaly, ale v nižších stadiích procesu gramatikalizace.

7.12 Shrnutí

Případ Perfekta II v dnešní makedonštině je ukázkou expanze systémového, původně nářečního prvku mluveného jazyka do jazyka standardního. Ze sociolingvistického hlediska jeho nositelem byla mladší mobilnější generace. Gołąb (Gołąb 1960: 420) uvádí, že se v době psaní jeho článku Perfektum II začalo vyskytovat už i v jazyce mladší generace v severomakedonských dialektch, např. v Kumanovu. Jako východisková oblast se uvádí jihozápadní části země – Struga, Ochrid, Resen, Prespansko, Bitola, Kostur. Centrálnější postavení se připisuje právě Struze, kde se vyskytují dokonce tvary Perfekta II samých sloves *být* a *mít* – srov. *умам умано* (angl. *I have had*), *умам бидено* (*I have been*), *сум биден*. Dnešní standard na počátku 21. století vnímá Perfektum II s *mít* jako čas patřící do spisovné makedonštiny, psanou normu nevyjímáje. Proces konkurence s Perfektem I ve prospěch Perfekta II byl zaznamenán již v 70. letech minulého století (viz Usikova

1977: 365). Tento vývoj, který se odehrává v průběhu pouhých několika desetiletí na rovině spisovného jazyka, je svou dynamikou značně výjimečný. Obdobný proces vzniku složeného perfekta např. v latině trval víc než šest století (přibližně od Plautia během 2 st. př. Kr.) a jeho gramatikalizace pokračovala dalších několik století i v dědických románských jazycích.

B. Příklad bulharštiny

Bulharštiny představuje další zvláštní a úplně jiný případ problematiky Perfekta II, a to ze dvou důvodů. Konstrukce typu Perfekta II se vyskytují ve čtyřech základních podobách:

- ve spisovném jazyce ve trojích – (a) v konstrukcích s objektem s tvarem PPP v kongruenci s ním (např. *Имам купени няколко книги.* – č. "Mám koupeno několik knih."); (b) v konstrukcích, kde vyjádření objektu není obligatorní a pak je tvar PPP v inkongruentní absolutní formě (např. *Имам напазарувано за седмицата.* – č. "Mám nakoupeno na tento týden."); (c) v některých jihobulharských přistěhovaleckých dialektech z jižní Thrácie (Egejské a Edirnské) a v přilehlých jihovýchodo-makedonských dialektech v podobě s absolutním tvarem PPP (srov. u Vasileva 1968: 217 bulh. dial. jihothrácké: *Тузгава още немах ходено на касабата.* – č. "Tehdy jsem ještě nechodil do městečka.")
- v neosobních konstrukcích v bezsubjektových větách, jak v spisovném jazyce, tak i v nářečích (např. *Много има работено по въпроса.* – č. "Hodně je/bylo pracováno na této otázce"; *Сина ви го няма записан за екскурзията.* – č. "Váš syn není zapsán na tento výlet.").

Regionální dialekty z bodu (c) neměly zřejmě přímý vliv na spisovný a mluvený standard bulharštiny, i když po exodu tohoto obyvatelstva ve dvacátých letech minulého století z Řecka a Turecka a jeho hromadném stěhování do Bulharska určité indukční vlivy především na mluvené útvary jazyka nelze úplně vyloučit.

Výzkum bulharštiny v této práci vychází ze tří druhů zdrojů. Jedna část představuje materiál, který byl získán pomocí informantů (rodilých mluvčích) v přirozené konverzaci, část z dokladu byla rovněž ověřena, popř. získána formou ankety na principu Dahlova dotazníku popisu konkrétních situací (viz Dahl 1985: 198-206). Dále pak bylo využito několika bulharských elektronických archivů jako např. Bulharské telegrafní agentury – ВТА (БТА), Bulharského národního rozhlasu – БНР (BNR) a Bulharské národní televize – БНТ (BNT), humoristického týdeníku

Stáršel (Стършел) a deníku *24 časa (24 часа)*, včetně digitální knihovny Bulharského svazu spisovatelů *Slovoto (Словото)* a Bulharského *Braun* korpusu. Zajímavý zdroj představuje rovněž elektronický archiv stenogram plenárních zasedání bulharského parlamentu. Výběrově byl použit rovněž materiál z gramatik nebo příruček, např. z Georgieva (1985: 113-137), resp. z Popovy (1931: 490-501), z Vasileva (1968: 215-230) a z jiných odborných publikací.

V brzké době se očekává zpřístupnění počátečního elektronického archivu bulharštiny v rozsahu 60 až 100 miliónů textových slov (ústní sdělení Marie Stambolievy, vedoucí bulharského projektu EABE = *Elektronický archiv bulharského jazyka* z Ústavu pro bulharský jazyk Bulharské akademie věd). Tento archiv bezpochyby umožní přistoupit z nové perspektivy k této problematice a prozkoumat výskyty a frekvence příslušných forem a struktur (srov. zde část IV – korpusovou analýzu českých konstrukcí typu Perfekta II, která přinesla nová fakta o průběhu gramatikalizace *habere*-perfekta v češtině). Proto, ve srovnání s bohatými a plodnými zkušenostmi s ČNK, následující analýzu bulharštiny nelze z našeho hlediska pokládat za konečné slovo k této problematice.

Kapitola 8: Typy a formy v standardu

Konstrukce typu Perfekta II se slovesem *умам* můžeme třídit v bulharštině podle jejich složení dvojitým způsobem:

(1) tak, jak je obvykle v slovanském kontextu podle tvaru participia – na základě jeho inkongruence / kongruence s případným objektem (Typy I a II)

(2) podle tvaru auxiliárního slovesa *умам*, tj. zda se používá ve formě personální nebo impersonální (Typ III)

8.1 I. Typ *mít* + PPP_{-no/-mo} a jeho základní formy

Do prvního typu patří formy A-D s neměnicím se inkongruentním tvarem participia PPP_{-no/-mo} v n.sg. Strukturní složení a příklady pro:

Formu A – s inkongruentním participiem a bez vyjádřeného objektu,

Formu B - s inkongruentním participiem a s přímým objektem,

Formu C - s inkongruentním participiem a s vedlejší větou ve funkci objektu a

Formu D - s inkongruentním participiem a s nepřímým objektem jsou představeny v tabulkách (1/III) a (1a/III).

(11/III) I. typ *имам* + PPP_{-но/-то}

Konstituenty konstrukce	Forma A	Forma B	Forma C	Forma D
	<i>имам</i> + PPP _{-но/-то} + Объект θ	<i>имам</i> + PPP _{-но/-то} + Объект	<i>имам</i> + PPP _{-но/-то} + vedlejší věta ve funkci objektu	<i>имам</i> + PPP _{-но/-то} + nepřímý objekt

(11a/III) Příklady k I. typu:

Forma	
A	<p>1. <i>По последната алинея нямаме още гласувано.</i> (srov. též Formu G/31) (č. "O posledním odstavci ještě nemáme hlasováno.") (Bálgarska televizija: Přímý přenos z parlamentu, 20.1.2006)</p> <p>2. <i>Имат затворено, не зная защо.</i> (č. "Mají zavřeno, nevím proč.") (kolokv.)</p> <p>3. <i>Имам напазарувано за цялата седмица.</i> (č. "Mám nakoupeno na celý týden.") (kolokv.)</p> <p>4. <i>Имате ли оставено от таратора и за мен?</i> (("Nechali jste pro mě tarator (polévku)? / Zbyl tarator také pro mě?") (kolokv.) srov. také i v kongruenci: <i>Имате ли оставен таратор и за мен?</i> (A)</p> <p>5. <i>В библиотеката имат отворено до десет часа вечерта.</i> (č. "V knihovně mají otevřeno do deseti hodin večer.") (kolokv.)</p> <p>6. <i>Винаги има почистено и подредено, изпрано и изгладено.</i> (č. "Vždycky má uklizeno a v pořádku, vypráno a vyžehleno.") (kolokv.)</p> <p>7. <i>Нямам още преговорено за утре.</i> (č. "Nemám ještě [látku z nějakého předmětu ve škole] zopakovánu na zítra.") (kolokv.)</p> <p>8. <i>Имам сготвено за три дни.</i> (č. "Mám navařeno na tři dny.") (kolokv.)</p>

	9. <i>Имам разделено на всички по равно.</i> (č. "Rozdělil jsem všem stejným dílem.") (kolokv.)
Forma B	10. <i>Имаха разхвърляно навсякъде боклук.</i> (("Měli rozházeno všude smetí.") (kolokv.) srov. také i v kongruenci: <i>Имаха разхвърлян навсякъде боклук.</i> (A)
Forma C	11. <i>Имаме договорено да се срещнем утре.</i> (č. "Máme dohodnuto sejít se zítra /, že se zítra sejdeme.") (kolokv.) 12. <i>Имат написано на вратата да не се чука.</i> (č. "Mají napsáno na dveřích, aby se neklepalo.") (kolokv.) 13. <i>Нямате попълнено, през коя година сте завършил висше образование.</i> (č. "Nemáte vyplněno, v kterém roce jste vystudoval vysokou školu.") (kolokv.) 14. <i>Нямаме още решено кого да изпратиме там.</i> (("Nemáme ještě rozhodnuto, koho tam poslat.") (kolokv.) 15. <i>Имам уговорено да получа пратката.</i> (č. "Mám domluveno, že dostanu zásilku.") (kolokv.)
Forma D	16. <i>Нямам още отговорено на последните три въпроса.</i> (č. "Nemám ještě odpovězeno na poslední tři otázky.") (kolokv.) 17. <i>Нямам още преговорено по всички теми.</i> (č. "Nemám ještě zopakována všechna témata.") (kolokv.; A)

(Všechny příklady jsou získány od informantů – rodilých mluvčích, s označením (A) byly navrženy během ankety.)

8.2 II. Тип *имам* + PPP + O_{direct} a jeho základní formy

Do druhého typu patří formy E-H s měnícím se kongruentním tvarem participia vůči přímému objektu (PPP) – viz tabulky (12/III) a (12a/III).

(12/III) II. typ *имам* + PPP + Objekt (пřímý)

	Forma E	Forma F	Forma G	Forma H
Konstituenty konstrukce	<i>имам</i>	<i>имам</i>	<i>имам</i>	<i>имам</i>
	+	+	+	+
	PPP	PPP	PPP _{imperf.}	PPP _{perf.+ imperf} (obouvidové)
	+	+	+	+
	Объект	Объект _{pron / adv}	Объект	Объект

(12a/III) Příklady k II. typu:

Forma	
E	18. <i>Имат вдигнати вече две сватби, сега готвят трета за сина.</i> (č. "Udělalí už dvě svatby, teď připravují třetí pro syna.") (kolokv.)
	19. Тук <i>имам дадено</i> едно заявление. (č. "Tady mám podánu jednu žádost.") (Georgiev 1957/1985: 115)
	20. <i>Имам ксерокопирани само първите няколко страници.</i> (č. "Mám naeroxováno jen prvních několik stránek.") (kolokv.)
	21. <i>Имат купена нова кола.</i> (č. "Mají koupeno nové auto.") (kolokv.)
	22. <i>Имаш ли вече написани всички картички?</i> (č. "Maš už napsány všechny pohlednice?") (kolokv.)
	23. <i>Имам направена тортата, остава да се приготви останалото.</i> (č. "Mám udělán ten dort, zbývá připravit to ostatní.") (kolokv.)
	24. <i>За двацет години вече има натрупан доста материал за въпросните събития.</i> (č. "Za dvacet let má už nahromaděno dost materiálů o příslušných událostech.") (Archiv Stâršel, č. 3224,7.03.2008)
	25. <i>България има неизползвани военни летища, но ...</i> (č. "Bulharsko má nevyužita vojenská letiště, ale ...") (Archiv stenogram plenárních zasedání bulharského parlamentu – 58. zasedání, 2.12.2005)
	26. <i>Най-голямата си мечта имах осъществена, още когато играех за юношите – да се квалифицирам за световното.</i> (č. "Největší své přání jsem měl splněno ještě v době, kdy jsem hrál za dorost – abych se kvalifikoval na mistrovství světa.") (Bâlgarsko nacionalno radio: Bâlgarija , 22.8.2006)

27. *поставяйки подписите си под документа, който има отворен характер към всички, готови да спазват принципите му.*
(č. "..., podepisujícíe dokument, který má otevřený charakter, ke všem těm, kdo jsou ochotni splňovat jeho principy.")
(Archiv 24 časa 18.04.2008)

28. *Имаме поръчани две мешани скари и бутилка вино.*
(č. "Máme objednáno dvakrát mixgrill a jednu láhev vína.")
(kolokv.; A)

29. *Имаме прекопано цялото лозе.*
(č. "Máme okoranou celou vinici.")
(A)

Forma
F

30. *Тогавя нямах написано още нищо.*
(č. "Tehdy jsem neměl napsáno ještě nic.")
(kolokv.)

31. *Имам отбелязяно вече всичко.*
(č. "Mám už vše poznamenáno.")
(kolokv.)

32. *Имам приготвено всичко за тортата.*
(č. "Mám připraveno všechno na ten dort.")
(kolokv.)

33. *Имах прочетено всичко от този автор.*
(č. "Měl jsem přečteno všechno od toho autora.")
(A)

34. *Нямам още посадено нищо в градината.*
(č. "Nemám ještě zasazeno nic na zahradě.")
(A)

Forma
G

35. *Имаме писано и говорено много, но нищо не помага.*
(č. "Máme toho hodně, co se psalo a mluvilo, ale nic nepomáhá.")
(kolokv.)

36. *За днес нямаме организирано нищо специално.*
(č. "Na dnešek nemáme (z)organizováno nic zvláštního.")
(kolokv.)

37. *Имате ли плащани редовно всички сметки?*
(č. "Máte placeny pravidelně všechny účty?")
(kolokv.)

38. *Какво имате правено по въпроса?*
(č. "Co máte (u)děláno v této záležitosti?")
(kolokv.)

39. *По последната алинея нямаме още гласувано.* (srov. též Formu A/6)
(č. "O posledním odstavci jsme ještě nehlasovali.")
(Bálgarska televize: Přímý přenos z parlamentu, 20.1.2006)

40. *Нямаме купувано такова нещo.*
(č. "Nemáme kupováno nic takového.")
(kolokv.)

Forma H	41. <i>Имахме вече монтирани първи и втори блок.</i> (č. "Měli jsme už (na)montovány první a druhy blok.") (kolokv.)
	42. <i>Имаме планирани няколко големи проекта.</i> (č. "Máme plánováno několik velkých projektů.") (kolokv.)

8.3 III. Тип *има*_{impers} + PPP

Jako zvláštní třetí typ konstrukce *имам* + PPP lze vyčlenit dále případy s impersonálním slovesem *има*, v kterých je v roli auxiliare sloveso "mít" ve své původně existenční funkci.

Existenční sémantika plnovýznamového slovesa *habere* je jedna ze základních jeho významů v bulharštině, podobně jako v sousední řečtině a makedonštině. Lze ji považovat obecně za jihoevropský fenomén (vyskytuje se zpravidla také v románských jazycích), v severoslovanském areálu – v polštině, ukrajinštině a běloruštině – se vyskytuje rovněž jen při vyjadřování negace v důsledku neutralizace původního nominativu a akuzativu v genitiv záporový. Realizuje se v tzv. neosobních konstrukcích slovesa "mít" ve větách bezobjektových. Perfektum těchto neosobních konstrukcí má význam evidentně-rezultativní nebo existenční.

Tyto konstrukce registruje také Georgiev (1985: 129-131) a Penčev (1999: 564). Georgiev se dokonce domnívá, že velká rozšířenost tohoto typu napomáhá ke vzniku a ustalování forem typu I. a II. – podle něho je totiž významově sloveso *има* "skoro identické" se významem slovesa *esse* a z těchto konstrukcí se velmi snadno dá přejít i ke konstrukcím osobním. Zda tento typ konstrukce může být dalším impulsem ke gramatikalizaci konstrukcí *имам*_{pers.} + PPP je otázka, kterou je třeba vážně zohlednit. Znamená to zároveň i to, že cesta auxiliace slovesa *имам* v konstrukcích typu Perfekta II např. v bulharštině (ale ne jenom) je zřejmě ovlivněna celkovým polysémantickým a polyfunkčním vývojem slovesa *habere*.

Struktury a formy Typu III se v zásadě podobají strukturám a formám výše uvedeného I. a II. typu, zde je představena jejich souborná ukázka (13/III).

(13/III)

Тип III	43. <i>Над куността имаше втъкната осветена босилкова китка и върбово клонче от цветната неделя.</i> (č. "Nad oltářem byla zastrčena posvěcená kytice bazalky a vrbová větvička")
---------	--

z květné neděle."

(SLOVOTO: Iv. Vazov – *Pod igoto*, 1894)

44. *Едната [врата] води към ..., а на другата има закачена табелка "Моля, не ме безпокойте!"*
(č. "Ty jednu [dveře] vedou do ..., a na těch druhých je pověšena cedulka Prosím, nerušte mě!")
(Archiv Stáršel, č. 3230, 18.04.2008)
45. *Сина ви го няма записан за екскурзията.*
(č. "Váš syn není zapsán na tento výlet.")
(kolokv.)
46. *Към момента има заснети към 7500 кв. км, въпреки че снимките започнаха през септември месец, ...*
(č. "Do této chvíle je nafilmováno kolem 7500 km², přestože filmování začalo v září, ...")
(Archiv stenogram plenárních zasedání bulharského parlamentu – 58. zasedání, 2.12.2005)
47. *Включително и за това, че има затворена една улица – "Московска" в самия център на столицата.*
(č. Včetně i z toho důvodu, že je zavřena jedna ulice – Moskevská v samém centru metropole.")
(Archiv Stáršel, č. 3110, 9.12.2005)
48. *... сигурно щяхте да се убедите, че наистина има заявена политическа воля нещата ... да се променят...*
(č. "...asi se budete chtít přesvědčit, že opravdu je vyjádřena politická vůle věci ... změnit.")
(Archiv stenogram plenárních zasedání bulharského parlamentu – 358. zasedání, 10.04.2008)
49. *Има изграден, приет от експертен съвет, одобрен от общински съвет и утвърден от кмета подробен устройствен план, въз основа на който се иска изключването.*
(č. "Existuje vytvořený, expertní radou přijatý, obecním zastupitelstvím schválený a starostou potvrzený podrobný plán stavebního vývoje, na jehož základě ...")
(Archiv stenogram plenárních zasedání bulharského parlamentu – 58. zasedání, 2.12.2005)
50. *Ако има вече нещо направено у нас, то не е резултат на съзнание, а на подражание.*
(č. "Jestli je už něco uděláno u nás, nevyplývá to z povědomí, ale z napodobování.")
(SLOVOTO: P. Javorov – *V polite na Vitoša*, 1910)
51. *Той посочва, че не знае в България още да има организирана контрабанда на цигари.*
(č. "On prohlašuje, že neví, zda je v Bulharsku ještě organizováno pašování cigaret.")
(BTA: Pregled na pečata, 15.04.2008)
52. *А къде го има писано ?*
(č. "A kde je to psáno?")
(Archiv 24 časa, 15.02.2008)

53. *За да има такъв резултат е необходимо да има подготвени и назначени кадри.*
 (č. "Aby byl takový výsledek je zapotřebí mít připraveny a zaměstnány kádry.")
 (Archiv stenogram plenárních zasedání bulharského parlamentu – 358. zasedání, 10.04.2008)
54. *Има постигнати известни резултати.*
 (č. "Jsou dosaženy určité výsledky.")
 (Archiv stenogram plenárních zasedání bulharského parlamentu – 58. zasedání, 2.12.2005)
55. *Там, където има приета униформа за училищата, е ясно как учениците трябва да са облечени, ...*
 (č. "Там, kde je zavedená školní uniforma, je jasné, jak mají být žáci oblečeni, ...")
 (BTA: Pregled na pečata, 15.04.2008)
56. *Не е известно обаче да има публикувано продължение.*
 (č. "Není však známo, jestli je publikováno pokračování.")
 (SLOVOTO: B. Penčev – *Tâgite na kraevakovieto*, 2007)
57. *Има регистрирано [и] писмо за присъединяване към подписите за искане на вот на недоверие от народния представител ...*
 (č. "Je registrován (evidován) [i] dopis o připojení k podpisům žádající hlas nedůvěry od poslance ...")
 (Archiv stenogram plenárních zasedání bulharského parlamentu – 358. zasedání, 10.04.2008)
58. *... по-важното е, че в България вече има утвърдена школа в кардиохирургията, коментира той.*
 (č. "...důležitější je, že v Bulharsku existuje už uznaná škola kardiochirurgie, komentoval ...")
 (BTA: Pregled na pečata, 13.04.2008)

* * *

Jak lze posuzovat bulharské sloveso *имам* v konstrukcích typu Perfekta II – jako jednotku plnící gramatickou funkci nebo jako sloveso stále primárně plnovýznamové v syntaktické vazbě s participiálním atributem? Je možno sestavit na základě krosreferenčních poznatků určité curriculum kritérií, které by nabídlo rozhodnutí, případně také upřesnění o gramatikalizaci jakého druhu vlastně jde? A dále – je možno konstrukce typu Perfekta II v bulharštině považovat za konstrukce gramatické, které patří do systému evropského perfekta jako temporální kategorie? Na tyto otázky se pokusí hledat odpověď následující tři kapitoly této části.

Kapitola 9: Konstrukce *имам* + PPP a bulharistická tradice – hlavní proudy názorů

V bulharistice je konstrukcím se slovesem *имам* + PPP věnována soustavnější pozornost až od konce padesátých let 20. století. Existuje však i dvě starší práce od Stefana Mladenova a Genovevy Popovy z roku 1929 a z roku 1931, kde jsou konstrukce *имам* + PPP zachyceny jako jazykový fenomén.

9.1. **Stefan Mladenov** ve své *Geschichte der bulgarischen Sprache* (1929, bulharské vydání až v r. 1979) uvádí dialektické makedonské příklady *го имам купено, имам го видено* místo *купил съм го, видял съм го* (č. "koupil jsem ho, viděl jsem ho") v kapitole o participiích, s poznámkou, že může jít o románský vliv, v daném případě o vliv arumunštiny (Mladenov 1929: 267; 1979: 292 – srov. též další badatele, které se k tomu přikloňují jako Havránek 1936, 147-154; Goľab 1959: 415-435 aj.).

9.2 V příspěvku, majícím hlavně historickou hodnotou *Upotreba na minalo stradatelno pričastie s glagola imam v balgarskija ezik*, **Genoveva Popova** (1931) publikuje materiály excerpované především z makedonského folklóru z Prilepu, Bitolji, Debaru, Lerinu, Velesu, Kosturu, Ochridu, Štípu, Kukuše, Resenu a Vodenu v řadě *Sbornik za narodni umotvorenija* (II/I-XIX, 1893) a z publikace A. Mazona *Contes slaves de la Macédonie sud-occidentale* (Paris, 1923). Popova uvádí dále také případy ze Sofie, Tárnova, Kazanlâku aj. Autorka se domnívá, že jde o vliv rumunštiny (viz Popova 1931: 490-501; srov. také Georgiev 1957/1985:124, který s tím ostře nesouhlasí).

9.3 Jeden z prvních autorů, který si soustavněji všímá problematiky povahy těchto konstrukcí, je **Alexandâr Teodorov-Balan**. Ten v r. 1957 publikuje v úctyhodném věku 98 let příspěvek *Osobit sastav s glagol imam* (Teodorov-Balan 1957: 23-29), kde dosvědčuje, že si je i vědom právě této "osobitosti" konstrukcí typu *имам струпано* (č. "mám nashromážděno") v hovorové bulharštině. Vidí je jako tvary pasiva se slovesem *имам*, kterým v aktivu odpovídá typ *струпал съм* ("shromažd'oval jsem"), tj. Perfektum I. Balan je kategorický ve svém přesvědčení, že tvary *имам струпано* a *струпал съм* nejsou dublety, protože představují vlastně protějšky syntaktického přechodu z aktiva do pasiva a morfologicky – přechod z

minulého finitního neurčitého času (Perfekta I.) do času přítomného (Teodorov - Balan 1957: 26-27).

Balan není v slovanské lingvistice jediný, který interpretuje jako pasivum sledované konstrukce *умам* + PPP – kdybychom se podívali do úvodního popisu k elektronickému Pražskému závislostnímu korpusu (srov. odstavec 19.17), najdeme popis velice podobných struktur popsanych právě jako pasivum se slovesem *mit*. Panevova (1971: 31-33, viz také 19.16) to chápe spíše jako další modus zvaného rezultativum, kde je rozhodující participiální tvar. Tento přístup je možný v případech, když subjekt slovesného tvaru není vlastně vyjádřen jako konatel děje nebo činnosti, který byl vykonán a je popsán už jako stav nebo rezultat pomocí perfektního pasivního participia a slovesa *умам*, srov. např. anglický typ konstrukce *to have sth done* (č. "dát si něco udělat"), srov. *she had a new dress made*. (č. "[Ona] má nové šaty ušité." / "Dala si ušít nové šaty."), *He had a house built*. (č. "Dal si postavit dům."), *I must have my hair cut*. (č. "Já se musím ostříhat / dát ostříhat."). Co se týče role slovesa *have* v těchto případech v angličtině, Mološnaja (1989: 178) to např. definuje velice opatrně jako roli "ne čistě pomocného slovesa", které se však nejeví ani jako sloveso "zcela plnovýznamové". Tím se tento typ, pojmenovaný kauzativně-participiální spojení celkově měl by lišit od konstrukcí analytického perfekta.

Vztah mezi *habere*-perfektem a pasivem (srov. též v latině, popř. mediopasivem, např. řečtině) je především genetické povahy (viz 3.2.5.1) – PPP než začalo plnit funkce v perfektu, plnilo především své primární funkce jako přičestí trpné v pasivu. Zřejmě v těch jazycích, kde existuje *habere*-perfektum, tvořené vzorcem *умам* + PPP, může mít tato interpretace své podklady – ze synchronního hlediska lze uvažovat zároveň o synkretismu tvarů PPP a pasivního participia. Jsou však jazyky, v kterých je podoba *habere*-perfekta tvořena jiným infinitním tvarem, např. v řečtině *"mít" + aoristní infinitiv (tzv. aparemfato)* (viz 3.2.5.1), srov. k tomu také další bulharskou konstrukci s perfektním významem *Има останало и за тебе*. (č. "Zbylo i pro tebe."), která je tvořena slovesem *habere* a *l*-participiem (tj. participiem praeteriti activi), srov. i tvary tzv. českého perfekta lidového *Mařenku měli už přišlou ze školy*.

9.4 Další přístup ke konstrukci slovesa *умам* + PPP, kde je centrem pozornosti na prvním místě hovorový útvar standardní bulharštiny a dále jeho rozšíření i do administrativního "slangu", představuje **Vladimir Georgiev** (1957/1985: 113-137).

Georgiev mluví o vzniku nových složených slovesných forem s pomocným slovesem *умам*, které mají stejný význam jako starořecké perfektum nebo latinské *perfectum praesens*, navrhuje však pro bulharštinu název *минало резултативно* místo *сегашно резултативно* (Georgiev: op.cit: 122), a to z toho důvodu, že signifikantní moment vykonaného děje je právě v minulosti. Uvádí velké množství příkladů (celkem 424 z 124 sloves, velká část z kterých z Archivu Ústavu pro jazyk bulharský Bulharské AV), mezi kterými klade důraz na ty, "kde je jasné, že význam

slovesa *имам* je už vybledlý ve sloveso pomocné." (Georgiev, tamtéž), srov. *Имаме поръчани въглища ...* (č. Máme objednáno uhlí ...) (Georgiev 1957/1985: 22).

Naznačuje rovněž jistou paralelu s francouzským *passé composé* (respektive s vývojem perfekta v románských jazycích), a to na základě toho, že konstrukce se slovesem *avoir* se vytvářejí jen od sloves tranzitivních (intransitiva vytvářejí *être*-konstrukci). Bulharské a celkově vzato i ostatní slovanské konstrukce se také vyznačují svou preferencí a tendencí k tvoření těchto tvarů především ze sloves tranzitivních a dokonavých.

9.5 S Georgievem v zásadě souhlasí také S. Stojanov (1973: 198), domnívá se však, že je nutno upřesnit především otázku slovesného rodu (aktiva či pasiva) konstrukcí *имам* + PPP.

9.3-4.1 Analytická povaha konstrukce (u Balana a Georgieva)

I když jsou názory mezi Balanem a Georgievem odlišné v otázce právě slovesného rodu, je mezi nimi nápadná shoda v otázce **analytické povahy konstrukce** a gramatické funkce slovesa *имам* v konstrukcích s PPP. Ať už jde o pasivum, či o konstrukce typu Perfekta II (skupina 3. u Georgieva), tvar slovesa *имам* je prvkem už formálním, který je nositelem hlavních gramatických charakteristik celé konstrukce.

Další komponent, tvar pasivního participia, je nositelem jednak hlavní sémantické náplně konstrukce, jednak také vlastního pasivního a perfektního (rezultativního) významu tohoto typu participiálních tvarů, který se v bulharštině (ale i obecně ve slovanských jazycích) nezúčastňuje tvoření žádných dalších verbálních kategorií (osoby, času, ale též i způsobu).

Slovanské PPP nemá v morfologickém systému onu synkretickou povahu, která je běžná v germánských jazycích například u pravidelných sloves, kde tvar minulého času a PPP jsou de facto identické.

Vlastní význam pasiva PPP je vyjádřen morfémy *n* a *t* (což je velmi starý a produktivní způsob tvoření v tvarosloví indoevropských jazycích, srov. Havránek v GV; Erhart 1982: 217-218; Damborský 1967: 10); podle Ivana Kucarova (Kucarov 1998: 349), který je hodnotí v kontextu bulharštiny, jsou tyto morfémy zároveň aktualizující a jejich spojení s aoristním základem signalizuje rezultativnost. V bulharštině se PPP v konstrukcích typu Perfekta II tvoří v zásadě od sloves

dokonavých, vyskytují se však i konstrukce s řadou nedokonavých sloves, např. *говоря, работа, правя, пиша, чета* (č. "mluvit", "pracovat", "dělat", "psát", "číst") aj.

9.6 Třetí přístup ke konstrukcím *имам* + PPP ve standardní bulharštině, podle něhož jde o zcela volná, ale přesto "osobitější" spojení, patří **Jordanu Penčevovi** (Penčev 1968,1999). V jeho pojetí zvláštnost těchto konstrukcí spočívá v tom, že sloveso *имам* v nich nevyjadřuje posesivitu, ale existenci "*налице е / налице са*" (tj. přítomnost, dispozici), čímž se přibližuje k pomocnému slovesu *бѝт* (Penčev 1999: 564). PPP je v těchto případech v roli predikativního atributu (bulh. *skazuemno opredelenie*) a kromě něho se v této funkci mohou objevovat i obyčejná adjektiva.

Důležitější z našeho hlediska je Penčevův výrok, že právě u spojení se slovesem *имам* se v roli tohoto predikativního atributu vyskytují formy především PPP. Jeho příklad *Тя има написани две статии – Тя има готови две статии – Две от статиите ѝ са написани, готови.* (č. "Ona má napsány dva články – Ona má hotové dva články – Dva z jejich článků jsou napsány, hotové.") je uveden především jako ukázka shody predikativního atributu s objektem.

9.6.1 Úvahy nad pojetím Penčeva

Penčevovo pojetí nabízí prostor pro další úvahy ohledně případných gramatikalizačních tendencí v konstrukcích *имам* + PPP. Kdybychom chtěli porovnat postavení uvedeného participiálního predikativního atributu z Penčevova příkladu i v dalších volných spojeních, uvidíme, že mezi případy (14/III) a (15/III) se projevuje několik zásadních rozdílů.

(14/III) a. *Тя има написани две статии.*
(č. "Ona má napsány dva články.")

b. *Тя има две написани статии.*
(č. "Ona má dva napsané články.")

c. *Тя има две статии написани.*
(č. "Ona má dva články napsány.")

(15/III) a. *Тя чете /редактира /преписва написани две статии.**
(č. "Ona čte /rediguje /popisuje napsány dva články.")

b. *Тя чете /редактира /преписва две написани статии.*
(č. "Ona čte /rediguje /opisuje dva napsané články.")

- c. *Тя чете /редактира /претисва две статии написани.**
(č. "Ona čte /rediguje /opisuje dva články napsány.")

(* – tyto varianty jsou agramatické)

První rozdíl je v tom, že zatímco jsou všechny případy různého slovosledu (a, b, c) u (14/III) možné, resp. také gramatické, u (15/III) je možná jen varianta (b), tj. varianta standardního uspořádání atributu (popř. též pořadí atributů) před objektem.

Druhý rozdíl je v tom, že i přes toto omezení, (15b/III) by se vyskytovalo spíše s dalšími doplňkovými kontexty (kým, kdy, kde ap.). To platí i pro (15c/III), které je navíc bez takových doplňkových kontextů agramatické (srov. *Тя чете две статии написани от Ботев във в. Зора.* – č. "[Ona] čte dva články napsané Botevem v novinách Zora.>").

Třetí rozdíl je v tom, že vlastně jenom (14/III) může vyjadřovat významy tradičního rezultativního Perfekta II – to je nejzřetelnější u (14a/III), kde je spojení *има* s PPP bezprostředně za sebou, a pak u (14c/III), kde je význam participia tématicky zdůrazněn pomocí slovosledu (naopak běžné vnitřní uspořádání atributivní skupiny v případě (14b/III) rezultativní význam silně oslabuje). Právě zde, v konstrukcích (14a/III) a (14c/III) je to zásluhou slovesa *има*, které funguje vlastně jako jednotka formální a dodává celé konstrukci vlastnosti finitního slovesného tvaru, jako osobu, aktuální čas a indikativní modus.

Patří sem. též pojem "vybledlost" slovesa *има* u Georgieva (Georgiev 1957/1985:124) a Penčevovo výše uvedené sblížení *има* s pomocným slovesem *съм* (Penčev 1999: 564) vzhledem k schopnosti slovesa *има* vyjadřovat existenciální sémantiku.

Protože jsou v bulharštině běžné perfektní časy typu Perfekta I se slovesem *съм* můžeme tyto dvě konstrukce (16/III) přímo porovnat.

- (16/III) *Тя има написани две статии.* – *Тя е написала две статии.*
(č. "Ona má napsány dva články." – "Ona napsala dva články.")

Jejich synonymie je nápadná jak po stránce formální, tak i sémantické, tj. u obou je dominující význam perfekta. Forma Perfekta I. však vyjadřuje ještě další významy, jako je například neurčitost děje (odtud i bulharský název pro tento typ času – *минало неопределено време* "minulý čas neurčitý"), případně také imperceptivitu.

O tom, jak *минало неопределено време* (tj. minulý čas neurčitý) vyjadřuje rezultativnost, přesněji přítomnost čili aktuálnost dosaženého výsledku v přítomném času, a o tom do jaké míry je tento termín vlastně konvenční v bulharské mluvnici, viz např. Andrejčin (1978: 198-199).

9.7 Rovněž **Konstantin Popov** v *Akademické mluvnici (Gramatika 3. Sintaksis* 1983: 139) označuje roli PPP v těchto konstrukcích jako predikativní atribut, respektuje ale do jisté míry zároveň Georgievův přístup a označuje formu PPP v sledovaných konstrukcích za *hybridní* (tj. dvojvalenční): tvary PPP se spojují stejně jak se slovesem *има*, tak i s objektem. Podle něj však sloveso *има* v těchto případech neztrácí svůj konkrétní význam, přičemž lze předpokládat, že pod "konkrétním" autor má na mysli primární posesivní význam slovesa *има*.

Podle **Very Marovské** (Marovska 2005: 12-13) u forem "*има-н/м*" reálný agens může být vůbec nevyjádřen a např. výraz *Имам записани 900 думи* (č. "Mám zapsáno 900 slov") není ekvivalentem ani perfekta v aktivu, ani perfekta v pasivu. (srov. v souvislosti s tím pojetí o rodové neutrálnosti konstrukcí s *мѝ* u Daneše 1985: 46, viz také 19.13). Podle ní tyto formy mají rezultativní význam, nikoliv perfektní.

9.8 Blízký Penčevově pojetí ohledně atributivní funkce PPP jsou také **Kiril Mirčev** (1973: 567) a **Kiril Kostov** (1972: 371-379). Mirčev však připouští, že jde o přechodný, tj. vyvíjející se typ.

9.9 Problém homonymie a pasivní interpretace

Jeden z problémů, který se často vyskytuje u konstrukcí typu Perfekta II. v bulharštině a na kterou upozorňuje také Penčev (1968), je jeho homonymie s možnou pasivní interpretací stejného výrazu.

(17/III) *Той има изорани две ниви.*

(č. "On má zoraná dvě pole.")

(Penčev 1968: 173)

= A. *Той вече е изорал две ниви.* (perf.)
(č. "On už zoral dvě pole.")

= B. *Той има две ниви, които са изорани (от него или някой друг).*
(č. "On má dvě pole, která jsou zoraná [jím nebo někdo jiným].")
(možná kontextuální pasivní sémantika objektu)

Oba výrazy mají také rozdílnou konstituentní, resp. také hloubkovou strukturu (Penčev 1968: 175):

- (17a/III) A. (Тої) [(има изорани)(две ниви)] (č. "(On) [(má zoraná)(dvě pole)]")
 B. (Тої) [(има)(изорани две ниви)] (č. "(On) [(má) (zoraná dvě pole)]")

V těchto a v řadě dalších podobných případů je však vnímaná primárně sémantická interpretace A, tj. interpretace Subjekt = Agens, která odpovídá právě formě a sémantice Perfekta II. (srov. také Kuteva 2001: 40). Při této konfiguraci větných konstituentů je homonymní pasivní interpretace B v zásadě závislá na dalším kontextu věty či dokonce i celého textu. Při jiné konfiguraci atributivní skupiny se může však právě ona vnímat jako dominující.

9.9.1 Právě s takovým doplňujícím kontextem jsou i ukázky, které např. RBE 6 (1990) [díl 6. mnohadílného slovníku bulharštiny *Rečnik na bǎlgarskija ezik*] uvádí pro ilustraci spojení slovesa "mít" s predikativním atributem. Zvláštní je, že všechny tři případy (viz ukázkou 18/III), které se v RBE 6 (1990: 814) vyskytují, jsou velice nápadné právě použitím 2.os.pl./sg. indikativu a že žádný z nich nevyjadřuje význam perfekta.

(18/III)

- a. *Тук имате написани заглавията на книгите, които трябва да прочетете.*
(č. "Tady máte napsány tituly knih, které musíte přečíst.")
- b. *Имате дадени условията на задачите, можете да решавате вече.*
(č. "Máte dány zadání úkolů, můžete už počítat.")
- c. *В чантата имаш приготвено всичко необходимо за пътуването.*
(č. "V tašce máš připraveno všechno potřebné na cestu.")
(RBE 6, 1990: 814)

Právě v 2.os. vlastního (funkčního) indikativu můžeme často pozorovat tendenci pasivní interpretace. Zajímavé je, že v případech formálního indikativu, tj. v interogativu, nebo i při "ne-indikativu" – např. v imperativu, tato možná pasivní interpretace 2.os.sg./pl. už neplatí. Dokonce i při negaci nelze pozorovat pravidelnou platnost pasivní interpretace. K uvedeným případům, srov. (18a/c/III) a (19a/c/III):

(19/III)

- a. *Имате ли написани заглавията на книгите, които трябва да прочетете?*
(č. "Máte napsány tituly knih, které musíte přečíst?")

Имайте написани заглавията на книгите, които трябва да прочетете!
(č. "Mějte napsány tituly knih, které musíte přečíst!")

Нямате написани заглавията на книгите, които трябва да прочетете.
(č. "Nemáte napsány tituly knih, které musíte přečíst.")

с. *Имаш ли приготвено в чантата всичко необходимо за пътуването?*
(č. "Máš připraveno v tašce všechno, co potřebuješ na tu cestu?")

В чантата имай приготвено всичко необходимо за пътуването!
(č. "V tašce měj připraveno všechno, co potřebuješ na tu cestu!")

В чантата нямаш приготвено всичко необходимо / нищо за пътуването.
(č. "V tašce nemáš připraveno všechno, co potřebuješ / nic na tu cestu.")

Jak se zdá, i když je paradigmatica perfektní interpretace úplná, právě v druhé osobě indikativu může být tento pravidelný systém narušen, neboť připouští právě jako agens děje nejen mluvčího, ale i někoho dalšího. Tuto situaci lze označit za specifickou a evidentně kontextově závislou. Vyskytuje se zpravidla v dialogovém kontextu, kde se věty v 2.os. běžně vyskytují.

9.10 V posledních deseti letech se problematika bulharského perfekta II objevuje v sérii publikací **T. Kutevy** (poslední tři z nich spolu s B. Heinem).

Jsou to práce věnované teorii gramatikalizace a auxiliace – srov. např. *Auxiliation. An Enquiry into the the Nature of Grammaticalization* (2001; 2004); *World Lexicon of Grammaticalization* (2002); *Language Contact and Grammatical Change* (2005); *The Changing Languages of Europe* (2006). Důležitý je také předcházející článek z r. 1998 *Large linguistic areas in grammaticalization in Europe*.

Modelu auxiliace Kutevy spolu s modelem gramatikalizačních fází V. Georgieva bude věnována zvláštní pozornost v následující kapitole 10 (viz 10.1), srov. také Část druhou *Teorie gramatikalizace a auxiliace* (obzvlášť 3.5.1, Bulharské příklady perfekta).

* * *

Jak je vidět, zastánci "všech názorů" se jednotně shodují především v tom, že spojení *имам* + PPP představuje zvláštní případ použití tohoto typu participia. Funkce slovesa *имам* je chápána buď jako stále plnovýznamová (posesivní), ale přesto osobitá (Popov v *Gramatika 3. Sintaksis* 1983: 139), nebo spíše jako blíže k funkci existenční (Penčev 1999: 564, srov. rovněž Penčevovo výše uvedené sblížení *имам* k pomocnému slovesu *съм*), anebov pojetí Georgieva jako ze sémantického hlediska "vybledlá" (Georgiev 1957/1985: 124). Funkci participia v užším spojení s *имам* dokládá na množství konkrétních příkladů Georgiev a Popov je ochoten ji považovat za hybridní (dvojvalenční) formy predikativního atributu (k *имам* a k objektu). Tuto

fázi dvojvalentnosti spolu se sémantickou oslabeností, popř. také sémantické rozkolísanosti slovesa *umam*, lze považovat právě za jeden z přechodných stupňů ve vývoji těchto spojení ke složené gramatické formě Perfekta II, což se jeví jako další potvrzení Georgievova přístupu. Můžeme se také domnívat, že se tento typ konstrukce nezačal vyskytovat v takovéto spontánně rozšířené podobě v jazyce sám od sebe, nýbrž v kontextu jiných evropských *habere*-jazyků a právě proto i v synchronním popisu jazyka by se mu mělo věnovat více pozornosti. To platí obzvláště proto, že tyto konstrukce jsou vzhledem ke kombinaci se slovesem *umam* naprosto jedinečné mezi ostatními predikativně-atributivními konstrukcemi a že umějí vyjádřit právě takové temporální významy, které dokážeme v bulharštině přesně definovat jako významy perfekta, nejčastěji pak jako významy posesivního nebo rezultativního perfekta.

Kapitola 10: Otázka gramatikalizace konstrukce typu Perfekta II v bulharštině a funkce slovesa "mít" v nich

10.1 Modely auxiliace T. Kutevy a vývojové fáze V. Georgieva

10.1.1 Auxiliální čtyřstupňové schéma T. Kutevy

K otázce, která se tu řeší – zda lze považovat sloveso *umam* v bulharštině za pomocné v případě konstrukcí typu Perfektum II (resp. zda lze mluvit v bulharštině o procesu gramatikalizace konstrukcí typu Perfekta II) – nabízí nejnověji mnohem konkrétnější názory Kuteva (2001).

Autorka popisuje přímo proces vývoje auxiliace bulharského *umam* v kontextu Perfekta II v rámci své knihy *Auxiliation. An Enquiry into the nature of Grammaticalization*. [Auxiliace. Výzkum podstaty gramatikalizace], viz plnou podobu jejího schématu v tabulce (4/II) v 5.3.1.

Zde stručně připomeneme, že u Kutevy (2001: 40-42) se popisují následující čtyři stadia auxiliace slovesa "mít" na příkladě bulharštiny. Jde zde o:

- jasný přechod z běžného posesivního *umam* ve struktuře $\boxed{X\ umam\ Y}$ (Stadium I)
- s rozšířenou variantou $\boxed{X\ umam\ Y\ Z}$ (Stadium II)
- až do struktur s auxiliárním *umam* a PPP jako hlavní sloveso v $\boxed{X\ umam\ Z\ Y}$ (Stadium III)
- a $\boxed{X\ umam\ Z}$ (Stadium IV)

(kde X = subjekt = agens; Y = objekt; Z = tvar PPP; zastíněná stadia III a IV představují konstrukce s auxiliárním slovesem *umam*)

Stadium II $\boxed{X \text{ има } Y Z}$ představuje vlastně modifikovanou variantu I. stadia, kde *има* není zatím ještě auxiliární, ale kde jako Z se objevuje tvar PPP ve funkci atributu) a který je tím nezbytný pro vznik dalších stupňů III a IV.

Příklady jednotlivých stadií z tabulky (4/II) připomínáme zde stručně ještě jednou jako (20/III):

(20/III)

(Stadium I) *Имам тези лекции.* (č. "Mám tyto přednášky.")

(Stadium II) *Имам ги написани.* (č. "Mám je napsány.")

Dva způsoby interpretace: a. *Имам тези лекции написани от моя колега.*
(č. "Mám tyto přednášky napsány mým kolegou.")

b. *Имам ги написани от миналата седмица.*
(č. "Mám je napsány z minulého týdne.")

(Stadium III) *Имам написани тези лекции.* (č. "Mám napsány tyto přednášky.")

(Stadium IV) *Имам сготвено.* (č. "Mám uvařeno.")

10.1.2 Georgievovy tři fáze vývoje perfekta v bulharštině

Uvedená gradační klasifikace Kutevy připomíná v některých bodech Georgievovu tezi (Georgiev 1957/1985: 129) o tom, že tento typ konstrukce v bulharštině lze považovat za důkaz vývoje existence Perfekta II. Georgiev však stanoví tři vývojové fáze bulharského perfekta s *има* trochu jinak:

- participium zaujímá pozici před objektem a za slovesem *има*, čímž se posiluje jeho vazba se slovesem a oslabuje vazba s objektem (Fáze I) (! srov. pojetí kritéria *linearizace* v našem výkladu, viz tab. 22/III v 10.2.1 a komentář k ní)
- úplná transformace *има* v Aux nastává, kdy *има* ztrácí svůj konkrétní význam (např. *Имам поръчана вече такава книга, ...* – č. "Mám objednanu už *tuto* knihu, ...") (Fáze II) (! srov. kritérium *desémantizace* při auxiliaci, viz tab. 22/III)
- transformace shodné formy participia v neměnnou (původně forma n.sg.) (Fáze III) (srov. kritérium *změny ve tvaru hlavního slovesa*, viz tab. 22/III v 10.2.1)

Tabulka (21/III) představuje schématicky Georgievovu představu, při popisu struktur ve druhém sloupci jsme aplikovali symboliku Kutevy.

(21/III) podle Georgieva (1957/1985: 129)

Fáze I	X <u>има</u> Z Y	Аз има някоу <u>взети</u> изпити. (č. "Já mám některé složené zkoušky.") ↓ Аз има <u>взети</u> някоу изпити. (č. "Já mám složené některé zkoušky.")
Fáze II	X <i>има</i> Z Y (<i>има</i> Z = Aux+V)	Имам поръчана вече такава книга, ... (č. "Mám objednanu už <i>tuto knihu</i> , ...")
Fáze III (hodně zřídka)	X <i>има</i> Z Y (<i>има</i> Z = Aux+V _{PPP-но/-мо})	Тук има ме посочено елен-рогач. (č. "Tady máme ukázáno jelena- paroháče.")

Georgievovy fáze I a II odpovídají dohromady stupni III u Kutevy, tj. stupni, kde se sloveso *има* stává Aux. Je zdůrazněn rovněž konfigurační posun verbálních forem a vytváření linearit konstrukce, kterou dnes považujeme za jeden z důležitých iniciačních příznaků gramatikalizačního procesu.

Rozdíl je i u poslední fáze III, která u Kutevy chybí. I když je tato fáze na první pohled méně zastoupena v hovorovém standardu (Georgiev 1985:136), mohla by představovat formálně jeden z mezičlánků k poslednímu IV. stadiu bez objektu (u Kutevy: X *има* Z, kde *има* Z = Aux+V_{PPP-но/-мо}). Faktem však je, že se v bulharštině tato Georgievova fáze III (X *има* Z_{-но/-мо}Y) vyskytuje systémově výlučně pouze v jihozápado- a jihovýchodohráckých dialektech, tj. v kontaktu s řečtinou, srov. obdobnou situaci v západomakedonských dialektech a předešlou kapitolu 7 o současné makedonštině. Všechny tyto dialekty se vyznačují tím, že se nacházely v bilingvních a dokonce někde i trilingvních oblastech, kde v jazycích neslovanského obyvatelstva (řeckého či románského, tj. arumunského a meglenorumunského, nebo též albánského) se perfektnum s *habere* běžně vyskytuje.

Konstrukce fáze III představuje důležitý bod pokročilosti gramatikalizačního řetězce, kde se dovršuje proces reanalýzy konstituentů slovesné a objektové složky: původní slovesné tvary *има*, syntakticky oddělené, vytvářejí spolu s PPP jednu strukturu (jeden složený tvar), kde *има* se stává (gramatickým) *markerem* pro perfektnum této konstrukce a participiální složka se stává (sémantickým) *specifikátorem* perfektního významu.

Tak například, rezultativní význam *habeo*-perfekta je v slovanském kontextu celkově předznamenán tím, že se jeho konstrukce tvoří především ze sloves dokonavých. Jde o převážnou část konstrukcí *имам* + PPP, konkrétně v češtině je to kolem 90 % případů, srov. uvedené frekvenční údaje výskytů v následujících kapitolách 14, 16 a 17. U konstrukcí ze sloves nedokonavých, kterých je mnohem méně, je součástí významu jisté prodloužení (extenze) nebo trvání děje do doby aktuálního času konstrukce. Jde o příklady z tabulky (2/III), formy G jako 35. *Имаме писано и говорено много, но нищо не помага.* (č. "Máme psáno a mluveno hodně, ale nic nepomáhá."); 37. *Имаме ли плащани редовно всички сметки?* (č. "Máte placeny pravidelně všechny účty?") aj..

Konstrukce fáze III odpovídají formám B z tabulky (1/IV), srov. též výskyty formy B také v češtině (viz kapitolu 13).

Definitivní stav výskytu Georgievovy fáze III v bulharštině bude možno docela spolehlivě zjistit až na základě velkého elektronického korpusu, který zatím není spuštěn. Proto se v této práci vyhýbáme unáhlených závěrů o tom, nakolik je tento typ v současné bulharštině zastoupen. Máme však evidovanu docela dobře konstrukci formy A (bez vyjádřeného objektu), srov. tab. (11/III) a (11a/II), např. *Имам напазарувано за цялата седмица.* (č. "Mám nakoupeno na celý týden.").

10.1.3 Shrnutí

Z toho pak vyplývá jednoznačný závěr, že vývoj bulharského Perfekta II, ač mohl mít vnější podněty, sleduje v současnosti svoji vlastní cestu. Momentálně nejrozšířenější typy struktury bulharského Perfekta II odpovídají stadiu III a IV (podle klasifikace auxiliace slovesa *имам* ve tvarech bulharského *habere*-perfekta u Kutevy). U tohoto předposledního stupně nelze vyloučit, ba spíše možno předpokládat jisté souvislosti také s vývojem balkánsko-románského *habere*-perfekta v celém areálu. Zřetelnější expanze této nové temporální kategorie do standardu bulharštiny se však odehrává až v období 1. poloviny 20. století, tj. v době, kdy jsou tyto vlivy na existující, tj. již existující standard méně pravděpodobné. Neplatí to však tak docela o mluveném standardu. Při velkých migračních vlnách, k nimž vedly poválečné dohody migruje do různých oblastí Bulharska právě původní obyvatelstvo z oblastí Odrinské (Edirnské) a Bělomořské (Egejské) Thrácie a z oblastí Egejské a Vardarské Makedonie. Části slovanského obyvatelstva z oblasti Makedonie se stěhuje do nově osvobozeného Bulharska jako do svobodného státu ještě dřív – po r. 1878 a po Ilindensko-Preobraženském povstání (1903).

Vývoj konstrukcí typu Perfekta II v bulharském standardu se dále pak liší. Především nedochází k systémové realizaci poslední fáze románsko-balkánského modelu s neměnným PPP a objektem, která svědčí o úplném rozvázání predikačně-atributivních vazeb mezi PPP a objektem věty. Zůstává stále zachováno i produktivní stadium s formální kongruencí participia vůči objektu, ale se stabilizovaným lineárním a reanalyzovaným řetězcem složené formy.

Jako aktuálně poslední stadium momentálně se jeví forma bezobjektová: Aux *umam* + PPP_{-ho/-mo}. Formální "bezobjektovost" vzniká v důsledku jeho elize nebo redukce (useknutí) – protože jde většinou o slovesa transitivní. V důsledku toho i tvar PPP se vyskytuje v neměnné podobě (n.sg.), kterou lze považovat už za invariantní.

Podobnou konstrukci formy A (viz tab. 2/IV a 2a/IV, resp. srov. např. *Jsem rád, že mám dopsáno; Máte dopito?*) najdeme značně rozšířenou také v dnešní hovorové češtině (viz Mathesius 1925; Hausenblas 1963; Panevová 1971; Svozilová – Prouzová – Jirsová 1997; Berger 2002; Skoumalová 2001; Giger 2003; Šticha 2003 aj.), její kategoriální či temporální zařazení je stále předmětem výzkumu a diskusí (viz Část III o češtině).

Na otázku, kde se právě nachází rozhraní auxiliárního a plněvýznamového slovesa *umam* v bulharštině, je možno odpovědět docela přesně: hlavním faktorem v tomto procesu se stává reorganizace větné stavby původně atributivní skupiny objektu: jde o slovoslednou inverzi, která nastává v důsledku přítomnosti slovesa "mít" v této konstrukci. V nových lineárně složených strukturách je sloveso "mít" už ve funkci auxiliare, čímž se stává vlastně fixátorem a konstituentem perfektního významu.

10.2 Gramatikalizační kritéria a jejich aplikace na bulharštinu

10.2.1 Soubor gramatikalizačních kritérií

Tabulka (22/III) na následující straně představuje soubor 25 kritérií gramatikalizace (o teoretickém pojetí gramatikalizace srov. též kapitulu 6 ve druhé části), na jejichž základě lze hodnotit, zda a do jaké míry se konstrukce typu Perfekta II v bulharštině nacházejí v procesu gramatikalizace. Tento soubor zahrnuje jak obecná kritéria (vycházející z celoevropského kontextu při budování složených časů), tak i některá specifická kritéria, která odrážejí typologickou povahu slovanských jazyků.

G r a m a t i k a l i z a č n í k r i t é r i a – b u l h a r š t i n a			
Obecná kritéria	Formálně-strukturní	Vfinitum + Vinfinitum	***
		Linearita konstrukce	***
		Použití se všemi slovesy v jazyce ve funkci hlavního slovesa	-
		Selektivní použití s celou třídou sloves v jazyce	***
		Integrace do paradigmatického systému jazyka	***
		Adverbia mezi Aux a hlavním slovesem	***
		Změny ve tvaru Aux	-
		Změny ve tvaru hlavního slovesa: – stadium X má Z Y – stadium X má Z	- **
		Frekvence	***
	Sémantická	Extenze – použití v nových kontextech	
		Hlavní sémantické kritérium – Význam výrazu vyjadřuje opakovaně stejný temporální kategoriální význam	***
		Změna sémantiky finitního tvaru slovesa	**
		Stopy primární sémantiky finitního tvaru slovesa	(*)
		Časová adverbia	***
	Specifická kritéria	Forma	Kongruence (rodu a čísla) infinitního. tvaru (PPP) s přímým objektem
Absence kongruence tvaru PPP s přímým objektem			*
Denominalizační rysy PPP na levé straně - absence nominálních kategorií (člen, syntetické stupňování)			***
Syntax		Syntaktický subjekt = agens děje	***
		Konfigurace levé části jako verbální	***
		Konfigurace pravé části jako ryze nominální	***
Sekundární kritéria: faktory a předpoklady	Sémantická	Synonymie s tvary Perfekta I	***
	Krosreferenční korespondence (areálový kontext)	Balkánský jazykový svaz	***
		Slovanský <i>habere</i> -subareál	***
		Evropský <i>habere</i> -areál	***

10.2.2 Poznámky k jednotlivým bodům

10.2.2.1 Struktura

Po stránce formální je velmi nápadná analogie ve strukturní stavbě bulharské věty typu Perfekta II a ve struktuře evropského složeného *habere*-perfekta. Důležitým rozdílem je však ve formě samotného PPP, která se řídí kongruencí jeho jmenných kategorií rodu a čísla s objektem v bulharštině až do stadia III včetně. Je to projev právě tzv. formální dvojvazebnosti tvaru PPP, které se vztahuje jak k *мам*, tak i k syntaktickému objektu, pokud je vyjádřen jménem.

Kongruence s objektem se obvykle považuje za příznačnou pro raná, popř. i střední stadia vývoje perfekta.

Tato kongruence se může však vyskytovat jako varianta (někdy také stylistická) i později – srov. např. v italštině *Ada ha mangiato / ha mangiati due aranci*. (č. Ada má snědeny dva pomeranče.); *Ada ha mangiato gli aranci. – Ada li ha mangiati*. (č. "Ada [je] má snědeny pomeranče." – "Ada je má snědeny.") (srov. Lepschy – Lepschy 2001: 210). V makedonském standardu lze rovněž pozorovat výskyt koexistence kongruentních a inkongruentních konstrukcí (viz kapitolu 7).

Existují však jazyky – např. některé italské středoapeniské dialekty v oblastech Abruzzo (InterIntrodacqua), Marche (Ripatransone) a Lazio (Genzano) aj. (srov. Bentley – Eythórsson 2003: 465), u nichž se ve tvarech *habere*-perfekta může vyskytovat kongruence tvaru PPP se subjektem (podobně jako ve tvarech Perfekta I se slovesem "být" v slovanských jazycích).

10.2.2.2 Případy oslabené vazby mezi PPP-atributem a syntaktickým objektem

Tento proces se realizuje automaticky u nesubstantivních objektů, kdy je kongruence reálně oslabena tím, že se aplikuje nepříznakový tvar *-no/-to*. To platí především tehdy, kdy je objekt vyjádřen zájmenem (*какво, всичко, нищо, нещо*, č. "co, všechno, nic, něco") nebo adverbium (*много, малко, повече* aj., č. "mnoho, málo, více"), které mají vlastně funkci zástupnou. Atributivní vazba se v podstatě de facto absolutizuje (tvar PPP už neplní funkci atributu nějakého předmětu), což podporuje perfektní rezultativní interpretaci celé konstrukce; srov. případy formy F z tabulky (12/III), např. č. 33. *Имах прочетено всичко от този автор*. (č. "Měl jsem přečteno všechno od toho autora."); č. 35. *Нямам още посадено нищо в градината*. (č. "Nemám ještě zasazeno nic na zahradě.").

Ještě větší oslabení atributivních vazeb či dokonce jejich zánik lze pozorovat u případů s vedlejšími větami, tj. atributivními, *да*-větami nebo s větami objektovými, srov. č. 11. **Имаме договорено да се срецнем утре.** (č. "Máme dohodnuto, že se sejdeme zítra."); č.14. **Нямаме още решено кого да изпратиме там.** (č. "Nemáme ještě rozhodnuto, koho tam poslat."), dále viz ukázky formy B a C (tabulky 11/III a 11a/III).

10.2.2.3 Linearita

Linearitou rozumíme "určitý slovosled" konstituentů konstrukce, který může být primární (nepříznakový), či neprimární (příznakový). Lze ho nalézt pod názvem "určitý pořádek slovní", kde se "jmenný výraz spolu se slovesem pomocným ustaluje v určitém pořádku slovním", již u Josefa Zubatého (Zubatý 1921/1980: 57). Je to jedna z obecných tendencí (universalii) indoevropských jazyků vůbec (a nejen jejich) při tvoření složených slovesných tvarů.

Konstrukce typu Perfektum II *имам* + PPP zachovávají běžně svoji lineární strukturu. V rámci struktury je vnitřní inverze Aux a hlavního slovesa v podobě tvaru PPP také možná, jak je zřejmé z její aplikace na příkladech č. 33. a 35. z předešlého odstavci 10.2.2.2: **Прочетено имах всичко от този автор.** (č. "Přečteno jsem měl všechno od toho autora"); **Посадено нямам още нищо в градината.** (č. "Zasazeno nemám ještě nic na zahradě.").

10.2.2.4. Otázka selekce: užití sloves (ne)dokonavých a (ne)přechodných

Pro bulharské Perfektum II se slovesem *имам* platí celkem poměrně důsledná selekce hlavního slovesa – PPP jsou primárně a doposud zpravidla ze sloves tranzitivních, což je srovnatelné se selektivností francouzského a italského *habere*-perfekta, který se rovněž tvoří především ze sloves tranzitivních, viz Bentley-Eythórsson (2003:448-449). Dále platí poměrně důsledná tendence selekce sloves dokonavých.

Případy konstrukce s tvary PPP ze sloves nedokonavých existují však i v bulharštině, srov. příklady formy G (tabulky 12/III a 12a/III), např. č.37. **Имате ли плащани редовно всички сметки?** (č. "Máte placeny pravidelně všechny účty?"); 38. **Какво имате правено по въпроса?** (č. "Co máte (u)děláno v této záležitosti?"),

Příklady s nedokonavými slovesy uvádí též Georgiev (1957/1985: 123):

(23/III) а. **Писма имаме пращани, но не ни се отговаря.**

(č. "Dopisy máme rozeslány, ale odpověď nám na ně nedošla.")

b. *Друго нещо имате ли писано?*

(č. "Něco jiného máte psáno?")

c. *Нормативната граматика, върху която имаме най-много работено, още не е написана.*

(č. "Normativní mluvnice, na které máme nejvíc pracováno, ještě není napsaná.")

Nedokonavá slovesa v perfektu vyjadřují navíc trvající, durativní význam a dodávají těmto konstrukcím charakteristiku tzv. universálního perfekta.

Příklad konstrukce s typickým obouvidovým slovesem (cizího původu) představuje např. doklad .: ... *статите от рубриката се явяват като ... приложение на методология, която имам скицирана* в книгата си ... (Bългарски Braun korpus: brown/I-Informative/G-BellesLettres/Ga-33.txt) (č. "... články z této rubriky se objevují jako ... aplikace metodologie, kterou mám (na)skicovánu ve své knize...").

Tvoření konstrukce z intransitivních sloves je ještě více omezené. Důvod lze spatřovat i v tom, že v slovanských jazycích jsou pasivní participia systémově tvořena především ze sloves tranzitivních na rozdíl např. od románských a germánských jazyků, kde tvary pasivních participií z intransitiv mají význam činný – srov. např. lat. *casus* "padaný" (tj. "padlý", srov. ještě č. *padané ovoce*) od *cadere* "padat" (viz Georgiev 1957/1985: 125).

Ze sloves jak tranzitivních, tak i intransitivních se ve slovanštině tvoří tvary původního minulého příčestí činného (*l*-participia), které se v bulharštině zúčastňuje tvoření konstrukce Perfekta I se slovesem "být" beze změn, ve většině ostatních slovanských jazyků vznikl z něj tzv. *l*-ový základ préterita (srov. též Damborský 1967: 16-19).

10.2.2.5 Integrace do paradigmatického systému

V bulharštině se konstrukce typu Perfekta II stávají rovněž východiskem pro tvoření všech tvarů, které lze generovat z tvarů slovesa *имам*. Na úrovni času jde o tvoření konstrukce Pluskvamperfekta II, viz ukázky (24/III) a případně i konstrukce Futura exacta II, viz ukázku (25/III). Na úrovni způsobu jde především o tvoření narativních slovesných časů, viz ukázku (26/III).

(24/III) *Най-голямата си мечта имам осъществена, още когато играех за юношите— да се квалифицирам за световното.*

(č. "Největší své přání jsem měl splněno ještě v době, kdy jsem hrál za dorost – abych se kvalifikoval na mistrovství světa.")

(č.23 z tab. 12a/III) (BNR: Bãlgarija , 22.8.2006)

Имаха разхвърляно навсякъде боклук.

("Měli rozházeno všude smetí.")

(č. 10 z tab.11a/III) (kolokv.)

(25/III) *Да не си представяме, че през месец ноември ще имаме изпълнени тези планове.*

(č. "Nepřestavujme si, že v listopadu budeme mít splněny tyto plány.")

(Georgiev 1984:123)

(26/III) *При обявяването на войната Русия имала съсредоточена в Бесарабия една армия от 185 хиляди души.*

(č. "Při vyhlášení války Rusko údajně mělo soustředěnu v Besarábii jednu armádu o 185 tisících lidí.")

(Georgiev 1984:123)

Případ bulharštiny se vyznačuje také tím, že podobně jako v makedonštině je tu zachována praslovanská triáda složených perfektních časů se slovesem "být":
perfektum – pluskvamperfektum – futurum exactum, a to jak formálně, tak i funkčně.
To znamená, že je tu prostředí více konkurenční, na rozdíl od těch slovanských jazyků, kde se tvary Perfekta I transformovaly v tvary jediného minulého universálního času préterita. Lze také pozorovat extenzi paradigmatického tvoření konstrukcí nejen směrem k narativu, typický pro mluvené útvary jazyka, ale i k vyjadřování imperceptivu, srov. *Имали поръчани въглища, но още не са им ги докарали.* (č. "Měli prý objednáno uhlí, ale ještě jim ho prý nepřivezli.") nebo ještě v předešlém odstavci uvedenou ukázkou (25/III) *При обявяването на войната Русия имала съсредоточена в Бесарабия една армия ...* (č. "Při vyhlášení války Rusko údajně mělo soustředěnu v Besarábii jednu armádu ...").

10.2.2.6 Adverbia mezi Aux a hlavním slovesem

Toto fakultativní strukturní kritérium v bulharštině podporuje lexikálně temporálnost konstrukcí typu Perfekta II, srov. příklad č. 34. *Нямам още посадено нищо в градината.* (č. "Nemám ještě zasazeno nic na zahradě."). Právě tento způsob uspořádání Aux_{има} – Adv – V_{PPP} je nápadně rozšířen u perifrastického perfekta i v dalších *habere*-jazycích.

10.2.2.7 Změny ve tvaru Aux

Bulharské perfektum prošlo prvním stadiem gramatikalizačních změn a nachází se ve fázi ustálení analytické konstrukce. Redukční změny nejsou zaznamenány (většinou se konají později a mohou být signálem pro vývoj případné synteze, srov. např. v polštině historické redukční schéma 2 slova > 1 slova, např. *pisalem*, viz též kapitolu 3.3.1.2).

Zvláštní případ představuje konstrukce s impersonálním *има* + PPP (Тип III, viz 8.3), která má rovněž svůj paradigmatický rozměr – realizuje se kromě přítentu také v pluskvamperfektu, ve futuru, v narativu. Impersonální auxiliária *има* – *имаше* – *ще има* – *имало* se stávají v tomto případě (gramatickým) markerem existenčního nebo univerzálního perfekta.

Tento typ bývá považován někdy za specifický druh posesivního pasiva se slovesem *habere* (zvaného ještě rezultativum).

10.2.2.8 Změny ve tvaru hlavního slovesa

Přechod k tvaru absolutnímu lze dokumentovat na případech Typu I (viz 8.1, tabulky 11/II a 11a/II), srov. např. č. 8. *Имам сготвено за три дни*. (č. "Mám navařeno na tři dny.") nebo 10. *Имаха разхвърляно навсякъде боклук*. ("Měli rozházeno všude smetí."). První z uvedených případů je docela běžný a představuje vypuštění objektu tranzitivního slovesa (mj. rovněž projev gramatikalizačního vývoje), druhý z nich, který představuje konstrukci s objektem, je ve standardu výrazně vzácnější, je však doložen v některých dialektech – srov. jihohrácké *Йа имах пьмук сѐену* (č. "Měl jsem bavlnu sazenu.") (Bojadžiev 1968:460) nebo *Двѐ къштити ймам правѐно*. (č. "Dva domy mám postaveny.") (Mladenov 1977: 479) z východního Bulharska na Pomorijsku pod vlivem přestěhovalců ze Soluňska (další ukázky viz v 11.1.1).

10.2.2.9 Extenze počtu sloves

Toto kritérium zachycuje rozšíření, tj. zvětšení počtu hlavních sloves, které mohou tvořit konstrukci typu Perfekta II. Stejně jako při údajích o frekvenci je k objektivnímu posouzení tohoto kritéria bude zapotřebí výzkum založit na velkém elektronickém lemmatizovaném korpusu.

Předběžně lze předpokládat, že k tomu rozšířenému počtu sloves, které mohou vstupovat do konstrukce *имам* + PPP + O_{dir}, by měla patřit všechna dokonavá tranzitiva.

Podle Kuryłowicze (1965/1970: 66) se extenze perfekta stane definitivní, když se stane paradigmatickou formou všech tranzitivních sloves bez ohledu na druh jejich přímého předmětu.

10.2.2.10 Hlavní sémantické kritérium

Perfektovou interpretaci jako systémový rys lze snadno diagnostikovat v bulharštině v kontrastu s paralelní aplikací synonymních výrazů Perfekta I, podle modelu (27/III):

(27/III)

- a. *Имам разделено на всички по равно.* – *Разделил съм на всички по равно.*
(č. "Mám rozděleno všem rovným dílem" – "Rozdělil jsem všem rovným dílem.")
- b. *Написано нямат още нищо.* – *Не са написали още нищо.*
(č. "Napsáno nemají ještě nic." – "Nenapsali ještě nic.")

10.2.2.11 Změny v sémantické náplni finitního tvaru slovesa

Původně posesivní bulharské *имам* při změně v Aux se vyznačuje svou sémantickou "vybledlostí", o které referuje i (Georgiev 1957/1985:129). Nejlépe je to vidět v příkladech, kde je zřejmá tendence směřování k tvaru absolutnímu: č. 3.

Имам напазарувано за цялата седмица. (č. "Mám nakoupeno na celý týden."); č. 7. *Нямам още преговорено за утре.* (č. "Nemám ještě [látku z nějakého předmětu ve škole] zopakovánu na zítra."); č. 14. *Нямаме още решено кого да изпратиме там.* (č. "Nemáme ještě rozhodnuto, koho tam poslat."). Ukázky tvarů s objektem a s kongruentním PPP jsou např. č. 19. *Имам дадено тук едно заявление.* (č. "Mám podánu tady jednu žádost."); č. 20. *Имам ксерокопирани само първите няколко страници.* (č. "Mám naxeroxováno jen prvních několik stránek").

Toto kritérium je však poněkud subjektivní při hodnocení slovesa *имам*. U autorů se vyskytují v souvislosti s tím často formulace upozorňující, že posesivní význam slovesa "mít" je stále "cítit". Není to však stav, který se týká jen bulharského gramatického *имам*. Tak například pro novořecké perfektum II. (typu *έχω γραμμένο*) se také uvažuje, že nemá tak pokročilou gramatikalizaci, resp. že sloveso *έχω* ještě neztratilo dostatečně svůj primární posesivní význam, tak jak je to např. u forem francouzského perfekta (H. Seiler 1952: 72-73; Asenova 1989: 194). Dokonce i pro případ anglického

perfekta existují názory, je v něm stále přítomen posesivní význam slovesa *have* (srov. Newmeyer 1998: 229-230).

10.2.2.12 Časová adverbia

Časová adverbia hrají velký význam v procesu ustálení temporálně-kategoriálního významu perfekta. Například v tzv. "*raising-teorii*" a její aplikaci v gramatikalizaci se každá adverbiální fráze stává specifikátorem pro danou funkční kategorii (hlavu), přitom mezi hierarchií adverbií a hierarchií funkčních hlav existuje přesný systém vzájemných korespondencí (srov. Cinque 1999:106, který např. pro předčasnost uvádí hierarchii angl. *already* "už").

Výběr časových adverbií u Perfekta II je v bulharštině poměrně široký. V tom se podobá také Perfektu I. Mezi nejčastějšími patří *вече* и *още* (typické pro evropské perfektum). Vyskytují se také *винаги, понякога, никога, досега, от/до вчера, от/до утре, преди* (u Pluskvamperfetu II). Jsou také možné dokonce i velice konkrétní adverbia jako *сега, днес, вчера, миналата седмица/месец/година* (u anglického perfekta se např. nevyskytují). Tím se bulharské Perfektum II podobá např. řečtině a makedonštině (srov. také bod 10.2.2.6 Adverbia mezi Aux a hlavním slovesem).

Seznam časových adverbií v bulharštině je poněkud širší a zahrnuje, jak je vidět, vedle nejfrekventovanějších *вече* (č. "už") a *още* (č. "ještě"), také adverbia s konkrétním časovým údajem, mezi kterými jsou také *вчера* (č. "včera"), *миналата година* (č. "minulý rok") apod. (viz dále 10.2.2.12) – srov. též uvedené ukázky z (19/I), např. *Вчера цял ден съм ходила по магазините.* (č. "Včera celý den jsem chodila po obchodech."); *Миналата година имаме / имахме изхарчени много пари.* (č. "Loni jsme měli utraceno hodně peněz.").

10.2.2.13 Kongruence (v rodě a čísle) infinitivního tvaru (PPP) s přímým objektem

Je to charakteristický rys konstrukcí typu Perfekta II v bulharském standardu, resp. také u slovanského typu konstrukce *имам* + PPP, což je formální reziduum po už reanalyzované atributivní vazbě s původním objektem.

Z celého slovanského areálu se inkongruentnost tvaru PPP zcela systémově vyskytuje jen v makedonštině.

Maslov (1983: 48) uvádí podobné příklady z vulgární latiny a ze staré horní němčiny jako ukázkou počátků vývoje perfekta v těchto jazycích s tím, že tato shoda byla obligatorní v důsledku tranzitivní povahy zúčastněných sloves (viz 28/III). Podle něj právě tento typ se stal rozhodujícím činitelem v

sémantické evoluci perfekta. V něm se velmi brzy začínal vyvíjet "akcionální význam", takže jak sama kongruence PPP s objektem, tak nakonec i sám objekt přestávají být obligatorní (srov. k tomu též pojednání o elizi objektu v konstrukcích s tranzitivu v 10.1.3).

(28/III) vulgat. *Navem paratam habeo.* (č. "Lod' připravenu mám.")
sthněm. *Wir habêem / eigum managiu guot gisaztiu.* (č. "My máme mnoha dobra položeno / My jsme mnoha dobra měli položeno.")

Podle Georgieva (1985: 129) a Kutevy (srov.10.1.1) je proces vývoje gramatikalizace i přes existující kongruence v rámci tohoto konkrétního stadia značně pokročilý.

10.2.2.14 Absence kongruence tvaru PPP s přímým objektem

Ve standardu nejsou v tomto stadiu procesu gramatikalizace případy tohoto typu systémově tvořeny. Jejich výskyt dokumentuje forma B (z tabulky 11a/III) s příkladem č.10. *Имаха разхвърляно навсякъде боклук.* ("Rozházeno měli všude smetí."). Dialektické jihohrácké a makedonské podoby jsou však tvořeny zcela systémově s tvarem absolutním (srov. už výše uvedené ukázky v 10.2.2.8 Změny ve tvaru hlavního slovesa).

10.2.2.15 Absence objektu

Odpovídá IV. stadiu u Kutevy a vyskytuje se především u tzv. "předělových" sloves – tj. u takových dokonavých sloves, kde je děj dokonán do konce, srov. příklady formy A jako č. 6. *Винаги има почистено и подредено, изпрано и изгладено.* (č. "Vždycky má uklizeno a v pořádku, vypráno a vyžehleno."); č. 8. *Имам сготвено за три дни.* (č. "Mám navařeno na tři dny."). Tento typ je zatím v bulharštině téměř nezkoumán – ze slovanských jazyků je mu nejvíc pozornosti věnováno v češtině, kde se vyznačuje vysokým stupněm gramatikalizace (viz kapitolu 13).

Ztráta objektu v konstrukcích s tranzitivu v bulharštině interpretuje jako elipsu první Kiril Kostov (1972: 371-379). Ve své podstatě je to jev, u kterého se projevuje tendence k vytváření konstrukcí s tvary absolutními. Frekvence případů elips těchto původních objektů tranzitivních sloves je jeden ze signifikantních rysů pro gramatikalizační postup konstrukce.

10.2.2.16 Rysy denominalizace PPP na levé straně

Tento druh denominalizace se týká jen absence nominální kategorie neurčitého členu, který je v případech atributivní funkce PPP v bulharštině zcela běžný. V konstrukcích typu Perfekta II se u tvaru PPP však výskyt neurčitého členu nikdy nerealizuje, srov. následující dvojice příkladu a agramatičnost případů (29b/III), označených (*):

- (29/III) a. *Има написани двете лекции.* (č. Má napsány tyto dvě přednášky.)
b. **Има написаните две лекции.* (č. *"Má tyto napsané dvě přednášky.)
- a. *Имам прекопано вече лозето.* (č. "Mám už okopánu tuto vinici.")
b. **Имам вече прекопаното лозе.* (č. *"Mám už tuto okopánu vinici.")

10.2.2.17 Syntaktický subjekt = agens děje

Je to obligatorní kritérium, které slouží jako specifikátor, jinak nelze větu temporálně hodnotit jako aktivní a jako patřící k typu Perfekta II.

Případy, kde platí *subjekt věty* ≠ *agens děje*, mají pouze pasivní interpretaci, takže mohou být považovány za pasivum posesivní neboli rezultativum (jako zvláštní druh pasiva se slovesem *има*) – pro aplikaci toho postupu v češtině viz 22.17, resp. přístup Pražského závislostního korpusu.

U dějových sloves velmi často jde o "případy 2. osoby", např. *В кюфара си имаши сложено всичко необходимо.* (č. "V kufru máš umístěno vše nutné".) viz výše 9.1.10.

Srov. také v češtině o konstrukcích s deagentními a recipientními slovesy jako např. *мít дано, mít doručено, mít доволено, mít наříзено, mít поволено* aj. (viz 14.2.4.3 nebo 19.13, též Daneš 1985: 46-48; Grepl – Karlík 1986: 168). Takovéto případy však nejsou předmětem našeho výzkumu.

10.2.2.18-19 Konfigurace levé části jako verbální a pravé části jako nominální

Tato kritéria konfigurace komponentů větné struktury patří k hlavním a počátečním předpokladům, které vlastně zahajují proces gramatikalizace levé verbální struktury, srov.

- (30/III) *Имам (нещо направено).*
↓
Имам (направено нещо). → *(Имам направено) нещо.*
- č. "Mám (něco uděláno)".
"Mám (uděláno něco)".
- "(Mám uděláno) něco."

V bulharštině je tento cílový druh konfigurace zcela běžný.

Pro kritéria *Synonymie s tvary Perfekta I* (viz 10.2.2.10) a pro *Krosreferenční korespondence* a areálový kontext (viz v následující kapitole 11.1 a 11.2).

Kapitola 11: Areálové dimenze konstrukce typu Perfekta II

11.1 Situace v dialektech

Jak jsme už naznačili, některé jihobulharské dialekty vykazují podstatně vyšší míru zastoupení *habere*-perfektních forem s výskytem Typu I: *mít + PPP_{-ho/-mo}*. Tento typ se skutečně invariantní participiální formou se v bulharském standardu a v ostatních dialektech na území Bulharska (až na ojedinělé doklady) systémově nevyskytuje, což může být považováno také za důkaz, že ustálení tohoto typu v jižních dialektech proběhlo pravděpodobně poněkud odlišným způsobem. Reflektuje se v nich patrně přímo typ románského evropského perfekta skrze analogické konstrukce perfekta v arumunštině, albánštině a řečtině (Asenova 1987; Asenova 1991: 193).

V balkánsko-slovanském kontextu je tato forma nejsilněji gramatikalizována v západo-makedonských dialektech v blízkosti řecko-albánské hranice, skrze ně pak pronikla zřejmě cestou difúze i do současné podoby spisovného makedonského standardu (viz kapitolu 7, zvláště 7.10.1).

11.1.1 Oblasti výskytu

Na historicko-dialektické mapě bulharštiny se vymezují tři hlavní oblasti výskytu:

- (a) dialekty z okolí Soluňska a Vardarska, tj. z tzv. Egejské a Vardarské Makedonie v Řecku (Mladenov 1977: 479; srov. také kapitolu 7 o makedonštině).
- (b) dialekty Východní a Západní Thrácie, tj. Egejské (Bělomořské) a Edirnské (Odrinské) (Bojadžiev 1968: 459-465; Bojadžiev 1991: 93-94; Vitanova 2005: 202-212), včetně tzv. jihothráckých dialektů Strandžanska (Bojadžiev 1991; Dejanova 1966,1970:171; Gorov 1962)
- (c) některé dialekty na bulharsko-rumunské hranici a v Rumunsku (Mladenov 1969; 1993)

V oblastech (a) a (b) bylo ještě do let 1918 – 1923 hojně zastoupeno slovanské obyvatelstvo – avšak již během balkánských válek, první světové války a během exodu po r. 1923 se několik set tisíc

běženců a vystěhovalců usadilo na různých místech v Bulharsku – v Sofii, na Varnensku, Pomorijsku, Strandžansku aj. (srov. Rychlík 2000: 278, 296; též Miletič 1918/1989: příložená mapa *Etnografična karta na Odrinskija vilaet*).

Ve všech uvedených dialektech v souvislosti s vývojem konstrukcí typu Perfekta II lze připustit intenzivnější vlivy bilingvního, někde popř. i trilingvního jazykového okolí – řečtiny, arumunštiny, resp. meglenorumrunštiny.

- Jedna z oblastí současného výskytu těchto dialektů je černomořské pobřeží Bulharska mezi Varnou a Burgasem. Následující příklady (31/III) s absolutním tvarem PPP z dialektu vesnice Kufalovo u Soluně, jehož obyvatelé se usadili r. 1924 v Ravdě (u města Pomorie, Burgasko), jsou ze sedmdesátých let 20. století a byly zapsány Maksimem Mladenovem (1977) – absolutní tvary PPP s nekongruentním objektem (31a/c/d/e) jsou označeny podtržením.

(31/III)

- Двè къштити имам правèно.* (č. "Dva domy mám postaveny.")
- От старите имам слушàно и од них почнах такà да лàфам.* (č. "Od starých [rodičů / prarodičů] jsem [to] slyšel a od nich jsem začal tak mluvit.")
- Ïàs имàх скрìено еднà нива.* (č. "Já jsem měl schováno jedno pole.")
- Имама(!) дониèно вòда.* (č. "Máme přinesenu vodu.")
- Немам и дониèно.* (č. "Nemám ji [vodu] přinesenu.")

(Mladenov 1977: 479)

Sám Mladenov (1977: 479) také konstatuje, že tyto konstrukce mají význam minulého předběžného času (bulh. *минало предварително време*), označuje je jako konstrukce slovesa *имам / немам* a tvar pasivního participia v n.sg.

- Konstrukce typu Perfektum II jsou zachyceny na skoro celém území jihothráckých dialektů (z okolí Ksanti, Dimotiki (dnes Didymoteihon), Gjumjurdžiny (dnes Komotini) v západní Thrácii (Řecko) a z okolí měst Losengrad (tur. hist. Kirklisse, dnes Kirklareli), Malko Târnovo, Malgara (dnes Malcara), Čataldža (tur. Çatalca) ve východní Thrácii (dnes v Turecko) – srov. Bojadžiev (1968; 1991) a příklady (32/III), (33/III), (34/III), v kterých je silná redukce nepřízvučného *-o >-y*. Příklad s absolutním tvarem PPP s nekongruentním objektem (31a) je označen podtržením.

(32/III) a. *Ѐ̀а им̀ах п̀м̀ук с̀е́ену*

(bulh. "Аз имах памук сят"; ч. "Měl jsem bavlnu sazenu")

b. *т̀к̀а гу им̀ам ч̀у́ену*

(bulh. "Така го имах пазено"; ч. "Tak ho mám hlídáno")

(33/III) *бе и р̀а им̀ам мл̀д̀к пр̀иск̀д̀чену, ...*

(bulh. "Бе и аз имах много прескочено, [...]"; ч. "...i já mám mnoho přeskočeno, ...")

(34/III) a. *на̀ш̀т д̀'̀д̀у им̀ше с̀'̀ту*

(bulh. "Нашият дядо беше сял"; ч. "Naš děda měl seto.")

b. *т̀в̀а гу им̀ам на̀й̀дену н̀ь п̀т̀ет*

(bulh. "Това го имах намерено на пътя"; ч. "То mám nalezeno na cestě")

c. *ун̀в̀а гу им̀ам к̀уп̀ену уд̀ Бург̀ас*

(bulh. "Онова го имах купено от Бургас"; ч. "Tamto mám koupeno v Burgasu")

(Bojadžiev 1968:460)

Uvedené příklady (32/III) jsou původem z obce Jajlagjun na Malgarsku, nositelé dialektu se usadili v okolí města Jambol (Jižní Bulharsko), další příklady ze stejné obce viz u Bojadžijev (1991: 93); (33III)– ze Sâčanli na Gjumjurdžinsku, nositelé dialektu se usadili v okolí města Chaskovo; (34/III) – z Urumbegli na Losengradsku, nositelé dialektu se usadili v Ahtopolu a v okolí Burgasu.

V těchto dokladech, ale i v dalším materiálu Bojadžieva (cit. práce) se znovu vyskytují tvary PPP jak ze sloves dokonavých, tak i ze sloves nedokonavých, přitom tvary PPP mohou být kongruentní i inkongruentní. Sám autor se domnívá, že tyto formy představují pravděpodobně "konstrukční kalky" forem řeckého perfekta se strukturou *έχω* + aor. supin (aparemfato), např. *έχω φέρει* (č. "nosil jsem / mám nošeno")(Bojadžiev 1968: 463). Mělo by se však upřesnit, že vedle forem III. řeckého perfekta, je na území severního Řecka rozšířen také výskyt II. řeckého perfekta typu *έχω γραμμένο* (č. "mám psáno"), které přesněji odpovídá sledovaným strukturám s PPP (viz. kap. 3.2.5.1 Auxiliární "mít" v řečtině) a které zřejmě také mohlo přímo podporovat gramatikalizaci těchto bulharských konstrukcí. Auxiliace slovesa *има́м* je však i v tomto stavu naprosto zřejmá. Bojadžiev (1968: 461; 1991) také považuje *има́м* v uvedených konstrukcích s PPP za výslovně pomocné sloveso v složeném slovesném tvaru, srov. též Dejanova (1966: 463; 1970: 171).

- Další terénní výzkum byl proveden na území východobulharského tzv. Erkečského dialektu – vesnice Kozičino (u města Pomorie, Burgasko) a Golica (u Varny). U něho existují důvody, aby byl považován za substráto-adstrátový vůči migračním jižním tráckým dialektům: přes tuto oblast prošli vystěhovalci po své cestě na sever a implantovali zde charakteristické rysy svého dialektu – srov. Stojkov (2002: 116); viz také Elliott (2004: 1-13), která uvádí následující příklady:

(35/III) *ném'm ník'vu s'atu*
(bulh. "Нямам нищо сято"; č. "Nemám nic seto")

(36/III) *ném'te gu vídenu tuj n'éštu*
(bulh. "Нямате го видяно туј нешто", č. "Nemáte tu něco shlédnuto / Ne viděl jste tu něco")
(Elliott 2004: 3)

Tento materiál obsahuje, na rozdíl od předešlých případů, tvar PPP v n.sg., který je kongruentní s pronominálním objektem (srov. také Elliott 2004:7) a který by pak odpovídal i nejfrekventovanějšímu typu konstrukce známého i v standardu. Nápadným rysem těchto obou příkladů je však to, že na rozdíl od podobných konstrukcí v standardu, obvykle s PPP ze sloves perfektivních, se zde vyskytují PPP ze sloves nedokonavých a intranzitivních.

- Rumunským vlivem může být vysvětlen vznik, respektive i použití tvaru PPP ze sloves intranzitivních v nižších stádiích konstrukcí typu Perfekta II (PPP ještě ve funkci atributivní) a ve funkci Perfekta I zároveň také v severobulharském dialektu obci Novo Selo (Vidinsko), viz ukázky (37/III) a (38/III). Mladenov (1969:121; 195) v souvislosti s tímto dialektem konstatuje však i určitou velmi úzkou kontinuitu s makedonským a jihobulharským výskytem tohoto jevu. V prvním případě máme tvar PPP ve II. gramatikalizačním stadiu *habere*-perfekta, a v druhém – v konstrukci *esse*-perfekta s PPP.

(37/III) *Имъшь мл'òго пàднуть крùшк'е.* (č. "Bylo hodně padlých hrušek.")

(38/III) *Цèл сьм зьмрѣзнут.* (č. "Zmrznul jsem celý. / Jsem celý zmrzlý.")

(Mladenov 1969:121)

Novo Selo vzniklo před více než 200 lety pravděpodobně z bulharských přestěhovalců, vracejících se zpět z Rumunského Banátu (Mladenov 1969: 7-8). Příměs makedonských dialektů z Tetovska, popř. také z Kumanovska, z Kratovska a Dupniška, je jeden ze zdrojů dialektu obce, která nemá autochtonní obyvatelstvo a je považována za smíšené.

11.2 Vztahy k Sprachbundu

Nepochybně nelze posuzovat stav konstrukce typu bulharského Perfekta II izolovaně. Je tu především balkánský rozměr jeho výskytu (Georgiev 1957/1985; Asenova 1987; 1989; Tomić 2006: 351). Jsou tu však i jeho slovanské vazby, založené především v predispozici a potenciálnosti polyfunkčního vývoje slovesa *umam* ze slovesa plnovýznamového ke slovesu gramatickému. Oba tyto rozměry, balkánský a slovanský vyhrazují bulharskému Perfektu II specifické místo v systému evropského modelu *habere*-perfekt na jihovýchodní periférii tohoto evropského jevu.

11.2.1 Pozadí areálových korespondencí

Balkánský kontext konstrukcí bulharského Perfekta II ukazuje, že bulharština je vlastně výrazně obklopená jazyky, kde je Perfektum se slovesem *mít* víceméně standardní – je to řečtina, rumunština, dnešní makedonština. V historickém plánu můžeme k ním přiřadit ještě arumunštinu, meglenorumunštinu a albánštinu, které byly po řadu století také v jistém bližším kontaktu se slovanskými bulharsko-makedonskými dialekty na území severního Řecka a Jižní Albánie.

Pravděpodobně nejsilnější impuls k vývoji konstrukcí v jihobulharských dialektch představuje obecně severní řečtina, ve které vlastně je proces vývoje konstrukcí perfekta II *έχω γραμμένον* gramatikalizovaný neúplně (zachovává se stále shoda PPP s objektem). Tento typ konstrukcí se začal používat ve funkci analytického perfekta v období střední řečtiny spolu s *esse*-konstrukcí *είμαι γεγραμμένος*, která se pak stala pouze pasivní (Asenova 2002: 241-242; Tomić 2006: 400). Nejrozšířenější výskyty bulharských konstrukcí zachovávají také podobnou strukturu. Řečtina však vyvinula od 16.- 17. stol. i třetí typ *habere*-perfekta (*έχω γράψει*) s invariantním supinovým tvarem, který nemá formální protějšek ani v bulharštině, ani v makedonštině. Mohla však mít vliv na rozšíření výskytu konstrukce typu Perfekta II v slovanských dialektch na balkánském jihu v sémantickém plánu při každodenní bilingvní komunikaci při tzv. "střídání kódů" (code-switching), kde každý z jazyků využíval prostředky, kterými disponoval.

Nepochybně na území mnohonárodnostního Balkánu, patřícího až do 19. a počátku 20. století do jednoho státního celku, což se stalo vlastně i hlavním předpokladem pro vznik Balkánského jazykového svazu, se také sledované

konstrukce *umam* + PPP vyskytovaly běžně (srov. též Asenova 1987: 150). Podle údajů z přestěhovaleckých dialektů z první poloviny 20. století lze soudit, že gramatikalizace těchto konstrukcí byla už v pokročilé fázi a že funkce slovesa "mít" v nich byla už auxiliární. I když v této době byla kodifikace spisovné bulharštiny už stabilizovaná, do útvaru mluveného jazyka v procesu urbanizačních změn, tj. migrací a nárůstu větších měst, především Sofie, se dostávaly i určité jevy, kterým se psaný spisovný jazyk vědomě vyhýbal. Na rozdíl od roviny lexikální, kde jsou dialektismy ihned velice zřejmé, na rovině gramaticko-strukturní se tyto jevy mohou šířit snadněji i do mluveného standardu, v kterém jakožto v jazyce s běžným evropským posesivním *mít*, původní syntaktické konstrukce s PPP v atributivní funkci byly běžné. Jako projev indukce na rovině formální a funkční sledovaných konstrukcí lze vidět i vliv balkánského okolí v rámci Balkánského jazykového svazu.

* * *

8.-11. Shrnutí

Běžné bulharské konstrukce typu Perfekta II představují vlastně druhé, třetí a čtvrté stadium vývoje (srov. Kuteva 2001) této temporální kategorie, čímž také odpovídají i návrhu Georgievově (1957/1985), podle něhož jsme přímými svědky procesu vznikání tohoto nového slovesného času se slovesem *umam* v bulharštině. Zda tento vývoj dosáhne dalšího stadia nebo zůstane zakonzervovaný v podobách, jaké je máme dnes, je těžko v této chvíli předpovědět. Celý proces je třeba vidět v širším evropském kontextu – a to z hlediska dosažené linearity, konfigurace levé a pravé části výrazu, extenze sémantiky pomocného *umam* ve spojení s reanalyzovanými PPP a především auxiliace slovesa "mít" v těchto konstrukcích. Právě dosavadní zevrubné zkušenosti s tímto kontextem ukazují, že nastoupený proces je v bulharštině nevratný.

Část čtvrtá
Středoevropsko-západoslovanské perfektum:
případ konstrukcí typu Perfekta II
v současné češtině

(Korpusová studie na bázi ČNK)

Kapitola 12: Hlavní typy konstrukce a postupy výzkumu

12.1 Hlavní typy konstrukce typu Perfekta II v češtině

Za specifický vzor typu konstrukce Perfekta II dokonavých sloves se slovesem *mít* bývá tradičně považována konstrukce s inkongruentním tvarem participia (*mít* + PPP-*no/-to*) *má zaseto*. K této konstrukci se také vztahovalo primárně i označení tzv. "slovanské perfektum". Označme ho jako **Typ I**.

Za druhý hlavní typ tvarů konstrukcí typu Perfekta II se slovesem *mít* může být považována konstrukce s objektem v akuzativu a s tvarem PPP, který je v kongruenci s ním (*mít* + PPP + *O_{acc}*) *má zasetu kukuřici*. Označme ho jako **Typ II**.

Další zvláštní typ jsou případy s tvarem PPP (participium passivi perfecti/praeteriti) inkongruentním vůči objektu (*mít* + PPP + *O_{acc}*), kde je tvar PPP buď v invariantní (absolutní) formě nebo je v kongruenci se subjektem. Zatímco případy s invariantním tvarem PPP prezentují očekávaný stav gramatikalizačního řetězce, pak případy s kongruentním PPP vůči subjektu jako např. *Město má připraveno k výstavbě pozemky*, *Dářečky pro úspěšné školáky má připraven také olomoucký McDonalds*, *Obecní úřad má naplánováno také úpravu zemních prací posledních tří domů* (viz tabulky 77/IV a 77a/IV), představují v prvních dvou případech zřejmě vývojovou odchylku v evropském kontextu a mohou být považovány za české specifikum ve vývoji perfektních časů se slovesem *mít*. Označme všechny tyto případy se společným distinktivním rysem inkongruence tvaru PPP vůči objektu jako **Typ III**.

Případy s invariantní formou PPP (Typu III) se řadí formálně zároveň i do Typu I.

12.2 Databáze synchronních korpusů Českého národního korpusu (ČNK) a momentální stav zastoupení vložených textů

Popis základních forem a veškeré frekvenční údaje vycházejí hlavně z databáze ČNK. Ze základního dotazu [lemma="mít"][tag="Vs.*], tj. konstrukce se všemi finitními tvary slovesa *mít* a s původními krátkými jmennými tvary pasivního participia minulého, byla generována řada dalších tagovacích dotazů, týkajících se jednotlivých forem jak pomocného (*mít*), tak i hlavního slovesa (v podobě PPP). Dále bylo využito rozvíjení posloupnosti základního dotazu nebo upřesnění zadání dotazů pomocí pozitivního nebo negativního filtrování. Při sestavování dotazů pro korpusový manažer korpusů ČNK byl použit zvláštní 16-poziční systém gramatických značek a symbolů (viz přílohu B).

Zkoumané konstrukce byly vyhledány v synchronních korpusech SYN2000, SYN2005, SYN2006PUB, v určitých případech bylo také přihlédnuto i ke korpusům LITERA nebo SYNEK. Z důvodu odlišného proporčního složení bylo nutno brát v úvahu údaje právě ze všech tří korpusů, a to je také hlavní příčina výskytu určitých rozdílů hlavně ve frekvenčních údajích z různých verzí.

Velké synchronní on-line korpusy SYN2000, SYN2005, SYN2006PUB (viz <http://ucnk.ff.cuni.cz>) jsou co do svého obsahu disjunktní (tj. žádný z vložených textů, se neopakuje). Vedle obsahu se liší také co do svého složení a reprezentativnosti:

- verze SYN2000 (60 % publicistika – 25 % odborná literatura – 15 % beletrie); korpus je reprezentativní; zachycuje především jazyk z období 1990-1999; obsah 100 000 000 textových slov (tokens),
- verze SYN2005 (40 % beletrie – 27 % odborná literatura – 33 % publicistika); korpus je reprezentativní; publicistické texty z období 2000 – 2004; obsah 100 000 000 textových slov,
- verze SYN2006PUB (výhradně publicistika z r. 1989 – 2004); korpus je nereprezentativní; obsah 300 000 000 textových slov.

Všechny tři velké synchronní korpusy zahrnují tedy celkem 500 000 000 textových slov.

Korpus LITERA (2003) představuje malý výběr na CD-ROM a je sestaven z děl krásné literatury (beletrie) – zastoupeni jsou K. Čapek, J. Gruša, O. Hofman, B. Hrabal, M. Kundera, M. Macourek, V. Páral, J. Škvorecký, I. Klíma aj. (tj. především

tedy autoři 60. – 90. let 20. století (u všech autorů – jak starších, tak i současných se uvádí rok citovaného vydání). Tento korpus obsahuje asi 2 750 000 textových slov.

Poznámky, týkající se zdrojů výskytů z různých korpusů ČNK jsou selektivní a mají orientační účel. Vedle obligátního čísla pozice, které identifikuje každý výskyt, uvedení některých dalších údajů z jednotlivých korpusů se může lišit i z důvodu různého zastoupení referenčních údajů přímo v korpusovém manažeru. U korpusu SYN2000 se uvádí někdy také i zkratka zdroje a rok použitého vydání. U všech korpusů se např. v případě beletrie nebo dalších autorských textů uvádí jméno autora, rok použitého vydání a případně, jde-li o překlad. U názvů periodik se uvádí rok a číslo vydání nebo rok a datum vydání (podle toho, jak to uvádějí jednotlivé korpusy).

12.3 Některé obecné kvantitativní údaje

Na základě provedeného vyhledávání v synchronních korpusech ČNK: SYN2000, SYN2005 a SYN2006PUB bylo zjištěno, že u celkem 1220 sloves ze všech korpusů dohromady se realizuje konstrukce typu Perfekta II v češtině. Jejich seznam představuje příloha 1.

Obecné statistické údaje o slovesech a slovesných tvarech v ČNK představuje tabulka (1/IV).

(1/IV) Počet tvarů a lemmat všech sloves, všech tvarů PPP a všech tvarů PPP_{-no/-to}

Korpusy:	1. SLOVESA		2. PPP		3. PPP _{-no/-to} (včetně tvarů absol.)	
	Počet tvarů	Počet sloves (lemmat)	Počet tvarů	Počet sloves (lemmat)	Počet tvarů	Počet sloves (lemmat)
SYN2000	14 930 530	19 186	601 169	7 750	115 472	4075
SYN2005	17 505 543	35 976	570 112	9312	109 909	4921
SYN2006PUB	46 143 190	19 877	1 675 346	8390	340 777	4935

Nezbytné úpravy jako např. některé projevy synonymie, vynechání duplicit apod. redukuji základní statistické údaje zpravidla o 1 – 1,5 %.

Z toho vyplývá, že podíl 1220 českých sloves, u kterých se konstrukce typu Perfekta II realizují (jejich seznam viz v příloze A), představuje:

- mezi 3,4 % a 6,4 % z počtu všech sloves vůbec, které zachytil ČNK,
- mezi 13,1 % a 15,5 % ze sloves, které vytvářejí tvary pasivního participia (PPP),
- mezi 52,5 % a 58,8 % ze sloves, které realizují konstrukcí s absolutním tvarem PPP. V případě konstrukce Typu I a to především v zdrojích literárních je tento podíl ještě vyšší (např. 59,41 % v SYN2005 a 63,57 % v LITERA, viz kapitulu 14.2.2).

K srovnání stojí za zajímavost uvést i počet slovesných hesel v SSJČ. Je jich celkem 37 000 (ze všech 190 000 hesel slovníku, viz Esvan 2007: 28-29). Tento údaj ovšem se musí brát s určitou rezervou s ohledem k úzu současné češtiny, protože slovník obsahuje rovněž množství hesel představující archaismy, zároveň v souladu se svou koncepcí neobsahuje např. prefigované deriváty, neologizmy cizího původu z příslušného období vznikání slovníku, nespisovné formy nebo lexémy, včetně vulgarismů. Esvan ve své práci o vidu (loc.cit.) shrnuje údaje o výskytech sloves v SSJČ, SSČ a v korpusu SYN2000 – v SSJČ a v SSČ společně zachycuje 10 762 slovesných lexémů, zároveň 2 177 lexémů ze SYN2000 se ani v jednom z obojích slovníků nevyskytují.

Zároveň Esvanova analýza na základě SYN2000 (op.cit.: 25) podporuje a zobecňuje naše zjištění, vycházející z analýzy konstrukcí *mít* + PPP ve všech velkých dosavadních korpusech SYN2000, SYN2005 a SYN2006PUB, popř. také i LITERA (srov. předcházející odstavec), že nejvíc slovesných lemmat v psaném jazyce se vyskytuje v literárních textech, což bývá potvrzeno i následným výskytem tvarů PPP a tvarů PPP_{-no/-to}, které se realizují při tvoření konstrukcí typu Perfekta II v češtině.

12.4 Testování gramatikalizace konstrukce typu Perfekta II a auxiliace slovesa *mít* na materiálu ČNK

Analýza forem a struktur konstrukcí typu Perfekta II, získaných z ČNK včetně zkoumání konkrétních slovesných kategorií (jako např. vid a čas), nebo různá poziční konfigurace jednotlivých druhů struktur se staly podkladem při zkoumání stupně gramatikalizace konstrukce Typu I, II a III a především auxiliace forem slovesa *mít*. Jednoznačně lze prohlásit, že jenom díky možnosti vycházet z tak významného množství bazového materiálu bylo možno odhalit i takové případy (nikoliv však jednotlivé, ale svým způsobem statisticky už relevantní), které zatím nebyly zkoumány z hlediska problematiky konstrukcí *mít* + PPP. Týká se to především případů Typu III.

Na základě "nové vlny" teoretických prací o gramatikalizaci (Lehmann 1982¹; 2002³; Hopper – Traugott 1993; Heine 1997; Kuteva 1998; 2001; Heine – Kuteva 2002; 2005, viz výše kapitoly 4. a 5.), ale s přihlédnutím i k pojetí, která můžeme považovat už za tradiční (Meillet 1912; de Saussure 1916/1989; Kuryłowicz 1965;

Benveniste 1968, viz výše kapitolu 4.) byl vypracován soubor gramatikalizačních kritérií, a to jak obecných, tak i specifických, která respektují typologickou povahu češtiny. Tato kritéria byla pak aplikována na český materiál a na jeho základě analyzována.

Kapitola 13: Typ I *mít* + PPP_{-no/-to} a jeho základní formy

13.1 Základní formy Typu I

Základní formy Typu I představuje tabulka (3/IV), příklady k jednotlivým typům – tabulka (2a/IV):

(2/IV) Typ I *mít* + PPP_{-no/-to}

	Forma A	Forma B	Forma C	Forma D
Konstituenty konstrukce	<i>mít</i> + PPP _{-no/-to} + Objekt θ	<i>mít</i> + PPP _{-no/-to} + Objekt (bez kongruence)	<i>mít</i> + PPP _{-no/-to} + infinitiv ve funkci objektu	<i>mít</i> + PPP _{-no/-to} + vedlejší věta ve funkci objektu / objektová věta nebo její ekvivalent

(2a/IV) Příklady k Typu I:

	A 1 (PPP tranzitivní)
Forma A	1. <i>Jsem rád, že mám dopsáno.</i> (SYN2005; #44885588; J. Palivec et al.1996)
	2. <i>Je teprv půl deváté, a já mám napsáno!</i> (SYN2000; #6231121; L.Vaculík 1993)
	3. <i>Máte dopito? řekla.</i> (SYN2000; #13890042; COL; pec 1992)
	4. <i>Ještě nemám dostudováno a jsem takový špatný klient knihoven.</i> (SYN2005; #84359028; Blesk magazín, č. 50/2000)
	5. <i>Soupeři měli odehráno po hodině a padesáti minutách, také proto, že rozhodčí striktně uplatňovali ...</i> (SYN2006PUB; #258350561; Mladá fronta DNES, 22.8.2001)

Forma

6. *Dobrý den ! Máte objednáno, prosím?*

(SYN2005; #49860361; J. Voskovec, J. Werich 2000)

A

7. *Rád při účtování říkává „Nebojte se, já vás neokradu, já už mám nakradeno“.*

(SYN2000; #84269752; Lidové noviny – magazín, č. 4/1997 – lnm9704)

8. *Já už mám napumpováno.*

(LITERA; #1710157; J.Škvorecký 1991)

9. *V Kambodži neexistují banky, ale kdo má našetřeno, kupuje zlato.*

(SYN2000; #47639329; Respekt, 1990 – resp 9029)

10. *Peoplemetry registrují členy domácnosti a identifikují, na které kanály mají přepnuto, uvedl jednatel Asociace televizních organizací Pavel Kloud, ...*

(SYN2006PUB; #154293282; Mladá Fronta DNES, 10.9.1998)

11. *Proč nemáte rozsvíceno? huboval jeden voják .*

(LITERA; #245962; K.Čapek 1982)

12. *Když máte uklizeno a nasvíceno, nedáváte příležitost osobám, které se zde shlukují.*

(SYN2006PUB; #199222393; Právo, 13.1.1999)

13. *Už mám uvařeno, už mám uvař*.*

(TV Prima; Výměna manželek; duben 2007)

[*– *uvař* – nestandardní useknutý pravděpodobně individuální tvar, který mluvící použila. Uvedeno kvůli první části souvětí, druhá část představuje zřejmě jakousi zkrácenou „odezvu“ částí první.]

14. *Máte zaplaceno? zeptal jsem se.*

(SYN2005; #4925449; M.Viewegh 2003)

15. *Hej, máte zamčeno, dobýval se klepáním D.*

(SYN2005; #14021855; J. Irving – překlad 1990)

16. *Počítal, že nemám zamčeno! To znamená, že ví, že často zapomínám zamknout ...*

(SYN2005; #38511846; F.M. Dostojevskij - překlad, 2002)

17. *Dívám se na televizi a uvědomuji si, že nemám zamčeno – ani hlavní vchod, ani zadní dveře do zahrady. **

(SYN2005; #36473384; A. Jakoubková 1999)

(*Přechod mezi nekongruentním typem *mít* + PPP_{-no/-to} a nekongruentním typem *mít* + PPP_{-no/-to} + Oacc, tj. mezi formou A a B, lze ukázat na posledním dokladu, kde je původní intence věty podle základního vzorce s nekongruentním PPP bez objektu, objekt je přidán, „přivěšen“ dodatečně a je tedy s větou syntakticky ještě nespojitý.)

A 2 (PPP intranzitivní)	
Forma A	<p>18. <i>Mám takový bolavý rok, nemám naběháno a z toho vyšly některé slabší výkony.</i> (SYN2000; #118889349; Lidové noviny, 1996 – ln 96141s)</p> <p>19. <i>Máme nahráno, remíza by nám stačila, odkryl plány kapitan ...</i> (LITERA; #7450802; MIX 1997)</p> <p>20. <i>Dominik je oporou hokejové reprezentace, vy máte nakročeno do té fotbalové...</i> (SYN2000; #94641812; Právo, 1998 – pr 980223)</p> <p>21. <i>Kovář měl angínu a nemá natrénováno.</i> (LITERA; #6124339; MIX, 1994)</p> <p>22. <i>Pošty a banky mají otevřeno pouze ve všední dny...</i> (SYN2006PUB; #208459478; Reflex, č. 6/1999)</p>
A 3 (oblast idiomatiky a frazeologii)	
	<p>23. <i>"Má nahnáno," řekla Zdena v autě spokojeně.</i> (LITERA; #700933; P.Frýbort 1993)</p> <p>24. <i>Hej, pane, svezu vás, kam máte namířeno?</i> (SYN2005; #33293399; E. Hostovský 1967)</p> <p>25. <i>Když ve volbách neuspěju, tak mám odtroubeno, a tečka.</i> (SYN2006PUB; #236592493; Právo, 21.11.2000)</p> <p>26. <i>Abychom měli uklizeno před vlastním prahem, až přijde čas a velká evropská rodina se rozhodne, že to s námi zkusí.</i> (SYN2000; #86403545; Mladá fronta DNES, 1997 – mf970618)</p> <p>27. <i>České dráhy ještě zdaleka nemají vyhráno.</i> (SYN2006PUB; #353288819; Právo, 10.3.2004)</p> <p>28. <i>Je mi totiž báječně. Mám totiž vystaráno.</i> (LITERA; #1912783; V. Páral 1969)</p>
B 1 (PPP tranzitivní)	
Forma B	<p>29. <i>Měl nalétáno stovky hodin.</i> (SYN2005; #98765266; Nedělní Blesk, č. 22/2002)</p> <p>30. <i>Ve svých 31 letech má nalétáno stovky kilometrů.</i> (SYN2006PUB; #32575166; Právo, 18.8. 2003)</p> <p>31. <i>U nemocniční péče jsme měli naplánováno na jednoho pojištěnce <u>růst</u></i></p>

Forma B	<p><i>nákladů o šest procent a jak se ukazuje, ve skutečnosti to je dvanáct procent, " zdůraznila ...</i> (SYN2006PUB; #244729264; Hospodářské noviny, 27.12.2001)</p>
	<p>32. <i>Obecní úřad má naplánováno také úpravu zemních prací posledních tří domů, které byly zplynofikovány.</i> (SYN2000; #115100015; Vyškovské noviny, 1997 – vyskov97)</p>
	<p>33. <i>Mají už naplánováno pěknou řadu věcí.</i> (TV Nova; Zprávy, 29.1.2005)</p>
	<p>34. <i>Spolupracoval jsem se Zemědělskými novinami a měl napsáno řadu článků dopředu, aby se nic nepoznalo, až tu nebudu, ...</i> (SYN2006PUB; #256066047; Mladá fronta DNES, 28.6.2001)</p>
	<p>35. <i>Mám natrénováno půlku toho co kdysi.</i> (SYN2006PUB; #303968712; Blesk, 20.12.2003)</p>
	<p>36. <i>Druhá liga má odehráno přibližně čtvrtinu a my jsme zatím na osmém místě.</i> (SYN2000; #53870597; Mladá fronta DNES, 1992 – mf 921028)</p>
	<p>37. <i>Oni jsou tam i mladí? Nechtěli mi věřit. Folklór měli spojeno se staříčnými hudebníky a ubohou dechovkou.</i> (SYN2006PUB; #313673702; Mladá Fronta DNES, 9.03.2003)</p>
	<p>38. <i>Časové údaje můžete určit stejným způsobem. Jakmile máte určeno čas a místo, pokládejte nyní, podobně jako u virgule, otázky jdoucí více do hloubky.</i> (SYN2000; #30396307; T. Andrews 1997 – překlad; POP)</p>
	<p>39. <i>Ukázalo se, že ve starých smlouvách měly obstaravatelské kanceláře zakotveno procenta z vymožené pohledávky.</i> (SYN2005; #113498213; Blesk, 21.6.2004)</p>
	B 2 (PPP intranzitivní)
nezaznamenáno	
B 3 (oblast idiomatiky a frazeologie)	
	<p>40. <i>"... Měl to napsáno na nose, holenku." Biegl se šklebil. "Čerta měl napsáno na nose. ..."</i> (LITERA; #82121; K. Čapek – Hordubal 1985)</p>
Forma C	C 1 (PPP tranzitivní)
	<p>41. <i>Měli předem dohodnuto nehlasovat.</i> (ČT 1; Zprávy, 18.5.2007)</p>
	<p>42. <i>Vlasta začínal chápat, že je to součást systému, že mají natrénováno</i></p>

otvírat dveře tiše nebo hlučně podle toho, jak to potřebují.

(SYN2005; #14871070; A.I. Solženicyn – překlad 1992)

43. *Ten má naplánováno stát v čele společnosti General Motors.*

(SYN2005; #11813705; A. Myrer – překlad 1983)

44. *Dopravní podnik má naplánováno nakoupit letos 240 autobusů a do 60 tramvají.*

(SYN2006PUB; #58623431; Hospodářské noviny, 1996 – hnh6:5149)

C 2 (PPP intranzitivní)

45. *Lucie, máš nakročeno stát se jí právě ty!*

(SYN2006PUB; #329352588; Blesk, 30.7.2004)

46. *Vévodí tabulky produktivity a má našlápnuto překonat rekord Kanadana Erika Lindrose.*

(SYN2006PUB; #304200002; Nedělní Blesk, č. 18/2003)

C 3 (oblast idiomatiky a frazeologie)

47. *Dřív jste měl namířeno trénovat do Izraele.*

(SYN2005; #101656398; ; Mladá Fronta DNES, 20.6.2002)

48. *Sám později uvedl, že měl namířeno jet směrem na Dobřany.*

(SYN2006PUB; #86311790; Blesk, 11.3.1997)

D 1 (PPP tranzitivní)

49. *"A měla bych být ještě rychlejší," má naplánováno.*

(SYN2006PUB; #277988687; Mladá fronta DNES, 14.1.2002)

50. *Já vím, že bych tam měla mít napsáno, že můj zájem je literatura a divadlo.*

(SYNEK; #11590034; SCT; Story, 1997)

51. *...aby celní deklarant ještě před zahájením celního řízení měl rozhodnuto, zda se jedná o operaci placenou, nebo operaci neplacenou.*

(SYN2000; #21253261; SCI; 1999 – daně 0499)

52. *Ve velkém technickém průkazu své Škody Favorit mám uvedeno: Provedená úprava motoru SPRINT 75 dle homologace ...*

(SYN2006PUB; #168919585; Blesk, 17.3.1999)

Forma

D

53. *Mám vryto do paměti, že zisk je fuj.*

(SYN2006PUB; #166505159; Reflex, č.1/1998)

54. *Za prvé už mám vybráno, co chci dělat – chci jít na veterinu ...*

(SYN2006PUB; #217691381; Mladá Fronta DNES, 8.2.2000)

55. <i>Na mítinky chodit nebudu, protože už mám vybráno, koho budu volit.</i> (SYN2006PUB; #1555892603; Mladá Fronta DNES, 10.10.1998)
56. <i>V pátek dopoledne se mi neplavalo dobře. Mám zafixováno, že ráno bývám pomalá.</i> (SYN2006PUB; #115617625; Mladá Fronta DNES, 21.4.1997)
57. <i>Policisté mají zjištěno, že mezi nejčastější příčiny nehod patří nesprávný způsob jízdy.</i> (SYN2006PUB; #191435237; Mladá Fronta DNES, 16.8.1999)
D 2 (PPP intranzitivní)
(nezaznamenáno)
D 3 (oblast idiomatiky a frazeologie)
58. <i>Vždyť poražená kandidátka ODS Jiřina Jirásková jako by měla napsáno přímo na čele: Klaus.</i> (SYN2006PUB; #205474084; Právo, 7.9.1999)

13.2 Konstrukce typu Perfekta II (Typ I) s tranzitiví

Tvoření konstrukce typu *mám zaseto* má ve své "dědičné historii" vždy fázi, kde se původně konstrukce s tranzitivním slovesem a přímým objektem mění a gramatikalizují z vazby syntakticky dvojčlenné na morfologickou vazbu analytickou. Proto u gramatikalizovaných konstrukcí typu Perfekta II se tato výběrová priorita zachovává také.

Tuto vlastnost perfekta sdílejí ještě např. francouzština a němčina, kde se perfektem se slovesy tranzitivními tvoří s *avoir/haben*, a perfektem se slovesy intranzitivními s *être/sein*. V slovanských jazycích jedině v makedonštině se Perfektum II se slovesem *mít* tvoří běžně i ze sloves intranzitivních (srov. mak. *имам дојдено*; viz kapitolu 7 o makedonštině). V germánských jazycích je tvoření s intranzitiví běžné např. v angličtině a v jazycích skandinávských.

Většina slovanských jazyků, mezi nimi také čeština, tuto preferenci vůči tranzitivním slovesům také dodržuje. To platí i u konstrukcí Typu I *mít* + PPP_{-no/-to}, i když objekt nemusí být explicitně vyjádřen, což dosvědčují příklady forem A1, např. č. 1. *Jsem rád, že mám dopsáno*. (SYN2005; #44885588; J. Palivec et al.1996). Pro výskyty dalších tří forem B1, C1 a D1 s tranzitiví srov. např. pro B1

č. 35. *Mám natrénováno pŕlku toho co kdysi.* (SYN2006PUB; #303968712; Blesk, 20.12.2003); pro C1 č. 41. *Mĕli předem dohodnuto nehlasovat.* (ČT 1; Zprávy, 18.5.2007); pro D1 č. 49. "A mĕla bych být ještĕ rychlejší," *má naplánováno.* (SYN2006PUB; #277988687; Mladá fronta DNES, 14. 1. 2002) a č. 54. *Za prvĕ už mám vybráno, co chci dělat – chci jít na veterinu ...* (SYN2006PUB; #217691381; Mladá Fronta DNES, 8.2.2000).

13.3 Konstrukce typu Perfekta II (Typ I) s intranzitivy

Konstrukce s intranzitivními slovesy forem A2, D2 (formy B2 a C2 nejsou zaznamenány) představují další vývojovou fázi, která je v češtinĕ však značně omezená. Touto konstrukcí je definován soubor intranzitivních sloves do něhož vedle třídy sloves *moviendi* (pohybu), srov. *mít našlápnuto, mít nakročeno, mít nabĕháno*, z frazeologizovaných pak *mít nahnáno, mít namířeno*, patří další slovesa, která byla při našem výzkumu zaznamenána, např. *mít natrénováno, mít nahráno*. Pro formu A2 srov. např. č. 20. *Dominik je oporou hokejové reprezentace, vy máte nakročeno do té fotbalové...* (SYN2000; #94641812; Právo, 1998 – pr 980223); pro formu D 2 - č. 46. *Vĕvodí tabulky produktivity a má našlápnuto překonat rekord Kanad'ana Erika Lindrose.* (SYN2006PUB; #304200002; Nedĕlní Blesk, č. 18/2003).

13.4 Konstrukce typu Perfekta II (Typ I) a oblast idiomatiky a frazeologie

Mezi konstrukcemi Typu I *mít + PPP_{-no/-to}* se vyskytuje značné množství frazĕmŕ, z nichž některé se vyznačují dokonce i nejvyšší frekvencí – např. *mít vyhráno; mít spočítáno; mít nahnáno; mít vystaráno*.

V tabulce (2a/IV) jsou označeny jako Formy A3, B3, C3, D3, např. srov. pro formu A3 č. 25 *Když ve volbách neuspĕju, tak mám odtroubeno, a tečka.* (SYN2006PUB; #236592493; Právo, 21.11.2000); pro B3 č. 40 " ... Mĕl to napsáno na nose, holenku." *Biegl se šklebil . "Čerta mĕl napsáno na nose. ..."* (LITERA; #82121; K.Čapek – Hordubal 1985); pro C3 č. 47. *Dřív jste mĕl namířeno trĕnovat do Izraele.* (SYN2005; #101656398; Mladá Fronta DNES, 20.6.2002) a pro D4 č. 58. *... jako by mĕla napsáno přímo na čele: Klaus.* (SYN2006PUB; #205474084; Právo, 7.9.1999).

Vĕtšina z nich představuje frazĕmy kolokační (1), přitom pŕechod k propoziční variantĕ, resp. také k frazĕmŕm propozičním (2) se zdá pomĕrnĕ bĕžný.

Následujících dvacet devět frazémů bylo nalezeno v SČFI, SSJČ, SSČ, ČNK nebo pocházejí ze zápisů konverzace s rodilými mluvčími češtiny.

(1) Kolokační frazémy:

mít na někoho nabroušeno

mít někam namířeno

mít něco odehráno

mít na někoho políčeno

mít na něco smlsnuto

mít na někoho/na něco spadeno/spadýno

mít to u někoho spočítáno/ spočteno

mít v hlavě nasráno

mít o zábavu postaráno

mít v hlavě rozsvíceno

mít pro strach uděláno

mít v hlavě vymalováno

mít uklizeno před vlastním prahem

mít zameteno před vlastním prahem

mít to spočítáno

mít to ukradeno/ukradený

mít to (úplně) vygumováno

mít to nahnuto/nahnutý/nahnuté

(2) Kolokační frazémy s přechodem k propozičním frazémům:

mít nabito

mít nahnáno

mít nakoupeno/nakoupíno

mít našlapáno

mít natřískáno (= mít nátřesk)

mít odtroubeno

mít uklizeno

mít vypito

mít vykradeno (= mít to vykradený)

mít vystaráno

U všech těchto frazémů je tvar PPP v konstrukcích *mít* + PPP_{-no/-to} od sloves dokonavých. To naznačuje možnost, že frazeologizace u tohoto typu se prosazuje především tam, kde "se snoubí" pravidelnost a ustálenost strukturního modelu.

Kapitola 14:

Schéma dotazů do ČNK pro Typ I

14.1 Schéma dotazu

Schéma těchto dotazů `[lemma="mít"][tag="VsNS.*"]` se základem vztahujícím se k typu *mít* + PPP-*no/-to*: *mám zaseto* a jejich frekvenční statistiku lze shrnout do následující tabulky (3/IV).

(3/IV) Typ I – dotazy a frekvence výskytů

Dotazy v ČNK ^{*/**}	Korpusy			Součet výskytu všech korpusů
	SYN2000	SYN2005	SYN2006PUB	
1. (<code>[lemma="mít"][tag="Vs.*"]</code>) např. všechny možné konstrukce <i>mít</i> + PPP	3407	3888	13570	20865
2. (<code>[lemma="mít"][tag="VsNS.*"]</code>) např. jen konstrukce <i>mít</i> + PPP- <i>no/-to</i> : <i>Máme zaseto.</i> (Mathesius 1925) ale také i: <i>Pole už máme zaseto.</i> (kolokv.)	1587	2310	7385	11282
3. (<code>[lemma="mít"][tag="VsNS.*"][tag="Z.*"]</code>) např. <i>A kam máte namířeno, pánové?</i> (SYNEK; #1004863; B. Smallová 1996) <i>Proč nemáte rozsvíceno?</i> (SYNEK; #245962; K. Čapek 1982)	491	964	2493	3948
4. <code>[tag="Z.*"][lemma="mít"][tag="VsNS.*"][tag="Z.*"]</code> např. <i>Máte vybráno?</i> (SYN2005; #103917778; =Reflex, č.36/2002) <i>Oni teď dali pět gólů, mají vystřeleno.</i> (SYN2005; #105735354; Blesk, 16.4.2003)	87	142	566	795
4a. <code>([tag="Z.*"][lemma="mít"][tag="VsNS.*"][word=","])</code> např. <i>Mám vyzkoušeno, že je to zdravější.</i> (SYN2005; #37792691; D. Micka 2001)	52	74	384	510
4b. <code>([tag="Z.*"][lemma="mít"][tag="VsNS.*"][word="?"])</code> (nenalezeno: spočítáno dodatečně) např. <i>Dobrá, máte zaseto?</i> (SYN2005; #30319991; K. Čapek 1983) <i>Tak co? Máš doskotačeno?</i> (SYN2005; #36403486; S. Dovlatov 1999 – překlad)	1	5	7	13

4c. ([tag="Z.*"][lemma="mít"][tag="VsNS.*"][word="!"]) např. <i>Hoši, máte vyhráno!</i> (SYN2005; #41628486; J. Werich 1995) Ale ouha, <i>Mají zavřeno!</i> (SYN2006PUB; #311176792; Mladá fronta DNES, 20.2.2003)	1	6 (z toho <i>mít</i> <i>vyhráno</i> 5x)	7 (z toho <i>mít</i> <i>vyhráno</i> 6x)	14
4d. ([tag="Z.*"][lemma="mít"][tag="VsNS.*"][word="a"]) např. <i>Mladík (18) měl vypito a přišel o papíry.</i> (SYN2005; #84019259; Blesk, 18.8.2000)	8	5	17	30
5. ([lemma="mít"][(tag="VsNS.*") & (tag=".....P")]) např. <i>Platí nájem jednou týdně, takže má zapláceno až do neděle.</i> (SYN2005; #2815476; L.Block 2000 - překlad)	-	1988	7132	9120
6. ([lemma="mít"][(tag="VsNS.*") & (tag=".....I")]) např. <i>Máme placeno na celý rok.</i> (SYN2005; #15710187; K. Michal 1994)	-	46	138	184
7. ([lemma="mít"][(tag="VsNS.*") & (tag=".....B")]) např. <i>Ale fronta se dělá už od rána, takže otvíráme i dřív než máme stanoveny.</i> (SYN2005; #109494719; Mladá fronta DNES, 8.8.2003)	-	262	115	377
8. ([lemma="mít") & (tag=".....P.*")] [tag="VsNS.*")] např. <i>Ještě nemáme vyhráno.</i> (SYNEK; #700945; P. Frybort 1993)	1047	1398	5351	7796
9. ([lemma="mít") & (tag=".....R.*")] [tag="VsNS.*")] např. <i>Jakmile měl napito, šel do Metra, kde ...</i> (SYNEK; #433982; I. Diviš 1994)	397	749	1398	2544
10. ([lemma="být") & (tag=".....F.*")] [word="mít"][tag="VsNS.*")] nebo P-filtr k 11: ([lemma="být") & (tag=".....F.*")] např. <i>Rozhodl jsem se, že pojedu tam, kam bude mít namířeno první tramvaj.</i> (LITERA; #3013106; L. Vaculík 1990)	62	67	297	426

11. ([tag="V.*"][word="mít"][tag="VsNS.*"]) např. <i>Do čtyř do rána museli jsme mít vyděláno, přičemž následovala pokoutní operace ...</i> (LITERA; #557626; I. Diviš 1994)	119	136	565	820
12. ([tag="Vs.*"] [lemma="mít"]) a filtrování: (N-filtry: být); manuální třídění např. <i>Odsezeno má asi dvaatřicet let, uměl malovat.</i> (SYNEK; #9678815; Mladá fronta 12.04.1999 – mf 991204) N-filtry vylučují případy jako např. <i>Jsme totiž připraveni mít se ještě lépe, ...</i> (SYNEK; #1990437; P. Tigrid 1993) <i>Zveřejněny mají být rovněž dokumenty ...</i> (SYNEK; #5572195; Mladá fronta 01.11.1993 – mf 930111)	138	123	651	912
13. ([tag="VsNS.*"] [lemma="mít"]) a filtrování: (N-filtry: být); manuální třídění např. <i>Svezeno máme, vymláceno taky.</i> (LITERA; #1717411; K. Michal 1994) N-filtry vylučují případy podobně jako u dotazu 12.	54	65	423	542

* Popis použitých symbolů pro zadávání dotazu v korpusech ČNK viz v příloze B.

** Zdroje příkladů 3 – 13: SYN2000 (včetně SYNEK, LITERA), SYN2005, SYN2006PUB.

14.2 Analýza korpusových dotazů a frekvenčních údajů s komentářem

Jak samotná analýza, tak i následující komentář používají k identifikaci tvarů nebo lemmat vstupní údaje ze strojové morfologické analýzy ČNK, která pracuje s izolovanými slovními tvary (bez ohledu na kontext). V důsledku toho může být tato morfologická analýza slovních tvarů nebo lemmat někdy do jisté míry nejednoznačná (srov. Hajič 2000: 106). Následující proces *disambiguace*, kterým výsledek této analýzy musí projít, má za cíl právě tuto případnou nejednoznačnost řešit nebo snížit na minimum.

V našem výzkumu se to týká zejména kategorie tzv. obouvidových sloves, která, jak je známo, jsou poněkud vágně definovaná, ale zato poměrně široce zastoupená. Přitom díky slovesům cizího původu představují skupinu značně produktivní. Proto "lákavá" možnost vynechat v zájmu jednoznačnosti tuto kategorii vůbec nepřipadala v úvahu. V zásadě lze konstatovat, že v konstrukci typu Perfekta II zkoumaná PPP obouvidových sloves ve velké většině vyjadřují v kontextu vid dokonavý, což odpovídá celkové statistice této konstrukce (přibližně 95 %, viz 14.2.5–6–7). V

uvedených výskytech a údajích o frekvenci se však "korpusové" označení obouvidových sloves zachovává, protože to zároveň ukazuje také na postup získávání těchto údajů.

14.2.1 Dotaz č. 1. [lemma="mít"][tag="Vs.*"] představuje **zobecněnou předlohu všech dotazů konstrukcí mít + PPP** v ČNK, kde tvar PPP může být ve všech rodech a číslech. Hodnota frekvenčních údajů tohoto dotazu má orientační účel a bude využita k pozdějším porovnáním s výsledky některých konkrétních typů dotazů.

14.2.2 Dotaz č. 2. [lemma="mít"][tag="VsNS.*"] představuje **zobecněný dotaz všech konstrukcí s tvarem PPP v n.sg.**, např. *Máme zaseto* ale také i *Už máme zaseto všechno obilí; Už to máme zaseto* apod. (Rozlišení těchto dvou typů viz dále). Tento tvar lze v řadě případů považovat rovněž za tvar absolutní. Zajímavé je zjištění, podle něhož z celkového počtu všech výskytů (1) z tabulky (3/IV) tyto případy s tvarem PPP v n.sg. tvoří u všech tří korpusů průměrně polovinu všech dokladů, někdy dokonce i o něco více. Procentně to lze vyjádřit takto:

- v korpusu SYN2000 – 46,58 %
- v korpusu SYN2005 – 59,41 %
- v korpusu SYN2006PUB – 54,42 %
- v souhrnném výsledku – 56,66 % (!)

Tyto téměř konstantní poměry dokreslují i zmenšené verze ČNK:

- v korpusu SYNEK – 53,40 %
- v korpusu LITERA – 63,57 %

Oba poslední korpusy SYNEK a LITERA jsou v zásadě součástí SYN2000 a byly používány k účelům srovnání především literárních výskytů. Jak LITERA (obsahově korpus jen literárních textů), tak i SYN2005 (korpus se značně vyváženým čtyřicetiprocentním zastoupením literárních textů) ukazují nejvyšší podíl konstrukcí s tvarem PPP v n.sg. – 63,57 % a 59,41 %, jejichž průměrná hodnota je 61,49 %, tj. přes šedesát procent (!)

To lze vysvětlit tak, že právě tyto konstrukce jsou zastoupeny obzvláště v hovorovém jazyce, v psaném jazyce se to odráží především při reprodukci přímé řeči, tj. především v beletrii, dramatických textech a scénářích nebo v dalších dialogických textech spíše publicistické povahy jako interview, rozhovory, diskuse apod.

14.2.3 Zadání s konstrukcí *mít* + PPP_{-no/-to} na konci věty

Dotaz č. 3 [lemma="mít"][tag="VsNS.*"][tag="Z.*"] představuje vlastně zadání, které **vylučuje výskyt objektu na konci věty**. Nekontroluje však jeho výskyt na začátku věty (toto omezení je respektováno velmi přísně v 14.2.4). Tak v dotazu č. 3 z tabulky (3/IV) se scházejí výskyty jednak typu *V květnu vždy máme zaseto* (tj. s absolutním PPP), jednak výskyty s kongruentním typem *To obilí už máme zaseto*; *Všechno máme zaseto* apod. (konstrukce druhého typu jsou vyhledávány zvlášť v následující kapitole 15). Hlavním cílem dotazu je shrnutí všech konkordancí, kde je sledovaná konstrukce *mít* + PPP_{-no/-to} na konci věty. Tyto konstrukce tvoří:

- u SYN2000 – 30,94 % z výskytu typu s PPP v n.sg. a 14,41 % ze všech výskytů konstrukce – viz dotaz (1);
- u SYN2005 – 41,73 % z výskytů typu s PPP v n.sg. a 24,79 % ze všech výskytů konstrukce;
- u SYN2006PUB – 33,76 % z výskytů typu s PPP v n.sg. a 18,37 % ze všech výskytů konstrukce.

Výsledný poměr souhrnných údajů ze všech tří korpusů je pak následně 33,39 % (ke konstrukcím s PPP v n. s.) a 18,92 % (ku všem konstrukcím *mít* + PPP).

Důležitou součástí výsledků jsou výskyty konstrukce s absolutním tvarem PPP, jak ukazují příklady uvedené v tabulce (3/IV): *A kam máte namířeno, pánové?* (SYNEK; #1004863; B. Smallová 1996); *Proč nemáte rozsvíceno?* (SYNEK; #245962; K. Čapek 1982), tak i další příklady jako *Hoši, máte vyhráno! volali ze všech stran.* (SYN2005; #41628486; J. Werich 1995); *Mám poznačeno, kde co je, do poslední částečky vzduchu ...* (SYN2005; #9070497; D. Adams 1997 – překlad).

14.2.4 Konstrukce s nevyjádřeným objektem (dotazy č. 4 a 4a-d)

14.2.4.1 Frekvence celého zadání

U dotazu č. 4. [tag="Z.*"][lemma="mít"][tag="VsNS.*"][tag="Z.*"] jde v zásadě o prototyp mathesiovského příkladu perfekta *Máme zaseto*, kde je konstrukce bez vyjádření objektu (z obou stran mezi interpunkcemi nebo mezi označeními "konec věty") a zároveň se rovná celé větě. Výskyty konstrukce (v SYN2000 – 87, v SYN2005 – 142, v SYN2006PUB – 566, celkem 695) jsou představeny ve vztahu k předchozím dotazům procentuálně v tabulce (4/IV):

(4/IV) Vztahy výskytu konstrukce typu *Máme zaseto*. k výskytu z dotazů č. 3, 2, 1

z tabulky (3/IV)

	3. [lemma="mít"][tag="VsNS.*"] [tag="Z.*"]	2. [lemma="mít"][tag="VsNS.*"]	1. [lemma="mít"][tag="Vs.*"]
SYN2000	17,72 %	5,49 %	2,55 %
SYN2005	14,73 %	6,15 %	3,65 %
SYN2006PUB	22,70 %	7,66 %	4,17 %
Souhrn (velkých korpusů)	17,60 %	5,88 %	3,33 %
LITERA	11,36 %	6,10 %	3,88 %

Tento typ má poměrně omezenější zastoupení mezi všemi výskyty slovesa *mít* + PPP (maximálně 4,17 % v korpusu publicistiky SYN2006PUB), ve stejném korpusu má však víc než pětínový podíl (22,70 %) mezi konstrukcemi s dotazem č. 3 a představuje 7,66 % ze všech výskytů s PPP v n.sg.. Nejnižší zastoupení v beletrii (11,36 % v LITERA, srov. také 14,73 % v SYN2005) je na první pohled překvapením. Vysvětlení lze zřejmě hledat v širokém zastoupení konstrukce v obecné češtině, která ačkoliv je už velice kolokviální a vyskytuje se i v dalších útvarech hovorového jazyka, může přesto být vnímána jako stylisticky příznaková. Větší výskyt v publicistice a speciálně v korpusu SYN2006PUB lze vysvětlit také tím, že v něm jsou už zastoupeny texty i z tzv. bulvárního tisku (např. z deníku *Blesk*).

14.2.4.2 Tabulka (5/IV) představuje **frekvenci hlavních komponentů** dotazu č. 4. z tabulky 3/IV:

(5/IV)

Frekvence výskytů tvarů Aux a PPP dotazu č. 4:
 [tag="Z.*"][lemma="mít"][tag="VsNS.*"][tag="Z.*"]

Korpusy →				Součet údajů ze všech korpusů
Výskyt tvarů konstrukce ↓	SYN2000	SYN2005	SYN2006PUB	
<i>mít</i> _{Aux} :	<i>máme</i> 28 <i>mám</i> 14 <i>mají</i> 11 <i>má</i> 10 <i>máte</i> 6 <i>měl</i> 4 <i>měli</i> 4 <i>mít</i> 3 <i>měla</i> 2 <i>nemám</i> 2 <i>nemáme</i> 2 <i>neměl</i> 1	<i>máme</i> 43 <i>máte</i> 19 <i>měl</i> 14 <i>mají</i> 13 <i>mám</i> 13 <i>má</i> 10 <i>máš</i> 7 <i>měla</i> 6 <i>měli</i> 6 <i>nemá</i> 3 <i>mít</i> 2 <i>nemám</i> 2 <i>nemáme</i> 2 <i>nemáš</i> 1 <i>neměla</i> 1	<i>máme</i> 225 <i>má</i> 84 <i>mám</i> 68 <i>máte</i> 54 <i>mají</i> 24 <i>měl</i> 21 <i>nemá</i> 19 <i>nemají</i> 16 <i>nemám</i> 15 <i>nemáme</i> 15 <i>měli</i> 9 <i>neměl</i> 4 <i>máš</i> 3 <i>měla</i> 3 <i>neměli</i> 2 <i>měly</i> 2 <i>mít</i> 1 <i>nemajíce</i> 1	<i>máme</i> 256 <i>má</i> 104 <i>mám</i> 95 <i>máte</i> 79 <i>mají</i> 48 <i>měl</i> 39 <i>nemá</i> 22 <i>měli</i> 19 <i>nemám</i> 19 <i>nemáme</i> 19 <i>nemají</i> 16 <i>měla</i> 11 <i>máš</i> 10 <i>neměl</i> 5 <i>mít</i> 6 <i>měly</i> 2 <i>neměli</i> 2 <i>nemajíce</i> 1 <i>neměla</i> 1 <i>nemáš</i> 1
<i>V</i> _{PPP} :	<u>Celkem 38</u> spočítáno 9 vylááno 9 ověřeno 8 zjištěno 7 otevřeno 4 zavřeno 4 nahnáno 3 obsazeno 3 slíbeno 3 vyděláno 3 zaručeno 3 nakoupeno 2 potvrzeno 2 přiděleno 2 zamčeno 2 definováno 1 dohodnuto 1 dokumentováno 1 domluveno 1 domyšleno 1 dopito 1 nachystáno 1 naplánováno 1 odzvoněno 1 postaráno 1 propočteno 1 předplaceno 1 přeřazeno 1 přidáno 1 upečeno 1	<u>Celkem 60</u> vyhráno 28 nahnáno 10 zjištěno 9 zavřeno 7 potvrzeno 5 spočítáno 5 vylááno 5 natrénováno 4 otevřeno 4 ověřeno 4 nařízeno 3 zaručeno 3 obsazeno 2 splněno 2 uklizeno 2 vybráno 2 zamčeno 2 zapsáno 2 dobojováno 1 doloženo 1 dáno 1 doskotačeno 1 dovoleno 1 dožito 1 nahrabáno 1 namířeno 1 naplánováno 1 napracováno 1 navařeno 1 objednáno 1	<u>Celkem 98</u> vyhráno 127 spočítáno 60 zjištěno 43 natrénováno 39 slíbeno 29 potvrzeno 24 přislíbeno 17 ověřeno 14 vyprodáno 12 naplánováno 10 vylááno 10 vyzkoušeno 9 zavřeno 10 zaručeno 9 otevřeno 8 sbaleno 6 spočteno 6 zmapováno 6 prokázáno 5 vyděláno 5 domluveno 4 hlášeno 4 nakoupeno 4 narváno 4 propočítáno 4 splněno 4 zajištěno 4 nahráno 3 uvedeno 3 naběháno 2	<u>Prvních 10</u> vyhráno 155 spočítáno 74 zjištěno 59 natrénováno 43 slíbeno 33 potvrzeno 31 ověřeno 26 vylááno 24 zavřeno 21 otevřeno 12

	<i>uvařeno 1</i> <i>vymalováno 1</i> <i>vypito 1</i> <i>vypočítáno 1</i> <i>vypnuto 1</i> <i>vyšito 1</i> <i>vyzkoušeno 1</i> <i>zjištěno 1</i>	<i>odestláno 1</i> <i>odstonáno 1</i> <i>píchnuto 1</i> <i>placeno 1</i> <i>podepsáno 1</i> <i>povoleno 1</i> <i>poznačeno 1</i> <i>poznámeno 1</i> <i>promyšleno 1</i> <i>prostřeno 1</i> <i>předurčeno 1</i> <i>přikázáno 1</i> <i>rozhodnuto 1</i> <i>rozsvíceno 1</i> <i>slíbeno 1</i> ... *	<i>našetřeno 2</i> <i>odpracováno 2</i> <i>prohráno 2</i> <i>propočteno 2</i> <i>vyjasněno 2</i> <i>vypito 2</i> <i>vypočítáno 2</i> <i>vymláčeno 2</i> <i>zafixováno 2</i> <i>zaseto 2</i> <i>zaznamenáno 2</i> <i>zdokumentováno 2</i> <i>zapláceno 2</i> <i>dohodnuto 1</i> <i>dokázáno 1</i> ... **	
--	--	---	--	--

* Další tvary PPP s 1 výskytem V SYN2005: *spočteno; určeno; uvařeno; vymláčeno; vymyšleno; vypito; vypočítáno; vystříleno; zaděláno; zadokumentováno; zakódováno; zapláceno; zaseto; zhasnuto.*

** Další tvary PPP s 1 výskytem V SYN2006PUB: *doloženo; doručeno; dovoleno; naděláno; nafilmováno; nahnáno; nahrabáno; naladěno; narabováno; nařizeno; nastrádáno; nastudováno; našlapáno; našlápnuto; natřískáno; navařeno; obsazeno; odhlasováno; odpozorováno; odstříleno; odzkoušeno; odzvoněno; otestováno; povoleno; předtočeno; přerušeno; přeřazeno; rozjednáno; rozmyšleno; schováno; stanoveno; uloženo; upito; vypláchnuto; vypozerováno; vypráno; zaděláno; zadokumentováno; zakázáno; zakódováno; zapsáno; zařazeno; zašuplíkováno; zataženo; zkalkulováno.*

Výsledky šetření pro tvary *mít*_{Aux} zde ukazují nejvyšší, někdy dokonce víc než dvojnásobný výskyt forem v 1. osobě plurálu *máme* – 256, následuje *má* – 104 nebo *mám* – 95 a *máte* – 79 (srov. souhrn všech korpusů), v případě SYN2005 je na druhém místě po *máme* – 43, tvar 2.os.pl. *máte* – 19. V tom se zase odráží velice hovorový ráz tohoto typu a jeho výskyt v přímé řeči a v dalších zapsaných dialogických textech.

Hodnoty frekvenční distribuce, které vykazují jednotlivé komponenty konstrukce byly zjišťovány na základě statistických funkcí ČNK pomocí *Menu Konkordance → Statistiky → Frekvenční distribuce* (se zadanými hodnotami *Limit 0, Atribut Word, Ignorovaná velikost, Pozice 0 a 1 < KWIC*).

14.2.4.3 Frekvence tvarů PPP ukazuje následující výsledky: mezi prvními dvanácti jsou čtyři frazémy: *mít vyhráno* – 155; *mít spočítáno* – 74; *mít vystaráno* – 24 a *mít nahnáno* – 14; ostatní nejčastější konstrukce z oblasti pravidelného jazyka (oproti oblasti idiomatiky a frazeologie) jsou *mít zjištěno* – 59; *mít natrénováno* – 43; *mít slíbeno* – 33; *mít potvrzeno* – 31; *mít ověřeno* – 26; *mít zavřeno* – 21; *mít otevřeno* – 12. Tvary PPP z celkem 140 sloves ze sledovaných tří korpusů vytvářejí

tuto konstrukci. Z nich však jen 14 (tj. kolem 10 %), třebaže mají formálně stejnou formu, nemá význam perfekta, tj. můžeme je jednoznačně interpretovat jako pasivní: *mít dáno, mít doručeno, mít dovoleno, mít nařízeno, mít povoleno, mít slíbeno, mít píchnuťo* (jen význam "píchnout někomu"), *mít potvrzeno, mít předurčeno, mít přikázáno, mít přislíbeno, mít přidáno, mít přiděleno, mít zaručeno*. Tuto pasivní sémantiku u uvedených sloves v konstrukcích *mít* + PPP můžeme chápat jako projev transpozice.

Jsou to tvary PPP z tzv. sloves recipientních (viz také Daneš 1985: 46-48), které vyjadřují obvykle přijímání, dovolení, příkazy, zákazy apod., a mají ve svém intenčním poli vždy přítomen sémantický element *recipient*, zaujímající v konstrukci *mít* + PPP pozici subjektu (srov. *Petr to má dovoleno*). V jaderných aktivních konstrukcích, kde mají tato slovesa finitní formy, je tento recipient vyjádřen předmětem v dativu, např. *dát někomu, dovolit někomu, nařídit někomu, slíbit někomu* atd. (srov. např. *Petrovi to dovolili* a *Petr to má dovoleno*).

Transpozice pasivních významů u konstrukcí typu Perfekta II představují např. doklady jako *Za postup do finále měli slíbeno 225000 a za vítězství dalších 25000 marek*. (SYNEK; #11673384; Lidové noviny, 15.3. 1996 – ln96153s); ..., *stejně jako při maturitním večírku, kdy jsem měla dovoleno vrátit se až ráno, ...* (LITERA; #1848577; V. Páral 1969).

Ostatních 126 PPP (tj. kolem 90 % ze všech PPP) v konstrukci se slovesem *mít* význam perfekta vyjadřují, což potvrzuje myšlenku o systémovém charakteru sledované konstrukce v její temporální funkci.

17.2.4.4 V rámci dotazu č. 4 ([tag="Z.*"] [lemma="mít"] [tag="VsNS.*"] [tag="Z.*"]) byl dodatečně dohledán i **způsob zakončení věty**.

Nejméně se vyskytují věty tázací (4b) – celkem 13 (viz ukázky 6/IV) a rozkazovací / práci vyjadřující údiv nebo jiné emoce (4c) – celkem 14 (viz ukázky 7/IV) jako např.:

(6/IV) ad 4b. *Dobrá, máte zaseto?*
(SYN2005; #30319991; K. Čapek 1983)

Máte vybráno?
(SYN2005; #103917778; Reflex, č.36/2002)

Máte objednáno? Máte zaplaceno?
(nejběžnější otázky např. v české hospodě) – srov. také následující příklad)

Máte zaplaceno? zeptal jsem se.
(SYN2005; #4925449; M. Viewegh 2003)

Máš doskotačeno ?
(SYN2005; #36403486; S. Dovlatov 1999 – překlad)

(7/IV) ad 4c. *Hoši, máte vyhráno!*
(SYN2005; #41628486; J. Werich 1995)

Ale ouha, Mají zavřeno!
(SYN2006PUB; #311176792; Mladá fronta DNES, 20.2.2003)

Mirka Čejková (41) má vystaráno!
(SYN2006PUB; #302275276; Blesk, 29.1.2003)

Pak následují příklady s větou souřadící (4d – celkem 30), např.:

(8/IV) ad 4d. *Mladík (18) měl vypito a přišel o papíry.*
(SYN2005; #84019259; Blesk, 18. 8.2000)

Máme natrénováno a není možné, že budeme mít pořád tolik smůly.
(SYN2005; #94836470; Právo, 20.2.2001)

Mám takový bolavý rok, nemám naběháno a z toho vyšly některé slabší výkony.
(SYN2000; #118889348; Lidové noviny, 1996 = ln96141s)

Počet vět zakončených "tečkou", který byl spočítán zvlášť, představuje celkem 128 dokladů (18,42 % ze všech vět dotazu č. 4), např.:

(9/IV) ad ".": *Oni teď dali pět gólů, mají vystříleno.*
(SYN2005; #105735354; Blesk, 16.4.2003)

Měl napracováno. A dnes není tolik práce.
(SYN2005; #3806892; P. Mastersová 2002 – překlad)

Jeho čepel se zaklesla do háku halapartny a vzápětí se ocitl beze zbraně. Měl dobojováno.
(SYN2005; #31600998, COL., Sb. povídek Ikarie, 1999, SCF)

Jejich výskyt po provedení obecného třídění (Menu Konkordance – Obecné třídění – Atribut word – pozice 3 vlevo od KWIC) je:

- v SYN2000 – 15 výskytů (17,24 % ze všech výskytů tohoto dotazu),
- v SYN2005 – 52 výskytů (36,62 %),
- v případě SYN2006PUB je to 151 výskytů (26,68 %).

Největší počet výskytů má dotaz 4a – celkem 510 (73,38 %); zde zadaná "čárka" označuje konec přímé řeči, konec věty v souvětí souřadícím, nebo po zadané čárce následují spojky podřadicí (*že, protože* aj.), resp. vedlejší věty, nejčastěji objektové. Případy "konec přímé řeči" představují jinak standardní věty oznamovací, popř. také věty tázací nebo imperativní. Pro uvedeny případy, viz následující výskyty:

(10/IV) ad 4a. "**Má nahnáno,**" řekla Zdena v autě spokojeně.

(SYN2005; #880440; P. Frýbort 1993)

Máme zavřeno, pokladna je zamčená, je čas na soukromej mejdan.

(SYN2005; #2883122; L. Block 2000 – překlad)

Mám poznačeno, kde co je, do poslední částečky vzduchu ...

(SYN2005; #9070497; D. Adams 1997 – překlad)

Mám vyzkoušeno, že je to zdravější.

(SYN2005; #37792691; D. Micka 2001)

Mají promyšleno, jak nejlépe vypadat, aby se mezi nimi a jejich zákazníky zvýšila jejich vzájemná důvěra ...

(SYN2005; #62358596; B. Tracy 1999 – překlad)

Způsoby zakončení věty u dotazu č. 4.a (4a.-4d.) shrnuje tabulka (11/IV):

(11/IV)

Způsoby zakončení propozic u dotazů č. 4, kde <i>mít</i> + PPP _{-no/-to} = celá propozice					
Dotazy v ČNK	Korpusy	SYN2000	SYN2005	SYN2006PUB	Součet výskytu všech korpusů
4. ([tag="Z.*"][lemma="mít"][tag="VsNS.*"] [tag="Z.*"]) způsob zakončení věty: jakýkoliv		87	142	566	795
4a.([tag="Z.*"][lemma="mít"][tag="VsNS.*"] [word=","]) způsob zakončení věty: ,		52	74	384	510
4b.([tag="Z.*"][lemma="mít"][tag="VsNS.*"] [word="?"]) způsob zakončení věty: ? (!nenalezeno: spočítáno dodatečně)		1	5	7	13
4c.([tag="Z.*"][lemma="mít"][tag="VsNS.*"] [word="!"]) způsob zakončení věty: !		1	6 (z toho mít vyhráno 5)	7 (z toho mít vyhráno 6)	14
4d.([tag="Z.*"][lemma="mít"][tag="VsNS.*"] [word="a"]) způsob zakončení věty: spojka <i>a</i>		8	5	17	30

14.2.5–6–7 Problematika vidu tvarů PPP

Dotazy č. 5. ([lemma="mít"][(tag="VsNS.*") & (tag=".....P")]) – např. *Platí nájem jednou týdně, takže má zaplaceno až do neděle.* (SYN2005; #2815476; L. Block 2000 - překlad), č. 6. ([lemma="mít"][(tag="VsNS.*") & (tag=".....I")]) – např. *Asi 30 miliónů máme vázáno na hospodářských potřebách.* (SYN2006PUB; #1233553, Lidové noviny, č. 199/1991) a č. 7. ([lemma="mít"] [(tag="VsNS.*") & (tag=".....B")]) – např. *Nově máme akreditováno i tzv. strukturované studium...* (SYN2005; #92270697; Hospodářské noviny, 18.9.2001) se týkají slovesného vidu tvarů PPP, který byl doplněn k systému morfologických značek v nově spuštěných korpusech SYN2005 a SYN2006PUB a je označen značkami P (pro perfektiva), I (pro imperfektiva) a B (pro obouvidová slovesa, kde B = biaspektuální slovesa) v poslední šestnácté pozici grafu gramatické značky.

Při prezentování některých výsledků třídění, kde bylo nutno rozlišit označení sloves jako dokonavé nebo nedokonavé, bylo použito následující podtrhávání: pro nedokonavá slovesa, tj. zdvojené podtrhávání; pro dokonavá slovesa – jednočárové podtrhávání, pro obouvidová slovesa (v převážné části jde o dokonavé použití obouvidových sloves) – přerušované podtrhávání. Tato označení budou použita i v následujících kapitolách, zabývajících se Typem II.

14.2.5 Převládající část tvarů PPP v sledované **konstrukci jsou ze sloves dokonavých**. V SYN2005 představují 86,06 % ze všech výskytů se zadaným tvarem PPP v n.sg., v SYN2006PUB je podíl dokonavých sloves 96,57 %, v součtu obou korpusů – 94,07 %. Následující další příklady (12/IV) představují výběr z korpusových výskytů v SYN2005:

(12/IV) *Pepa s Kačenkou a s Pepíčkem už **měli dojedeno**, Pepíček si šel hrát a ...*
(SYN2005; #35753341; I. Dousková 1998)

*Prosím Vás tedy, abyste mi dal laskavě zprávu, až s ním **budete mít dojednáno**.*

(SYN2005; #39748604; K. Čapek – Korespondence II, 1993)

*Ještě **nemám dostudováno** a jsem takový špatný klient knihoven.*

(SYN2005; #84359028; Blesk magazín, č. 50/2000)

***Mají nahrabáno**, tak se jim to rozhazuje.*

(SYN2005; #97899342; Blesk, 22. 1. 2002)

*Maminka **měla nachystáno** na bramborové placky a nestačila je péct.*

(SYN2005; #6425149; F.Háj 1990)

Ze seznamů těchto konstrukcí, seřazených podle jejich frekvence, uvádíme prvních padesát v korpusech SYN2005 a SYN2006PUB:

- v SYN2005 – prvních 50 (celkem 308): *mít namířeno* – 330; *mít otevřeno* – 133; *mít zakázáno* – 101; *mít napsáno* – 67; *mít dovoleno* – 54; *mít zavřeno* – 52; *mít povoleno* – 51; *mít připraveno* – 50; *mít nařízeno* – 41; *mít nahnáno* – 39; *mít zajištěno* – 32; *mít vystaráno* – 31; *mít postaráno* – 26; *mít najeto* – 24; *mít natrénováno* – 22; *mít políčeno* – 22; *mít našetřeno* – 21; *mít uloženo* – 21; *mít zaručeno* – 21; *mít obsazeno* – 18; *mít ustláno* – 17; *mít nakročeno* – 16; *mít naspořeno* – 16; *mít přiděleno* – 16; s 15 výskyty – *mít potvrzeno*; *mít přislíbeno*; *mít sbaleno*; *mít spočítáno*; *mít uzavřeno*; *mít zaděláno*; s 14 výskyty – *mít naplánováno*; *mít slíbeno*; *mít vybráno*; *mít zapláceno*; *mít zjištěno*; *mít vyprodáno* – 13; *mít zapsáno* – 13; *mít vybráno* – 12; s 11 výskyty – *mít ověřeno*; *mít přikázáno*; *mít schováno*; *mít zamčeno*; *mít předepsáno* – 9; *mít nachystáno* – 9; *mít zhasnuto* – 8; *mít uklizeno* – 8; se 7 výskyty: *mít dopito*; *mít nabito*; *mít naděláno*; *mít nakázáno*; *mít odbyto*; *mít odslouženo*; *mít rozsvíceno*.

- v SYN2006PUB – prvních 50 (celkem 504): *mít otevřeno* – 775; *mít vyhráno* – 495; *mít namířeno* – 437; *mít připraveno* – 312; *mít zakázáno* – 204; *mít natrénováno* – 174; *mít zajištěno* – 174; *mít zavřeno* – 155; *mít povoleno* – 153; *mít slíbeno* – 141; *mít najeto* – 134; *mít spočítáno* – 132; *mít napsáno* – 129; *mít vystaráno* – 111; *mít naplánováno* – 96; *mít potvrzeno* – 89; *mít zaručeno* – 87; *mít přislíbeno* – 80; *mít uloženo* – 80; *mít postaráno* – 69; *mít zjištěno* – 69; *mít uzavřeno* – 67; *mít zapláceno* – 65; *mít vyprodáno* – 63; *mít políčeno* – 62; *mít obsazeno* – 55; *mít odehráno* – 55; *mít uvedeno* – 53; *mít nakročeno* – 51; *mít zaděláno* – 50; *mít zapsáno* – 50; *mít dovoleno* – 48; *mít nařízeno* – 45; *mít vytipováno* – 44; *mít zažádáno* – 41; *mít našetřeno* – 41; s 38 výskyty – *mít domluveno*; *mít nahlášeno*; *mít vyděláno*; *mít vybráno*; s 37 výskyty – *mít ověřeno*; *mít naspořeno*; *mít sjednáno*; *mít vyhrazeno*; *mít sbaleno* – 34; *mít stanoveno* – 34; *mít nahnáno* – 31; *mít zaregistrováno* – 31; *mít splněno* – 28; *mít odpracováno* – 27.

14.2.6 Podíl PPP z **nedokonavých sloves**, i když je značně omezený, není v žádném případě zanedbatelný. Pohybuje se v průměru těsně pod hranicí dvou procent (SYN2005 - 1,99 % ze všech výskytů se zadaným tvarem PPP v n.sg.; SYN2006PUB - 1,87 %; v součtu obou korpusů - 1,90 %). Při těchto hodnotách celkem 184 výskytů

svědčí o tom, že je to jev s tendencí k určité systémovosti. Následující příklady (13/IV) představují výběr z výskytů v korpusech SYN2005 a SYN2006PUB:

(13/IV) *Máme placeno na celý rok.*

(SYN2005; #15710187; K. Michal 1994)

Uplynuly jen tři dny, a Bodner měl baleno [sic!]. Rakouský chirurg podle svých slov již od čtvrtka "sedí na kufrech".

(SYN2006PUB; #15270170; Lidové noviny, 27.6.2000)

"... V očích má psáno, že je spravedlivý, čistotný a nelže," následuje.

(SYN2006PUB; #198743799; Mladá fronta DNES, 31.12.1999)

"... Z ní vyplývá, že označení původu slovy Pils a Pilsner máme chráněno," vysvětlil tiskový mluvčí Prazdroje Jaroslav Pomp ...

(SYN2005; #91712435; Hospodářské noviny, 9.3.2001)

Seznam konstrukcí těchto nedokonavých sloves, seřazených podle jejich frekvence je následující:

- v SYN2005 – celkem 20 konstrukcí: mít hlášeno – 13; mít placeno – 6; mít psáno; mít evidováno – 5; mít řešeno – 2; s 1 výskytem jsou: mít blokováno; mít harmonizováno; mít honorováno; mít hrazeno; mít chráněno; mít jištěno; mít kryto; (mít odlítáno); mít pečeno; (mít prohráno); mít uváděno; mít vařeno; (mít zadokumentováno); (mít zdokumentováno); mít zpakováno.

- v SYN2006PUB – celkem 27: mít hlášeno 66; mít zdokumentováno 12; mít evidováno 11; (mít zadokumentováno 5); mít psáno 5; mít placeno 4; mít plánováno 4; mít avizováno 3; mít chráněno 3; s 2 výskyty jsou: mít baleno; mít blokováno; mít kontrahováno; mít rozpůjčováno; mít souzeno; mít systemizováno; mít vázáno; s 1 výskytem jsou: mít domalováno; mít hrazeno; mít homologováno; mít kryto; mít nalétáno; mít zálohováno.

Z nich pouze ty, které jsou podtržené, lze považovat za tradičně interpretované jako tvary nedokonavých sloves, u ostatních zpravidla buď prefigovaných forem či přejímek (viz dále 14.2.7) je otázka jejich nedokonavého vidu (jak je uvádí ČNK) zřejmě diskutabilní, ze statistického hlediska je však tato odchylka zanedbatelná.

14.2.7 Podíl PPP tvořených ze sloves **obouvidových** se svými celkem 377 výskyty doplňuje obraz aspektové specifiky konstrukce: v SYN2005 je nejvyšší - 11,34 % ze všech výskytů se zadaným tvarem PPP v n.sg.; v SYN2006PUB je značně nižší – 1,56 %; v součtu obou korpusů představuje 3,89 %. Následující příklady (14/IV) představují výběr z výskytů v korpusech SYN2005 a SYN2006PUB:

(14/IV) *Ale fronta se dělá už od rána, takže otvíráme i dřív, než máme stanoveny.*

(SYN2005; #109494719; Mladá fronta DNES, 8.8.2003)

Na druhé straně nemáme definováno, co to vlastně prostituce je.

(SYN2006PUB; #21761978; Lidové noviny, č. 223/1993)

Kamión měl deklarováno, že převáží kovový šrot.

(SYN2006PUB; #207326008; Právo, 22.11.1999)

Obouvidová slovesa v češtině (a v ostatních slovanských jazycích) jsou většinou slovesa cizího původu. Důvody k tomu jsou často zcela formální – jedná se o přípon, jako např. v češtině *-ovat*, jednak snížené možnosti až naprosté nemožnosti vytvořit vhodným prefixem tvar dokonavý. Proto primární tvar s formou slovesa nedokonavého musí substituovat funkci i tvaru dokonavého. V našich konstrukcích se slovesem *mít* jsou dokonavé realizace jejich PPP jednoznačně převažující v souhlasu s dominantním postavením dokonavého vidu (nad 90 %, viz 14.2.5) v těchto konstrukcích.

Naopak slovesa domácího původu jsou zde celkově jevem spíše výjimečným, patří však mezi značně frekventovaná v sledovaném typu konstrukce.

Obouvidovost neboli vidová neurčitost je zvláštní kategorie slovesa, kde "jazykový cit co do vidového hodnocení kolísá" (viz Kopečný – Vid, 1962: 41-42). Kopečný rovněž srovnává v Příručním slovníku češtiny a SSJČ rozdílné hodnocení sloves, např. *absolvovat*, *absorbovat*, *havarovat* aj. – jako obouvidových nebo dokonavých; dále pak na s. 84-87 podává výklad o obouvidových slovesech v srbochorvatštině (tj. v dnešní srbštině a chorvatštině), bulharštině, ruštině a polštině. V kontextu běžné konkrétní situace je ovšem příslušné obouvidové sloveso podle autora jen jednoho vidu, v konstrukcích typu Perfekta II, jak jsme uvedli, bývá to dominantně vid dokonavý.

Nejnovější práce o vidu – *Vidová morfologie českého slovesa* Françoise Esvana (2007) upozorňuje rovněž na případnou rozdílnou definici vidu v SSJČ a SSČ, např. *dešifrovat* v SSJČ je chápáno jako obouvidové a v SSČ jako dokonavé. Příčiny k tomu autor nepovažuje za překvapující "vzhledem k tomu, že se užívání sloves v průběhu času mění nebo že se názory na dokonavost a nedokonavost mohou lišit (podle věku, zeměpisu apod.)" (Esvan 2007: 23).

Naše zkušenost s definicí vidu, především u sloves obouvidových a nedokonavých, v synchronních korpusech ČNK je také spojená s řešením podobných dilemat. Obzvlášť se to týká cizích neprefigovaných sloves v případech, kdy jsou označována za nedokonavá nebo obouvidová, v menší míře však i některých prefigovaných sloves domácích, tak i cizích. I když jsme si vědomi, že tento složitý problém vidové příslušnosti nelze v rámci této práce řešit, tyto případy jsme se pokusili aspoň v jednotlivých skupinách označit.

Z celkového počtu 45 sloves v SYN2005, kterým ČNK přiděluje značku B (= obouvidové sloveso), je 12 sloves cizího původu (označeno tučně) a 33 sloves původu domácího; podtržené formy označují zde dokonavý vid tvaru PPP.

Soubor konstrukcí s obouvidovými slovesy seřazených podle jejich frekvence je:

- v SYN2005 – celkem 45: mít vyhráno 143 (!); mít upito – 13; mít uvedeno – 13; mít vypito – 11; mít nalétáno – 9; mít odehráno – 7; mít stanoveno – 6; s 4 výskyty – mít dáno; mít dohodnuto; mít určeno; se 3 výskyty - mít nahráno; mít sečteno; mít vepsáno; s 2 výskyty – mít instalováno; mít poseto; mít přečteno; mít přihráno; mít zachováno; mít zašito; mít zažito; s 1 výskytem – mít akreditováno; mít definováno; mít dožito; mít formulováno; mít implementováno; mít indoktrinováno; mít infikováno; mít integrováno; mít odlétáno; mít omluveno; mít organizováno; mít patentováno; mít postaveno; mít pozváno; mít rafinováno; mít rezervováno; mít rozdáno; mít rozseto; mít řečeno; mít ušetřeno; mít vyšito; mít zakořeněno; mít zalito; mít zaměřeno; mít zaseto.

Z celkového počtu 18 obouvidových sloves v SYN2006PUB je 13 sloves cizího původu a jen 5 sloves původu domácího.

- v SYN2006PUB – celkem 18: mít nalétáno 43; mít garantováno 17; mít registrováno 16; mít rezervováno 11; mít instalováno 6; mít hozeno 4; mít investováno 3; mít odlétáno 3; mít patentováno 2; mít akreditováno 2; s 1 výskytem – mít definováno; mít deklarováno; mít delimitováno; mít deponováno; mít kodifikováno; mít kompenzováno; mít shromážděno; mít zprostředkováno.

14.2.5–6–7.1 Tabulka (15/IV) představuje **shrnutí** absolutních a procentuálních hodnot výskytů z hlediska aspektu tvaru PPP:

(15/IV)

Korpusy	SYN2005		SYN2006PUB		Součet obou korpusů	
	Absol. hodnoty	v %	Absol. hodnoty	v %	Absol. hodnoty	v %
Dotazy č. 2, 5, 6, 7 z tab. (3/IV)						
2. ([lemma="mít"][tag="VsNS.*"]) (dotaz všech výskytů s PPP _{-no/-to})	2310	100%	7385	100%	9695	100%

5. ([lemma="mít"][(tag="VsNS.*") & (tag=".....P")]) (tvar PPP ze slovesa dokonavého)	1988	86,06%	7132	96,57%	9120	94,07%
6. ([lemma="mít"][(tag="VsNS.*") & (tag=".....I")]) (tvar PPP ze slovesa nedokonavého)	46	1,99%	138	1,87%	184	1,90%
7. ([lemma="mít"][(tag="VsNS.*") & (tag=".....B")]) (tvar PPP ze slovesa obouvidového)	262	11,34%	115	1,56%	377	3,89%

14.2.5–6–7.2 Není nezajímavé **porovnat výsledky** tabulky (15/IV) s výskyty všech konstrukcí *mít* + PPP v ČNK z hlediska vidu ve tvaru PPP plnovýznamového slovesa. Tab. (16/IV) představuje celkový počet výskytů konstrukce s dokonavými (1a), nedokonavými (1b) a obouvidovými (1c) slovesy v korpusech SYN2005 a SYN2006PUB:

(16/IV)

Dotazy	Korpusy	SYN2005	SYN2006PUB	Součet obou korpusů
1. ([lemma="mít"][(tag="Vs.*")]) (všechny výskyty konstrukce <i>mít</i> + PPP)		3888	13570	17458
1a. ([lemma="mít"][(tag="Vs.....P")]) (tvar PPP ze slovesa dokonavého)		3296	13041	16337
1b. ([lemma="mít"][(tag="Vs.....I")]) (tvar PPP ze slovesa nedokonavého)		85	317	402
1c. ([lemma="mít"][(tag="Vs.....B")]) (tvar PPP ze slovesa obouvidového)		482	212	694

V případě dotazů 1a. –1b. – 1c pro všechny tvary PPP (všech tří rodů a obou čísel) byly vyhledány zároveň počet a frekvence lemmat (heslových tvarů, tj. infinitivů).

Lemmat sloves dokonavých je v SYN2005 celkem 525, v SYN2006PUB – 779.

Následující seznam představuje prvních 50, seřazených podle frekvence:

- v SYN2005: *namířit* – 330; *připravit* – 208; *otevřít* – 145; *zajistit* – 126; *zakázat* – 118; *povolit* – 80; *napsat* – 71; *uložit* – 60; *uzavřít* – 56; *dovolit* – 55; *zavřít* – 55; *nařídit* – 42; *zaručit* – 42; *nahnat* – 39; *zavést*; *přidělit* – 33; *obsadit* – 32; *vystarat* – 31; *postarat se* – 26; *najet* – 24; *naplánovat*; *vytvořit* – 23; *natrénovat*; *políčit* ; *zapsat* – 22; *našetřit*; *přislíbit*; *vyřadit* – 21; *slíbit*; *vyřešit* – 20; *potvrdit*; *zaplatit* – 19; *naspořit* – 18; *schovat*; *spočítat*; *ustlat* – 17; *nakročit*; *sbalit* – 16; *zadělat* – 15; *předepsat*; *přehodit*; *sjednat*; *zjistit*; *zřídít* – 14; *doložit*; *nasadit*; *rozpracovat*; *ukryt*; *vybrat*; *vyprodat* – 13.

- v SYN2006PUB: *připravit* – 1469; *otevřít* – 821; *zajistit* – 671; *vyhrát* – 495; *namířit* – 439; *uzavřít* – 335; *povolit* – 280; *zakázat* – 260; *uložit* – 208; *zaručit*; *slíbit* – 192; *stanovit* – 177; *natrénovat* – 175; *naplánovat* – 169; *zavřít* – 163; *přislíbit* – 152; *napsat* – 148; *spočítat* – 137; *najet* – 134; *potvrdit* – 120; *obsadit* – 112; *vystarat* – 111; *zpracovat* – 107; *zaplatit* – 98; *uvést* – 97; *vyhradit* – 94; *vytvořit* – 90; *pronajmout* – 89; *vytipovat* – 82; *zapsat* – 79; *zjistit* – 77 ; *zavést* – 73; *vyprodat* – 71; *nařídit*; *postarat* ; *sjednat* – 69; *vyřešit* – 67; *odehrát* – 65; *vypracovat* – 64; *políčit* – 62; *domluvit* – 59; *nasmlouvat*; *nahlásit* – 58; *určit* – 56; *dovolit* – 55; *vybrat* – 53; *schválit* – 52; *podepsat*; *splnit*; *nakročit* – 51.

Lemmat sloves nedokonavých je v SYN2005 celkem 31, v SYN2006PUB celkem 56, uvádíme jejich seznam podle zadané frekvence s atributem *lemma*.

Podtržené tvary jako v předešlé podkapitole označují, že tyto tvary považujeme za tradičně perfektivní, tvary ztučněné sledují tvary **cizího původu**, toto označení bude platit i ve všech dalších kapitolách v případech, kde je předmětem dotazů slovesný vid.

- v SYN2005: *hlásit* – 21; ***evidovat***; *řešit*; *platit* – 6; *psát* – 5; s 2 výskyty – ***certifikovat***; *jistit*; *pohánět*; *uvádět*; ***vrazit***; ***zdokumentovat***; s 1 výskytem – ***aktivovat***; ***blokovat***; ***cejchovat***; ***dimenzovat***; ***harmonizovat***; ***honorovat***; *hradit*; *chránit*; *krýt*; ***kvantifikovat***; ***odlítat***; *péci*; ***plánovat***; ***prohrát***; *školit*; *tvarovat*; *vařit*; *zavádět*; ***zadokumentovat***; ***zpakovat***.

- v SYN2006: *hlásit* – 128; *zdokumentovat* – 22; *evidovat* – 20; *vést* 1– 6; *hradit* – 15; *plánovat* – 9; *platit*; *chránit* – 8; *zadokumentovat* – 7; *psát* – 5; s 4 výskyty – *avizovat*; *blokovat*; *operovat*; *vázat*; s 3 výskyty – *honorovat*; *krýt*; *sesbírat*; *soudit*; s 2 výskyty – *balit*; *homologovat*; *kontrahovat*; *legalizovat*; *odposlouchávat*; *pohánět*; *rozpočtovat*; *rozpůjčovat*; *řešit*; *systemizovat*; *zkolaudovat*; s 1 výskytem – *aktivovat*; *diagnostikovat*; *domalovávat*; *financovat*; *fixovat*; *hodnotit*; *chtít*; *jistit*; *odkanalizovat*; *pozdravit*; *projektovat*; *sladit* (PPP sladěn); *lemovat*; *krátit*; *létat*; *minimalizovat*; *poschovávat*; *poskytovat*; *proplácet*; *signalizovat*; *úvěrovat*; *valorizovat*; *volat*; *vrazit*; *zálohovat*; *značit*.

Několik lemmat korpusy uvádějí také omylem, nejde o tvary PPP, ale o zdánlivá homonyma, popř. nesprávně rozpoznané jiné tvary – jsou to v SYN2005 např. lemmata jako *kořit* – 4; *žit* – 2; *křtít* – 1; *rýt* – 1; *vidět* – 1 a v SYN2006PUB lemmata *pít* – 1, *vít* – 1, *žit* – 1.

Lemmat sloves obouvidových je v SYN2005 celkem 76, v SYN2006PUB – 34, uvádíme jejich seznam podle frekvence s atributem *lemma*:

- v SYN2005: *vyhrát* – 143; *stanovit* – 43; *vypracovat* – 22; *uvést* – 21; *zpracovat* – 17; *zachovat* – 15; *určit* – 14; *upít* – 13; *vepsat* – 12; *vypít* – 11; *nalétat*; *definovat* – 9; s 8 výskyty – *odehrát*; *položít*; *postavit*; *rezervovat*; s 6 výskyty – *dát*; *instalovat*; *sčesat*; s 4 výskyty – *dohodnout*; *garantovat*; *integrovat*; *implementovat*; *nahrát*; *posít*; *registrovat*; *vyčesat*; s 3 výskyty – *absolvovat*; *akreditovat*; *přečíst*; *sečíst*; *ušetřit*; *zasít*; *zvolit*; s 2 výskyty – *novelizovat*; *pozvat*; *příhrát*; *vyplnit*; *zalít*; *zasít*; *zažít*; s 1 výskytem – *delegovat*; *diverzifikovat*; *dožít*; *formulovat*; *hodit*; *indoktrinovat*; *infikovat*; *legalizovat*; *lokalizovat*; *odít*; *odlétat*; *omluvit*; *organizovat*; *patentovat*; *perforovat*; *poskytnout*; *přežít*; *rafinovat*; *rozdat*; *rozsít*; *řici*; *shromáždit*; *specifikovat*; *zakořenit*; *vyjmout*; *vyložit*; *vyšít*; *vypůjčit*; *vyvěsit*; *zadržet*; *zaměřit*; *zkratovat*; *zvednout*.

- v SYN2006PUB: *nalétat* – 46; *garantovat* – 30; *rezervovat* – 27; *registrovat* – 26; *instalovat* – 18; *shromáždit* – 9; *definovat* – 6; *akreditovat* – 5; *hodit*; *investovat*; *patentovat* – 4; *zprostředkovat*; *odlétat* – 3; s 2 výskyty – *absolvovat*; *deklarovat*; *deponovat*; *kompenzovat*; *stabilizovat*; s 1 výskytem – *alokovat*; *aplikovat*; *archivovat*; *delegovat*; *delimitovat*; *integrovat*; *implementovat*; *kodifikovat*; *koncentrovat*; *koncipovat*; *plynofikovat*; *refundovat*; *transplantovat*; *saturovat*; *vinkulovat*.

14.2.5-6-7.3 Tabulka (17/IV) je srovnávací a představuje zároveň vzájemný vztah počtu výskytů s PPP ze sloves dokonavých, nedokonavých a obouvidových v n.sg., k výskytům s PPP ze sloves dokonavých, nedokonavých a obouvidových v celém korpuse SYN2005 a SYN2006PUB.

(17/IV)

Dotazy	Korpusy Hodnoty	SYN2005		SYN2006PUB		Součet korpusů	
		Absolutní hodnoty	Hodnoty v %	Absolutní hodnoty	Hodnoty v %	Absolutní hodnoty	Hodnoty v %
1.-2. Obecné							
1. ([lemma="mít"][tag="Vs.*"])		3 888	100 %	13 570	100 %	17 458	100 %
(všechny výskyty konstrukce <i>mít</i> + PPP)							
2. ([lemma="mít"][tag="VsNS.*"])		2 310	100 %	7 385	100 %	9 695	100 %
(všechny výskyty konstrukce <i>mít</i> + PPP _{-no/-to})							
"a." - PPP ze slovesa dokonavého							
1a. ([lemma="mít"][tag="Vs.....P"])		3 296	84,77 %	13 041	96,10 %	16 337	96,10 %
(mít + PPP ze slovesa dokonavého)							
2a. ([lemma="mít"][(tag="VsNS.*") & (tag=".....P")])		1 988	86,06 %	7 132	96,57 %	9 120	94,07 %
(mít + PPP _{-no/-to} ze slovesa dokonavého)							
Vztah 2a : 1a v %			60,31 %		54,69 %		55,82 %
"b." - PPP ze slovesa nedokonavého							
1b. ([lemma="mít"][tag="Vs.....I"])		85	2,19 %	317	2,34 %	402	2,30 %
(tvar PPP ze slovesa nedokonavého)							
2b. ([lemma="mít"][(tag="VsNS.*") & (tag=".....I")])		46	1,99 %	138	1,87 %	184	1,90 %
(tvar PPP _{-no/-to} ze slovesa nedokonavého)							
Vztah 2b : 1b v %			54,12 %		43,53 %		45,77 %
"c." - PPP ze slovesa obouvidového							
1c. ([lemma="mít"][tag="Vs.....B"])		482	12,40 %	212	1,56 %	694	3,97 %
(tvar PPP ze slovesa obouvidového)							
2c. ([lemma="mít"][(tag="VsNS.*") & (tag=".....B")])		262	11,34 %	115	1,56 %	377	3,89 %
(tvar PPP _{-no/-to} ze slovesa obouvidového)							
Vztah 2c : 1c v %			54,36 %		54,24 %		54,32 %

Velmi nápadná je podobnost ve všech procentuálních hodnotách a to jak u výskytů s PPP ze sloves dokonavých (např. průměrný podíl u obou korpusů je 96,10 % a 94,07 % a jejich vzájemný podíl – 55,82 %), tak ze sloves nedokonavých (průměrný podíl – 2,30 % a 1,90 % a vzájemný podíl – 45,77 %) i ze sloves obouvidových (průměrný podíl – 3,97 % a 3,89 %; vzájemný podíl – 54,32 %).

Hodnoty průměrného podílu srovnávají výskyty v jednotlivých korpusech, hodnoty vzájemného podílu ukazují v absolutních a v relativních hodnotách jaký je poměr tvarů s PPP_{-no/-to} ze sloves dokonavých ("a."), nedokonavých ("b.") obouvidových ("c.") k tvarům s PPP ze sloves dokonavých, nedokonavých a obouvidových sloves vůbec v obou sledovaných korpusech SYN2005 a SYN2006PUB.

Z toho lze soudit, že ačkoliv jsou konstrukce typu Perfekta II stabilizovanou doménou sloves dokonavých, je tento stav systematicky doplňován přibližně dvouprocentním podílem sloves nedokonavých a popř. skoro čtyřprocentním podílem sloves obouvidových (z nichž velká část v kontextu konstrukcí *mít* + PPP vystupují však jako dokonavá). Přitom tyto obě menšinové skupiny jsou relativně otevřené – skládají se také z velkého množství cizích slov, převážně původně terminologických, které jazyk obzvláště dnes absorbuje poměrně snadněji, srov. v našem případě např. slovesa *alokovat*, *delimitovat*, *diverzifikovat*, *implentovat*, *indoktrinovat*, *novelizovat*, *vinkulovat* aj., která se ve své PPP-podobě vyskytují také v konstrukcích *mít* + PPP.

14.2.8–9–10 Slovesné časy

Dotazy č. 8. ([[lemma="mít") & (tag=".....P.*")][tag="VsNS.*"]), č. 9. ([[lemma="mít") & (tag=".....R.*")][tag="VsNS.*"]) a č. 10. ([[lemma="být") & (tag=".....F.*")][word="mít"][tag="VsNS.*"]) vyhledávají výskyty z hlediska temporálního zařazení konstrukcí typu Perfekta II, např. typu *mám zaseto*, *měl jsem zaseto* a *budu mít zaseto*.

Jde o typy tzv. Mathesiova perfekta, které sám Mathesius navrhuje pojmenovat rovněž jako *perfectum praesentiae*, *perfectum praeteriti* (plusquamperfektum) a *perfectum futuri* (perfectum exactum) (viz kapitolu 22.2, resp. též Mathesius 1925: 200).

14.2.8 Výskyty v přítomnosti zaujímají celkem přibližně dvoutřetinový podíl ze všech výskytů s tvarem PPP v n.sg. V korpusu SYN2000 je to 65,97 % ze všech výskytů s PPP v n.sg., v SYN2005 je to 60,52 %. V SYN2006PUB, který vychází

jenom z publicistických zdrojů, je tento podíl o něco vyšší – 72,46 %. V součtu všech tří korpusů je pak průměrný podíl 65,94 % ze všech výskytů s PPP v n.sg. Následující výskyty (18/IV) představují výběr ze sledovaných synchronních korpusů ČNK:

(18/IV) *Ještě nemáme vyhráno.*

(SYNEK; #700945; P. Frybort 1993)

Svezeno máme, vymláceno taky.

(LITERA; #1717411; K. Michal 1994)

*Kde je Pavel? Má píchnuto, ale není k nalezení. To je příšerné,
že se to stalo právě v jeho třídě!*

(SYN2005; #211833; B. Kaufmanová 1998 – překlad)

Jestli nemá nasušeno, ať bouchne bavoráka.

(SYN2005; #917877; P. Frybort 1993)

Spousta lidí se mne ptá – bude výročí tamtoho, co máte nachystáno?

(SYN2006PUB; #1264192; Lidové noviny, č. 201/1991)

*...měl jsem na mysli setrvačnost v myšlení záporného typu: máme
zašuplíkováno, že to a to je špatné, neboť se nám to jako špatné už
vícekrát jevílo.*

(SYN2006PUB; #3300055; Lidové noviny – Liter. noviny, č. 43/1991)

14.2.9 Výskyty v préteritu mají menší podíl, který pohybuje se od téměř pětinnového až po téměř třetinový v jednotlivých korpusech: v SYN2006PUB je to 18,93 %, v SYN2000 - 25,02 %, v SYN2005 se zdroji 40 % beletrie je nejvyšší a rovná se 32,42 %. Průměrná hodnota výskytů minulých tvarů ve všech třech korpusech je 21,52 %. Následující výskyty (19/IV) představují výběr z korpusů ČNK:

(19/IV) *Neměla spakováno na léto, nemůže se z baráku hnout.*

(SYN2005; #16462559; A. Lustig 1994)

Ještě zdaleka neměli vybaleno, a už je Yossarian vyhodil.

(SYN2005; #12272011; J. Heller 1985 – překlad)

Nehrál jsem, přestože jsem měl natrénováno.

(SYN2005; #84291683; Blesk, 28. 12. 2000)

*Tenkrát mu v noci, když měl dostudováno, dělávala omelety a oba je
potom na manželské posteli spolu jedli.*

(SYN2005; #27320773; M.E. Atwood 2002 – překlad)

Jakmile měl napito, šel do Metra, kde ...

(SYNEK; #433982; I. Diviš 1994)

Pluskvamperfektum II se běžně vyskytuje v souvětích, kde tvary pluskvamperfektní konstrukce *mít* + PPP_{-no/-to} vyjadřují předminulost. Toto vyjádření předminulosti je realizováno gramaticky na rozdíl od vyjadřování předminulosti préteritem, které je v současné češtině realizováno už především cestou lexikální.

14.2.10 Nejméně výskytů je **ve futuru**, kde lze konstatovat také jistá překvapení. Publicistické zdroje představují zřejmě faktor jejich relativně vyššího výskytu – v SYN2006PUB (zcela složený z publicistických zdrojů) je podíl futur 4,02 %, v SYN2000, obsahující 60 % publicistiky je tento podíl 3,91 %, kdežto v Syn2005, kde je podíl publicistiky omezený jen na 33 %, je podíl výskytů ve futuru 2,90 %. Jak tyto hodnoty, tak i průměrná hodnota součtu všech tří korpusů – 3,60 % dosvědčuje, že futurální tvary konstrukcí typu Perfekta II s PPP_{-no/-to} nejsou až natolik vzácné a jsou tedy rovněž integrální součástí paradigmatického systému jazyka.

Následující výskyty (20/IV) představují výběr z korpusů ČNK:

(20/IV) *Prosím Vás tedy, abyste mi dal laskavě zprávu, až s ním **budete mít dojednáno**.*

(SYN2005; #39748604; K. Čapek – Korespondence II, 1993)

*... my máme takovou soutěž mezi obvody, kdo **bude mít odvoleno první**.*

(SYN2005; #86270615; Lidové noviny, 8.8.2000)

*"To věřím. **Budete mít vyprodáno na léta dopředu!**"*

(SYN2005; #6642633; M. Macourek – H. Franková 1994)

*Pokud **budu mít našetřeno** tak si tu věc raději koupím přímo.*

(SYN2006PUB; #118449307; Mladá fronta DNES, 3.7.1997)

*Pro náš konkrétní příklad to znamená, že **budeme mít naspořeno**.*

(SYN2005; #63589706; Finanční poradce, č. 2/2004)

*Poslechneme-li je, **budeme mít zaděláno** na hodně blbou náladu, až se jednou bude lámat chleba.*

(SYN2006PUB; #359815994; Reflex, č. 23/2004)

14.2.8–9–10.1 Tabulka (21/IV) představuje **shrnutí** absolutních a procentuálních hodnot výskytu dotazů (2), (8), (9) a (10) z tabulky (3/IV), týkajících se výskytu časů v konstrukcích *mít* + PPP_{-no/-to}:

(21/IV)

Korpusy	SYN2000		SYN2005		SYN2006PUB		Součet všech tří korpusů	
	Absol. hodnoty	v %	Absol. hodnoty	v %	Absol. hodnoty	v %	Absol. hodnoty	v %
Dotazy č. 2, 8, 9, 10 z tab. (3/IV)								
2. ([lemma="mít"][tag="VsNS.*"]) (všechny výskyty konstrukce <i>mít</i> + PPP)	1 587		2 310		7 385		11 282	
8. ([lemma="mít"] & (tag=".....P.*"))[tag="VsNS.*"] (<i>mít</i> _{pres} + PPP _{-no/-to})	1 047	65,97%	1 398	60,52%	5 351	72,46%	7 796	65,94%
9. ([lemma="mít"] & (tag=".....R.*"))[tag="VsNS.*"] (<i>mít</i> _{praet} + PPP _{-no/-to})	397	25,02%	749	32,42%	1 398	18,93%	2 544	21,52%
10. ([lemma="být"] & (tag=".....F.*"))[word="mít"] [tag="VsNS.*"] nebo P-filtr k 11: ([lemma="být"] & (tag=".....F.*")) (<i>mít</i> _{fut} + PPP _{-no/-to})	62	3,91%	67	2,90 %	297	4,02 %	426	3,60 %

14.2.8–9–10.2 Porovnání podílu výskytů s rozšířeným dotazem času v konstrukcích se všemi tvary PPP představuje tabulka (22/IV).

(22/IV)

Korpusy	SYN2000		SYN2005		SYN2006PUB		Součet všech tří korpusů		
	Hodnoty	Absol. hodnoty	v %	Absol. hodnoty	v %	Absol. hodnoty	v %	Absol. hodnoty	v %
Dotazy									
1. ([lemma="mít"][tag="Vs.*"]) (všechny výskyty konstrukce <i>mít</i> + PPP)	3 407			3 888			13 570	20 865	
1d. ([lemma="mít"] & [tag=".....P.*"])[tag="Vs.*"] (<i>mít_{pres}</i> + PPP)	2 298	67,45%	2 319	59,64%	9 788	72,13%	14 405	69,04%	
1e. ([lemma="mít"] & [tag=".....R.*"])[tag="Vs.*"] (<i>mít_{praet}</i> + PPP)	778	22,83%	1 256	32,30%	2 567	18,92%	4 601	22,05%	
1f. ([lemma="být"] & [tag=".....F.*"])[word="mít"] [tag="Vs.*"] (<i>mít_{fut}</i> + PPP)	117	3,43 %	106	2,73 %	523	3,85 %	746	3,57 %	

14.2.8–9–10.3 Závěrečná tabulka (23/IV) je srovnávací a shrnuje výsledky z (21/IV) a (22/IV). Shoda procentuálních frekvenčních údajů je nápadně velká, odchylky se většinou pohybují jen v několika desetínách procentech. Lze totiž předpokládat, že užití prezentních, minulých a budoucích tvarů konstrukcí typu Perfekta II (i v případě konstrukce I. typu s tvarem PPP v n.sg.) vytváří v jazyce systém, který se nápadně podobá systému užívání ostatních standardních "kanonických" časů v češtině.

(23/IV)

Korpusy	SYN2000		SYN2005		SYN2006PUB		Součet všech tří korpusů			
	Hodnoty	Absol. hodnoty	v %	Absol. hodnoty	v %	Absol. hodnoty	v %	Absol. hodnoty	v %	
Dotazy										
1.- 2. Obecné										
1. ([lemma="mít"][tag="Vs.*"])	3 407			3 888			13 570		20 865	
všechny výskyty konstrukce <i>mít</i> + PPP										
2. ([lemma="mít"][tag="VsNS.*"])	1 587			2 310			7 385		11 282	
všechny výskyty konstrukce <i>mít</i> + PPP _{-no/-to}										
Vztah 2: 1 v %			46,58%				54,42%			56,66%
"d" – tvar slovesa <i>mít</i> v přítomnosti										
1d. ([lemma="mít") & (tag=".....P.*"])[tag="Vs.*"])	2 298	67,45%		2 319	59,64%		9 788	72,13%	14 405	69,04 %
<i>mít</i> _{pres} + PPP										
2d. ([lemma="mít") & (tag=".....P.*"])[tag="VsNS.*"])	1 047	65,97%		1 398	60,52%		5 351	72,46%	7 796	65,94 %
<i>mít</i> _{pres} + PPP _{-no/-to}										
Vztah 2d : 1d v %			45,56 %				60,28 %		54,67 %	54,12 %
"e" – tvar slovesa <i>mít</i> v minulosti										
1e. ([lemma="mít") & (tag=".....R.*"])[tag="Vs.*"])	778	22,83%		1 256	32,30%		2 567	18,92%	4 601	22,05%
<i>mít</i> _{praet} + PPP										
2e. ([lemma="mít") & (tag=".....R.*"])[tag="VsNS.*"])	397	25,02%		749	32,42%		1 398	18,93%	2 544	21,52%
<i>mít</i> _{praet} + PPP _{-no/-to}										

Vztah 2e : 1e v %		51,03 %		59,63 %		54,46 %		55,29 %
"f" – tvar slovesa <i>mít</i> ve futuru								
1f. ([lemma="být") & (tag=".....F.*") [word="mít"] [tag="Vs.*"])	117	3,43 %	106	2,73 %	523	5 %	746	3,57 %
<i>mít_{fut}</i> + PPP								
2f. ([lemma="být") & (tag=".....F.*") [word="mít"] [tag="VsNS.*"])	62	3,91 %	67	2,90 %	297	4,02 %	426	3,60 %
<i>mít_{fut}</i> + PPP _{-no/-to}								
Vztah 2f : 1f v %		52,99 %		63,21 %		56,77 %		57,10 %

14.2.11 Složené konstrukce

14.2.11.1 Dotaz ([tag="V.*"] [word="mít"] [tag="VsNS.*"]) má také **obecnější ráz** a týká se spojení konstrukce *mít_{infinitiv}* + PPP_{-no/-to} s finitním slovesem v podobě slovesa *být*, kde je konstrukce *mít* + PPP subjektem, nebo slovesa modálního a také některých dalších (srov. *důležité je to mít napsáno do zítřka; musím to mít napsáno do zítřka; hodlám to mít napsáno do zítřka*). Dotaz byl iniciován původně jako cesta k získání tvarů futur pomocí pozitivního filtru [(lemma="být") & (tag=".....F.*")] jako např. *budu mít zatopeno*, viz předešlou poznámku k dotazu č. 10 a tabulku (3/IV). Při zadání stejného filtračního dotazu, tentokrát opačným negativním filtrem, byly získány výskyty konstrukcí právě se slovesy ostatními. Tvar slovesa *mít* je zde v infinitivu a celá konstrukce typu Perfekta II je abstraktnější a obecně vzato "nekonkrétní" z hlediska aktuálního času, je tam však zdůrazněn význam předem vykonaného děje, jehož výsledek platí v aktuálním čase finitního tvaru slovesa. Je zároveň součástí složitější slovesné konstrukce skládající se formálně ze tří nebo čtyř slovesných komponentů (např. *musím mít zatopeno; musel jsem mít zatopeno, budu muset mít zatopeno*) – zde jsou gramatické funkce pomocného slovesa vyjádřeny v zásadě prvním slovesném tvarem nejčastěji modálního slovesa, ale funkce temporálně-aspektové se rozdělují mezi ním a infinitivním tvarem slovesa *mít*. Následující příklady (24/IV) představují výběr podobných konstrukcí a ukazují, že se v nich konstrukce typu Perfekta II chovají jako jakýkoliv jiný slovesný tvar.

(24/IV)

- a. *Kdyby alespoň všichni zavřeli, když mají mít otevřeno, to bych pochopil, ale když to udělají jen někteří ...*
(SYN2005, #37898246; M. Palla 2001)
- b. *... pak jsem toho nechal a představoval jsem si, kam může mít namířeno mladík ve žlutém baretu a modrém plášti, který si svou gondolu řídil ...*
(SYN2005, #21755381; J. Svobodová 1999)
- c. *Chcete mít zhasnuto nebo rozsvíceno?*
(SYN2005, #42753405; P. Humphries - překlad 1997)
- d. *Například člověk musí mít zameteno před vlastním prahem.*
(SYN2000; #528398852; Lidové noviny, 1992 – lnp 9244)
- e. *Když ti začnou říkat, že ještě nemáš vyhráno, začínáš mít vyhráno.*
(SYN2005, #38684034; M. Huptych – J. Žáček 2004)
- f. *Dům sportu hodlá mít otevřeno sedm dní v týdnu.*
(SYN2000; #107311003; Mladá fronta DNES, 1999 – mf 990813)
- g. *... , protože k malování potřebuji mít uklizeno kolem sebe a hlavně v duši, ...*
(SYN2000; #106979156; Mladá fronta DNES, 1999 – mf 990730)
- h. *Mít v sestavě Roberta Reichla se prostě rovná mít zaděláno na úspěch.*
(SYN2005; #83777179; Blesk, 16.5.2000)

Někdy konstrukce typu Perfekta II mohou být nahrazeny také v rámci širší synonymie dalšími modálními konstrukcemi například s infinitivem plnovýznamového slovesa, srov. 24c/IV *Chcete mít zhasnuto nebo rozsvíceno?* a *Chcete zhasnout nebo rozsvítit?*), jindy s infinitivem jeho vidového protějšku, např. 24 b/IV *..., kam může mít namířeno mladík ve žlutém baretu ...* a *..., kam může mířit mladík ve žlutém baretu...*

14.2.11.2 Kromě modálních sloves primárních *muset, mít, moci, chtít, smět*, se v úloze gramatického slovesa v těchto složených konstrukcích vyskytuje celkem kolem 40 dalších sloves – např. **modální slovesa sekundární** *ráčit, přát si, hodlat, snažit se, toužit, potřebovat*, včetně modálních kauzativ jako *dovolit, doporučit*, slovesa fázová jako *začínám*; dále sem patří slovesa jako *představovat, předpokládat; stačit, postačit, zkoušet, vyzkoušet* nebo některá slovesa zvrtná jako *bát se* nebo *zvyknout si*; patří sem rovněž sémanticky příbuzné tvary nebo konstrukce jako *lze, je možno, vyplatí se, rovná se* aj.

14.2.11.3 Tabulka (25/IV) představuje **porovnání frekvence výskytů** těchto složených kombinací slovesa modálního nebo jiného s konstrukcemi typu Perfekta II + sloveso *mít* v podobě infinitivu. Dotazy č. 1* a č.11. jsou zadané pro konstrukce s

tvary PPP všech možností nebo v n.sg. Dotazy "a." (1*a.) a (11a.) představují výskyty složených konstrukcí s modálními a s dalšími slovesy kromě *být* ve futuru (ze zadání pomocí negativních filtrů byly eliminovány tvary složeného budoucího času).

(25/IV)

Korpusy	SYN2000		SYN2005		SYN2006PUB		Součet všech tří korpusů		
	Hodnoty	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %
Dotazy									
1*. ([tag="V.*"][word="mít"] [tag="Vs.*"])	272		258		1049		1579		
rozšířena konstrukce: Verbum _{mod aj.} + <i>mít</i> _{inf} + PPP									
1*a. N-filtr k 1*: [(lemma="být")&(tag=".....F.*")]	155		152		526		833		
eliminace tvaru slovesa <i>být</i> _{fut}									
11. ([tag="V.*"][word="mít"] [tag="VsNS.*"])	119		136		565		820		
rozšířena konstrukce: Verbum _{mod aj.} + <i>mít</i> + PPP _{-no/-to}									
11a. N-filtr k 11: [(lemma="být")&(tag=".....F.*")]	57		68		268		393		
eliminace tvaru slovesa <i>být</i> _{fut}									
Vztah 11:1*		43,75%		52,71%		53,86%		51,93%	
Vztah 11a: 1*a		36,77%		44,74%		50,95%		47,18%	

Podíl těchto konstrukcí je celkově značně omezený oproti konstrukcím se všemi tvary s PPP_{-no/-to} a se všemi tvary PPP v korpusech, viz tabulku (26/IV). Konstrukce s

PPP_{-no/-to} nepřevyšují zhruba 3,63 % v SYN2006PUB (průměrná hodnota ze všech korpusů je 3,32 %), blízká je i hodnota s různými tvary PPP – maximální hodnota 4,55 % v SYN2000 (průměrná hodnota ze všech korpusů – 3,99 %). Nicméně, však představují zvláštní typ aplikace konstrukcí typu Perfekta II v češtině, ve kterém je vidět, jak u auxiliace slovesa *mít* dále expanduje do jejich infinitivních tvarů. V rámci složené konstrukce pak konstrukce Perfekta II vystupuje jako standardní slovesný tvar.

(26/IV)

Korpusy	SYN2000		SYN2005		SYN2006PUB		Součet všech tří korpusů		
	Hodnoty	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %
Dotazy									
1*a. Složené konstrukce modálních a dalších sloves s konstrukcí typu Perfekta II s PPP bez složeného futura: ((tag="V.*")[word="mít"] [tag="Vs.*"]) a N-filtr k 1v: [(lemma="být") & (tag=".....F.*")]	155		152		526		833		
1. Všechny výskyty konstrukce <i>mít</i> + PPP: [lemma="mít"][tag="Vs.*"]	3407		3888		13570		20865		
Vztah 1*a. : 1.		4,55%		3,91%		3,88%		3,99%	
11a. Složené konstrukce modálních a dalších sloves s konstrukcí typu Perfekta II s PPP _{-no/-to} bez složeného futura: ((tag="V.*")[word="mít"] [tag="VsNS.*"]) a N-filtr: [(lemma="být") & (tag=".....F.*")]	57		68		268		393		
2. Všechny konstrukce <i>mít</i> + PPP _{-no/-to} : [lemma="mít"][tag="VsNS.*"]	1587		2310		7385		11282		
Vztah 11a. : 2.		3,59%		2,94%		3,63%		3,32%	

14.2.12 Dotaz ([tag="Vs.*"] [lemma="mít"]) s dodatečně aplikovanými filtry (automatické na kolokace slovesa *být* a pak manuálně na vyřazení některé konstrukce jako např. *přesně řečeno* apod.) představuje **případ inverze** konstrukce *mít* + PPP, který je v češtině zcela přípustný. Má značně hovorový ráz, jeho výskyt je většinou příznakový, ježto souvisí z hlediska aktuálního členění větného se zdůrazněním tématické úlohy slovesné konstrukce. Ve všech sledovaných synchronních korpusech je celkem 912 výskytů (138 v SYN2000; 123 v SYN2005 a 651 v SYN2006PUB). Tabulka (27/IV) ukazuje poměr těchto výskytů k počtu výskytů získaný zadáním základního dotazu 1.

(27/IV)

Dotazy	Korpusy	Syn 2000	Syn 2005	Syn 2006 PUB	Součet všech korpusů
1. ([lemma="mít"][tag="Vs.*"]) všechny výskyty konstrukce: <i>mít</i> + PPP		3407	3888	13570	20865
12. ([tag="Vs.*"] [lemma="mít"]) všechny výskyty konstrukce: PPP + <i>mít</i>		138	123	651	912
Poměr výskytů dotazů 1:12		24:1	31:1	21:1	23:1

14.2.13 Dotaz ([tag="VsNS*"] [lemma="mít"]), např. [*Už*] *zaseto máme* vyhledává případy s **inverzí tvaru PPP v n.sg.** před tvarem Aux dotazu č. 2. Jako u předešlého dotazu 12 byly automaticky a manuálně vytrženy pouze konstrukce typu Perfekta II. Celkový počet výskytů je 542 (54 v SYN2000; 65 v SYN2005 a 423 v SYN2006PUB). Viz také ukázky (28/IV) a tabulku (29/IV), která ukazuje poměr těchto výskytů k zastoupení výskytů č. 2 v ČNK.

(28/IV) *Namířeno měl k železničnímu mostu.*
(SYN2005; #91217950; Blesk, 28. 12. 2001)

"Svezeno máme, vymláceno taky. Nežli začne z jara orání, vyhrajem a budem už dávno zpátky."
(SYN2005; #15712960; K. Michal 1994)

"Naběháno máme, v přípravných zápasech se vyhrajeme a věřím, že v extralize to půjde, " doufá trenér.
(SYN2006PUB; #153877724; Mladá fronta DNES, 31.8.1998)

Máš už našetřeno? Našetřeno mám tolik, že i kdybych teď brala nižší plat...

(SYN2005; #108349325; Lidové noviny, 25.8.2003)

(29/IV)

Dotazy	Korpusy	Syn 2000	Syn 2005	Syn 2006 PUB	Součet všech korpusů
2. ([lemma="mít"][tag="VsNS.*"]) všechny výskyty konstrukce: <i>mít</i> + PPP _{-no/-to}		1587	2310	7385	11282
13. ([tag="VsNS*"] [lemma="mít"]) všechny výskyty konstrukce: PPP _{-no/-to} + <i>mít</i>		54	65	423	542
Poměr výskytů dotazů 13. a 2.		29:1	35:1	17:1	21:1

Mezi nejfrekventovanějšími slovesy (celkem 137), která vytvářejí se slovesem *mít* tvary typu Perfekta II s inverzí slovesných forem jsou: *otevřeno* – 91; *natrénováno* – 43; *vyhráno* – 42; *obsazeno* – 17; *vyprodáno* – 13; *zavřeno* – 11; *naplánováno* – 8; *ustláno* – 7; *slíbeno*; *připraveno*; *povoleno* – 5. Statistika samotných tvarů slovesa *mít* ukazuje výraznou převahu přítomných tvarů a to: *má* – 92; *máme* – 74; *mají* – 64; *mám* – 33; *nemá* – 31; *nemají* – 22; *nemáme* – 21; pak následují tvary *měl* – 13; *měli* – 12 atd. (Frekvence v tomto případě byla spočítána pro nejpočetnější korpus výskytů ze SYN2006PUB).

14.3 Závěry

Konstrukce Typu I *mít* + PPP_{-no/-to} představují z hlediska svého zastoupení velice důležité závěrečné stadium ve vývoji perfekta. Český model těchto konstrukcí, zvláště forma A *mám zaseto*, bývá označována za perfektum u velké části badatelů (viz 2.3.2), kteří počítají s výskytem perfektních časů v češtině. Náš výzkum ukazuje, že zastoupení všech forem Typu I (A – D) představuje dohromady víc než polovinu (56,65 %) ze všech výskytů *mít* + PPP vůbec; to je přímým důkazem, že tendence k absolutní (invariantní) podobě konstrukce se projevuje právě zde. Formy A, C a D jsou v češtině standardně zastoupeny, velmi důležitým znakem v procesu gramatikalizace je přitom pravidelné zastoupení formy A (bez standardního vyjádření

objektu u tranzitivních sloves). Forma B (s inkongruentním tvarem PPP), která představuje poslední stupeň gramatikalizačního řetězce, je i proto v češtině nejméně obvyklá. Její přítomnost, zachycená pomocí ČNK, je však důležitým signálem toho, že je tento typ uзуálně přípustný a představuje potenciální možnosti pokračování budoucích gramatikalizačních procesů (viz dále kapitulu 20).

Kapitola 15: Typ II *mít* + PPP + O_{acc} a jeho základní formy

Za druhý hlavní typ tvarů konstrukce typu Perfekta II se slovesem *mít* může být považována konstrukce s objektem v akuzativu (*mít* + PPP + O_{acc}), kde je tvar PPP v kongruenci s ním.

15.1 Základní formy Typu II (E, F, G, H)

Základní formy E-H s kongruentním tvarem participia s tvarem akuzativního objektu představuje tabulka (30/IV), příklady k jednotlivým typům – tabulka 30a/IV). Čeština jako flektivní jazyk má značně volnější slovosled, slovosledné inverze objektu jsou proto celkem běžné.

(30/IV) Typ II *mít* + PPP + Objekt_{acc}

	Forma E	Forma F	Forma G	Forma H
Konstituenty konstrukce	<i>mít</i> + PPP + Objekt	<i>mít</i> + PPP + Objekt (<i>Pron/Num</i>) Jde o přechodný typ mezi Typ I a Typ II: forma má výsledný tvar PPP- <i>no/-to</i>	<i>mít</i> + PPP _{imperf} + Objekt	<i>mít</i> + PPP _{perf.+imperf} (<i>obouvidové</i>) + Objekt

(30a/IV) Příklady k Typu II:

Forma	n.sg.
E	58. <i>Na obličejí měl napatláno moře něčeho bílýho. Proti uhrům.</i> (SYN2005; #10679025; J.D.Salinger - překlad 1979)
	59. <i>Pro koně má připraveno seno.</i> (SYN2006PUB; #347579301; Mladá fronta DNES, 27. 9. 2004)
	60. <i>Na zahradě je smutno , nemáme ještě uklizeno listí.</i> (LITERA; #3176984; MEM; L. Vaculík 1990)
	m _{anim.} Sg.
	61. <i>Měla připraven seznam toho, co je třeba udělat a zcela věcně se jej držela.</i> (SYN2005; #26981039; J. Irving – překlad 2002)
	62. <i>Dneškem máme splněn plán osazování všech našich vod, které jsou určeny pro sportovní rybolov.</i> (SYN2005; #118196002; Právo, 18.4.2004)
	63. <i>Ještě dodnes mám uschován útržek z vojenské mapy, na níž mu americký colonel vypsal propustku ...</i> (SYN2005; #26739231; M. Charoust 2002)
	f.sg.
	64. <i>Všichni dokola se smáli a čtyřicátnice v spokojených rozpacích odběhla do domku; slivovici tam měla zřejmě připravenu, protože se vrátila za malou chvílku s lahví a kališkem, do něhož nalévala a podávala jezdcům.</i> (LITERA; #1578326, M.Kundera 1991)
	65. <i>S oběma umělci máme sjednanu schůzku u jejich stolu.</i> (SYN2005; #49913404; Z.Svěrák aj., ed. 2001)
	66. <i>..., jak dopadne mediální legislativa, zda Česká televize bude mít utlumenu reklamu.</i> (SYN2005; #117443151; Pravo, 2.2.2004)
	67. <i>Jakmile jsme měli uzavřenu dohodu s firmou Škoda Auto na dodávku litých kol, výstavba se mohla rozběhnout.</i> (SYN2000; #93452435; Mladá fronta DNES, 1998 – mf 981106)
	68. <i>Ve chvílce měl vymyšlenu čertovinu.</i> (SYN2005; #33709987; I.B.Singer 1990)
	69. <i>Měla vystudovánu ornamentiku na Uprum u pana profesora Brunnera.</i> (SYN2000; #56243341; Lidové noviny – Kulturní příloha, 1993 - lnkp 9314)

	pl.
Forma E	<p>70. <i>Z oběti chtěli vytlouct, kde má ukryty peníze a cennosti, uvedla ... policejní mluvčí ...</i> (SYN2005; #98498527; Blesk, 1.10.2002)</p> <p>71. <i>V tašce měli uloženy žehličky za 13 tisíc.</i> (SYN2005; #83520363; Blesk, 5.2.2000)</p> <p>72. <i>Máme vytipovány lokality i zpracovány studie, kde by mohli parkovací domy stát.</i> (SYN2005; #101505644; Mladá fronta DNES, 6.05.2002)</p>
Forma F	<p>73. <i>Kolik hodin má nalétáno? – zeptal se Ray.</i> (SYN2005; #4111654; J. Grisham 2002 – překlad)</p> <p>74. <i>"Já vám nerozumím, Švejku." "Já to mám napsáno, pane obřlajtnant: Přijměte telefonogram. ..."</i> (SYN2005; #18804973; J. Hašek 1996)</p> <p>75. <i>Mají odehráno několik přátelských zápasů a další plánují.</i> (SYN2000; #106349283; Mladá fronta DNES, 1999 – mf 990630)</p> <p>76. <i>Damned se pondělní výhrou dostal do čela, a to má odehráno o zápas méně.</i> (SYN2006PUB; #116809260; Mladá fronta DNES, 23.5.1997)</p> <p>77. <i>Druhým je kolem čtyřicítky, dvacet roků už mají odslouženo, do civilu by mohli jít, ...</i> (SYN2000; #65549306; Reflex, 1994 – refl 9421)</p> <p>78. <i>Prezident Václav Havel z Chorvatska vzkázal, že má připraveno několik alternativ, jak reagovat ...</i> (SYN2006PUB; #223734198; Mladá fronta DNES, 11.7.2000)</p> <p>79. <i>Kvítků máme připraveno 800 000.</i> (SYN2006PUB; #296982572Právo, 15.5.2002)</p> <p>80. <i>Víme o lidech, kteří už mají připraveno 300 pozvání.</i> (SYN2000; #55782941; Lidové noviny, 1993 – lnd 93241)</p> <p>81. <i>Mám zvyk mít rozečteno osm devět knih.</i> (SYN2006; #328072327; Týden, č. 34/2003)</p> <p>82. <i>To mám zafixováno ještě z dětství, že když jdu Starou cestou do Branika ...</i> (SYN2006PUB; #255368424; Mladá fronta DNES, 9.06.2001)</p>
	<p>83. <i>"Ne zcela dobře plní vzdělávací cíle ten, kdo má hodnocenu polovinu třídy nedostatečnou, nebo ten, kdo pracuje jen systémem výklad – zkoušení ..."</i> (SYN2006; #10373092; Lidové noviny, č. 12/1997)</p>

<p>Forma G</p>	<p>84. <i>Z ní vyplývá, že označení původu slovy Pils a Pilsner máme chráněno, vysvětlil tiskový mluvčí Prazdroje Jaroslav Pomp, ...</i> (SYN2005; #91712435; Hospodářské noviny, 9.3.2001)</p> <p>85. <i>Všechny dveře a poklopy máme jištěny proti vstupu nepovolaných osob s signalizačními systémy.</i> (SYN2005; #85353645; Hospodářské noviny, 22.9.2000)</p> <p>86. <i>...tělo má kryto tuhými bodlinami, žíví se převážně mravenci a termity</i> (SYN2005; #76808955; D. Kvasničková aj., Poznáváme život 1994)</p> <p>87. <i>Rezervace míst na levé straně náměstí patří těm, kteří mají placeno celé pololetí a přijíždějí k nám pravidelně.</i> (SYN2006PUB; #202369992; Právo, 5.5.1999)</p>
<p>Forma H</p>	<p>88. <i>Této nabídky mohou využít klienti, kteří mají aktivován jakýkoliv datový program, upozornil mluvčí Eurotelu Jan Kučmáš.</i> (SYN2005; #99491640; Hospodářské noviny, 3.7.2002)</p> <p>89. <i>Na fakultě máme akreditováno bakalářské a i inženýrské studium, ...</i> (SYN2006PUB; #165963596; Právo, 2.12.1998)</p> <p>90. <i>My máme registrováno dvacet tisíc hráčů, ...</i> (SYN2006PUB; #52257709; Mladá fronta DNES, 9.2.1995)</p>

Kapitola 16: Schéma dotazů do ČNK pro Typ II

16.1 Schéma dotazů

Tabulka (31/IV) představuje pracovní strukturní vzorce, které byly sestaveny k vyhledávání dokladů k druhému základnímu typu konstrukcí, tj. Typu II. Všechny dotazy kromě obecného dotazu č. 1 ([lemma="mít"][tag="Vs.*"]) jsou zadány pro vyhledávání výskytů konstrukce slovesa "mít + PPP + substantivum ve funkci akuzativního objektu" z hlediska jeho pozice. Ostatní případy, např. formy F, kde je objekt zastoupen číslovkou nebo zájmenem, lze najít v konkordancích obecného dotazu 1. Vyhledány jsou čtyři různé pozice substantivního akuzativního objektu:

- v postpozici vůči konstrukci typu Perfekta II (dotaz č. 2; nejrozšířenější typ, např. *Mám nakoupeny dárky k vánocům.*).
- v antepozici vůči této konstrukci (dotaz č. 10; obzvláště moc zastoupen v češtině, např. *Dárky mám nakoupeny.*)
- jako uvedený bod první, ale s pozičním intervalem do dvou pozic (z nichž

jedna je adjektivum) po konstrukci *mít* + PPP (dotaz č.18; např. *Mám nakoupeny všechny vánoční dárky.*)

- uvnitř této konstrukce – tj. mezi pomocným slovesem *mít* a tvarem PPP (dotaz č. 26; např. *K vánocům mám dárky nakoupeny.*)

Zatímco první tři dotazy respektují linearitu (tj. spojitost) konstrukce *mít* + PPP, poslední typ, tj. dotaz 26 se liší ode všech předcházejících; je zadán pro případy s intervaly uvnitř tvaru slovesné konstrukce typu Perfekta II, kde je umístěn především akuzativním objekt.

Uvedené dotazy č. 2, 10, 18, 26 (označené v tabulce 31/IV tučně) představují v zásadě soubor hlavních dotazů, na jejichž základě byly generovány další dotazy ke zjištění frekvence konkrétních gramatických údajů. Na každý hlavní dotaz bylo aplikováno testování 7 generovaných dotazů, zkoumajících vid (perfektivum, imperfektivum a biaspektovost, tj. obouvidovost), čas (přezens, préteritum, futurum) a vytváření složitějších konstrukcí jako např. modální spojení.

Poslední dotaz č. 34 ([tag="Vs.*"][lemma="mít"]) představuje případ inverzního slovosledu v obou komponentech konstrukce typu Perfekta II (např. *Nakoupeny mám všechny dárky; Dárky nakoupeny mám*).

(31/IV)

Dotazy v ČNK	Korpusy	SYN2000	SYN2005	SYN2006PUB	Součet výskytů všech korpusů
1. ([lemma="mít"][tag="Vs.*"]) např. všechny možné konstrukce <i>mít</i> + PPP		3407	3888	13570	20865
2. ([lemma="mít"][tag="Vs.*"][tag="N...4.*"]) např. <i>Tereza prala prádlo a vedle vany měla položenou knížku.</i> (SYN2005; #12330385; M. Kundera 1985)		186	310	1015	1511
3. ([lemma="mít"][(tag="Vs.*") & (tag=".....P")][tag="N...4.*"]) např. <i>Máme připraven projekt parkovišť, ...</i> (SYN2006PUB; #10118856; Lidové noviny, č. 305/1992)		-	256	989	1245
4. ([lemma="mít"] [(tag="Vs.*") & (tag=".....I")][tag="N...4.*"]) např. <i>Zatím tam máme plánován týden a pokud by ...</i> (SYN2006PUB; #267818987; Právo, 18.7.2001)		-	6	17	23

5. ([lemma="mít"][(tag="Vs.*") & (tag=".....B")] [tag="N...4.*"])	-	46	9	55
např. <i>Jak by to vypadalo, vždyť máme deklarovanu svobodu slova.</i> (SYN2006PUB; #1585954; Lidové noviny, č. 264/1991)				
6. ([lemma="mít") & (tag=".....P.*")][tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"])	129	203	762	1094
např. <i>Máme zachycenu vodu v rezervoáru v horách, vysoko nad českobudějovickou kotlinou</i> (SYN2000; #96152837; Právo, 1998 = pr980618)				
7. ([lemma="mít") & (tag=".....R.*")][tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"])	40	78	168	286
např. <i>Novákovi měli zakoupen zájezd do Dominikánské republiky.</i> (SYN2006PUB; #160725400; Právo, 16.2.1998)				
8. ([lemma="být") & (tag="=".....F.*")][word="mít"] [tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"])	8	6	30	44
např. <i>Reklamní inzerenti ... čekají, ..., zda Česká televize bude mít utlumenou reklamu.</i> (SYN2005; #117443150; Právo, 20.2.2004)				
9. ([tag="V.*"] [word="mít"] [tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"])	16	26	71	113
např. <i>Účastníci ... do uzávěrky soutěže nesmějí mít vydánu knížku poezie.</i> (SYN2006PUB; #47248792; Lidové noviny, č. 6/1995)				
10. ([tag="N...4.*"] [lemma="mít"] [tag="Vs.*"])	162	258	711	1131
např. <i>"Já zase husu měla připravenou, " pokračovala hajná, ...</i> (SYN2005; #6426755; F. Háj 1990)				
11. P-filtr k (10): ([tag="Vs.*") & (tag=".....P")])	-	227	672	899
např. <i>Ruce měl položeny na klávesách a usmíval se do fotoaparátu ...</i> (SYN2005; #13495594; E. L. Doctorow 1989 – překlad)				
12. P-filtr k (10): ([tag="Vs.*") & (tag=".....I")])	-	7	29	36
např. <i>Všechny dveře a poklopy máme jištěny proti vstupu nepovolaných osob signalizačními systémy.</i> (SYN2005; #85353644; Hospodářské noviny, 22.9.2000)				
13. P-filtr k (10): ([tag="Vs.*") & (tag=".....B")])	-	23	6	29
např. <i>Plochy má rezervovány od 14. června do 9. července.</i> (SYN2005; #113205787; Blesk, 17.3.2004)				

14. P-filtr k 10: ([[lemma="mít"] & (tag=".....P.*")]) např. <i>Kamery máme umístěny na strategicky důležitých místech a po budově máme rozmístěny i imitace kamer ...</i> (SYN2005; #68754638; Technik, č. 2/2003)	129	93	342	564
15. P-filtr k 10: ([[lemma="mít"] & (tag=".....R.*")]) např. <i>Přední kopyta měl sepjata a zvedal je k nebi.</i> (SYN2005; #21811028; V. Třešňák 1999)	24	106	64	194
16. ([[tag="N...4.*"] [[lemma="být"] & (tag=".....F.*")][word="mít"] [tag="Vs.*"]]) např. ... <i>jakou grimasu bude mít vepsánu v tváři ve chvíli ...</i> (SYN2005; #12371129; M. Kundera 1985)	1	4	6	11
17. ([[tag="N...4.*"] [tag="V.*"] [word="mít"] [tag="Vs.*"]]) N-filtr: [[lemma="být"] & (tag=".....F.*")] např. ... <i>ještě další stovku musí mít připravenu ten, kdo bude chtít parkovat na místním luxusním centrálním parkovišti.</i> (SYN2005; #85725513; Lidové noviny, 2.2.2000)	1	6	22	29
18. ([[lemma="mít"] [tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"] [tag="N...4.*"]]) např. <i>Velká většina z nich má nastudován jen italský repertoár a trochu Mozarta.</i> (SYN2006PUB; #55151867; Mladá fronta DNES, 25.9.1998)	231	383	1044	1553
19. P-filtr k (18): ([[tag="Vs.*"] & (tag=".....P")]) např. <i>Máte nasmlouvány praktické lékaře na služby LSPP? Nemáme.</i> (SYN2005; #324243454; Právo, 16.5.2003)	-	285	1006	1291
20. P-filtr k (18): ([[tag="Vs.*"] & (tag=".....I")]) např. <i>Klient ale nemá řešení občanskou odpovědnost, z čehož by mohl vzejít problém.</i> (SYN2005; #63360571; Finanční poradce, č. 1/2003)	-	6	20	26
21. P-filtr k (18): ([[tag="Vs.*"] & (tag=".....B")]) např. <i>Vláda má stanoveny ekonomické cíle, které však nejsou závazné; každých šest měsíců pak ...</i> (SYN2005; #62652488; Bankovníctví, č. 4/2001)	-	41	18	59

<p>22. P-filtr k (18): ([[lemma="mít") & (tag=".....P.*")]]) např. ... a nyní má rozepsánu filmovou ságu, která bude zahrnovat životy žen ve třech generacích. (SYN2005; #88821726; Právo, 27.12.2000)</p>	144	237	791	1172
<p>23. P-filtr k (18): ([[lemma="mít") & (tag=".....R.*")]]) např. Muž měl oblečenu hnědou silonovou bundu, zelený svetr a tmavé kalhoty. (SYN2005; #90532605; Blesk, 27.2.2001)</p>	28	95	142	265
<p>24. ([[lemma="být") & (tag=".....F.*")][word="mít"]][tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"]][tag="N...4.*"]]) např. Klub českých turistů v Lounech bude mít umístěnu svojí [sic!] informační tabuli vedle areálu autobusového nádraží. (SYN2006PUB; #147494537; Mladá fronta DNES, 24.4.1998)</p>	4	7	22	33
<p>25. ([tag="V.*"]][word="mít"]][tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"] [tag="N...4.*"]]) a N-filtr: [(lemma="být")& (tag=".....F.*")]) např. Naopak - pracovník může mít nashromážděnu určitou moudrost, což nejsou jen zkušenosti jak co udělat, ale i životní zralost. (SYN2005; #88451219; Právo, 17.8.2000)</p>	11	16	27	54
<p>26. ([[lemma="mít"]][[] {0,1} [tag="N...4.*"]][tag="Vs.*"]]) a N-filtr: [tag="R.*"]]) např. Měla cigaretu nasazenu v dlouhé špičce a oklepávala popel tak dokonale ... (SYN2006PUB; #34765104; K. Poláček - Lidové noviny, č. 306/1994)</p>	325	342	1103	1770
<p>27. P-filtr k 26: ([[tag="Vs.*") & (tag=".....P")]]) např. Předpokládám, že máte takové informace uloženy v archivu. (SYN2005; #5341258; J. Polák 2003)</p>	-	301	874	1175
<p>28. P-filtr k 26: ([[tag="Vs.*") & (tag=".....I")]]) např. Akademická půda má svojí svobodu hájenu vně i uvnitř. (SYN2006PUB; #30958863; Lidové noviny, č. 171/1994)</p>	-	17	51	68

29. P-filtr k 26: ((tag="Vs.*") & (tag=".....B")) např. <i>Kdo přijede a nebude mít lístky rezervovány, nemá šanci je získat.</i> (SYN2006; #317895335; Mladá fronta DNES, 11.7.2003)	-	31	22	53
30. P-filtr k 26: [(lemma="mít") & (tag=".....P.*")] např. <i>Doufám, že už máte trávníky posečeny.</i> (SYN2005; #30332508; K. Čapek – vydáno 1983)	180	195	670	1045
31. P-filtr k 26: [(lemma="mít") & (tag=".....R.*")] např. <i>V jednom z koutů haly měl svůj pult rozložen masér Harry Martínek, který je mezi basketbalovými maséry pojmem ...</i> (SYN2006PUB; #112954830; Mladá fronta DNES, 11.2.1997)	45	101	200	346
32. (([lemma="být") & (tag=".....F.*") [word="mít"][]{0,1}[tag="N...4.*"]) [tag="Vs.*"] a N-filtr: [tag="R.*"] např. <i>Nejpevněji bude mít svou měnu ukotvenu Maďarsko, Slovinsko, Chile a Polsko.</i> (SYN2006PUB; #133283718; Hospodářské noviny, 30.3.1998)	7	2	44	53
33. ([tag="V.*"][word="mít"] []{0,1} [tag="N...4.*"] [tag="Vs.*"] a N-filtr: [tag="R.*"] a N-filtr: [(lemma="být") & (tag=".....F.*")] např. <i>Podle nového patentového zákona, ... musí každý autor vynálezu, který chce mít svůj nápad patentován, zaplatit.</i> (SYN2006PUB; #20706755; Lidové noviny, č. 166/1993)	20	19	68	107
34. ([tag="Vs.*"][lemma="mít"] []{0,1} [tag="N...4.*"] a manuální třídění např. <i>Vybrány má čtyři tituly, ale ještě se pro žádný nerozhodl.</i> (SYN2000; #114738576; 1997- proste97)	7	5	34	46

16.2 Analýza korpusových dotazů a frekvenčních údajů s komentářem

16.2.1. I zde, stejně jako při analýze konstrukcí prvního typu, **východím bodem** pro srovnání frekvence je obecný dotaz ([lemma="mít"][tag="Vs.*"], který obsahuje

všechny celkem 20 865 výskytů konstrukce *mít* + PPP ze všech tří korpusů (cca 500 mln. textových slov).

16.2.2 Dotaz ([lemma="mít"][tag="Vs.*"][tag="N...4.*"]) představuje první běžný model struktury konstrukce *mít* + PPP + Objekt v akuzativu, např. *má otevřeno okno*. V jednotlivých korpusech představuje následně:

- v SYN2000 – 5,46 % ze všech výskytů (srov. dotaz č. 1)
- v SYN2005 – 7,97 %
- v SYN2006PUB – 7,48 %
- v součtu všech tří korpusů – 7,24

Z uvedených údajů tohoto základního dotazu Typu II je vidět, že výskyty základního dotazu č. 2 jsou celkově značně nižší v porovnání s výskyty základních dotazů analogického primárního vzoru Typu I (srov. dotaz č. 2, dále také 3. a 4. z tabulky 3/IV). Tabulka (32/IV) představuje tyto srovnatelné údaje z obou Typů I a II a vychází ze všech tří synchronních korpusů SYN22000, SYN2005 a SYN2006PUB.

Tabulka (32/IV)

Charakteristika a podoba dotazů		SYN2000	SYN2005	SYN2006PUB	Součet všech korpusů
Obecný dotaz č.1	([lemma="mít"][tag="Vs.*"]) např. konstrukce <i>mít</i> + PPP různých typů (obecně)	3407	3888	13570	20865
	(100 %)*				
Typ I	č.2 ([lemma="mít"][tag="VsNS.*"]) např. konstrukce <i>mít</i> + PPP _{-no/-to} : <i>Máme zaseto.</i> (Mathesius 1925) ale také: <i>Pole / to / něco už máme zaseto.</i> (kolokv.) (srov. také č. 2a (Typ II))	1587 46,58%	2310 59,41%	7385 54,42%	11282 56,66% (!)
	č.3 ([lemma="mít"][tag="VsNS.*"][tag="Z.*"]) např. <i>Proč nemáte rozsvíceno?</i> (SYNEK; #245962; K. Čapek 1982)	491 14,41%	964 24,79%	2493 18,37%	3948 18,92%
	č.4 ([tag="Z.*"][lemma="mít"][tag="VsNS.*"][tag="Z.*"]) např. <i>Máte vybráno?</i> (SYN2005; #103917778; =Reflex, č.36/2002)	87 2,55%	142 3,65%	566 4,17%	795 3,33%

T y p II	č.2	([lemma="mít"][tag="Vs.*"][tag="N...4.*"]) např. <i>Tereza prala prádlo a vedle vany měla položenu knížku.</i> (SYN2005; #12330385; M. Kundera 1985)	186 5,46%	310 7,97%	1015 7,48%	1511 7,24%
	č.2a	([lemma="mít"][tag="VsNS.*"][tag="N.NS4.*"]) např. <i>V uklizeném domě měli připraveno občerstvení na svatbu a on tam vnikl celý špinavý.</i> (SYN2006PUB; #196081702; Mladá fronta DNES, 9.11.1999)	12 0,35%	28 0,72%	43 0,32%	83 0,38%
Součet uvedených základních (zastíněných) v tabulce dotazů z korpusů SYN2000, SYN2005 a SYN2006PUB			1773 52,04%	2620 67,39%	8400 61,90%	12793 61,31%

Vysvětlivky:

- * Takto označený údaj je podle automatizované statistiky ČNK.
- Ostatní údaje jsou tříděné (třídění: vynechávání duplicit, čistě formálně homonymních nebo dalších nepatřičných konkordancí).
- Údaje a dotazy označené tučně a na stínovaném pozadí představují základní dotazy a jsou započteny do konečné statistiky.
- Údaje na bílém pozadí jsou součástí uvedených základních údajů.

V rámci probíraného Typu II ze základního dotazu č. 2 (v tabulce 31/IV) jsou derivovány následující dotazy 3 až 8.

Další sériové dotazy č. 10, 18, 26 (označené v tabulce 31/IV tučně, viz resp. 16.2.10, 16.2.18 a 16.2.26) představují pak vlastně derivované struktury dotazu č. 2.

16.2.2.1 Vztah tvarů v z hlediska rodu a čísla: výskyty v n.sg. vs. výskyty ostatní

Výše uvedená tabulka (32/IV) nabízí rovněž údaje k hodnocení tohoto vztahu na rovině základního dotazu č. 2. Pro jejich porovnání (viz následující tabulku 33/IV) jsme museli provést ještě negativní filtrování u B., které představuje výskyty Typu II, čímž byly výsledky s tvarem PPP a O_{acc} v n.sg. vynechány z konečné statistiky. Tím jsme dosáhli rozdělení výsledků z hlediska rodů a čísla – hodnoty A. ukazují stav výskytů pouze s příznakově-signifikantním tvarem PPP_{-no/-to} a hodnoty B. – všechny ostatní možnosti tvaru PPP, tj. v m_{anim}/m_{unanim}/f. v sg./pl., a v n.pl.

Poměr výskytů s PPP_{-no/-to} : k výskytům s PPP všech ostatních rodů a čísel (tj.

A : B) je v rozmezí 7,60 - 9,12 : 1, za průměr lze považovat vztah 8 : 1. To potvrzuje svým způsobem ještě jednou evidentně dominující postavení výskytů s tvarem PPP_{-no/-to} jako projevující se tendence směřující k tvaru absolutnímu.

(33/IV)

Typy a dotazy		Korpusy	SYN2000	SYN2005	SYN2006PUB	Součet všech korpusů
A.	([lemma="mít"] [tag="VsNS.*"]) např. konstrukce <i>mít</i> + PPP _{-no/-to} : <i>Máme zaseto.</i> (Mathesius 1925) ale také: <i>Pole / to / něco už máme zaseto.</i> (kolokv.)		1587 (46,58%)*	2310 (59,41%)	7385 (54,42%)	11282 (56,66%) (!)
Typ I č. 2						
B.	([lemma="mít"] [tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"]) např. konstrukce <i>mít</i> + PPP + O _{acc} <i>Tereza prala prádlo a vedle vany měla položenou knížku.</i> (SYN2005; #12330385; M. Kundera 1985) a N-filtr: ([lemma="mít"] [tag="VsNS.*"] [tag="N.NS4.*"])		174 (5,10%)	282 (7,25%)	972 (7,16%)	1428 (6,84%)
Typ II č.2						
Vztah A : B			9,12 : 1	8,19 : 1	7,60 : 1	7,90 : 1

* Všechny hodnoty v závorkách ukazují na procentní podíl těchto výskytů ze všech výskytů v korpusech (viz dotaz č. 1 v předešlé tabulce 32/IV), poměr A : B však rovněž potvrzují.

16.2.3–4–5 Tato série dotazů sleduje **problematiku slovesného vidu tvaru PPP**.

Dotaz je aplikován jen na korpusech SYN2005 a SYN2006PUB.

16.2.3 Převážná část výskytů je s tvarem PPP **ze sloves dokonavých** – dotaz č. 3

([lemma="mít"] [(tag="Vs.*") & (tag=".....P")][tag="N...4.*"]), viz ukázky (34/IV). V korpusu SYN2005 je to 82,58 % ze všech výskytů s objektem (dotaz č. 2), v SYN2006PUB je to dokonce 97,44 %, v součtu obou korpusů – 93,96 %.

(34/IV)

"Máme napojeny domy na plyn tak z jedné třetiny," uvedl starosta.
(SYN2006PUB; #230132359; Mladá fronta DNES, 6.12.2000)

Pročpak máte otevřenu skříň? Pankrác se tam převléká.
(SYN2005; #30912256; L. Blatný 2003)

Z jeho díla máme přeloženu knihu vzpomínek ...
(SYN2006PUB; #11463004; Lidové noviny – Literární noviny, č.20/1992)

V celé stodole měl rozloženu plachtu jak hrom a na ní leželo čtvrt metru zrní, ...
(SYN2006PUB; #12237552; Lidové noviny – Literární noviny, č. 46/1992)

Počet lemmat dokonavých sloves je 103 v SYN2005 a 199 v SYN2005 PUB.
Protože jde o hlavní základní dotaz tohoto typu, uvádíme je všechny, seřazené podle frekvence jejich výskytů:

- SYN2005:
zajistit – 34; *připravit* – 30; *uzavřít* – 21;
povolit – 8; *zavést* – 7; *otevřít*; *zakázat*; *uložit* – 6; *nasmlouvat* – 5; *sjednat*; *zapsat* – 4;
nachystat; *přiřevnit*; *přislíbit*; *zabudovat*; *zasáhnout*; *zřídit* – 3.

Nejnižší frekvence díky velkému počtu lemmat nabízejí zajímavou stratifikaci ohledně použití prefixů ve zkoumané konstrukci typu Perfekta II.

Frekvence s 2 výskyty:

slíbit – (synchronně) bez prefixu
najet; *naplánovat*; *nasadit*;
posadit; *potvrdit*;
provést;
přehodit;
přidělit; *přichystat*;
rozjednat;
schovat;
ukrýt; *umístit*; *usnadnit*;
vestavět;
vyřešit; *vyslovit*; *vytipovat*; *vytvořit*;
zaplatit

Frekvence s 1 výskytem:

půjčit – (synchronně) bez prefixu
doložit; *domluvit*;
nakoupit; *namontovat*; *napatlat*; *napsat*; *narušit*; *naskládat*; *navrhnout*;
objednat; *obrátit*; *obsadit*; *obvázat*;
odpojit;
omezit; *opásat*; *označit*;
podepsat; *podchytit*;
pojistit; *popsat*; *poznámenat*;
pročíst; *prodloužit*; *propůjčit*;
přetáhnout;
předepsat; *předjednat*; *předplatit*;
přihlásit;
rozdělit; *rozečíst*; *rozpracovat*;
sbalit; *sestavit*; *schválit*; *splnit*;
ukončit; *ulomit*; *umožnit*; *useknout*; *uschovat*; *ustavit*; *utlumit*;
vplést;

vyčlenit; vydláždít; vyhradit; vyjednat; vyměřit; vymyslet; vyrazit; vyřídit; vytetovat; vyznačit;
zabezpečit; zadat; zapnout; zaručit; zařadit; zaznamenat;
zmapovat; změnit; ztížit

• SYN2006PUB: připravit – 177; zajistit – 159; uzavřít – 73;
zaručit – 24; přislíbit; slíbit; uložit – 21;
stanovit; zpracovat – 19; podepsat – 18; povolit – 15; zastavit – 13;
potvrdit; sjednat – 10; vyčlenit – 9;
domluvit; napláňovat; vypracovat; vytvořit – 8;
určit; vyhradit – 7;
nasmlouvat; podat; rozpracovat; schválit; uvést; vyřešit; zakázat; zaplatit – 6;
nachystat; umístit; omezit; nastavit; vytipovat; zabezpečit; pronajmout; zabudovat – 5;
narušit; obstavit; otevřít; přidělit; rozdělit; udělit; přeložit – 4;
nahlásit; nasadit; obsadit; poškodit; propůjčit; vybavit; založit; zavést – 3;

Frekvence s 2 výskyty:

doložit; dovolit;
nainstalovat; najet; napsat; nařídit; natrénovat; navázat;
objednat;
odchytat; odpojit; odpracovat;
ohlásit; ohrozit; označit;
pozastavit; prostřelit; předepsat; přichystat;
rozehrát;
sestavit; schovat; smluvit; snížit; spočítat;
umožnit; uskladnit; usnadnit;
vybudovat; vyhlédnout; vymyslet; vyřídit; vystavit; vytetovat;
zablokovat; zaevidovat; zachovat; zakotvit; zakoupit; zamluvit; zanést; zapsat; zasít; zavřít;
zjistit; zmapovat; znemožnit

Frekvence s 1 výskytem:

dát; koupit – neprefigované
dohodnout; dokončit; doplatit; dořešit;
nahnat; nahromadit; nakontaktovat; nakontrahovat; nakoupit; nalistovat;
namontovat; naplnit; napojit; narazit; naspořit; nastříkat; navrhnout;
obléci; obnovit;
odehrát; odložit;
ovázat; ověřit;
podepřít; podchytit;
pohmoždit; pojistit; pokrýt; políčit; položit; poranit; pořídít;
prodloužit; prorazit; prostudovat; provést;
přečíst; přehradit;
přibalit; přikázat; připevnit; připsat; přiřknout; přišpendlit; přiznat;
rozbít; rozdělat; rozjednat; rozjet; rozšířit; roztáhnout; roztrousit;
sbalit; sepsat; sklidit; složit; splnit; svázat;
uhradit; upravit; uschovat; uspořit; ustavit; uvolnit; uzákonit;
vepsat; vestavět;
vyčerpat; vydat; vydělat; vymezit; vypálit; vypořádat; vyslovit; vystříhnout;
vytisknout; vyznačit;

*zadělat; zajistit; zachytit; zakódovat; zapovědět; zapůjčit; zaregistrovat;
zařídít; zasáhnout; zastoupit; zavěsit; zaznamenat; zažít;
zhotovit; zkompletovat; zničit; zprivatizovat; zrušit; ztrojit; zvolit; zvýraznit*

16.2.4 Podíl tvaru PPP ze sloves nedokonavých – dotaz č. 4 ([lemma="mít"] [(tag="Vs.*") & (tag=".....I")] [tag="N...4.*"]) je 1,93 % v SYN2005 a 1,67 % v SYN2006PUB, v součtu obou korpusů – 2,73 % ze všech výskytů s objektem (viz následující příklady (35/IV):

(35/IV) "*Ne zcela dobře plní vzdělávací cíle ten, kdo má hodnocenu polovinu třídy nedostatečnou, nebo ten, kdo pracuje jen systémem výklad – zkoušení ...*"
(SYN2005; #103730921, Lidové noviny, č. 12/1997)

Zatím tam máme plánován týden a pokud by ...
(SYN2006PUB; #267818987; Právo, 18.7.2001)

... – i když na druhé straně existují např. i takové případy, které mají řešení problematiku tlumení radiových signálů v PPF.
(SYN2005; #60963307; Stavitel č. 11/2003)

"Pro letošní rok máme rozpočtováno 400 tisíc korun. Vyčerpala se polovička," podotkl místostarosta ...
(SYN2006PUB; #317552277; Mladá fronta DNES, 3.7.2003)

Počet lemmat v SYN2005 je pouze 5. Uvedeny jsou podle frekvence svého výskytu: s 2 výskyty – *hlásit*; s 1 výskytem *certifikovat*; *dimenzovat*; *řešit*; *zdokumentovat*.

V SYN2006PUB jich je 11: s 3 výskyty – *hradit*; *zdokumentovat*; s 2 výskyty – *hlásit*; *plánovat*; s 1 výskytem – *evidovat*; *financovat*; *hodnotit*; *chtít*; *odkanalizovat*; *rozpočtovat*; *sesbírat*.

I zde, jako v oddíle 9.2.4, který zkoumá výskyty Typu I, a pak ve všech dotazech, týkajících se vidu k Typu II, se u problematiky automatického značkování objevuje otázka rozdílného hodnocení vidu u některých sloves ze skupiny nedokonavých nebo obouvidových sloves. Podtržené tvary označují slovesa, která jsou obecně chápána za nedokonavá, zatímco tvary nepodtržené naopak označují slovesa, která lze interpretovat běžně jako dokonavá.

16.2.5 Podíl tvarů PPP z obouvidových sloves – dotaz č. 5 – ([lemma="mít"] [(tag="Vs.*") & (tag=".....B")] [tag="N...4.*"]), viz příklady (36/IV), představuje v korpusu SYN2005 14,84 % ze všech výskytů s objektem, v SYN2006PUB – pouze 0,89 %, součtová společná hodnota se rovná 4,15 %.

(36/IV) *Jak by to vypadalo, vždyť máme deklarovánu svobodu slova.*
(SYN2006PUB; #1585954; Lidové noviny, č. 264/1991)

Máte definovánu hranici počtu obyvatel, kdy se vyplatí postavit hypermarket?

(SYN2005; #104965179; Týden, č. 41/2002)

Obyčejně jsem měl rezervován pokoj ve známém, prvotřídním hotelu.
(SYN2005; #33851952; I.B. Singer 1990 – překlad)

Svou roli sehrála i skutečnost, že podnik v minulých letech neměl stanovenou jasnou koncepci rozvoje, což bylo zapříčiněno i tím, že ...

(SYN2006PUB; #58817138; Hospodářské noviny, roč. 1996 = hnh6:6009)

Jak by to vypadalo, vždyť máme deklarovánu svobodu slova.

(SYN2006PUB; #1585954; Lidové noviny, č. 264/1991)

Frekvenční seznam obouvidových lemmat v SYN2005 obsahuje celkem 17 sloves: *stanovit* – 12; *zpracovat* – 7; *zachovat* – 5; *vepsat* – 3; *definovat*; *garantovat*; *integrovat*; *položít*; *určit*; *vypracovat* – 2; s 1 výskytem jsou *nalétat*; *rafinovat*; *rezervovat*; *rozsít*; *pozvat*; *přečíst*; *uvést*. V SYN2006PUB je celkem 7 lemmat: *nalétat* – 3; s 1 výskytem – *definovat*; *deklarovat*; *investovat*; *koncentrovat*; *registrovat*; *rezervovat*.

Podtržená lemmata označují slovesa běžně interpretována jako dokonavá (viz výše uvedenou poznámku u sloves nedokonavých a 9.2.4). V případě jednotky *nalétat* jde vlastně o dvě různě derivovaná slovesa (1. *létat-nalétat*, perf. prefixací, 2. *nalétnout-nalétat*, impf. sufixací). V našem případě jde samozřejmě o perfektvum.

16.2.3-4-5.1 Shrnutí výsledků

Tabulka (37/IV) shrnuje hodnoty už uvedených výskytů k základní podobě Typu II a porovnává je s recipročními výskyty ohledně slovesného vidu tvaru PPP bez objektu (Typu I), srov. také tabulky (15/IV), (16/IV) a (17/IV):

(37/IV)

Korpusy	SYN2005		SYN2006PUB		Součet obou korpusů		
	Hodnoty	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %
Dotazy č. 2, 3, 4, 5 z tab. (31/IV) a reciproční dotazy z tab. (6-7-8/IV)							
2. a. ([lemma="mít"][tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP + O _{acc})	310			1015		1511	
b. ([lemma="mít"][tag="VsNS.*"]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP _{-no/-to})	2310			7385		9695	
c. ([lemma="mít"][tag="Vs.*"]) (konstrukce všech výskytů <i>mít</i> + PPP)	3888			13570		17458	
3.a. ([lemma="mít"][(tag="Vs.*") & (tag=".....P")][tag="N...4.*"]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP + O _{acc} s dokonavým tvarem PPP)	256	82,58%	989	97,44%	1245	93,96%	
b. ([lemma="mít"][(tag="VsNS.*") & (tag=".....P")]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP _{-no/-to} s dokonavým tvarem PPP)	1988	86,06%	7132	96,57%	9120	94,07%	
c.([lemma="mít"][tag="Vs.....P"]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP s dokonavým tvarem PPP)	3296	84,77%	13041	96,10%	16337	93,58%	
4.a. ([lemma="mít"] [(tag="Vs.*") & (tag=".....I")][tag="N...4.*"]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP + O _{acc} s nedokonavým tvarem PPP)	6	1,93%	17	1,67%	23	2,73%	
b. ([lemma="mít"][(tag="VsNS.*") & (tag=".....I")]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP _{-no/-to} s nedokonavým tvarem PPP)	46	1,99%	138	1,87%	184	1,90%	
c.([lemma="mít"][tag="Vs.....I"]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP s nedokonavým tvarem PPP)	85	2,19%	317	2,43%	402	2,30%	

5. a. ([lemma="mít"][(tag="Vs.*") & (tag=".....B")][tag="N...4.*"]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP + O _{acc} s obouvidovým tvarem PPP)	46	14,84%	9	0,89%	55	4,15%
b. ([lemma="mít"][(tag="VsNS.*") & (tag=".....B")]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP _{-no/-to} s obouvidovým tvarem PPP)	262	11,34%	115	1,56%	377	3,89%
c.([lemma="mít"][(tag="Vs.....B")]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP s obouvidovým tvarem PPP)	482	12,40%	212	1,56%	694	3,97%

Procentuální údaje v tabulce (37/IV) ukazují značně konstantní parametry, především mezi třemi typy konstrukcí (a, b, c) v rámci jednotlivých korpusů, většinou je ten rozdíl dokonce pouhého 0,5 – 1 procenta. To je obzvláště zřejmé u výskytů v rámci korpusů publicistiky SYN2006PUB.

Průřezově jsou rozdíly mezi korpusy SYN2005 a SYN2006PUB jen u výskytu s PPP ze sloves nedokonavých (4a; 4b; 4c). Od 10 % do 15 % více výskytů s PPP ze sloves dokonavých je v SYN2006PUB v porovnání se SYN2005 (3a; 3b; 3c), podobná je relace mezi oběma korpusy i u sloves obouvidových, ale obráceně – od 10 do 15 % více výskytů s PPP je ze sloves obouvidových v SYN2005 v porovnání se SYN2006PUB (5a; 5b; 5c). Blízké a konstantní hodnoty výskytů s PPP ze sloves nedokonavých od 1,67 % do 2,43 % potvrzují myšlenku, že tyto konstrukce i přes svůj nižší výskyt nejsou jakousi výjimkou a představují určitý podtyp konstrukcí typu Perfekta II, naznačující prostor pro jeho potenciální expanzi.

16.2.6–7–8

Dotazy ([lemma="mít") & (tag=".....P.*")][tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"]), ([lemma="mít") & (tag=".....R.*")][tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"]) a ([lemma="být") & (tag=".....F.*")][word="mít"] [tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"]) vyhledávají výskyty typu Perfekta II v **prézentu**, v **préteritu** a ve **futuru** – viz resp. následující příklady (38/IV), (39/IV) a (40/IV).

16.2.6 **Prézentní tvary** představují 69,35 % ze všech výskytů s objektem v korpusu SYN2000, 65,48 % v SYN2005 a 75,07 % v SYN2006PUB neboli průměrně 72,40 % ve výsledcích součtu všech tří korpusů.

(38/IV) *Pro všechny případy mám připraven plán a doufám, že jej nebudu muset vytáhnout ze zásuvky svého stolu.*
(SYN2006PUB; #93617064; Hospodářské noviny, 24.1.1997)

V Praze mám rozečtenu knihu o české šlechtě a tam žasnu nad její přísnou výchovou.
(SYN2005; #39822323; M. Vaculíková 1999)

S Polskem máme uzavřenu dohodu o bezplatné akutní péči včetně poskytnutí léků a materiálů.
(SYN2006PUB; Právo, 3.6. 2000)

Máme zachycenu vodu v rezervoáru v horách, vysoko nad českobudějovickou kotlinou ...
(SYN2000; #96152837; Právo, 1998 = pr980618)

Máme zdokumentovány případy, kdy vlk se chodil dívat 10 let na jednu salaš a nic se nestalo.
(SYN2006PUB; #221264003; Mladá fronta DNES, 9.5.2000)

16.2.7 Podíl výskytů v **préteritu** je postupně 21,50 % v SYN2000, 25,16 % v SYN2005, 16,55 % v SYN2006PUB nebo 18,92 % v součtu všech tří korpusů.

(39/IV) *Tehdy jsem už měl přečtenu knihu profesora Forela o sexu a myslím, jsem nahlédl i do Kraft-Ebinga.*
(SYN2005; #3378911; I.B. Singer 1990 – překlad)

Jindřiška měla přehozenu nohu přes nohu a její jemné koleno se krásně rýsovalo pod lesklým černým hedvábím.
(SYN2005; #34015248; J. Čep 1991)

Lidovci však měli připraven protitah a počítali s odvoláním Nečase.
(SYN2006PUB; #73333004; Mladá fronta DNES, 1996)

V celé stodole měl roztaženu plachtu jak hrom a na ní leželo čtvrt metru zrn, ještě horkého.
(SYN2006PUB; #12237552; Lidové noviny - Literární noviny, č. 46/1992)

Dříve jsme měli uzavřenu smlouvu o spolupráci s okresní knihovnou.
(SYN2005; #101603868; Mladá fronta DNES, 20.6.2002)

16.2.8 Podíl výskytů ve **futuru** je nejnižší – 4,30 % v SYN2000, 1,93 % v SYN2005, 0,29 % v SYN2006 PUB nebo průměrně 2,91 % ve výsledcích součtu všech tří korpusů. Poslední případ představuje tzv. futurum podmínkové.

(40/IV) *Očekává se však, že turisté, navštěvující jakékoliv svatyně budou vhodně oblečení (tj. budou mít pokryty ruce, nohy a hlavu).*

(SYN2000; #6923418; 1997 - vsdb0197)

Běžci hlavní kategorie budou mít připravenu trat' dlouhou asi 4 kilometry.

(SYN2000; #114382904; PUB; Prostějovský týden, 1997)

V každém případě však bude mít zachovánu pravomoc revidovat regulované ceny a způsob jejich výpočtů.

"Kdo nebude mít zaplacenou pokutu, tomu jízdenku neprodáme," uvedl Karel Pecina ...

(SYN20065PUB; #22252984; Mladá fronta DNES, 9.6.2000)

[usnesení z Bělehradu] ... Rumunsko [O_{acc}] nemůže uznat, nebude-li mít vyřízenu věc Besarábie, ...

(SYN2005; #52820380; Z. Sládek 2000)

16.2.6–7–8.1 Tabulka (41/IV) představuje **shrnutí** absolutních a relativních hodnot frekvenčních údajů, uvádějící jak jsou zastoupeny v korpusech ČNK jednotlivé časy ve výskytech konstrukce *mít* + PPP + O_{acc}

Tab.(41/IV)

Korpusy	SYN2000		SYN2005		SYN2006PUB		Součet všech tří korpusů	
	Hodnoty	Absol. hodnoty	v %	Absol. hodnoty	v %	Absol. hodnoty	Absol. hodnoty	v %
Dotazy:								
2. ([lemma="mít"])[tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"] (konstrukce <i>mít</i> + PPP + O _{acc})	186			310			1015	
6. ([lemma="mít"] & (tag=".....P.*"))[tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"] (konstrukce <i>mít</i> + PPP + O _{acc} v prezentu)	129	69,35%	203	65,48%	762	75,07%	1094	72,40%

7. ([[lemma="mít"] & (tag=".....R.*")][tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"] (konstrukce <i>mít</i> + PPP + O _{acc} v préteritu)	40	21,50%	78	25,16%	168	16,55%	286	18,92%
8. ([[lemma="být"] & (tag="=".....F.*")][word="mít"] [tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"] (konstrukce <i>mít</i> + PPP + O _{acc} ve futuru)	8	4,30%	6	1,93%	30	0,29%	44	2,91%

16.2.9 Dotaz ([tag="V.*"][word="mít"][tag="Vs.*"][tag="N...4.*"]) vyhledává výskyty, kde je konstrukce *mít* + PPP součástí dalších **slovesných konstrukcí**, většinou se slovesy **modálními, fázovými**, se slovesem *být* aj., viz příklady (42/IV):

(42/IV) *Na to, aby člověk uměl zastavit a sesednout, to už **chce mít najeto pár kilometrů.***

(SYN2005; #100521635; Lidové noviny, 29.7. 2002)

..., *ale pokud bychom se rozhodli pro odvolání trenéra, **musíme mít přípravu náhradu**, řekl Košťál.*

(SYN2005; #102136320; Mladá fronta DNES, 25.11.2002)

... ***musíme mít přípravu omluvu a jednoduché vysvětlení**, že neznáme řeč.*

(SYN2005; #67880323; D. Meca – P. Vlach 1988)

*Účastníci nesmějí letos přesáhnout věk 22 let (v tomto věku Orten tragicky zahynul) a do uzávěrky soutěže **nesmějí mít vydánu knížku poezie.***

(SYN2006PUB; #47248792; Lidové noviny, č. 6/1995)

*Již **jsme mohli mít sklizenu spoustu hektarů**, ale když od vás pořád nikdo nezavolal, nechali jsme kombajny ve dvoře ...*

(SYN2006PUB; #178357574; Lidové noviny, č. 167/1999)

Podíl těchto konstrukcí ze všech konstrukcí tohoto typu s objektem v akuzativu v SYN2000 ukazuje tabulka (43/IV):

(43/IV)

Korpusy	SYN2000		SYN2005		SYN2006PUB		Součet všech tří korpusů		
	Hodnoty	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %
Dotazy									
2. ([lemma="mít"][tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP + O _{acc})	186		310		1015		1511		
9. ([tag="V.*"][word="mít"][tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"]) (konstrukce V _{mod} + <i>mít</i> + PPP + O _{acc})	16	8,60%	26	8,39%	71	6,99%	113	7,48%	

16.2.10 Model předlohy: objekt před *mít* + PPP

Dotaz č. 10 ([tag="N...4.*"][lemma="mít"][tag="Vs.*"]) představuje druhou předlohu obecného dotazu pro derivaci následujících dotazů 11–17, kde tvar akuzativního objektu předchází konstrukci *mít* + PPP, např. *pole máme zaseto*.

16.2.11–12–13 Následující dotazy představují pozitivní filtry k dotazu č. 10. a vyhledávají výskyty z hlediska vidu u tvarů PP:

č. 11. ([tag="Vs.*"] & (tag=".....P")) pro slovesa dokonavá

č. 12. ([tag="Vs.*"] & (tag=".....I")) pro slovesa nedokonavá

č. 13. ([tag="Vs.*"] & (tag=".....B")) pro slovesa označována jako obouvidová

Parametry vidu mohly být zadány jen v korpusech SYN2005 a SYN2006PUB.

16.2.11 Podíl **dokonavých sloves** u dotazu č. 11 – ukázky (44/IV) – je nejvyšší v publicistickém SYN2006PUB - 94,51 %, ale obecně vysoký je také i ve vyváženém SYN2005 - 87,98. Lemmat dokonavých sloves je celkem 185, nejfrekventovanějších dvacet je: *připravit* 122; *zjistit* 35; *otevřít* 33; *naplánovat* 29; *zavřít* 18; *vyhradit* 15; *postarat (se)* 14; *uzavřít*; *namířit* 13; *slíbit* 12; *zaručit*; *povolit* 10; *obsadit*; *přislíbit*; *zakázat* 9; *rozdělit* 8; *potvrdit*; *uvést*; *přichystat*; *uložit* 7.

(44/IV) *Odjezd máme naplánován na další den ráno.*

(SYN2005; #47242204; Lide a země roč. 1999)

Upleteme tolik řad, kolik ok na patu máme nahozeno.

(SYN2005; #81232055; S. Bodeová aj., Kurs pletení – překlad 2002)

I Japonsko jsem měl rozjednáno, když odcházel Bielik, Kabyl, Řehák...

(SYN2000; #118485883; Lidové noviny, 1993 – Infi 9338)

Tvář měl skloněnu, bylo vidět jen tu bílou přilbici; vypadalo ...

(SYN2006PUB; #8293196; K. Čapek 1985)

16.2.12 U dotazu č. 12 lze spatřit i o něco vyšší výskyt tvarů PPP ze sloves **nedokonavých** - 4,08 % v SYN2006PUB (doposud se u předešlých typů konstrukcí tyto hodnoty pohybovaly kolem dvou procent). Lemmata těchto nedokonavých sloves (podtržené označují tradičně chápaná nedokonavá, neoznačená – tradičně chápaná jako dokonavá, viz o tom také 16.2.4), seřazených podle frekvence, jsou:

• v SYN2005 celkem 7: cejchovat; evidovat; hlásit; jistit; kvantifikovat; školit; vrazit – všechna s jedním výskytem, v SYN2006PUB je jich celkem 11: plánovat – 3; s 2 výskyty – hlásit; hradit; chránit; krýt; rozpočtovat; vést; zdokumentovat; a 1 výskytem – evidovat; řešit; zkolaudovat, srov. ukázky (45/IV).

(45/IV) *Všechny dveře a poklopy máme jištěny proti vstupu nepovolaných osob signalizačními systémy.*

(SYN2005; #85353644; Hospodářské noviny, 22.9.2000)

..., navíc veškeré rejstříky máme vedeny s pomocí výpočetní techniky, která ...

(SYN2006PUB; #265733079; Právo, 19.3.2001)

Pokud, ... v bance účet veden máte, vyjde porřízení šeku ...

(SYN2006PUB; #267632166; Právo, 7.7.2001)

16.2.13 U **obouvidových sloves** – dotaz č. 13, ukázky (46/IV) – jsou hodnoty značně odlišné, pouze 6 výskytů nebo-li 0,84 % ze všech výskytů tohoto typu (dotazu č. 10) v SYN2006PUB proti 23 výskytů čili 8,91 % v SYN2005 jsou jisté překvapení, když se vezme v úvahu, že jde o slovesa ve velké části cizího původu, viz ukázky (97). Seznam lemmat obouvidových sloves tvaru PPP v SYN2005 obsahuje celkem 14 sloves – sčesat – 5; vyčesat – 3; položít – 2; rezervovat – 2; zalít – 2; s 1 výskytem – hodit; infikovat; perforovat; postavit; vepsat; vyhrát; vyvěsit; zasít; zvednout, v SYN2006PUB jsou to slovesa rezervovat – 3; garantovat – 2; s 1 výskytem jsou definovat; deponovat; nalétat; registrovat (Slovesa jsou seřazena podle frekvence svého výskytu v obou korpusech).

(46/IV) *Plochy má rezervovány od 14. června do 9. července.*
(SYN2005; #113205787; Blesk, 17. 3. 2004)

Tyto peníze máme deponovány a vydělávají vysoké úroky.
(SYN2006PUB; Právo, 21. 11. 2000)

16.2.11-12-13.1 Následující tabulka (47/IV) představuje v **souhrnu** výše uvedené hodnoty výskytů a podílů slovesného vidu v dotazech 11–12–13.

(47/IV)

Korpusy	SYN2005		SYN2006PUB		Součet korpusů	
	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %
Dotazy						
10. ([tag="N...4.*"][lemma="mít"][tag="Vs.*"]) (konstrukce O _{acc} + mít + PPP)	258		711		1131	
11. P-filtr k (10): ([(tag="Vs.*") & (tag=".....P")]) (konstrukce O _{acc} + mít + PPP s dokonavým tvarem PPP)	227	87,98%	672	94,51%	899	92,77%
12. P-filtr k (10): ([(tag="Vs.*") & (tag=".....I")]) (konstrukce O _{acc} + mít + PPP s nedokonavým tvarem PPP)	7	2,71%	29	4,08%	36	3,71%
13. P-filtr k (10): ([(tag="Vs.*") & (tag=".....B")]) (konstrukce O _{acc} + mít + PPP s obouvidovým tvarem PPP)	23	8,91%	6	0,84	29	2,99%

16.2.14–15–16 Následující dotazy slouží k vyhledávání výskytů z hlediska časů – č. 14. ([lemma="mít") & (tag=".....P.*")]) pro výskyty v přítomnosti a č. 15. ([lemma="mít") & (tag=".....R.*")]) pro výskyty v minulém čase představují pozitivní filtry k typovému dotazu č. 10 ([tag="N...4.*"][lemma="mít"][tag="Vs.*"]). Dotaz na výskyty ve futuru č.16. ([tag="N...4.*"][lemma="být") & (tag=".....F.*")][word="mít"][tag="Vs.*"]) je komponován samostatně.

16.2.14 Podíl výskytů v přítomnosti u dotazu č. 14 je v různých korpusech u tohoto typu konstrukce různý, viz příklady (48/IV). Zatímco v SYN2000 je to 79,63 %, v

SYN2005 je to už méně než poloviční –36,05 % a v SYN2006PUB – 48,10 %.
Průměrná hodnota výskytů ze všech tří korpusů je 49,87 %.

(48/IV) *Projekt máme naplánován do roku 2006.*
(SYN2006PUB; #253973296; Mladá fronta DNES, 12. 5. 2001)

Jaké novinky máte připraveny pro rok 1997?
(SYN2000; #27167862; POP; Všudybyl č.1/1997)

Odpověď mám připravenou: Protože některých hříchů nedokážu litovat.
(SYN2005; #38328879; L. Vaculík 2002)

Historický nábytek máme uložen v plechové hale v areálu zámku na Benešovsku," uvedl ředitel ...
(SYN2006PUB; #21710888; Lidové noviny, č. 221/1993)

Konkrétní jména máme vytipována, ovšem zatím je neuvedu.
(SYN2006PUB; #35303658; Lidové noviny, č. 29/1994)

16.2.15 Výskyty v préteritu – dotaz č. 15 a ukázky (49/IV) – představují 14,81 % v SYN2000, 41,08 % v SYN2005 a jen 9 % v SYN2006PUB. Tento nápadný rozdíl v SYN2005 lze přičíst větší vyváženosti tohoto korpusu především z hlediska zastoupení beletrie. V některých případech tyto údaje zahrnují také tvary kondicionálu. V součtu všech korpusů je podíl konstrukce v minulém času celkem 17,15 %.

(49IV) *... v Dalmatii vládl do roku 480 s císařským titulem Julius Nepos a Pannonii měli obsazenu Ostrogóti, jen formálně poslušní východořímského císaře.*
(SYN2005; #52962783; J. Češka 2000)

"Já zase husu měla připravenou," pokračovala hajná ...
(SYN2005; #6426755; F. Háj 1990)

Chatu měl pronajatu od Klubu českých turistů.
(SYN2006PUB; #98597134; Hospodářské noviny, 15.7.1997)

Peníze měla schovány ve skříni, kde má uloženo šatstvo.
(SYN2005; #98113977; Blesk, 20.4.2002)

Tvař měl skloněnu, bylo vidět jen tu bílou přilbici; ...
(SYN2005; #8293196; K. Čapek 1985)

16.2.16 Výskytů ve futuru (dotaz č.16) je zase, jako i u předešlých zkoumaných sérií konstrukcí, nejméně. Jejich podíl v SYN2000 je 0,62 %, v SYN2006PUB - 0,84

% a v SYN2005 – 1,55 %. Průměrná hodnota v součtu všech korpusů je 0,97 %, viz také příklady (50/IV).

(50/IV) ... *jakou grimasu bude mít vepsánu v tváři ...*
(SYN2005; #12371129; M. Kundera 1985)

... *a co podnikne ministerstvo po termínu 23.2. proti těm, kdo systém nebudou mít zaveden.*
(SYN2005; #64479582; Odpady č. 2/2002)

16.2.14–15–16.1 Tab. (51/IV) představuje **shrnutí** absolutních a procentuálních hodnot výskytů frekvence slovesných časů u typu dotazu č. 10:

(51/IV)

Korpusy	SYN2000		SYN2005		SYN2006PUB		Součet všech tří korpusů	
	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %
Dotazy:								
10. ([tag="N...4.*"] [lemma="mít"] [tag="Vs.*"]) (konstrukce O _{acc} + mít + PPP)	162		258		711		1131	
14. P-filtr k 10: ([(lemma="mít") & (tag=".....P.*")]) (konstrukce O _{acc} + mít + PPP v přítomnosti)	129	79,63%	93	36,05%	342	48,10%	564	49,87%
15. P-filtr k 10: ([(lemma="mít") & (tag=".....R.*")]) (konstrukce O _{acc} + mít + PPP v minulosti)	24	14,81%	106	41,08%	64	9,00%	194	17,15%
16. ([tag="N...4.*"] [lemma="být"] & (tag=".....F.*") [word="mít"] [tag="Vs.*"]) (konstrukce O _{acc} + mít + PPP ve budoucnosti)	1	0,62%	4	1,55%	6	0,84%	11	0,97%

16.2.17 Dotaz č. 17 – ([tag="N...4.*"] [tag="V.*"] [word="mít"] [tag="Vs.*"]), viz příklady (52/IV), stejně jako i předešlý podobně zaměřený dotaz č. 9 vyhledává výskyty, kde je konstrukce *mít* + PPP součástí dalších slovesných konstrukcí, většinou se slovesy **modálními, fázovými a některými dalšími slovesy**.

(52/IV) *Komise nemůže pominout převládající náladu jak mezi členskými státy,*

tak mezi kandidáty a svá rozhodnutí musí mít předjednána.

(SYN2006PUB; #330559507; Hospodářské noviny, 12.2.2004)

..., ještě další stovku musí mít připravenu ten, kdo bude chtít parkovat na místním centrálním parkovišti ...

(SYN2005; #85725513; Lidové noviny, 2.2.2000)

"Otevřené účetnictví chceme mít zveřejněno i na našich internetových stránkách," uvedl.

(SYN2006PUB; #269367067; Mladá fronta DNES, 8.2.2000)

Výskyty a podíl těchto konstrukcí se slovesem *mít* ve tvaru infinitivu představuje tab. (53/IV). Ve funkci modálního slovesa jsou nejčastěji slovesa *muset* a *mít*.

(53/IV)

Korpusy	SYN2000		SYN2005		SYN2006PUB		Součet všech tří korpusů		
	Hodnoty	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %
Dotazy									
10. ([tag="N...4.*"] [lemma="mít"][tag="Vs.*"]) (konstrukce O _{acc} + mít + PPP)	162		258		711		1131		
17. ([tag="N...4.*"][tag="V.*"] [word="mít"] [tag="Vs.*"]) N-filtr: [(lemma="být")&(tag=".....F.*")] (konstrukce O _{acc} +V _{mod} + mít + PPP)	1	0,61%	6	2,33%	22	3,09%	29	2,56%	

16.2.18 Dotaz č. 18 ([lemma="mít"][tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"] [tag="N...4.*"]) představuje poměrně volnou **rozšířenou variantu** prvního základního dotazu typu konstrukcí *mít* + PPP + objekt v akuzativu s možností **fakultativního vloženého intervalu** v rozsahu jedné pozici a obligátně jedno adjektivum mezi konstrukcí typu Perfekta II a objektem, např. [Už] *mám přečtenu tu novou učebnici.*

16.2.19–20–21 Je to další série tří dotazů vyhledávající **výskyty z hlediska vidu** tvaru PPP k dotazu č. 18 pomocí zadání pozitivních filtrů:

č. 19. ([tag="Vs.*"] & (tag=".....P")) pro slovesa dokonavá,

č. 20 ([tag="Vs.*") & (tag=".....I")]) pro slovesa nedokonavá a

č. 21 ([tag="Vs.*") & (tag=".....B")]) pro slovesa obouvidová.

16.2.19 U dotazu č. 19 tvary PPP **ze sloves dokonavých** představují celkem 74,41 % ze všech výskytů k tomuto typu dotazu v SYN2005, dokonce až 96,36 % v SYN2006PUB (nejvyšší výskyt perfektiv ze všech typu konstrukcí). Celkový průměr dokonavých sloves je 90,47 %. Srov. také ukázky (54/IV):

(54/IV) *V podstatě mám naformulovány všechny podstatné kroky nutné k tomu, aby justice splnila dva základní požadavky, které ...*
(SYN2005; #110266421; Právo, 23.5.2003)

Jaroslav Skřičil se domnívá, že nejméně 30 policistů z Olomouce nemá dořešenu bytovou otázku, při nábořech do policejních řad se samozřejmě byt nabídnout nemůže.
(SYN2006PUB; #31825307; Lidové noviny, č. 203/1994)

Na klopě měl přišpendleny tři hedvábné řády různých barev.
(SYN2005; #18021525, J. Barnes – překlad 1996)

Na rozdíl od Plastiků neměl vytvořeno široké zázemí v publiku, které by tuto hudbu přijímalo ...
(SYN2005; #44971539, I. M. Jirous 1997)

Lemmata prvních 20 nejfrekventovanějších dokonavých sloves (z celkového počtu 116 lemmat) v korpusu 2005 jsou: *připravit* – 42; *zajistit* – 27; *uzavřít* – 12; *přidělit* – 10; *vytvořit* – 10; *zaručit* – 7; *nasadit*; *zavést* – 6; *otevřít* – 5; *naplánovat*; *přehodit*; *vybudovat*; *zakázat*; *zřídit* – 4; *nastavit*; *rozpracovat*; *sjednat*; *uložit*; *vyčlenit*; *vyhradit* – 3; a v korpusu SYN2006PUB (z celkového počtu 202 lemmat) jsou: *připravit* – 171; *zajistit* – 87; *otevřít* – 75; *uzavřít* – 60; *stanovit* – 33; *povolit* – 25; *zakázat* – 23; *zpracovat* – 18; *zadělat* – 17; *naplánovat*; *políčit*; *zažádat*; *sjednat* – 14; *uložit*; *zaručit* – 13; *nařídít* – 12; *namířit* – 11; *uvést* – 10; *pronajmout*; *vyhradit*; *zavést* – 9.

16.2.20 Podíl výskytu, kde je tvar PPP **ze sloves nedokonavých** – dotaz č. 20, viz ukázky (55/IV) – se pohybuje ve shodném rozmezí pod hranicí dvou procent, tj.

1,56 % v SYN2005, 1,92 % v SYN2006PUB, tedy v průměru – celkově 1,82 % ze všech výskytů k tomuto dotazu.

(55/IV) *Mají řešenu automatickou dopravu třísek z pracovního prostoru vibračními nebo článkovými dopravníky ...*
(SYN2006PUB; #132443270, Hospodářské noviny, 27.1.1998)

Pokud ten nemá vedenu starou stavbu za zrušenou, t. vyškrtnutou, nelze považovat novou stavbu za novostavbu ...

(SYN2006PUB; #135338909; Hospodářské noviny, 30.9.1998)

"Této nabídky mohou využít klienti, kteří mají aktivován jakýkoliv datový program," upozornil mluvčí Eurotelu Jan Kučmáš.

(SYN2005; #99491640; Hospodářské noviny, 3.7.2002)

Počet lemmat nedokonavých sloves je u tohoto dotazu značně omezený – jen 3 v Syn 2005 a 11 v SYN2006PUB. Jsou to, seřazené podle jejich frekvence: *hlásit* 10; *řešit* 4; *vést* 3; s 1 výskytem - *aktivovat*; *avizovat*; *diagnostikovat*; *hradit*; *chránit*; *platit*; *pohánět*; *soudit*.

16.2.21 Podíl sloves **obouvidových** v konstrukcích tohoto typu - dotaz č. 21. viz ukázky (56/IV) je 10,70 % v korpusu SYN2005, ale jen 1,72 % v publicistickém korpusu SYN2006PUB, v průměru je to 4,13 % pro oba korpusy.

(56/IV) *Co je vaším cílem pro letošní rok? Máme stanoveny další cíle a musíme pokračovat v započaté práci.*

(SYN2005; #63011760; Bankovníctví, č. 6/2002)

Karvinská fakulta má akreditovány tři studijní obory.

(SYN2006PUB #207603935; Právo, 1.12.1999)

ČR nemá definovány své národní zájmy. Za těchto okolností nemůže důkladně definovat svou vyjednávací pozici ...

(SYN2006PUB; #141650178; Lidové noviny, č. 265/1998)

Galerie tvrdí, že jde o název, na který má registrovanu obchodní známku.

(SYN2006PUB; #247600776; Lidové noviny, 8.10.2001)

Lemmat je celkem v obou korpusech 21: *stanovit* – 11; *garantovat*; *registrovat* – 5; *rezervovat*; *určit*; *uvést*; *zpracovat*; *definovat* – 4; *zachovat* – 3; *absolvovat*; *akreditovat*; *vypracovat* – 2; s po 1 výskytem - *dát*; *diverzifikovat*; *hodit*; *sečíst*; *transplantovat*; *ušetřit*; *vepsat*; *vyjmout*; *vyšít*. (Podtržená lemmata označují obouvidovost, neoznačená lemmata – dokonavost, viz také 11.2.5).

16.2.19–20–21.1 Shrnutí

Všechny statistické údaje ohledně vidu ve výskytech tohoto typu: konstrukce k otázce č. 18, tj. *mít* + PPP + O_{acc} s intervalem do celkem tří slovních tvarů mezi tvarem PPP a objektem, které jsou ve shodě, shrnuje následující tabulka (57/IV).

Podíly tvarů PPP z hlediska vidu se v zásadě podobají podílům u předešlých dotazů (srov. např. tabulku 47/IV). Tento typ, jako rozšířená varianta hlavního dotazu pro konstrukce s objektem (dotaz č. 2) je z hlediska kvantitativního zastoupen podobně jako typ předešlý (srov. dále celkové srovnávací tabulky na konci této kapitoly).

(57/IV)

Korpusy	SYN2005		SYN2006PUB		Součet obou korpusů		
	Hodnoty	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %
Dotazy							
18. ([lemma="mít"] [tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"] [tag="N...4.*"]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP + ... + A _{acc} + O _{acc})		383		1044		1427	
19. P-filtr k 18: ([(tag="Vs.*") & (tag=".....P")]) (pozitivní filtr pro konstrukce s dokonavým tvarem PPP)		285	74,41%	1006	96,36%	1291	90,47%
20. P-filtr k 18: ([(tag="Vs.*") & (tag=".....I")]) (pozitivní filtr pro konstrukce s nedokonavým tvarem PPP)		6	1,56%	20	1,92%	26	1,82%
21. P-filtr k 18: ([(tag="Vs.*") & (tag=".....B")]) (pozitivní filtr pro konstrukce s tvarem PPP z obouvidového slovesa)		41	10,70%	18	1,72%	59	4,13%

16.2.22–23–24 Dotazy č. 22, 23 a 24 představují další soubor dotazů vyhledávajících **temporální zařazení výskytů s objektem a s intervalem mezi ním** a konstrukcí *mít* + PPP:

č. 22. ([lemma="mít") & (tag=".....P.*")]) pro výskyty v přítomném času a

č. 23. ([lemma="mít") & (tag=".....R.*")]) pro výskyty v minulém času jsou

zadané pomocí pozitivního filtru k základnímu dotazu:

č. 18. ([lemma="mít"] [tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"] [tag="N...4.*"]).

Dotaz pro výskyty v budoucím času:

č. 24. ([lemma="být"] & (tag=".....F.*")) [word="mít"] [tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"] [tag="N...4.*"] je zadán samostatně.

16.2.22 Přibližně dvoutřetinová konstanta **výskytů v přítomnosti** – pro dotaz č. 22 viz ukázky (58/IV) – která se vyskytovala u předešlých typů konstrukcí, je tu opět téměř zachována – v SYN2000 je to 62,34 % ze všech výskytů tohoto typu, v SYN2005 – 61,88 %, v SYN2006PUB – 75,77 %. Průměrná hodnota ze součtu všech tří korpusů je přítomných tvarů je 75,47 %.

(58/IV) *Máme odhlasovány vyšší koncesionářské poplatky.*
(SYN2005; #120286078; Týden, č. 23/2004)

V současné době máme rozpracovány investiční projekty za 1,5 miliardy dolarů.

(SYN2005; #87828071; Právo, 11.1.2000)

Mají vyvinutu tukovou ploutvičku.

(SYN2000; #27389895; POP; Akvarium 1998)

... zájemci o zaměstnanecký poměr musí mít absolvování základní vojenskou službu mohou být ale i nevojáci), musí prokázat pohybové předpoklady a základní baletní ...

(SYN2006PUB; #266735026; Právo, 12.5.2001)

Máme zaregistrovány dva golfové kluby.

(SYN2005; #5308907; J. Polák 2003)

16.2.23 Podíl **výskytů v minulosti** – viz ukázky (59/IV) – představuje v SYN2000 12,12 % ze všech výskytů tohoto typu, v SYN2005 – 24,80 % a v SYN2006PUB – 13,60 %. Celkem ve všech třech korpusech je těchto výskytů 17,06 %.

(59/IV) *...a na hlavě měla nasazenu strašlivě nepatřičnou buřinku.*
(SYN2005; #12340398; M. Kundera 1985)

Jméno toho muže jsem dobře znal, již jsem měl prostudovánu jeho poslední knihu ...

(SYN2005; #37383562; J. Štětina 2000)

Bylo škoda, že tak propadl alkoholismu, byl výborný botanik, měl prozkoumáno celé Humpolecko, psal a snad i vydal nějakou brožuru, ale pít si nedovedl odepřít ...

(SYN2005; #41076420; J. Zábranová 1994)

Podle seznamu, v němž měl sepsány všechny noční bary, diskotéky a další

zábavní podniky, chodil od lokálu k lokálu ...

(SYN2005; #2455681; H.G. Kousalík – překlad 1999)

16.2.24 I u tohoto typu u dotazu č. 24 je nejméně **výskytů ve futuro** – viz příklady (60/IV). V SYN2000 – je to 1,73 %, v SYN2005 – 1,83 %, v SYN2006PUB – 2,11 %. V součtu všech tří korpusů je průměrné zastoupení budoucího času 2,12 % ze všech výskytů tohoto typu. Nízké hodnoty, svědčí o tom, že se budoucí čas užívá v dosti omezené míře v porovnání s ostatními časy, i když jeho výskyt zdá se, že není nějak stylisticky vymezený.

(60/IV) *"Pro nás to budou hlavní oslavy. 28. a 29. tu **budeme mít soustředěnu historickou hasičskou techniku** z celé Vysočiny. ..."*

(SYN2006PUB; #324075723; Právo, 5.5.2003)

*Návrh předpokládá, že Sociální pojišťovna **bude mít vytvořeny rezervní fondy**, v nichž ...*

(SYN2006PUB; #205918385; Právo, 23.9.1999)

*...poplatky spojené s provozem centra **bude Romské sdružení občanského porozumění hradit městu, s nímž bude mít uzavřenu nájemní smlouvu.***

(SYN2005; #88463635, opus. autor=Y, opus. název=Právo, 17.8.2000)

16.2.22–23–24.1 Tabulka (61/IV) představuje **shrnutí údajů** o výskytu časů v případech s intervalem mezi konstrukcí se slovesem *mít* + PPP a objektem v akuzativu.

(61/IV)

Korpusy	SYN2000		SYN2005		SYN2006PUB		Součet všech tří korpusů		
	Hodnot	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %
Dotazy									
18. ([lemma="mít"] [tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"] [tag="N...4.*"]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP + ... + A _{acc} + O _{acc})	231			383			1044	1553	
22. P-filtr k 18: ([(lemma="mít") & (tag=".....P.*")]) (pozitivní filtr pro konstrukce v prezentu)	144	62,34%	237	61,88%	791	75,77%	1172	75,47%	

23. P-filtr k 18: ([lemma="mít"]&(tag=".....R.*")) (pozitivní filtr pro konstrukce v préteritu)	28	12,12%	95	24,80%	142	13,60%	265	17,06%
24. ([lemma="být"] & (tag=".....F.*") [word="mít"][tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"][tag="N...4.*"] (konstrukce ve futuro)	4	1,73%	7	1,83%	22	2,11%	33	2,12%

16.2.25 Dotaz č. 25 ([tag="V.*"][word="mít"][tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"] [tag="N...4.*"]) s aplikovaným na něm negativním filtrem [(lemma="být")&(tag=".....F.*")] pro eliminaci tvarů slovesa *být* ve futuro vyhledává **výskyty sledované konstrukce s modálními a některými jinými slovesy**, viz příklady (62/IV). U této konstrukce dominuje výskyt modálních sloves – *muset* (20x); *mít* (23x); *moci* (8x); *chtít* (5x), z ostatních sloves se vyskytuje pouze *znamenat* (1x).

(62/IV) *Majitelé motorových vozidel musí mít uzavřenu pojistnou smlouvu s některou pojišťovnou ...*
(SYN2006PUB; #206214466; Právo, 7.10.1999)

"Lidé by měli mít připravenu především suchou místnost, sklep nebo kůlnu," vzkazují hasiči.
(SYN2006; #346044309; Mladá fronta DNES, 2004)

Konkrétně řečeno to znamená mít připravenu zachytnou sociální síť.
(SYN2006PUB; #97607950; Hospodářské noviny, 13.6.1997)

Zájemce o brigádu přitom nemusí mít ukončenu povinnou školní docházku.
(SYN2006PUB; #150284349; Mladá fronta DNES, 18.6.1998)

Protože však nebankovní klienti nemohou mít založeny vlastní devizové účty, může ne jejich zaviněním dojít k tomu, že v době plnění operace ...
(SYN2006; #14916646; Mladá fronta DNES, 23.7.1992)

Značka upozorňující řidiče, že vjíždí na úsek dálnice, na němž musí mít zaplacenou dálniční známku.
(SYN2006PUB; #18283395; Mladá fronta DNES, 3.1.1995)

Podíl (mezi 4-5 % procenty ve vyvážených korpusech a s celkovým průměrem 3,48 % vedle údajů o počtu těchto výskytů v jednotlivých korpusech v porovnání s hodnotami v základním dotazu tohoto typu představuje tabulka (63/IV):

(63/IV)

Korpusy	SYN2000		SYN2005		SYN2006PUB		Součet všech tří korpusů		
	Hodnoty	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %
Dotazy									
18. ([lemma="mít"] [tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"] [tag="N...4.*"] (konstrukce <i>mít</i> + PPP + ... + A _{acc} + O _{acc})	231		383		1044		1553		
25. ([tag="V.*"][word="mít"][tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"][tag="N...4.*"] a N-filtr: [(lemma="být") & (tag=".....F.*")] (konstrukce: Vmod + <i>mít</i> _{infinitiv} + PPP + ... + A _{acc} + O _{acc})	11	4,76%	16	4,18%	27	2,59%	54	3,48%	

16.2.26 Dotaz č. 26. ([lemma="mít"][] {0,1}[tag="N...4.*"][tag="Vs.*"]) vyhledává výskyty, kde je konstrukce *mít* + PPP rozdělena tvarem přímého substantivního objektu v akuzativu, tj. **objekt je v interpozici**. Dále dotaz umožňuje vyhledat případy s vloženým intervalem v rozsahu do jedné pozice navíc před objektem, viz ukázky (64/IV). Aby byly vyloučeny případy s předložkovou vazbou jako např. *má pro strach uděláno* nebo *mají ve středu zavřeno* byl aplikován negativní filtr [tag="R.*"], který vyloučil přítomnost předložek v rozsahu zadaného intervalu.

(64/IV) *Máte tu rozmluvu nahránu?*

(SYN2005; #5328974; J. Polák 2003)

Nakonec se ukázalo , že má telefonní číslo načmáráno na zmuchlaném kusu papíru v náprsní kapse košile.

(SYN2005; #5338789; J. Polák 2003)

Pokud tedy nemáte vytrvalostní běh natrénován, doporučujeme tento jednoduchý recept pro začátek ...

(SYN2005; #83062187; Efeméra – různé 2, bez místa a roku vydání – doc #17671)

Měl vůz zaparkován za rohem, ale raději si zavolal taxi.

(SYN2005; #5284091, J. Polák 2003)

16.2.27–28–29 Dotazy č. 27, 28 a 29 jsou poslední ze série sledujících **problematiku slovesného vidu** v různých variantách konstrukcí *mít* + PPP v korpusech SYN2005 a SYN2006PUB. Dotazy byly zadány pomocí pozitivních filtrů:

- č. 27. ([[tag="Vs.*") & (tag= ".....P")]) pro výskyty ze sloves dokonavých,
- č. 28. ([[tag="Vs.*") & (tag= ".....I")]) pro výskyty ze sloves nedokonavých a
- č. 29. ([[tag="Vs.*") & (tag= ".....B")]) pro výskyty ze sloves obouvidových.

16.2.27 Výskyty s tvarem PPP **ze sloves dokonavých** – dotaz č.27, viz ukázky (50/IV) uvedených už výše v 16.2.26, představují 88,01 % ze všech výskytů tohoto druhu dotazu (č. 26) v korpusu SYN2005 a 79, 24 % v korpusu SYN2006PUB. Průměrná hodnota výskytů s dokonavými slovesy v obou korpusech je 81,31 %.

Počet lemmat dokonavých sloves v SYN2005 k tvaru PPP v druhé a třetí pozici uvnitř dotazu je celkem 167 (101 v druhé pozici a 92 v třetí pozici, z nichž 26 jsou společné pro obě pozice).

Poziční diference jak v korpusu SYN2005, tak i v SYN2006PUB, byly získány pomocí další aplikace pozitivních filtrů – pro výskyty s tvarem PPP v druhé pozici P-filtrem: ([lemma="mít"] [tag="N...4.*"] [tag="Vs.*"]) a pro výskyty s tvarem PPP v třetí pozici resp. P-filtrem: ([lemma="mít"] {1} [tag="N...4.*"] [tag="Vs.*"]).

Prvních dvacet sloves společných pro obě pozice jsou uvedené podle frekvence výskytu:

připravit – 14; *zakázat* – 14; *zavřít* – 13; *zajistit* – 12; *otevřít* – 11; *uložit* – 11;
povolit – 8; *uzavřít* – 6;
napsat; *nastavit*; *obrátit*; *přehodit*; *složit*; *vyřešit*; *zaručit* – s 5 výskyty;
uspořádat; *rozdělit*; *rozmístit*; *vytvořit* – s 4 výskyty;
rozložit; *sestavit*; *spojit*; *vyvést*; *zavést* – se 3 výskyty.

V SYN2006PUB je v druhé a třetí pozici celkem 277 lemmat dokonavých sloves (171 v druhé + 177 v třetí; z nichž 72 lemmat jsou společné pro obě pozice).

Lemmata prvních dvaceti sedmi nejfrekventovanějších dokonavých sloves, jejichž tvary PPP se vyskytují v tomto typu konstrukcí, jsou:

povolit – 73; *zajistit* – 72; *připravit* – 58; *uložit* – 42;
zakázat – 37; *otevřít* – 35; *pojistit* – 31; *uzavřít* – 24; *pronajmout*; *zaručit* – 21;
rozdělit – 17; *umístit* – 15; *označit* – 12; *stanovit* – 11; *potvrdit* – 10;

sečíst; usnadnit; vybavit; zavřít – 9; postavit; vyřešit – 8;
obsadit; odložit; rozložit; rozsít; slíbit – 7.

16.2.28 Podíl výskytů s tvarem PPP ze sloves nedokonavých, viz ukázky (65/IV), je velice shodný v obou korpusech - 4,97 % v SYN2005 a 4,62 % v SYN2006PUB, celkově v obou korpusech je to 4,71 %.

Počet lemmat nedokonavých sloves v SYN2005 je celkem 14, podle jejich frekvence:

vrazit – 2; seškrtat; chránit; řešit; parkovat; vázat; dimenzovat; limitovat; certifikovat; zdokumentovat; projektovat; rozpůjčovat; úročit; hradit – 1.

V SYN2006PUB je jich celkem 30*:

hlásit – 8; vést – 7; chránit – 5; pohánět; psát – 2;

blokovat; datovat; hájit; homologovat; hradit; jistit; komplikovat; kontrolovat; krýt; lokalizovat; malovat; maskovat; ovládat; plánovat; platit; sladit; tvarovat; tvořit; úročit; uznávat; vázat; vychovávat; vyplácet; zálohotvat; ztěžovat – 1

*označená jsou slovesa nedokonavá domácího původu, slovesa cizího původu (označená tučně) obzvláště neprefigována bývají většinou nedokonavá nebo případně ještě obouvidová

(65/IV) *Majitelé **měli vozy parkovány** na nezpevněné příjezdové komunikaci.*
(SYN2005; #98499510; Blesk, 1.10.2002)

*Akademická půda **má svoji svobodu hájenu** vně i uvnitř.*
(SYN2006PUB; #30958863; Lidové noviny, č. 171/1994)

*Firma Lenze **má tyto pohony projektovány** s převodovkami až do výkonu 7,5 kW různých typů a ...*
(SYN2005; #68923135; Technik č. 8/2003)

*Další problém se netýká obdarovaného, ale dárce: pokud **máte počítač veden** v účetnictví jako základní prostředek, pak není vyloučeno, že ...*
(SYN2006PUB; #114202879; Mladá fronta DNES, 15.3.1997)

16.2.29 Podíl tvarů PPP ze sloves obouvidových – dotaz č. 29, viz ukázky (66/IV), v sledované konstrukci je až 9,06 % v korpusu SYN2005, ale jen 1,99 % v korpusu publicistiky SYN2006PUB. Průměrná hodnota obou korpusů je 3,67 %.

Frekvenční seznam lemmat obouvidových sloves v SYN2005 obsahuje celkem 22 sloves: *stanovit; tvořit – 3; instalovat; položít – 2; lokalizovat; nahrát; odlít; osvědčit; patentovat; položít; posít; postavit; připojit; registrovat; rozvinout; sčesat; sečíst; shromáždit; ; ušetřit; vypracovat; zadržet; zaměřit – 1 a v SYN2006PUB:*

celkem 12 sloves: *garantovat* – 4 ; *rezervovat* – 4; *registrovat* – 3; *patentovat*; *organizovat* – 2; *archivovat*; *diverzifikovat* ; *instalovat*; *kompenzovat*; *koncentrovat*; *shromáždit*; *vinkulovat* – 1 (označena jsou slovesa běžné chápána jako dokonavá) .

(66/IV) *Česká pošta má diagnostický systém instalován jako první ve východní Evropě.*

(SYN2005; #75401439; Logistika č.4/2000)

Wojnar tedy nemá svůj objev patentován.

(SYN2005; #114726042; Hospodářské noviny, 3.9.2004)

Ti, kteří do letadla nebyli vpuštěni, měli letenky rezervovány na 14. října a rezervaci chtěli změnit.

(SYN2006PUB; #89117404; Blesk, 11.10.1997)

Vnitřek, zemské jádro, má svrchní část tvořenu roztavenými kovy, pod ní následuje pevné kovové vnitřní jádro...

(SYN2005; #72500075; Encyklopedie vědy 1996)

16.2.27-28-29.1 Tabulka (67/IV) představuje shrnutí všech údajů absolutních a procentuálních hodnot k dotazu č. 26:

(67/IV)

Korpusy	SYN2005		SYN2006PUB		Součet obou korpusů		
	Hodnoty	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %
Dotazy							
26. ([lemma="mít"]][{0,1}[tag="N...4.*"] [tag="Vs.*"] a N-filtr: [tag="R.*"] (konstrukce <i>mít</i> + ... + O _{acc} + PPP; negativní filtr vylučuje předložky)		342		1103		1445	
27. P-filtr k 26: ([(tag="Vs.*") & (tag=".....P")]) (pozitivní filtr pro konstrukce s dokonavým tvarem PPP)		301	88,01%	874	79,24%	1175	81,31%
28. P-filtr k 26: ([(tag="Vs.*") & (tag=".....I")]) (pozitivní filtr pro konstrukce s nedokonavým tvarem PPP)		17	4,97%	51	4,62%	68	4,71%
29. P-filtr k 26: ([(tag="Vs.*") & (tag=".....B")]) (pozitivní filtr pro konstrukce s tvarem PPP z obouvidového slovesa)		31	9,06%	22	1,99%	53	3,67%

16.2.30–31–32 Tato série dotazů vyhledává výskyty s intervalem do jedné pozice z hlediska času. Dotazy:

č. 30. ([[lemma="mít"] & (tag=".....P.*")]) a

č.31. ([[lemma="mít"] & (tag=".....R.*")]) představují pozitivní filtry k základnímu dotazu č. 26 a vyhledávají výskyty v přítomnosti a v minulosti času – viz ukázky (68/IV) a (69/IV). Další dotaz.

č. 32. ([[lemma="být"] & (tag=".....F.*")][word="mít"] [tag="Vs.*"]

[] {0,1}[tag="A...4.*"][tag="N...4.*"]

vyhledává výskyty ve budoucnosti – viz ukázky (70/IV).

16.2.30 **Prézentní tvary** – dotaz č. 30, ukázky (54/IV) představují v korpusu SYN2000 55,38 % ze všech výskytů tohoto typu, v SYN2005 - 57,02 % a v SYN2006PUB - 60,74 %, tj. sumárně ve všech třech korpusech 59,04 %.

(68/IV) *Máte tu rozmluvu nahránu?*

(SYN2005; #5328974; J. Polák 2003)

Doufám , že už máte trávníky posečeny.

(SYN2005; #30332508; K. Čapek 1983)

Ludvík si rukou chce zapínat košili. Má všechny knoflíky rozepnutý. Jak mu je Anna na schodech rozepnula.

(SYN2005; #14267970; J. Procházka 1990)

[! Příklad, kde jednoznačně rozhoduje pouze kontext, že subjekt ≠ agens]

Naše posádka má tuto jachtu zapůjčenu ze SRN, a asociace lodní třídy ...

(SYN2006PUB; #1788350, Lidové noviny, č. 275/1991)

16.2.31 Podíl výskytů v minulosti v korpusu SYN2000 je 13,85 % ze všech výskytů tohoto typu, v SYN2005 - 29,53 % a v SYN2006PUB – 18,13 %. Průměrná hodnota minulostních výskytů ze všech tří korpusů je 19,55 %.

(69/IV) *Měl jsem motocykl připraven na starty.*

(SYN2000; #119635244; Lidové noviny, 1997 – ln 97236s)

Celou dobu jsem měl nos ponořen ve španělských knihách a učil jsem se španělsky, ...

(SYN2006PUB; #5897392; Lidové noviny, č.75/1992)

Ti, kdo měli své úspory uloženy jinak než v nemovitostech, nemají nic a naopak, dědicové nemovitostí ...

(SYN2005; #22515667; = Lidové noviny, č. 268/1993)

" ... Měli postup zajištěn a hráli v kombinované sestavě, " řekl Suchánek.

(SYN2006PUB; #86445359; Blesk, 19.3.1997)

Ostatní však měli zisk zakalkulován už v nabídce, v níž zněl požadavek minimálně 20 Kč za kubík a ...

(SYN2006PUB; #129492358; Blesk, 10.6.1998)

16.2.32 Podíl výskytů v budoucnu – dotaz č. 32, viz ukázky (70/IV) – je opět nejnižší: v korpusu SYN2000 je to 2,15 %, v SYN2005 je to pouhých 0,58 %, v SYN2006PUB - 3,99 %. Průměrná hodnota počtu výskytů ze všech tří korpusů je téměř 3 %, tj. 2,99 %.

(70/IV) *Ostatní čtyřkoaliční partneři již budou mít své kandidáty připraveny .*

(SYN2006PUB; #222385488; Mladá fronta DNES, 2000)

Společnost Intel předpokládá, že bude mít tento předpis dohotoven na počátku příštího roku .

(SYN2000; #42928847; PUB; cw97IBM , Citrix , NCI , Novell a SCO 1997)

Už příští měsíc budeme mít půjčku splacenu.

(SYN2006PUB; #195066954; Mladá fronta DNES, 19.10.1999)

Pokud někdo nebude mít povinné ručení zaplacené, ať odejde pěšky a vůz je zadržen až do zaplacení .

(SYN2000; #116344349; Prostějovský týden, roč. 1998 - proste98)

16.2.30–31–32.1 Úhrnem tabulka (71/IV) představuje paralelně počet výskytů a jejich procentuální podíl z hlediska umístění nebo platnosti děje (stavu) do přítomnosti, minulosti nebo budoucnosti u dotazu č. 26 s intervalem mezi tvarem Aux a tvarem PPP.

(71/IV)

Korpusy	SYN2000		SYN2005		SYN2006PUB		Součet všech tří korpusů	
	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %
Dotazy								
26. ([lemma="mít"]][{0,1} [tag="N...4.*"] [tag="Vs.*"]) a N-filtr: [tag="R.*"] (konstrukce mít + ... + O _{acc} + PPP; negativní filtr vylučuje předložky)	325		342		1103		1770	
30. P-filtr k 26: ([(lemma="mít")&(tag=".....P.*")]) (pozitivní filtr pro konstrukce v přítomnosti)	180	55,38%	195	57,02%	670	60,74%	1045	59,04%
31. P-filtr k 26: ([(lemma="mít")&(tag=".....R.*")]) (pozitivní filtr pro konstrukce v minulosti)	45	13,85%	101	29,53%	200	18,13%	346	19,55%

32. ((lemma="být")& (tag=".....F.*") [word="mít"] [tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"] [tag="N...4.*"] (konstrukce <i>mít</i> + ... + O _{acc} + PPP v složeném futuru se slovesem <i>být</i>)	7	2,15%	2	0,58%	44	3,99%	53	2,99%
---	---	-------	---	-------	----	-------	----	-------

16.2.33 Dotaz č. 33. ([tag="V.*"][word="mít"][] {0,1} [tag="N...4.*"] [tag="Vs.*"])
 vyhledává výskyty, kde je konstrukce *mít* + PPP součástí složitější verbální
 konstrukce s **modálním nebo popř. také jiným slovesem**, viz ukázky (72/IV). Pro
 vyloučení předložkových spojení uvnitř konstrukce mezi Aux a PPP byl opět použit
 negativní filtr [tag="R.*"] a pro vyloučení tvarů slovesa *být* ve futuru byl aplikován
 další negativní filtr [(lemma="být")& (tag=".....F.*")]. Vedle primárních
 modálních sloves (uvedených podle jejich frekvence v tomto typu konstrukcí):
chtít – 29; *mít* – 29; *muset* – 26; *moci* – 14; *smět* – 2 (srov. případy 72/IV a/b), byly
 zaznamenány také méně frekventované výskyty se sekundárními slovesy modálními
potřebovat – 4; *přát si* – 3; *radit* – 1 a *umožňovat* – 1 (srov. příklady 72/IV c/d),
 jakož i se slovesem *být* – 2 se zvláštní funkcí sponové (např. 72/IV e).

(72/IV) a. *Ale Forman **chtěl mít celý film vystavěn právě na jednom ústředním příběhu, dodává Doctorow.***

(SYN2000; #86484218; Mladá fronta DNES, 1997 – mf 970624)

b. *Vícejazyčně hovořící lidé **mohou mít jazykové znalosti uloženy v mozku na různých místech podle toho, zda se jazyky naučili naráz ...***

(SYN2006PUB; #99062846; Hospodářské noviny, 29.7.1997)

c. *Už jako dítě **jsem si přál mít jméno ozdobeno tituly, leč stěží jsem zvládl vzdělání střední odborné.***

(SYN2006PUB; #82652447; Mladá fronta DNES, 11.12.1996)

d. *... **potřebují mít finanční prostředky zdokumentovány.***

(SYN2005; #54419759; R. Kunstová, Skupinová spolupráce, správa a ...; rok vydání=X)

e. *Přivydělat si v létě je stále těžší, **nejlepší je mít brigádu domluvenu dopředu.***

(SYN2006PUB; #153726105; Mladá fronta DNES, 28.8.1998)

Podíl výskytů těch složených konstrukcí na všechny výskyty s intervalem (tj. objektem) mezi Aux a tvaru PPP má značně konstantní hodnoty v jednotlivých synchronních korpusech ČNK - mezi 5 a 6 procenty, souhrn všech frekvenčních a procentuálních údajů představuje tabulka (73/IV).

(73/IV)

Korpusy	SYN2000		SYN2005		SYN2006PUB		Součet všech tří korpusů		
	Hodnoty	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %	Absol.	v %
Dotazy									
26. ([lemma="mít"]){0,1} [tag="N...4.*"] [tag="Vs.*"] a N-filtr: [tag="R.*"] (konstrukce <i>mít</i> + ... + O _{acc} + PPP; negativní filtr vylučuje předložky)	325		342		1103		1770		
33. ([tag="V.*"][word="mít"] {0,1}[tag="N...4.*"] [tag="Vs.*"] a N-filtr: [tag="R.*"] a N-filtr: [(lemma="být") & (tag=".....F.*")] (konstrukce V _{mod} + <i>mít</i> infinitiv + ... + O _{acc} + PPP; první negativní filtr vylučuje předložky; druhy negativní filtr vylučuje tvary slovesa <i>být</i> ve futuru)	20	6,15%	19	5,55%	66	5,98%	105	5,93%	

16.2.34 Tento dotaz se týká **inverze komponentů *mít* + PPP → PPP + *mít*** (např. [Už] *napsáno mám*; [Už] *dopis napsán mám*). Je zadán v obecné podobě a původně může představovat případy jak Typu I, tak i Typu II (pro údaje inverzních případů Typu I srov. však dotaz č. 13 (tabulka 3/IV), resp. příslušné poznámky k němu v 17.2.13.

K dotazu č. ([tag="Vs.*"][lemma="mít"]) se dále aplikuje:

- jeden negativní filtr ([tag="VsNS.*"] & (tag="Z.*")) pro eliminaci případů s PPP-*no/-to* na konci věty (tento typ výhradně koresponduje s konstrukcí bez substantivního objektu v akuzativu), tj. Typu I
- několik dalších N-filtrů pro vynechání kolokací se slovesem *být* jako např. *vynecháno má být*. Účelem tohoto dotazu je vyhledat případy s inverzí ve tvaru konstrukce *mít* + PPP a se substantivním objektem v akuzativu, popř. s jeho zástupcem (viz ukázky 74/IV) a tabulku (75/IV).

Celkově bylo ve všech třech korpusech zaznamenáno 370 výskytů: v SYN2000 – 84; v SYN2005 – 58; v SYN2006PUB – 228, viz ukázky (74/IV).

(74/IV) a. **Obuty měla** černé tenisky s bílým puntíkem.

(SYN2000; #80615578; Mladá fronta DNES, 1996 – mf960928)

Připraveny máme výrobní haly i způsob, jak velmi rychle převést výrobu vozů metra ze systémů ...

(SYN2005; #83518146; Blesk, 5.2.2000)

Pojištěn má celý kontrakt z Buffala, znějící na 350 000 dolarů.

(SYN2006PUB; #42777898; Mladá fronta DNES, 14.11.1994)

Rozpracovánu má též kompozici k oslavě...

(SYNEK; #10027309; Rok & Pop 1998)

Vytypovány má tři pivovary v různých čínských oblastech a o spolupráci jedná také v Indii.

(SYN2006PUB; #38363880; Mladá fronta DNES, 23.4.1994)

b. **Víno na něho jistě už působilo**, ale vědomí **utlumeno neměl** a já věřil, že vydrží a že se nevysmekne.

(SYN2000; #2680770; L.Fuks 199d)

"Na dveřích titul **uveden neměla**, na vizitkách ale ano," řekl.

(SYN2000; #81435846; Mladá fronta DNES, 1996 - mf961209)

Zřetelně převládají případy typu (a) s tvarem PPP na začátku věty a s objektem v postpozici v inverzních případech, zřejmě to souvisí i s publicistickým původem výskytů, kde je obrácený slovosled značně oblíbený), vyskytují se rovněž i další případy s objektem předcházejícím inverzní slovesné konstrukce – srov. typ (b).

Tabulka (75/IV) porovnává frekvenci výskytů s inverzí (dotaz č. 34) s frekvencí výskytů konstrukce běžného slovosledu (dotaz č. 2) a konstrukce s predpozičním objektem (dotaz č. 10). Poměr inverzních a "neinverzních" výskytů uvedených typů je průměrně pro všechny tři korpusy 7 : 1 (v korpusu SYN2005 dokonce 9 : 1), což znamená, že takto obrácené struktury se vyskytují sedmkrát méně než struktury s rovným slovosledem z hlediska tvarů konstrukce typu Perfekta II.

(75/IV)

Dotazy	Korpusy	SYN2000	SYN2005	SYN2006PUB	Soubor všech korpusů
2. ([lemma="mít"][tag="Vs.*"][tag="N...4.*"]) (konstrukce <i>mít</i> + PPP + O _{acc})		186	310	1015	1511
10. ([tag="N...4.*"][lemma="mít"][tag="Vs.*"]) (konstrukce O _{acc} + <i>mít</i> + PPP)		162	258	711	1131
34. ([tag="Vs.*"][lemma="mít"] a filtrování: N-filtr: ((tag="VsNS.*") & (tag="Z.*")) a N-filtr: <i>být</i> + manuální třídění (konstrukce PPP + <i>mít</i>)		84	58	228	370
Poměr množství výskytů vytipovaných dotazu č. (2+10) k dotazu č.34		4:1	9:1	8:1	7:1

* * *

16.3 Závěry

K závěru kapitoly o frekvenci a distribuci výskytů v konstrukcích slovesa *mít* + PPP s objektem, lze výsledky různých sérií dotazů, představených doposud v zásadě samostatně ke každému z hlavních vyhledaných typů základních dotazu, představit v souhrnné srovnávací tabulce (76/IV) na následující stránce. Tato tabulka také nabízí řadu dalších možností, např. možnost pozorovat podle frekvence, jaké jsou u tohoto typu tendence v úzu jeho použití.

Dotazy na konstrukce *mít* + PPP s akuzativním objektem v postpozici (č. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9,) jsou označené **tmavě**, dotazy na konstrukce s akuzativním objektem v antepozici (č. 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 a 17) – **šedě**, dotazy na konstrukce s intervalem mezi slovesnou skupinou a akuzativním objektem (č. 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24 a 25) – **středněšedě** a dotazy na konstrukce s interpozičním akuzativním objektem (č. 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32 a 33) – **světlešedě**. Všechny dotazy byly vyhledány ve všech třech velkých synchronních korpusech ČNK s výjimkou dotazů týkajících se slovesného vidu (tj. tvarů PPP ze sloves dokonavých, nedokonavých a obouvidových). Ty byly vyhledány jen v korpusech SYN2005 a SYN2006PUB, ve kterých bylo zavedeno morfologické značkování také pro vid (korpus SYN2000 slovesný vid zatím neidentifikuje).

Příklady v této tabulce jsou konstruované na základě analogických konstrukcí z ČNK nebo z mluveného standardu.

(76/IV)

		Korpusy		Syn 2000		Syn 2005		Syn 2006 PUB		Součet všech tří / (dvou) korpusů	
		Hodnoty		Abs.	v %	Abs.	v %	Abs.	v %	Abs.	v %
T y p y d o t a z ů	Dotazy										
		2. ([lemma="mít"] [tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"])		186		310		1015		1511	
		<i>Mám připraveny dárky.</i>								(1325)	
		10. ([tag="N...4.*"] [lemma="mít"] [tag="Vs.*"])		162		258		711		1131	
		<i>Dárky mám připraveny.</i>								(969)	
	18. ([lemma="mít"] [tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"] [tag="N...4.*"])		231		383		1044		1553		
	<i>Mám připraveny všechny vánoční dárky.</i>								(1427)		
	26. ([lemma="mít"] [] {0,1} [tag="N...4.*"] [tag="Vs.*"]) a N-filtr: [tag="R.*"]		325		342		1103		1770		
	<i>Mám všechny vánoční dárky připraveny.</i>								(1445)		
D o k o n a v ý I D		3. ([lemma="mít"] [(tag="Vs.*") & (tag=".....P")] [tag="N...4.*"])		-	-	256	82,58%	989	97,44%	1245	93,96%
		<i>Mám naplánovanou cestu do Brna.</i>									
		11. P-filtr k (10): ([(tag="Vs.*") & (tag=".....P")])		-	-	227	87,98	672	94,51%	899	92,77%
	<i>Cestu mám naplánovanou už dávno.</i>										
	19. P-filtr k 18: ([(tag="Vs.*") & (tag=".....P")])		-	-	285	74,41%	1006	96,36%	1291	90,47%	
	<i>Mám naplánovanou jednu dvoudenní cestu.</i>										

N e d o k o n a v ý	27. P-filtr k 26: ((tag="Vs.*") & (tag=".....P")) <i>Mám jednu dvoudenní cestu naplánovanu na květen.</i>	-	-	301	88,01%	874	79,24%	1175	81,31%
	4. ((lemma="mít" ((tag="Vs.*") & (tag=".....I")) [tag="N...4.*"]) <i>Mám plánován týden u moře každý rok.</i>	-	-	6	1,93%	17	1,67%	23	2,73%
	12. P-filtr k (10): ((tag="Vs.*") & (tag=".....I")) <i>Týden mám plánován u moře dlouho dopředu.</i>	-	-	7	2,71%	29	4,08%	36	3,71%
	20. P-filtr k 18: ((tag="Vs.*") & (tag=".....I")) <i>Mám plánován celý letošní červenec na dovolenou s rodinou.</i>	-	-	6	1,56%	20	1,92%	26	1,82%
	28. P-filtr k 26: ((tag="Vs.*") & (tag=".....I")) <i>Mám celý letošní červenec plánován na dovolenou s rodinou.</i>	-	-	17	4,97%	51	4,62%	68	4,71%
O b o u v i d o v ý	5. ((lemma="mít" ((tag="Vs.*") & (tag=".....B")) [tag="N...4.*"]) <i>Mají rezervován stůl každý pátek.</i>	-	-	46	14,84%	9	0,89%	55	4,15%
	13. P-filtr k (10): ((tag="Vs.*") & (tag=".....B")) <i>Stůl mají rezervován každý pátek.</i>	-	-	23	8,91%	6	0,84%	29	2,99%
	21. P-filtr k 18: ((tag="Vs.*") & (tag=".....B")) <i>Mají rezervován jeden velký stůl každý pátek.</i>	-	-	41	10,70%	18	1,72%	59	4,13%

Č A P S r é z e n s P r é t e r i t u m	29. P-filtr k 26: ((tag="Vs.*") & (tag=".....B")) <i>Mají jeden velký stůl rezervován každý pátek.</i>	-	-	31	9,06%	22	1,99%	53	3,67%
	6. ((lemma="mít") & (tag=".....P.*")] [tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"]) <i>Mám připraveny dárky. (= 2.)</i>	129	69,35%	203	65,48%	762	75,07%	1094	72,40%
	14. P-filtr k 10: ((lemma="mít") & (tag=".....P.*")) <i>Dárky mám připraveny. (=10.)</i>	129	79,63%	93	36,05%	342	48,10%	564	49,87%
	22. P-filtr k 18: ((lemma="mít") & (tag=".....P.*")) <i>Mám připraveny všechny vánoční dárky. (=18.)</i>	144	62,34%	237	61,88%	791	75,77%	1172	75,47%
	30. P-filtr k 26: ((lemma="mít") & (tag=".....P.*")) <i>Mám všechny vánoční dárky připraveny. (= 26.)</i>	180	55,38%	195	57,02%	670	60,74%	1045	59,04%
	7. ((lemma="mít") & (tag=".....R.*")) [tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"] <i>Měl jsem připraveny dárky.</i>	40	21,50%	78	25,16%	168	16,55%	286	18,92%
	15. P-filtr k 10: ((lemma="mít") & (tag=".....R.*")) <i>Dárky jsem měla připraveny už dávno.</i>	24	14,81%	106	41,08%	64	9,00%	194	17,15%
	23. P-filtr k 18: ((lemma="mít") & (tag=".....R.*")) <i>Měla jsem připraveny všechny vánoční dárky včas.</i>	28	12,12%	95	24,80%	142	13,60%	265	17,06%

	<p>31. P-filtr k 26: ((lemma="mít") & (tag=".....R.*"))</p> <p><i>Měla jsem všechny vánoční dárky připraveny už dávno.</i></p>	45	13,85%	101	29,53%	200	18,13%	346	19,55%
	<p>8. ((lemma="být") & (tag=".....F.*")) [word="mít"] [tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"]</p> <p><i>Budu mít připraveny dárky.</i></p>	8	4,30%	6	1,93%	30	0,29%	44	2,91%
F u t	<p>16. ([tag="N...4.*"] [(lemma="být") & (tag=".....F.*")] [word="mít"] [tag="Vs.*"])</p> <p><i>Dárky budu mít připraveny na zítřek.</i></p>	1	0,62%	4	1,55%	6	0,84%	11	0,97%
u r u m	<p>24. ((lemma="být") & (tag=".....F.*")) [word="mít"] [tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"] [tag="N...4.*"]</p> <p><i>Budu mít připraveny všechny vánoční dárky včas.</i></p>	4	1,73%	7	1,83%	22	2,11%	33	2,12%
	<p>32. ((lemma="být") & (tag=".....F.*")) [word="mít"] [] {0,1} [tag="N...4.*"] [tag="Vs.*"] a N-filtr: ([tag="R.*"])</p> <p><i>Budu mít všechny vánoční dárky připraveny včas.</i></p>	7	2,15%	2	0,58%	44	3,99%	53	2,99%
M o d á l n í a	<p>9. ([tag="V.*"] [word="mít"] [tag="Vs.*"] [tag="N...4.*"])</p> <p><i>Chci mít připraveny dárky včas.</i></p>	16	8,60%	26	8,39	71	6,99%	113	7,48%
	<p>17. ([tag="N...4.*"] [tag="V.*"] [word="mít"] [tag="Vs.*"] a N-filtr: [(lemma="být") & (tag=".....F.*")]</p> <p><i>Dárky chci mít připraveny včas.</i></p>	1	0,61%	6	2,33%	22	3,09%	29	2,56%

25. ([tag="V.*"][word="mít" [tag="Vs.*"] [] {0,1} [tag="A...4.*"] [tag="N...4.*"] a N-filtr: [(lemma="být") & (tag=".....F.*")] <i>Chci mít připraveny všechny vánoční dárky včas.</i>	11	4,76%	16	4,18%	27	2,59%	54	3,48%
33. ([tag="V.*"][word="mít" []{0,1}[tag="N...4.*"] [tag="Vs.*"] a N-filtr: [tag="R.*"] a N-filtr: [(lemma="být")& (tag=".....F.*")] <i>Chci mít všechny vánoční dárky připraveny včas.</i>	20	6,15%	19	5,55%	68	6,16%	107	6,04%

Korpus výskytů strukturního typu *mít* + PPP + O_{acc} na základě ČNK ve čtyřech různých variantách (viz. dotazy č. 2, 10, 18, 26) obsahuje na základě textů doposud vložených do synchronních korpusů (tj. do června 2007) celkem 5965 různých vět (konkordancí).

16.3.1 K problematice slovesného vidu tvaru PPP

16.3.1.1 Preference při tvoření konstrukcí s tvary PPP ze sloves dokonavých se pohybuje od 74,41 % do 97,44 % u jednotlivých dotazů a korpusů (celkem 4610 vět). Přitom vyšší hodnoty kolem 95 % a víc jsou příznačné pro výhradně publicistický korpus SYN2006PUB. V korpusu SYN2005 s vyváženým složením a významným zastoupením beletrie (40 %), je podíl dokonavých tvarů PPP o něco nižší – od 74,41 % do 88,01 %.

Podíl a poměr výskytů ke konkrétním variantám dotazů (č. 3, 11, 19 a 27) ukazuje, že:

- konstrukce, kde je struktura *mít* + PPP kompaktní co se týče anteponovaného nebo postponovaného umístění akuzativního objektu – dotazy č. 3, 11, 19 – srov. pro:

č. 3. strukturu *mít* + PPP_{perf} + O_{acc} : *Mám naplánovánu cestu do Brna;*

č. 11. O_{acc} + *mít* + PPP_{perf} : *Cestu mám naplánovánu už dávno;*

č. 19 *mít* + PPP_{perf} + ... + A_{acc} + O_{acc} : *Mám naplánovánu jednu
dvoudenní cestu,*

mají opět vyšší zastoupení právě v publicistických textech (resp. 97,44 % – 94,51 % – 96,36 % v korpusu SYN2006PUB)

- zatímco u dotazu č. 27, kde je objekt umístěn mezi tvarem $Aux_{mít}$ a tvarem PPP srov. pro:

č. 27. $mít + \dots + O_{acc} + PPP_{perf}$: *Mám jednu dvoudenní cestu
naplánovanu na květen.*

je poměr obrácený s rozdílem kolem 10 % ve prospěch korpusu SYN2005 (tj. 88,01 % v SYN2005 a 79,24 % v SYN2006PUB).

16.3.1.2 Podíl výskytů s tvarem PPP ze sloves **nedokonavých** (celkem 153 vět) se pohybuje od 1,56 % do téměř 5 %:

- u dotazů s objektem v postpozici vůči slovesné konstrukci $mít + PPP$ – dotazy č. 4 a 20 – srov. pro:

č. 4. $mít + PPP_{imperf} + O_{acc}$: *Mám plánován týden u moře každý rok.*

č. 20. $mít + PPP_{imperf} + \dots + A_{acc} + O_{acc}$: *Mám plánován celý letošní červenec
na dovolenou s rodinou,*

jejich výskyt v obojích korpusech SYN2005 a SYN2006PUB je pod dvěma procenty;

- u dotazu s objektem v antepozici – dotaz č. 12, srov. pro:

č. 12 – $O_{acc} + mít + PPP_{imperf}$: *Týden mám plánován u moře dlouho dopředu.*

je podíl s tvary PPP z nedokonavých sloves o něco vyšší (mezi 2,71 % – 4,08 %);

- naopak v případech s objektem v akuzativu interponovaným mezi komponenty slovesné konstrukce – dotaz č. 28, srov. pro:

č. 28 – $mít + \dots + O_{acc} + PPP_{imperf}$: *Mám celý letošní červenec plánován na
dovolenou s rodinou.*

– podíl nedokonavých tvarů PPP se blíží hranici 5 % (4,97 % v SYN2005).

I když jde obecně o poměrně nízké číselné údaje, tyto zřetelné rozdíly mezi jednotlivými variantami zadaných dotazů vyvolávají otázku o existenci jisté souvislosti mezi problematikou větné perspektivy flektivního jazyka a gramatikalizačními tendencemi konstrukce typu Perfekta II, což má své důsledky celkově i pro syntaktickou teorii.

16.3.1.3 Značné překvapení přináší **zastoupení obouvidových sloves** (celkem 191 vět) v konstrukcích $mít + PPP$ s objektem v akuzativu. Zatímco podíl obouvidových PPP v SYN2005 se pohybuje od 8,91 % do 14,84 %, v publicistickém korpusu

SYN2006PUB je naopak jejich výskyt je značně nižší – od 0,14 % do 1,99 %. Poměry mezi jednotlivými variantami dotazů jsou si naopak velmi podobné.

16.3.2 Co se týče **kategorie *tempus***, zastoupení času přítomného (celkem 3875 vět), minulého (celkem 1091 vět) a budoucího (celkem 141 vět) u sledovaných konstrukcí, *prézens* je zastoupen v rozmezí od poloviny do více než tři čtvrtin případů, *préteritum* v rozmezí od 9 % až do 40 % , kdežto *futurum* v rozmezí od 0,5 % do téměř 5 % procent. Tento procentuální poměr výskytu *prézentu* : *préterita* : *futura* u Typu II lze představit ještě takto: 10–15 : 2–8 : 0,1–1.

16.3.2.1 Nejvíce výskytů v **prézentu** je:

- u dotazů č. 6 a č. 22, kde je akuzativní objekt v postpozici – 75,07 % a 75,77 % v korpusu SYN2006PUB, srov. pro:

č. 6. *mít* + PPP + O_{acc} v *prézentu*: *Mám připraveny dárky.*

č. 22. *mít* + PPP + ... + A_{acc} + O_{acc} v *prézentu*: *Mám připraveny*

všechny vánoční dárky,

- a u dotazu č. 14, kde je akuzativní objekt v antepozici – 79,63 % v korpusu SYN2000, srov. pro:

č. 14 O_{acc} + *mít* + PPP v *prézentu*: *Dárky mám připraveny.*

U posledního dotazu jsou i ty nejnižší výskyty tvarů konstrukce v *prézentu* jen 36,05 % v SYN2005 a 48,10 % v SYN2006PUB.

16.3.2.2 **Výskytů v *préteritu*** je dva-, tří- nebo dokonce i čtyřikrát více u všech čtyř druhů dotazů v korpusu SYN2005 (od 24,80 % do 41,08 %), v ostatních dvou korpusech je jejich podíl mezi 9 % a 21,50 %. Je to jasné svědectví o tom, jak povaha a styl jednotlivých textových zdrojů mohou ovlivňovat objektivitu kvantifikativních údajů a nakolik je důležitá větší vyváženost korpusu. Zároveň však podává důležité svědectví, jakým způsobem se konstrukce typu Perfekta II prosazuje v jednotlivých rovinách jazyka.

Nejvíce se v SYN2005 vyskytuje *préteritum*:

- u dotazů č. 15 s anteponovaným akuzativním objektem (41,08 %), srov. pro:

č. 15 O_{acc} + *mít* + PPP v *préteritu*: *Dárky jsem měla připraveny už dávno.*

- a u dotazu č. 31 – s akuzativním objektem v interpozici (29,56 %), srov. pro:

č. 31 *mít* + ... + O_{acc} + PPP v *préteritu*: *Měla jsem všechny vánoční dárky připraveny už dávno.*

Ve zbývajících dvou korpusech je podíl minulých tvarů konstrukcí mezi 9 % a 21,50 %.

16.3.2.3 Zastoupení futurálních tvarů je zde mnohem menší a pohybuje se v rozmezích od 0,29 % do 4,30 %:

- až 4,30 % u dotazu č. 8 s akuzativním objektem v postpozici v korpusech SYN2000 srov. pro:

č. 8 $mít + PPP + O_{acc}$ ve futuru: *Budu mít připraveny dárky.*

- a 3,99 % u dotazu č. 32 s interponovaným objektem, srov. pro:

č. 32 $mít + \dots + O_{acc} + PPP$ ve futuru: *Budu mít všechny vánoční dárky připraveny včas.*

U ostatních dotazů je hodnota výskytů futura většinou kolem 2 %.

16.3.3 Podíl složených konstrukcí slovesa mít + PPP s objektem v akuzativu s modálním nebo jiným slovesem, většinou však s modálním významem v širším smyslu, se liší u jednotlivých druhů dotazů:

- nejvyšší – od 7 % do 8,60 % je u dotazu s objektem v postpozici č. 9, srov. pro:

č. 9 $V_{mod} + mít + PPP + O_{acc}$: *Chci mít připraveny dárky včas.;*

- v rozšířené verzi stejného dotazu č. 25 se pohybuje od 2,59 do 4,76 %, srov. pro:

č. 25 $V_{mod} + mít_{infinitiv} + PPP + \dots + A_{acc} + O_{acc}$: *Chci mít připraveny všechny vánoční dárky včas.*

- u dotazu č. 33 má podíl kolem 6 %, srov. pro:

č. 33 $V_{mod} + mít_{infinitiv} + \dots + O_{acc} + PPP$: *Chci mít všechny vánoční dárky připraveny včas.*

- a u dotazu č. 17 s antepozičním objektem – od 0,61 % do 3,09 %, srov. pro:

č. 17 $O_{acc} + V_{mod} + mít + PPP$: *Dárky chci mít připraveny včas.*

16.3.4 Jako poslední byl ověřen **výskyt invertované struktury** konstrukce typu Perfekta II v její základní podobě, kde tvar PPP předchází tvaru Aux. K druhému typu s akuzativním objektem (dotaz č. 34) se vztahuje celkem 370 výskytů. K porovnání s případy s bázovou (primární) strukturou byly vybrány výsledky dvou základních dotazů č. 2 a č. 10 s postponovaným a anteponovaným objektem. V SYN2006PUB je jich 228. Srov:

- č. 34. PPP + *mít* [\leftrightarrow O_{acc}] : *Připraveny mám dárky už nyní /
Dárky připraveny mám už nyní.*
- č. 2. *mít* + PPP + O_{acc} : *Mám připraveny dárky.*
- č. 10. O_{acc} + *mít* + PPP: *Dárky mám připraveny.*

Případů s inverzí je zaznamenáno v průměru sedmkrát méně než případů s bázovou strukturou; nicméně je to v češtině statisticky relevantní počet výskytů, který dosvědčuje, že konstrukce Typu Perfekta II se chovají v tomto ohledu jako tvary ostatních složených časů, tj. složeného futura a préterita.

Kapitola 17: Typ III V*mít* + PPP_{incongr} + Objekt_{acc} in statu nascendi?

17.1 Popis konstrukcí s PPP_{incongr}

Zvláštní pokročilejší formy gramatikalizace představují případy s objektem v akuzativ. Tvar PPP se tu objevuje jinak, než v bylo popsáno v Typu II, v němž je stále co do formy kongruenčně vázán s přímým objektem. Tyto inkongruentní typy ukazují jasně na průběh gramatikalizace, tj. dekompozice jmenné části, další desyntaxizace vedoucí ke vzniku analytického slovesného složeného tvaru typu Perfekta II. Oproti jazykům bez jmenné flexe, kde je zaznamenán *cílový bod* jen jeden (ze slovanských jazyků je to případ makedonštiny, viz kapitolu 7), jazyky s rozvinutou flexí jako čeština nabízejí, jak je patrné, ještě možnosti další.

Následující typy konstrukce slovesa *mít* s takovým tvarem PPP, který je inkongruentní vůči objektu, vytvářejí v češtině tyto tři druhy konstrukcí:

17.1.1 Tvar PPP je inkongruentní vůči objektu, není však v invariantní formě, tj. je **kongruentní se subjektem**. Z konstrukce ustáleného Typu II (už gramatikalizující se typ, nacházející se v určitém stadiu gramatikalizace se stále formálně přítomnou kongruencí tvaru PPP s akuzativním objektem), se stává konstrukce nového typu III:

Úřad má naplánovánu úpravu parku. → Úřad má naplánován úpravu parku.

17.1.2 Tvar PPP je inkongruentní vůči objektu, není v invariantní formě, je však **ve shodě se subjektem, který je determinovaný číslovkou** (vyšší než čtyři nebo neurčitou) – v důsledku toho je výsledný tvar PPP jenom v podobě PPP_{-no/-to} v n.sg., např.

Několik úřadů má naplánováno úpravu parku.

Případy s číslovkou 2 – 4 patří do kategorie (1), tj. např. *Dva úřady mají naplánovány* úpravu parku.

17.1.3 Tvar PPP je inkongruentní absolutně (tj. neshoduje se ani s objektem, ani se subjektem) a vystupuje ve své **invariantní (absolutní) formě** v n.sg., např.

Úřad má naplánováno úpravu parku.

Tento tvar odpovídá formě B z Typu I, který představuje formu s tvarem PPP_{-no/-to}, viz tab. 3/IV a 3a/IV). Strukturně je také blízko i celému Typu I, srov. také Mathesiovo *Máme zaseto*.

* * *

Uvedené tři druhy případů nemají tak velké množství výskytů jako Typy I a II, nemůžeme je označit dokonce ani za běžné, byl jich zaznamenán však určitý počet (celkem je jich 65), což svědčí o tom, že odkazují na jevy, které nejsou náhodné a mají své systémové podklady.

17.2 Schéma forem Typu III (X, Y, Z)

Uvedené tři druhy inkongruence tvaru PPP vůči objektu (17.1.1, 17.1.2. a 17.1.3) označíme jako formy X, Y, Z, viz tabulku (77/IV).

(77/IV)

Konstituenty Konstrukce	Forma X (17.1.1)	Forma Y (17.1.2)	Forma Z (=B) (17.1.3)
	<i>mít</i> + PPP (kongruence se subjektem - substantivem) + Objekt <i>acc</i>	<i>mít</i> + PPP (kongruence se subjektem – číslovkou) + Objekt <i>acc</i>	<i>mít</i> + PPP- <i>no/-to</i> + Objekt <i>acc</i> (bez kongruence)

K těmto formám uvádíme v tabulce (77a/IV) následující případy:

(77a/IV)

	n. sg.
Forma X	91. <i>Mimořádné jednání zastupitelstva proto uvolnilo ze svého rozpočtu čtyři a půl milionu korun a další dva miliony mělo nachystáno na vybudování infrastrukturu.</i> (SYN2006PUB; #26625691; Mladá fronta DNES, 19.9.2000)
	92. <i>Letectvo má nalétáno počet hodin, které [který sic!] přesahuje běžnou normu.</i> (SYN2006PUB; #2727556; Mladá fronta DNES, 27.9.1993)
	93. <i>Zubří má naplánováno přípravná utkání většinou s týmy z okolí, přípravu zpestří turnaj v Karviné a zápasy s rakouským Stockerau, které vede bývalý kouč Zubří Jiří Kekrt.</i> (SYN2005; #87437749; Mladá fronta DNES, 18.7.2000)
	94. <i>..., že botičku za špatné parkování mělo nasazeno jen auto s mimopražskou značkou, ...</i> (SYN2006; #79548170; Mladá fronta – DNES, 16.9.1996) (! subjekt ≠ agens)
	95. <i>To (Ministerstvo obrany) totiž dalo firmě Omnipol souhlas, aby tanky Alžírsku nabídla, ale transakci nemělo odsouhlaseno vládou.</i> (SYN2000; #83202987; Lidové noviny, 1997 - ln 97180) (! subjekt ≠ agens)
	96. <i>Kromě okupačními úřady výslovně nařízených akcí také Kuratorium, na rozdíl od ..., nemělo povoleno vlastní kontakty s organizacemi podobného charakteru, ...</i> (SYN2000; #30635306; POP; M. Gregorovič 1995) (! subjekt ≠ agens)
	97. <i>Odbahnění rybníka Peklo garantuje Lesní družstvo Polná, které má rybník pronajato.</i>

(SYN2006PUB; #359605100; Právo, 28.12.2004)

98. *Oba objekty mělo pronajato sdružení Signum artis, ...*
(SYN2000; #60556419; Lidové noviny, 1994 = ln 94201)
99. *Každé auto sledovačky mělo přiděleno určitá čísla, která měli za úkol sledovat.*
(SYN2005; #1712889; P. Wright - P. Greengrass - překlad 1997)
(! subjekt ≠ agens)
100. *Tzv. neapolské nouzové centrum má připraveno evakuační plán, který se již měsíce zkouší.*
(SYN2006PUB; #275404521; Lidové noviny, 19.7.2002)
101. *Na dobu jízdy je nutné mít připraveno jednu nebo více menších svačín, ...*
[!Velice zajímavý případ absolutního užití tvaru PPP, kde: infinitiv = subjekt]
(SYN2005; #79741031; M.Bílý, B. Kračmar, P.Novotný 2000, Kanoistika)
102. *Pokud záměr schválí zastupitelstvo, město má připraveno k výstavbě pozemky v proluce v Růžičkově ulici.*
(SYN2006PUB; #218370057; Mladá fronta DNES, 22.2.2000)
103. *Projekt rozšíření průmyslové zóny za 15 milionů korun má připraveno město Slaný.*
(SYN2006PUB; #278565160; Mladá fronta DNES, 28.1.2002)
104. *Město opravilo sedm bytů, z toho jsou obsazené pouze tři. Navíc má připraveno projekt na výstavbu až pětadvaceti bytů, ...*
(SYN2006PUB; #262915662; Mladá fronta DNES, 29.11.2001)
105. *Ministerstvo má připraveno k vládnímu projednání dvě koncepce.*
(SYN2005; #93289499; Lidové noviny, 3.9.2001)
106. *Jaké konkrétní kroky má připraveno Ministerstvo financí?*
(SYN2006PUB; #102177119; Hospodářské noviny, 14.11.1997)
107. *... ministerstvo privatizace mělo připraveno majetek za 33 miliard Sk, ...*
(SYN2006PUB; #63312388; Hospodářské noviny, 1996)
108. *Středisko má připraveno výpisy k vydání akcií pro 1 milión ...*
(SYN2006PUB; #20147266; Lidové noviny, č. 138/1993)
109. *Švédsko už má připraveno Gripeny pro Českou republiku.*
(SYN2005; #69220955; Technik, č. 12/2004)
110. *Tempo dostane pokutu, že nemělo připraveno nosítka.*
(SYN2006PUB; #319748342; Mladá fronta DNES, 20.8.2003)
111. *...a další tři volitelské hlasy má vyhrazeno hlavní město Washington, ...*
(SYN2006PUB; # 228784884; Mladá fronta DNES, 7.11.2000)
(! subjekt ≠ agens)
112. *Odstupující vedení mělo připraveno tři kroky k ozdravení morálky mužstva.*
(SYN2000; #48136842; Lidové noviny, 1991 = lnd91109)

Forma

X

Forma
X

113. *Za nejpodstatnější rys uměleckého fondu výtvarných děl, který má lidstvo shromážděno ve svých sbírkách, ...*
(SYN2005; #50743905, J. Vančát, Tvorba vizuálního zobrazení, 2000)
114. ***Brno hrálo v pohodě, protože stejně jako USK má zajištěno postup** do vyřazovacích bojů.*
(SYN2006PUB; #282364244; Mladá fronta DNES, 11.4.2002)
115. *...schopnosti usilovat o něco proto, že to je dobré, a nikoli pouze proto, že to má zajištěno úspěch.*
(SYN2006PUB; #114444; Informační servis, č. 31/1989)
(! subjekt ≠ agens)
116. *Na rozdíl od Česka neotálelo s reformami. Už v roce 1997 **mělo zprivatizováno většinu podniků i bank** do rukou vlastníků ze zahraničí.*
(SYN2006PUB; ; #280033708; Mladá fronta DNES, 26.2.2002)
- m. sg.**
117. ***Oblečen měl černé tričko s krátkým rukávem a kalhoty-šustáky** téže barvy a obuty [!] černé tenisky "Sport Libang" velikosti 44.*
(SYN2006PUB; 272323306; Blesk, 28.8.2002)
118. ***Oblečen měl hnědou košili s bílými puntíky a s dlouhým rukávem, šedé plátěné kalhoty, na nohou měl černé ponožky a černé kožené kalhoty.***
(SYN2006PUB; #268548481; Právo, 31.8.2001)
119. *Dárečky pro úspěšné školáky **má připraven také olomoucký McDonalds.***
(SYN2006PUB; #297730673; Právo, 28.6.2002)
120. *Svá jména **měl připraven i Tomáš Ježek.***
(SYN2006PUB; #124341754; Mladá fronta DNES, 21.11.1997)
121. *Jestliže má četbu ulehčen ten, kdo něco z Levinase zná, komu není neznám pojem ...*
(SYN2006PUB; #158842665; Mladá fronta DNES, 5.12.1998)
122. *Člověk má prostě jinak zakotveny [!] své kořeny a jinak **má své kořeny zakotven i právní stát.***
(SYN2006PUB; #71504827; Mladá fronta DNES, 4.1.1996)
123. ***Osud básníka**, který podlehe tlaku moci ze strachu a ze zbabělosti, může mít tragické aspekty zpodoben ozvláštěně, ale je stokrát tragičtější a zároveň ...*
(SYN2006PUB; #2709526; Lidové noviny – Literární noviny, č. 18/1991)

	f. sg.
	<p>124. <i>Své kúry má připravena i D. Havlová.</i> (SYN2006PUB; #138353568; Lidové noviny, č. 88/1998) (! subjekt ≠ agens)</p> <p>125. <i>Právě u Lloyda má svůj hlas pojištěna například Madona, Tina Turner a ...</i> (SYN2006PUB; #213344600; Nedělní Blesk, č. 33/2000)</p>
	pl. (m. pl._{anim.} č. 126; m. pl._{nonanim.} č. 127; f. pl. č. 128)
Forma X	<p>126. <i>Očekává se také, že lidé v tomto postavení budou mít uzavřeni osobní pojistky.</i> (SYN2006PUB; #30564158; Českomoravský Profit, č.7/1994)</p> <p>127. <i>Zakopaný pes je v tom, že novou technologii mají vyřešeny zatím jen dva okresy v ČR.</i> (SYN2006PUB; #211898768; Blesk, 17.7.2000)</p> <p>128. <i>Složité volební systém, označovaný jeho kritiky za "psi šlichtu", je vymyšlen tak, aby v něm měly zajištěny rovnoměrnou účast prakticky všechny politické síly v Ulsteru.</i> (SYN2006; #76109477; Mladá fronta DNES, 30.5.1996) (! subjekt ≠ agens)</p>
Forma Y	<p>129. <i>Již předem je jasné, že nejkritičtější den celých olympijských her bude pondělí 10. srpna, kdy má naplánováno odlet šest set letadel.</i> (SYN2006PUB; 2006; #7693677; Lidové noviny, č. 182/1992)</p> <p>130. <i>Maratón 60 snímků, zejména zahraniční produkce, během 10 dnů má naplánováno na 300 přihlášených lektorů z celého Československa na Letní filmové škole, která včera začala v Trutnově.</i> (SYN2006PUB; #977855; Lidové noviny, č. 179/1991)</p> <p>131. <i>Tento problém se dotýká i českých podniků, z nichž má plochu potvrzeno pouze deset samostatných vystavovatelů a další půltucet je na čekací ...</i> (SYN2006PUB; #136000762; Hospodářské noviny, 26. 11. 1998) (! subjekt ≠ agens)</p> <p>132. <i>..., mj. i prostřednictvím sítě kvalitních distributorů – dnes má činnost povoleno 246 firem různých kapacit i kvalit, " poznamenal P. Palouš.</i> (SYN2006PUB; #18965458; Lidové noviny, č. 38/1993) (! subjekt ≠ agens)</p> <p>133. <i>Řada sportovních oddílů má připraveno pro jarní prázdniny akce pro děti.</i> (SYN2006PUB; #295516222; Právo, 20.2.2002)</p> <p>134. <i>Z jedenapadesáti obcí na Strakonicku má povodňové plány schváleno jen pět. Z jedenapadesáti obcí na Strakonicku, které musejí mít ze zákona vypracovány protipovodňové plán, má okresní povodňovou</i></p>

	<p><i>komisí schváleno tyto rozhodující dokumenty pro případ přírodní katastrofy pouhých pět obcí : Střelské Hoštice , Strakonice , Vodňany, Lnáře a Bezdědovice. Právu to řekl ve středu ...</i> (SYN2000; #97485449; Právo 1998 – pr 980930) (! subjekt ≠ agens) / (subjekt = agens)</p> <p>135. <i>V roce 1999 mělo uděleno <u>status</u> dlouhodobého pobytu v hlavním městě 51172 cizinců.</i> (SYN2006PUB; #227822670; Mladá fronta DNES, 12.10.2000) (! subjekt ≠ agens)</p> <p>136. <i>Právě v nejmenších firmách má uloženo body asi padesát tisíc občanů.</i> (SYN2000; #62805377; Mladá fronta DNES, 1994 = mf940405)</p> <p>137. <i>Televize Nova včera uvedla, že v záložně má uloženo peníze na 1200 lidí ze severní Moravy a ...</i> (SYN2000; #107854347; Mladá fronta DNES, 1999 = mf990917)</p> <p>138. <i>V největší jihočeské kempeličce mělo své úspory uloženo kolem 11400 lidí, kteří jí svěřili na 294 miliónů korun.</i> (SYN2006PUB; #35843579; Právo, 8.11.2004)</p> <p>139. <i>Letošní Zlatá tretra bude mít tradičních šestnáct disciplin, ale <u>špičkovou kvalitu</u> bude mít zajištěno osm, po čtyřech v kategoriích mužů a žen.</i> (SYN2006PUB; #233076274; Právo, 13.4.2000)</p> <p>140. <i>Ve skupině A totiž obsadil až 16. místo, když <u>postup</u> mělo zajištěno jen nejlepších patnáct.</i> (SYN2006PUB; #103827093; Lidové noviny – sport, č.16/1997)</p> <p>141. <i>V případě ukončení činnosti počátkem července ... <u>by zálohu</u> mělo zaplaceno několik desítek tisíc lidí.</i> (SYN2000; #94120111; Právo, 1998 – pr 980116)</p> <p>142. <i>..., <u>sklepy</u> mělo zatopeno více stavení, ...</i> (SYN2006PUB; #278898120; Mladá fronta DNES, 4.2. 2002)</p> <p>143. <i><u>Známkový způsob</u> mělo zavedeno 11 obcí, ...</i> (SYN2005; #64395491; Odpady č. 1/2001)</p> <p>144. <i>Například na Třebíčsku má dosud rentgeny zkontrolováno jen pár zubařů.</i> (SYN2000; #91220409; PUB; Mladá fronta DNES, 1998 – mf 980304)</p> <p>145. <i>Autoři návrhu měli k dispozici jak zahraniční modely (jen v Evropě má dvoukomorový parlament zřízeno šestnáct států), tak zkušenost tzv. první republiky.</i> (SYN2006PUB; #6813899; Lidové noviny, č. 156/1996)</p>
<p>Forma Y</p>	<p>32. <i>Obecní úřad má naplánováno také <u>úpravu</u> zemních prací posledních tří domů, které byly zplynofikovány.</i> (SYN2000; #115100015; Vyškovské noviny, 1997 – vyskov97)</p>

B	
Forma Z	<p>35. <i>Mám natrénováno <u>půlku</u> toho co kdysi.</i> (SYN2006PUB; #303968712; Blesk, 20. 12. 2003)</p> <p>37. <i>Oni jsou tam i mladí? Nechtěli mi věřit. <u>Folklór</u> měli spojeno se staříčkými hudebníky a ubohou dechovkou.</i> (SYN2006PUB; # 313673702; Mladá Fronta DNES, 9.03.2003)</p> <p>39. <i>Ukázalo se, že ve starých smlouvách <u>měly</u> obstaravatelské kanceláře <u>zakotveno</u> <u>procenta</u> z vymožené pohledávky.</i> (SYN2005; #113498213; Blesk, 21.6.2004)</p> <p>(Výběr příkladů z Formy B – číslování zachováno jako u této formy ; viz též plný soubor příkladů, tj. 29-39 v tabulce 2/IV)</p>

17.3 Analýza forem X, Y, Z

Čeho výskytu těchto dvou forem X a Y (ale zřejmě také formy Z = B) mohou být důkazem? Především, zvláště v případě formy X (příklady 91 – 128), je to jasný signál z jazykového úzu o dalším typu dekomponování objektové skupiny a pevnějšího sjednocení tvarů Aux a tvaru PPP, tj. o dalším možném stupni gramatikalizace konstrukce *mít* + PPP. Dochází zde k zjevnému porušení formální shody s tvarem objektu, která v podobě kongruence u ostatních forem E až H, ačkoliv sémanticky značně oslabená a dekomponovaná, je formálně stále přítomna. Příznačný je také fakt, že počet výskytů forem X, Y a Z není zcela zanedbatelný – uvedených zde sedmdesát výskytů (91 – 145 v tabulce 77a/IV a 29 – 39 v tabulce 2a/IV u formy B) představuje pouhou speciální sondu: tyto případy nebyly anticipovány a byly objeveny při prohledávání a hodnocení dotazů k typům I a II. Je v nich určitý systém nahrazování jmenných kategorií PPP s původní kongruencí mezi PPP a objektem, a to buď kongruencí mezi PPP a subjektem (Forma X) nebo v podobě absolutní inkongruence (Forma Z). Jde patrně o určitý mezistupeň gramatikalizačních procesů, které probíhají u konstrukcí se slovesem *mít* + PPP.

17.3.1 Případy formy X

17.3.1.1 Případy formy X z hlediska pozice tvaru substantivního objektu vůči slovesné konstrukci typu Perfekta II odpovídají těm typům, kde:

- objekt je v antepozici, srov. případy jako:
č. 91 ... a další dva miliony mělo nachystáno na

vybudování infrastrukturu.

(SYN2006PUB; #26625691; Mladá fronta DNES, 19.9.2000)

č. 94. ..., že *botičku* za špatné parkování mělo nasazeno jen auto s mimopražskou značkou

(SYN2006; #79548170; Mladá fronta – DNES, 16.9.1996)

č. 120. *Svá jména měl připraven i Tomáš Ježek.*

(SYN2006PUB; #124341754; Mladá fronta DNES, 21.11.1997)

- objekt je postpozici, srov:

č. 99. Každé *auto* sledovačky mělo přiděleno určitá čísla, která měli za úkol sledovat.

(SYN2005; #1712889; P. Wright - P. Greengrass - překlad 1997)

č. 96. ... také *Kuratorium*, na rozdíl od ..., nemělo povoleno vlastní kontakty s organizacemi podobného ...

(SYN2000; #30635306; POP; M. Gregorovič 1995)

- objekt je v interpozici, např:

č. 97. Odbahnění rybníka Peklo garantuje Lesní družstvo Polná, které má rybník pronajato ...

(SYN2006PUB; #359605100; Právo, 28.12.2004)

č. 121. Jestliže má četbu *ulehčen ten*, kdo něco z Levinase zná, komu není neznám pojem

(SYN2006PUB; #158842665; Mladá fronta DNES, 5.12.1998)

Ze všech uvedených případů formy X v tabulce (77a/IV) je celkem 12 s antepozičním objektem, 4 s interpozičním a 21 s postpozičním.

17.3.1.2 Kromě umístění objektu u formy X je zajímavé pozorovat i **pozice subjektu:**

- v 24 případech je subjekt v antepozici (nebo není přímo vyjádřen), jde o např. o případy 91, 92, 93, 95, 96, 97, 99, 100, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 123, 126, srov. např.:

109. Švédsko už má připraveno *Gripeny* pro Českou republiku.

(SYN2005; #69220955; Technik, č. 12/2004)

- v 13 případech je subjekt v postpozici vůči konstrukci typu Perfekta II, jde o případy 94, 98, 103, 106, 111, 119, 120, 121, 122, 124, 125, 127, 128, srov. např.

č. 106. Jaké konkrétní kroky má připraveno *Ministerstvo financí?*

(SYN2006PUB; #102177119, Hospodářské noviny, 14.11.1997)

nebo případy č. 94 a č. 120 uvedené v předešlém odstavci;

- interpoziční umístění subjektu je vzácnější, je tu jenom jeden výskyt:

113. *Za nejpodstatnější rys uměleckého fondu výtvarných děl, který má lidstvo shromážděno ve svých sbírkách, v této souvislosti začíná být považována....*

(SYN2005; #50743905, J. Vančát, Tvorba vizuálního zobrazení, 2000)

Poziční konfigurace hlavních větných členů bezpochybně také hraje svoji roli při procesech gramatikalizace konstrukce typu Perfekta II. Případy formy X, které na povrchu vypadají jakoby standardní případy Typu II (s kongruenci PPP vůči Oacc), ukazují velice jasně na působení dekompozičních a prekompozičních procesů, jejichž výsledkem je vznik nové struktury, kde tvar PPP už nemá žádnou formální vazbu s akuzativním objektem, protože vstoupil do nového kongruentního vztahu se subjektem.

Stalo by patrně za úvahu porovnat tvary formy X (i přes jejich omezený výskyt) a tvary českého préterita *psal jsem, psal jsi, ...*, tj. původního slovanského Perfekta I, kde byl shodný gramatikalizační proces dokončen a úplně paradigmaticizován ještě v praslovanštině.

Převážná většina případů formy X má subjekt a tvary PPP v neutru singuláru. Je to 25 případů z úhrnného počtu 37. Tabulka (77a) v 17.2 je uvádí oddělené, jako i následujících 6 v maskulinu singuláru a 2 ve femininu singuláru. V plurálu jsou doloženy dále tři příklady, a to po jednom pro maskulinum životných, maskulinum neživotných a femininum. Patří sem též případy se shodou, např. když se to týká maskulina neživotných (srov. 127. *Zakopaný pes je v tom, že novou technologii mají vyřešeny zatím jen dva okresy v ČR*) (SYN2006PUB; #211898768; Blesk, 17.7.2000)

Je jasné, proč se tato zatím méně typická forma totiž snadněji vytváří právě u subjektu v neutru. Z předešlého výkladu (k Typu I a Typu II) vyplývá, že právě v neutru je výskyt tvarů PPP v konstrukcích typu Perfekta II v češtině nejvyšší a že právě k invariantnímu tvaru v neutru směřuje poslední vývojová fáze perfektních tvarů se slovesem *mít* v kontextu slovanských jazyků, kde je obecně přítomná kategorie jmenného rodu. (K případům 91.-116. s invariantním (absolutním) tvarem PPP srov. ještě dále 17.3.4).

17.3.2 Případy formy Y

Formu Y (případy 129 – 145) lze nazvat formacemi numeráliovými, kde jsou syntaktickým subjektem číslovky, tj. číslovky neurčité (*několik, mnoho, více* aj.) nebo určité, větší než 4, popřípadě další výrazy s funkcí číslovky (*pár, trochu, něco, řada, hodně* aj.). Pro ně je typické to, že minulé pasivní participium (PPP) ruší shodu s objektem, čímž vzniká shoda s neutrovým tvarem pomocného slovesa (Aux) a tudíž i se subjektem, např.

č. 133. *Řada sportovních oddílů má připraveno pro jarní prázdniny akce pro děti.*
(SYN2006PUB; #295516222; Právo, 20.2.2002)

č. 145. ... *jen v Evropě má dvoukomorový parlament zřízeno šestnáct států...*
(SYN2006PUB; #6813899; Lidové noviny, č. 156/1996)

Je zřejmé, že standardní shoda v češtině typu *Výstavu už navštívilo pět set lidí*, slouží jako bázová konstrukce i pro případy formy Y.

Formace numeráliové představují další vývojový krok, kde je vazba mezi Aux a tvarem PPP v konstrukcích typu Perfekta II posílena skrze vzájemnou kongruenci a kde původní kongruentní spojení PPP se substantivním objektem v akuzativu je úplně dekomponováno a de facto formálně zrušeno, např.

č. 143. *Známkový způsob mělo zavedeno 11 obcí, ...*
(SYN2005; #64395491; Odpady č. 1/2001)

č. 133. *Řada sportovních oddílů má připraveno pro jarní prázdniny akce pro děti.*
(SYN2006PUB; #295516222; Právo, 20.2.2002)

Pozice hlavních větných členů – objektu a subjektu vůči konstrukci typu Perfekta II je u formy Y následující:

- objekt se nachází v antepozici v šesti případech; stejně po šesti případech je v postpozici a interpozici;
- při umístění subjektu dominuje jeho postpozice (17 výskytů) a pouze jeden výskyt má anteponový subjekt (!). Interpoziční umístění subjektu nebylo zaznamenáno ani jedno.

Mělo by se ještě vzít v úvahu, že u formy Y všechny výskyty pocházejí z publicistických zdrojů, kde se stavba vět s takto řazenou invertovanou větnou perspektivou vyskytuje poměrně často.

17.3.3 Případy formy Z

Případy zmíněné formy Z (= B) – vedle již uvedené ukázky čtyř výskytů, viz také tabulku (2a, výskyty 29 – 39) – se týkají případů, kde tvar PPP je syntakticky absolutní, tj. není ve shodě ani s objektem (O_{acc}), ani se subjektem (S_{nom}). Jsou to případy jako:

22. *Folklor měli spojeno se staříčkými hudebníky a ubohou dechovkou.*
(SYN2006PUB; # 313673702; Mladá Fronta DNES, 9.03.2003)

Přes poměrně malý výskyt – zatím bylo zaznamenáno pouze 11 případů – je tuto formu možno chápat jako cílový bod v procesu gramatikalizace této konstrukce, poukazující na možnosti jazykové potenciality češtiny. Slovesný tvar v něm lze považovat za invariantní formu, kde tvar PPP není ve shodě ani s objektem, ani se subjektem.

O tom svědčí případ makedonštiny, důsledně odpovídající "okcidentálnímu" modelu, kde tyto absolutní konstrukce přerostly v plně gramatikalizované slovesné tvary Perfekta II (viz kapitolu 7 o makedonštině, srov. též Havránek 1936: 147-154 a jeho označení makedonského typu za románský typ perfekta). Podobné konstrukce byly zaznamenány také v bulharštině a je velice pravděpodobné, že nebudou chybět ani v ostatních slovanských jazycích, kde se konstrukce typu Perfekta II tvoří.

K výše uvedeným případům formy X, Y a Z patří ovšem i případy v negaci jako např. *Řekl ovšem, že HZDS zatím návrhy dvoustranných smluv připraveno nemá.* (SYN2000; #51526890; Lidové noviny, 1992 = lnd92196).

17.3.4 Absolutní tvar PPP a proces neutralizace forem X=Y=Z

U nejfrekventovanějších případů Typu III (viz příklady 91 – 116), tj. formy X s tvarem PPP v n.sg., např. 92. *Letectvo má nalétáno počet hodin, které...*, tvar PPP formálně vyhovuje podmínce shody se subjektem stejně, jako je tomu u vzácných až téměř ojedinělých případů jako č. 119. *Dárečky ... má připraven také olomoucký McDonalds;* č. 124. *Své kúry má připravena i D. Havlová* či 126. *...lidé v tomto postavení budou mít uzavření osobní pojistky.*

Sama výrazně vyšší frekvence této formy s neutrem PPP ukazuje, že může být tento tvar PPP interpretován jako tvar invariantní (absolutní), tj. celá konstrukce zároveň jako forma Z, shodná zároveň s PPP i ve formě Y. Dochází tady tedy k neutralizaci forem X=Y=Z. Avšak mimořádně vysoká převaha této neutralizované formy naznačuje, že právě tato neutralizace hraje významnou roli při iniciování a

postupném prosazování ještě ne příliš frekventované, zřejmě "cílové" konstrukce Z s použitím absolutní formy PPP, typu 35. *Mám natrénováno pŕlku toho, co kdysi.* Tato konstrukce sice připomíná konstrukce s absolutním použitím tvaru PPP, jak je tomu v germánských jazycích (včetně angličtiny), ale též i v makedonštině, avšak k tomuto výsledku – jak jsme si právě ukázali – čeština dospěla (či přesněji právě před našima očima dospívá) svou vlastní, tj. vnitrojazykovou cestou.

Kapitola 18: Shrnutí: výsledky a analýza výskytů Typu I, II a III

18.1 Klasifikace materiálu a práce s ČNK

Tím se uzavírá přehled typů a výskytů konstrukcí typu Perfekta II a jejich výskytů v češtině na základě synchronních korpusů ČNK – SYN2000, SYN2005 a SYN2006PUB. Ty poskytly možnost vyhledat přes 20 000 případů (nejméně celkem 20 865 případů) těchto konstrukcí slovesa *mít* + PPP (3407 v SYN2000, 3888 v SYN2005 a 13570 v SYN2006PUB). Na jejich základě vznikl model 10 forem (A, B, C, D, E, F, G, H a dále X, Y, Z [=B]) a pracovní korpus 145 případů.

Řada dalších příkladů byla uvedena v poznámkách k jednotlivým vyhledávacím dotazům. Možnosti korpusového manažeru byly využity i pro vyhledávání frekvenčních údajů k jednotlivým typům dotazů. Šlo celkem o 44 jednotlivých dotazů, z nichž 11 s tvarem PPP_{-no/-to} a bez objektu (popř. bez kongruence s ním) a 33 s nespécifikovaným tvarem PPP a se substantivním objektem v akuzativu.

Komplikovanější porovnávací práce se třemi korpusy najednou vedle určitých úskalí měla také své nesporné plusy: výskyt určitých jevů bylo možno pozorovat v korpusech s různou procentuální vyvážeností zdrojů – především z hlediska zastoupení beletrie a publicistiky. Za obzvlášť přínosné je třeba považovat novou žánrovou vyváženost korpusu SYN2005 a z hlediska stylové rozmanitosti i vstup bulvárního tisku mezi zdroje korpusu SYN2006PUB.

18.2 Shrnutí 10 forem konstrukce typu Perfekta II

Tabulka (78/IV) – viz následující stránku – představuje shrnutí deseti forem konstrukcí typu Perfekta II v češtině se slovesem *mít*, kde je hlavním rozlišovacím kritériem konstituentní složení konstrukce (bez objektu nebo s objektem v akuzativu). Shrnutí frekvence výskytů všech vyhledávaných dotazů poskytují už uvedené tab. (3/IV), (31/IV) a (76/IV) (viz též jednotlivé tabulky i ke konkrétním dotazům).

Konstrukce typů Perfekta II v češtině

I.				II.				III.	
<i>mít</i> + PPP _{-no/-to} [+ θ /...]				<i>mít</i> + PPP _{kongr.} + O _{acc}				<i>mít</i> + PPP _{inkogr.} + O _{acc} (PPP _{kongr.} se Subjektem)	
Forma A	Forma B (=Z)	Forma C	Forma D	Forma E	Forma F	Forma G	Forma H	Forma X	Forma Y
<i>mít</i>	<i>mít</i>	<i>mít</i>	<i>mít</i>	<i>mít</i>	<i>mít</i>	<i>mít</i>	<i>mít</i>	<i>mít</i>	Subjekt
+	+	+	+	+	+	+	+	+	(Num)
PPP _{-no/-to}	PPP _{-no/-to}	PPP _{-no/-to}	PPP _{-no/-to}	PPP	PPP	PPP _{imperf.}	PPP _{perf/}	PPP	+
+	+	+	+	+	+	+	imperf (obouvid.)	+	<i>mít</i>
Objekt θ	Objekt (inkongr)	infinitiv ve funkci objektu	vedlejší věta ve funkci objektu	Objekt	Objekt (Pron./ Num.)	Objekt	+	Objekt	+
							Objekt		PPP _{-no/-to}
									+
									Objekt
Máte dopito?	Folklór měli spojeno se staříčkými hudebníky a ubohou dechovkou	Dřív jste měl namířeno trénovat do Izraele.	Zaprvé už mám vybráno, co chci dělat – chci jít na veterinu.	Měla vystudová nu ornamen tiku na Uprum.	To mám zafixová no ještě z dětství.	Všechny dveře a poklopy máme jištěny proti vstupu nepovola ných osob.	...podnik ...neměl stanovenu jasnou koncepti rozvoje, ...	Jaké konkrétní kroky má připraveno Minister stvo financí?	Jen v Evropě má dvou komorový parlament zřízeno šestnáct států.
Jsem rád, že mám dopsáno.									
Kovář měl angínu a nemá natrénová no.	Druhá liga má odehráno čtvrtinu...	Dopravní podnik má napláno váno nakoupit letos 240 autobusů.	Policisté mají zjištěno, že mezi nejčastější příčiny nehod patří nesprávný způsob jízdy.	Ve chvílce měl vymyšlenu čertovinu.	Mám zvyk mít rozečteno osm devět knih.	Pro letošní rok máme rozpočto váno 400 tisíc korun.	My máme registrová no dvacet tisíc hráčů.	Dářečky pro úspěšné školáky má připraven také olomoucký McDo nalds.	Známkový způsob mělo zavedeno 11/více obcí.

18.3 Krátké a dlouhé tvary PPP

18.3.1 Distinkce tvarů krátkých a dlouhých

Při zkoumání konstrukce typu Perfekta II v češtině tato práce vychází explicitně z konstrukce, které jsou tvořeny slovesem *mít* a primárním tzv. krátkým tvarem minulého trpného participia (PPP). Distinkce tvarů krátkých a dlouhých, tj. původně participiálních (krátkých) a adjektivizovaných (dlouhých), kterou se vyznačuje v současnosti ze severoslovanských jazyků pouze čeština a ruština, představují další vývoj participiálních tvarů tzv. dlouhých směrem k jejich univerzálnímu použití ve funkci atributivní (jako běžná adjektiva). Tato distinkce a její realizace v jazyce představuje rovněž příklad plynulého přechodu ze sféry formotvorby / flexe (tvarosloví, gramatiky) do sféry slovotvorby / derivace (lexikonu). Tento projev tendence z "jedinečného" k "obecnému" přináší však některé další důsledky: posiluje nominativní povahu původně slovesné struktury a do jisté míry porušuje gramatikalizační tendence působící mezi slovesnými tvary konstrukce (*mít* a původní PPP).

Současná spisovná norma češtiny se vyznačuje tím, že se konstrukce s tvary dlouhými preferují a nahrazují se jimi i krátké tvary, čímž tento proces směřuje k jisté standardizaci. O tendenci prosazování těchto delších tvarů viz též 20.3.

Výskyt tzv. dlouhých tvarů u přičestí trpných z hlediska jejich přibývání na úkor tzv. tvarů krátkých konstatuje v psané češtině mj. Svozilová (2000: 43-44), když praví: "konkurence krátkých (jmenných) tvarů a tvarů dlouhých (složených) není jen záležitost formální, s krátkými tvary je spojován význam dějový, zatímco dlouhým tvarům se připisuje význam výsledku děje, popř. výsledné vlastnosti". Uvedené příklady představují v zásadě konstrukce slovesa *být* + PPP, např. titulek článku *Slovensko-německá smlouva má být modifikovaná* (Mladá fronta DNES, 28.9.1992) – sloveso *mít* je zde pouze ve funkci modální, kde jde o děj budoucí, pro který je "ještě méně vhodné uplatnit formu charakterizující výslednou vlastnost. Přesvědčí nás o tom domácí synonyma přijatého slova *modifikovaná* v titulku: *Slovensko-německá smlouva má být pozměněná/ obměněná/ upravená* – zde by se asi dlouhá forma přičestí sotva objevila (prozatím!)." Svozilová se v zásadě domnívá, že by v důsledku zaměňování krátkých tvarů za dlouhé pod evidentním vlivem běžné mluveného jazyka, mohla by spisovná čeština totiž ztratit "jednu ze svých rozlišovacích schopností – lišit (prostřednictvím dlouhých a krátkých tvarů adjektiv a přičestí) dějové a výsledkové pojmání reality" (Svozilová 2000: 44; též Giger 2003: 72). Platí to do velké míry i pro konstrukce se slovesem *mít*+PPP, Giger (2003: 79) například dokumentuje jistou početní převahu dlouhých forem nad krátkými u tzv. posesivních rezultatív ve svém materiálu, a to v poměru 339 : 263.

Příklad Svozilové z r. 1992, který pochází z tisku, jsme vyhledali rovněž v ČNK (SYN2000; #53699910 a #53718384) – žádná další podobná konkordance s dlouhým tvarem se nevyskytla ani v

SYN2000, ani v SYN2005 a v SYN2006PUB, analogických *být*-konstrukcí jako např. *Současně má být opravena dosavadní tabulka tarifních platů*. (SYN2006PUB; #66150707; Lidové noviny, č. 69, 1996) s krátkým tvarem PPP bylo v SYN2006PUB celkem 9. V tomto případě domněnka, že užití dlouhého tvaru představuje ve slovenském kontextu této zprávy vlastně importovaný slovakismus, je velice pravděpodobná.

Tato preference platí i v případech s akuzativním objektem – viz Giger (2003: 77). Jsou tu např. uvedeny paralelní texty od Boženy Němcové ve vydáních z r. 1898 a 1981, kde byla starší verze s formou jmennou nahrazena moderní verzí s formou adjektivizovanou.

(79/IV) a. *Když měla všecku práci odbytu, běžela zase k studánce, ...*
(B. Němcová, 1898; Giger 2003: 77)

b. *Když měla všecku práci odbytou, běžela zase k studánce, ...*
(B. Němcová, 1981; Giger 2003: 77)

Jelikož za konstrukci typu Perfekta II považujeme jenom konstrukce s jmenným tvarem PPP, konstrukce s dlouhými tvary nejsou předmětem našeho výzkumu. Jde totiž nikoliv o složený tvar analytický jako v našem případě, nýbrž o dvojčlenný tvar syntaktický, kde PPP v adjektivním tvaru je součástí objektu (srov. 86b). Znamená to, že vazba mezi slovesem *mít* a (krátkými, resp. dlouhými) tvary PPP není identická, čímž vznikají rozdíly i v sémantice obou verzí: v případě (86a) je to sémantika dějově rezultativní, tj. rezultativního perfekta, v případě (86b) – primárně atributivní (v rámci objektu) a až v kontextu je možné ji interpretovat jako tvar vyjadřující rezultativní status.

Srov. také další ukázkou použití krátkého participia u Karla Poláčka: *Měl připraven proslov o tom*. (Karel Poláček; Giger 2003: 78 – 79), která je interpretována v němčině jenom jako standardní perfektum: "Er hatte eine Ansprache darüber **vorbereitet**", nikoliv tedy jako "Er hatte eine **vorbereitete** Ansprache darüber".

Protože hlavním tématem tohoto výzkumu je výchozí předpoklad, že v češtině lze uvažovat o existenci Perfekta II, popř. o konstrukcích typu Perfekta II, zvolené omezení na výzkum konstrukcí s původními krátkými participiálními formami je oprávněné. Vychází ze synchronních korpusů ČNK, tj. z jazyka, který ve své většině odpovídá psanému a mluvenému standardu především posledních 18 polistopadových let. V těchto letech, na rozdíl od období předlistopadového, se v souladu se společenskou atmosférou úzus běžného psaného jazyka (médiá, administrativa,

beletrie a její překlady) také zřetelně "uvolnil" a sblížil se s jazykem mluveného standardu (běžného hovoru), přičemž hranice bývá nejednou směrem ke standardu překračována.

18.3.2 Koexistence krátkých a dlouhých adjektivizovaných tvarů vedle sebe

Krátké a tzv. dlouhé formy PPP mohou však koexistovat v konstrukcích se slovesem *mít* i vedle sebe nebo ve své blízkosti před akuzativním objektem, s kterým se gramaticky shodují. Je to však zřejmě velice výjimečné. Ze všech synchronních korpusů ČNK (SYN2000; 2005; 2006 PUB a LITERA), tj. z více než 20 000 relevantních kontextů, bylo získáno pouze následujících šest příkladů (80/IV).

Případy (80a) názorně ukazují, o co jde v naší koncepci: že totiž krátké tvary jsou součástí slovesného tvaru, tj. Perfekta II, kdežto kongruentní dlouhé tvary jsou součástí objektu. V případech (80b) dlouhé formy participií plní již zřetelně funkce atributivní.

Vyhledávání v ČNK bylo provedeno pomocí základním dotazem ([lemma="mít"] [tag="Vs.*"] [tag="A.*"] [tag="A.*"]); poslední příklad nepochází z ČNK a z knihy Lynn J.– Jay A., *Jistě, pane ministře 2.*, Praha: Aurora, 2003.

(80/IV)

- a. *V pracovní smlouvě mám zakotvenu dohodnutou prodlouženou délku dovolené o jeden týden.*

(SYN2000; #76358086; Lidové noviny, 1996 – ln 96126)

... , přes sako měl oblečen rozepnutý bílý bavlněný plášť .

(SYN2005; #8636339; J. Wyndham 1990 – překlad)

- b. *Díval jsem se, jak mají ošetřeny obrovské rozvětvené buky.*

(LITERA; #3194102; L. Vaculík 1990)

Ahmadovi v nich mají uloženy obnošené zimní kabáty , seprané ručníky a ...

(SYN2006PUB; #167547216; Reflex, č. 43/1998)

Vysvětlil jsem siru Desmondovi, že každý ministr má s vedoucími pracovníky ministerstva uzavřenu nepsanou dohodu: když ...

(Lynn J.– Jay A., *Jistě, pane ministře 2.*, 2003: 67 – překlad)

18.4 Lineární inverze konstrukce *mít* + PPP

V korpusovém výzkumu byly dodatečně vyhledány také dotazy s obráceným sledem (inverzní linearitou) obou konstituentů, kde tvar PPP předchází tvar $AUX_{mít}$ (vyhledávání ([tag="Vs.*"] [lemma="mít"])). Těchto případů je celkem 912 (138 v SYN2000; 123 v SYN2005 a 651 v SYN2005 PUB); jde o výsledky ze zadání dotazů

č. 13 u Typu I (např. *Uvařeno a uklizeno mám*) a dotazu č.34 u Typu II (např. 74a/IV *Rozpracovánu má též kompozici k oslavě...*).

Srovnání se základní strukturou konstrukce s bázovou linearitou (standardním sledem) základního ([lemma="mít"][tag="Vs.*"]) nabízí tabulka (81/IV).

(81/IV)

Korpusy	SYN2000	SYN2005	SYN2006PUB	Součet všech tří korpusů
Hodnoty	Absol.	Absol.	Absol.	Absol.
Dotazy				
1. ([lemma="mít"][tag="Vs.*"]) např. všechny možné konstrukce <i>mít</i> + PPP	3407	3888	13570	20865
13. + 34. ([tag="Vs.*"][lemma="mít"]) např. všechny možné konstrukce PPP + <i>mít</i>	138	123	651	912
13. ([tag="VsNS.*"] [lemma="mít"]) a N-filtr: [lemma="být"]) a manuální třídění PPP _{-no/-to} + <i>mít</i> : např. <i>Svezeno máme, vymláčeno taky.</i> (LITERA; #1717411; K. Michal 1994)	54	65	423	542
34. ([tag="Vs.*"][lemma="mít"]) a N-filtr: [(tag="VsNS.*") & (tag="Z.*")] a N-filtr: [lemma="být"] a manuální třídění PPP _{-no/-to} + <i>mít</i> + [↔]Oacc: např. <i>Vybrány má čtyři tituly, ale ještě se pro žádný nerozhodl.</i> (SYN2000; #114738576; Prostějovský týden 1997- proste97)	84	58	228	370
Vztah bázová : inverzní linearita	24,7 : 1	31,6 : 1	20,8 : 1	22,9 : 1

Výskytů s inverzní linearitou je méně než 5 %. Vztah frekvence výskytů s touto obrácenou linearitou vůči bázové linearitě je v poměru 1 : 23 (22,9) (viz také v předešlém výkladu 14.2.13 pro Typ I a 16.2.34 pro Typ II).

18.5 Vztah obecná čeština – standard – hyperstandard

Náš bohatý materiál a jeho zevrubná analýza podstatně koriguje tradiční pohled na vztahy mezi standardem a obecnou češtinou. Ukázalo se, že vliv obecné češtiny (se svou dynamickou povahou) jako iniciátorkou naší konstrukce neznamenal kroky invaze či dokonce "pohlcování" standardu, nýbrž pravý opak: standard mobilizoval hyperstandard (tj. "knižní nadstavbu" češtiny) podílet se na budování českého Perfekta II svými krátkými tvary PPP v akuzativu (srov. *Knihu mám napsánu.*), které byly považovány za zanikající. Jejich oživení slouží jako důkaz, že střídání kódu "code-switching" (obecná čeština : standard : hyperstandard) je stabilní realita, nikoliv jen jakési přechodné opatření, směřující k naprostému převládnutí úzu obecné češtiny, a že standard má i svůj živý hyperstandard. Ten není pouhou inertní konzervovanou složkou, ale inherentní součástí standardu, s nímž aktivně spolupracuje na dalším jeho vývoji.

Kapitola 19: Konstrukce *mít* + PPP a bohemistická tradice – názory a interpretace

19.1 Hlavní roviny názorů

Názory v české lingvistické tradici k této otázce lze rozdělit podle přístupu a následného zařazení do systému jazyka na několik skupin:

(1) Konstrukce *mít* + PPP jsou obecně chápány jako druh perfekta, v případě konstrukce s kongruentním PPP jako perfektum méně gramatikalizované (Mathesius 1925; Havránek 1936; Havránek – Jedlička 1963; Kopečný 1959; 1962; Šmilauer 1943; Hronek 1972; Sgall – Hronek – Stich – Horecký 1992).

(2) Tyto konstrukce představují součást zvláštní morfosyntaktické kategorie, která v češtině může být považována za jednu ze základních slovesných kategorií – je to kategorie výsledného stavu (Hausenblas 1963).

(3) Tyto konstrukce představují součást hierarchizace predikace, v tomto případě predikace výsledného stavu, která je chápána jako sekundární kategorie morfosyntaktická (srov. také pojem tzv. diatéze); konstrukce jsou uváděny v rámci základní kategorie slovesného rodu a představují druh opisného pasiva (Daneš 1985; Štícha 1986; 2003).

(4) Tyto konstrukce se interpretují jako třetí druh slovesného vidu (aspektu), označený jako *rezultativum* (Panevová 1971, Pražský závislostní korpus – *Anotace a Manuál* 2001).

Vyskytují se zároveň i východiska, která svým způsobem propojují základní póly (1+ 2 a 4) (Skoumalová 2001) nebo dokonce i více z nich; to odráží faktickou situaci, že jde v zásadě o jevů několik, ne tedy jen o jeden, a že přístup k popisu těchto různých typů konstrukcí, který vyprovokoval řadu diskusí, nemusí být pojímán jen v rámci jedné z těchto čtyř alternativ.

Termín *rezultativum* je v současnosti poměrně víceznačný: rezultativum popř. také rezultativ v souvislosti se zkoumanou problematikou bývá užíván jako synonymum i pro alternativy (2) a (3), pro skupinu (1) se vyskytuje ještě označení *rezultativní perfektum* (u některých zahraničních autorů též rezultativum jako druh perfekta). Směrem "od významu k formě" a z hlediska svého obsahu značně široce je tento termín používán Nedjalkovem (1983; 1988).

Ze zahraničních autorů se problematikou českého perfekta zabývají ještě A. Galis (1960), T. Mološnaja (1988), J.S. Maslov (1983; 1984; 1988 aj.), T. Berger (2002) aj., soustavně se problematice rezultativ v češtině a v severoslovanských jazycích věnuje M. Giger (2003; 2005).

19.2 Mathesius a jeho *Slovesné časy typu perfektivního* (1925)

Východním článkem vnímání celé této problematiky se stal příspěvek Viléma Mathesia *Slovesné časy typu perfektivního v hovorové češtině* (Mathesius 1925), ve kterém našla podnět pro další bádání a debaty, zahrnující vedle češtiny i další slovanské jazyky, řada dalších slavistů. Nastolení tohoto tématu patří zároveň k jedné oblasti následného budoucího výzkumu, kterými se zabývají také další členové PLK i jiní pražští lingvisté. Patří sem např. Bohuslav Havránek i jeho raná hojně citovaná práce o makedonštině *Románský typ perfekta factum habeo a *casus sum, *casum habeo v makedonských dialektch* (Havránek 1936), ve čtyřicátých letech Vladimír Šmilauer (1943; 1947), v šedesátých letech Karel Hausenblas (1963) aj.

Mathesiův příspěvek obrací pozornost k hovorové češtině a především k faktu, že jazykové změny můžeme zaznamenávat nejdříve v nižších hovorových útvarech jazyka, kde je norma evidentně volnější a pružnější.

V době vzniku tohoto Mathesiova příspěvku se názvy perfektum a pluskvamperfektum používaly v gramatice nové češtiny zřejmě ještě podle vžitě tradice, převzaté z poměrů staročeských, tj. podle

historického původu tvarů minulého času; šlo přitom o označení dnešního préterita a antepreterita a právě na naléhavost změnit tuto anachronickou tradici Mathesius přímo reaguje. Jeho hlavním argumentem je, "že v hovorové češtině máme opravdu vedle preterita a antepreterita skutečné perfektum a plusquamperfektum, ba i futurum exactum" Mathesius je dále přímo definuje: "Jde o soustavu časů, které pomocí slovesa *mít* a příčestí minulého trpného vyjadřují přítomný, minulý nebo budoucí stav, vzešlý z předcházejícího konání, a které proto v jejich obecném významu by bylo nejlépe nazývat přítomné, minulé a budoucí perfektum (perfectum praesentiae, praeteriti a futuri)." (Mathesius 1925: 200).

Mathesiova triáda českých časů typu Perfekta II se slovesem *mít* v hovorové češtině vypadá takto:

(82/IV) *máme zaseto – když jsme měli zaseto – až budeme mít zaseto*
(Mathesius 1925: 200)

Autor upozorňuje na následující zvláštnosti: za prvé, jsou to konstrukce původně typu posesivního, kde je však posesivní vztah, co se týče účasti předmětu v ději, sám sobě neutrální; a za druhé, perfektní vazby typu *mám zaseto* se mohou užívat ve smyslu aktivním (83a/IV) i pasivním (83b/IV).

(83/IV) a. *Máte už žádost podanou, paní?* (aktivní význam)
b. *Máte už tu žádost vyřízenou, paní?* (pasivní význam)
(Mathesius 1925: 201)

Problematika aktivní a pasivní interpretace významu některých konstrukcí slovesa *mít* s PPP je zřejmá i v dalších slovanských jazycích – srov. např. pojmenování *hybridita* v kapitole o bulharštině.

Tyto dva způsoby interpretace lze porovnat například podle Mathesia i s případem zcela odlišným, který může být vysloven jak zkoušejícím, tak i zkoušeným:

(84/IV) *Dnes ráno jsem měl zkoušku.* (tj. "já jsem zkoušel" nebo "byl jsem zkoušen")
(Mathesius 1925: 201)

19.3 Vladimír Šmilauer: *Slovesný čas* (1943) a další práce

Mezi českými pracemi, které se staly inspirujícími pro další badatele, zkoumající konstrukce slovesa *mít* + PPP i v dalších slovanských jazycích, patří dále práce *Slovesný čas* Vladimíra Šmilauera (Šmilauer 1943), kde se při popisu složených časů v češtině uvádí jako nověji zařazené *perfektum prézens* se slovesem *mít*. Tabulka (85/IV) představuje Šmilauerův součet forem novočeských slovesných časů (srov. Šmilauer 1943: 172).

(85/IV) Systém složených časů v češtině podle V. Šmilauera

Prosté časy	Složené časy			
A.	B.	C.	D.	E.
Prézens ¹	Složené futurum	Perfektum ²	Pluskvamperfektum ³	Perfektum prézens
<i>vařím</i>	<i>budu vařit</i>	<i>vařil jsem</i>	<i>byl jsem vařil</i>	<i>mám uvařeno</i>

¹ význam *prézentu* – jen u sloves nedokonavých, slovesa dokonavá vyjadřují futurum

² *préteritum* podle tehdejší gramatické terminologie

³ *antepréteritum* podle tehdejší gramatické terminologie

Perfektum prézens představuje Šmilauer (1943: 174; 1947: 123) jako "zvláštní kombinaci časových představ, vyjadřující kategorii stavu, který je výsledkem dovršeného děje", viz (86/IV):

(86/IV) *Už mám uvařeno.*

(Šmilauer 1943: 174)

Autor poukazuje na tomto příkladě kombinaci následujících významů:

a. "Uvařila jsem" (popřípadě "Uvařil pro mě někdo jiný".) [význam *perfekta*, tj. předčasně vykonaného děje]

b. "Jídlo je hotovo" ["stav vyplývající z dokonané, provedené již činnosti předcházející" (Šmilauer 1943: 195-196; 1947: 123)].

Šmilauer určuje také několik tematických oblastí, ke kterým patří velmi často plnovýznamová slovesa v složené konstrukci *perfekta prezentního*. Lze ji představit je v následující tabulce (87/IV), srov. též Šmilauer (1943: 196):

(87/IV)

Ukončení, úspěšné nebo neúspěšné nějakého děje	Práce v domácnosti	Jídlo a pití	Ustálená spojení
<i>Ale ty už máš vyhráno. Máš u nás beztoho už vyslouženo.</i>	<i>Kočí měl zapřaženo. Ještě neměl shrabáno. Už máte zaseto, ...</i>	<i>Měli dopito. Podívám se, má-li divoká vyžráno.</i>	<i>Mám pro strach uděláno. Mám na něho spadeno.</i>

O něco pozdější první vydání Šmilauerovy práce *Novočeská skladba* (Šmilauer 1947¹: 123; 126 – 127) zahrnuje do tvarů časové kategorie *perfektum prézenti* vedle už uvedeného typu forem *mám vyhráno* se slovesem *mít*, např. *A mám odmňoukáno.* (J. Uher), *Už máte zaseto?* (J. Čep), *Podívám se má-li divoká vyžráno.* (J. Š. Baar) aj. také typ forem *je vyhráno* se slovesem *být*, např. *Bylo vyhráno.* (V. Dyk), *Není zde o zábavu postaráno.* (V. Hlaváček), *V kostele bylo každou neděli nabito.* (P. Váša).

Na základě toho byla možná později definována K. Hausenblasem (1963) i *kategorie výsledného stavu*, nazývaná v české lingvistické tradici ještě také *rezultativum* (srov. 19.1 petit).

Výsledný stav může být vyjádřen v různých časových stupních:

(88/IV)

[*Bylo uvařeno.* – *Měla jsem uvařeno.*] – [*Bude uvařeno.* – *Budu mít uvařeno.*]

(Šmilauer 1947: 123)

Šmilauer považuje za *perfektum prézens* pouze konstrukce s *mít* a *být* a s PPP v neutru výše uvedených typů. Konstrukce s kongruentním tvarem PPP vůči jménu jako *Jídlo je uvařeno* – *Mám jídlo uvařeno* považuje pak za syntaktické. V druhém vydání *Novočeské skladby* (Šmilauer 1966²) se ani tento první typ však už neřadí ke kategorii času (srov. také Panevová – Benešová – Sgall 1971: 31).

19.4 František Kopečný a "systém perfektních tvarů"

František Kopečný uvažuje o systému "*perfektních tvarů*" v češtině a v českých nářečích na označení stavu vyplynulého z předchozího děje (srov. např. *tak to máme prohráno* v Čechách a *tak to máme prohráty / prohrany* na Hané). Podle něj "typ *mám napsáno* směrem od západu na východ ubývá" a v tomto ohledu se zřejmě čeština liší také od slovenštiny (Kopečný 1959: 51-52). Do soustavy časových tvarů českého slovesa, je však celkově ve svých *Základech české skladby* (Kopečný, Skladba 1962: 98) nepočítá, protože je nepovažuje za paradigmatické: *perfektum* v češtině nepatří do soustavy tvarové "náležitě" jako v mnoha jiných jazycích, ale "příležitostně", i v českých perfektních tvarech vystupují však jako slovesa pomocná jednak *míti*, jednak *býti* (podobně jako v mnoha jiných jazycích, kde *perfektum* patří náležitě do soustavy tvarové).

"Je samozřejmě, že typ *mám napsáno* lze chápat za perfektum jen tehdy, je-li tu 1. dějové pojetí a 2. není-li nutno chápat trpné přičestí jako předmět."

(Kopečný, Skladba 1962: 98).

Důležitá je dále Kopečného definice ohledně temporální charakteristiky perfekta, která je v souladu s charakteristikou Mathesiovou:

"Po stránce terminologické rozlišujeme v této oblasti perfektovosti čas tak, že typ *mám napsáno* (je *odejítý*) nazýváme prezentním perfektem, *měl jsem napsáno* (*byl jsem odejítý*) préteritálním perfektem a *budu mít napsáno* (*budu odejítý*) futurálním perfektem. Jen v této oblasti potřebujeme v češtině termín "perfektum", kterého jinak zcela nevhodně užívá starší terminologie pro préteritum *psal jsem*."

(Kopečný, Skladba 1962: 98).

Autor se k pojmu perfektum vrací i ve své další práci *Slovesný vid v češtině* (Kopečný, Vid 1962: 56), kde se vyskytuje následující poznámka ohledně funkcí dokonavého préterita a kde je k tomuto přirovnání použité perfektum: "*Dokonavé préteritum* má u nás často funkci *perfekta*, tj. označuje přítomný stav, vplynulý z minulého děje: tak *už jsem to napsal* = tak *už to mám napsáno*, *už je to hotovo*." Přitom se rozlišuje mezi typy s *mít* + PPP a *být* + PPP. První z nich, vyskytující se zejména v hovorové češtině, označuje za perfektové typy *tak to máme ztraceno*, a druhé za spojení typu *tak jsme ztraceni*. "Tedy jen právě existence *perfekta* typu *mám napsáno* činí u nás možnost ... 'fukurálního' použití dokonavého préterita málo pravděpodobnou [na rozdíl zřejmě od slovenštiny a ruštiny, srov. slov. *tak jsme ten zápas prehrali*, rus. *мы победили* s odvoláním na Karcevski S., *Système du verbe russe*, Prague 1927:151] – a to přestože i pro češtinu třeba počítat s jistou jeho časovou bezpříznakovostí." (Kopečný, Vid 1962: 56).

Kopečný využívá tvary perfekta i při definování základního vidového protikladu dokonavosti – nedokonavosti. "Rozdíl mezi *psát* – *napsat*, *dělat* – *udělat*, *vařit* – *uvařit* apod. jsme se pokusili vystihnout tak, že *napsat*, *uvařit* ... znamená "dokončit psaní (vaření), mít napsáno (uvařeno)."

(Kopečný, Vid 1962: 8)

Pojem perfektum se u Kopečného v souhlasu s Havránkem (1937: 125) vyskytuje i v souvislosti s jeho pasivní podobou, viz příklady (89/IV).

(89/IV) *místnosti máme už zařízeny* – *místnosti jsou už zařízeny*
místnosti jsme měli už zařízeny – *místnosti byly už zařízeny*
až budeme mít místnosti zařízeny – *až budou místnosti zařízeny*

(Kopečný, Stavba 1962: 124)

"Když je možno chápat výrazy na levé straně jako perfekta, pak je možno perfektově chápat i výrazy na straně pravé, tedy jako *pasivní perfekta*. Pak by bylo možno někdy chápat pasivně i typ *místnosti jsou už zařízeny*. Perfektum je ovšem také stavové vyjádření, ale je to stav, vyplynulý z děje, ta vázanost na děj tu musí být, jinak bychom nemluvili o zvláštní časové formě."

(Kopečný, Stavba 1962: 124)

U Kopečného se používá také pojmenování *lidové perfektum*, týkající se konstrukcí se slovesem *být* typu *už jsme slezli; jste-li už nastoupili, tak nevylízejte* (Kopečný, Stavba 1962: 96, 98).

19.5 Bohuslav Havránek – Alois Jedlička

Konstrukce typu Perfekta II v češtině se objevují stručně i v *České mluvnici* Bohuslava Havránka a Aloise Jedličky (Havránek – Jedlička 1963). Jsou popsány jako opisné tvary v mluvené řeči typu *mám uvařeno; mám úlohu napsanou* vyjadřující zvláštní pojetí minulého času "totiž výsledek plynoucí z minulého děje" (Havránek – Jedlička 1963: 247). Autoři uznávají blízkost k minulému času dokonavých sloves (srov. č. *zatopil jsem – mám zatopeno*) a upozorňují na zřetelně zdůrazněný stav vyplývající z minulého děje, resp. zeslabenost aktivního vztahu k podmětu. Tento typ v češtině autoři pojmenovávají "tzv. *perfektum* ve vlastním smyslu slova", který však "není v jazyce vyvinut natolik, aby byl pravidelným tvořením a pravidelnou kategorií časů" (Havránek – Jedlička 1963: 247). Také na dalších místech v mluvnici se vyskytují odkazy k "opisnému typu perfekta *mám uvařeno*" (op.cit.: 259) a k "hovorovému typu časovému *mám uvařeno*" (op.cit.: 262).

19.6 Karel Hausenblas a jeho kategorie výsledného stavu (1963)

Otázku gramatikalizace konstrukcí slovesa *mít* + PPP v češtině řeší docela jiným způsobem Karel Hausenblas v článku "*Slovesná kategorie výsledného stavu v dnešní češtině*" (1963). Podle něj "není třeba bát se chápat jevy gramatické dostatečně široce; jde o to, popsat a vyložit všechny v tom či onom rozsahu pravidelné vyjadřovací způsoby, při nichž se užívá prostředků formálně charakterních." (Hausenblas 1963: 14). Vytváří pro českou lingvistickou terminologii pojem *slovesná kategorie výsledného stavu*, která by podle něho měla v zásadě patřit k základním gramatickým kategoriím slovesa jako vid, rod a čas. Do této kategorie jsou sjednoceny tvary spojené jinak transformačně jako *je uklizeno* (spojováno obvykle s

výkladem pasiva) a *mám uklizeno* (spojováno zčásti se slovesným časem). Tento výsledný stav označuje rezultat ukončeného, dovršeného děje.

Hausenblas (1963:15) se sám osobně distancuje od použití pojmu *rezultativnost* vzhledem k užívání tohoto termínu v souvislostech jak slovotvorných (rezultativní slovesa, adjektiva, substantiva), tak i temporálních (rezultativní tvary mluvnického času). Termíny *rezultativnost* a především *rezultativum* se jako do jisté míry alternativní názvy i pro Hausenblasovy *kategorie výsledného stavu* přesto časem staly běžnými (srov. např. Nedjalkov 1983; 1988; Giger 2003 aj., viz též výše 19.1 – petit).

Hlavním distinktivním příznakem Hausenblasovy *kategorie výsledného stavu* je opozice *neprivlastněnost* (typy se slovesem *být*) – *privlastněnost* (typy se slovesem *mít*). U privlastňovacích typů (srov. příklady 90a/IV a 90b/IV) vlastník výsledného stavu je subjektem, typ (90a/IV) je objektový a typ (90b/IV) je bezobjektový:

(90/IV)

a. *Host má útratu zaplacenu.*

Pracovnu mám uklizenu.

b. *Ten host má už zaplaceno.*

(V pracovně) mám uklizeno.

(Hausenblas 1963:16)

Kategorie výsledného stavu má v podstatě úplnou sadu tvarů pro jednotlivé osoby, čísla, časy a slovesné způsoby, tvoří se také konstrukce s infinitivem, možné jsou konstrukce i s přechodníky. Vid (přesněji dokonavost) a protiklad slovesných rodů (pasiva proti aktivu, vlastní složených tvarů průběhovým – nestavovým) se podle Hausenblase neuplatňují – jsou neutralizované (Hausenblas 1963: 28).

19.7 Poznámky k pojetím Mathesia, Šmilauera a Hausenblase

Prvním nápadným rysem u všech tří autorů je chápání sledované konstrukce slovesa *mit* + PPP v češtině jako gramatické formy základní slovesné kategorie – u Mathesia a Šmilauera temporální, u Hausenblase jako další nově definovaná základní kategorie výsledného stavu u sloves. Dále je důležité, že sloveso *mít* v těchto formách je chápáno jako sloveso auxiliární, což je z hlediska této práce klíčové. Na základě toho lze totiž považovat české sloveso *mít* také za sloveso gramatické, plnící gramatickou funkci v složených, tj. analyticky tvořených formách. Otázka vzniku časů typu Perfekta II, (popř. perfekta prézentu) v češtině a Hausenblasova kategorie výsledného stavu nejsou v nějakém protikladu, ba naopak. Formy kategorie výsledného stavu se slovesem *mít* + PPP lze chápat jako součást tendence ve vývoji

nové řady perfektních časů v češtině. Tím se objektivně české konstrukce typu Perfekta II neliší zásadně od statutu analogických konstrukcí v ostatních slovanských jazycích, v kterých se tento druh spojení také vyskytuje a nachází se v procesu gramatikalizace.

Nedjalkov (1983: 46-54; srov. také Nedjalkov 1988) nastiňuje obecné linie evoluce perfekta, které v indoevropských jazycích vytvářejí obraz cyklické opakovatelnosti. První cyklus, nazvaný u Nedjalkova "raund" se týká syntetického perfekta starých indoevropských jazyků, druhý cyklus – vzniku perfektních formací, resp. také analytických perfektních časů v románských a germánských jazycích a třetí cyklus – procesu formování perfektních forem s *-n-/-t-* participií (posesivní typ) a "pseudo"-participií (neposesivní typ) v slovanských jazycích. Zkoumané problematiku se týká tzv. posesivní typ nazvaný J.S. Maslovem (autorem příslušné části) *posesivní perfektum*, z českých autorů jsou zde přímo citováni Havránek – Jedlička (1960).

19.8 Petr Sgall – Jiří Hronek – Alexandr Stich – Jan Horecký (1992)

Ve sféře časů (jako perfekta / rezultativa) jako nová sémantická opozice v obecné češtině a v mluvené podobě standardu jsou popsány konstrukce jako *mám uklizáno; mají zavřeno; mají dohráno, mají zatopeno* aj. v knize *Variation in language. Code switching in Czech as a challenge for sociolinguistics*, jejichž autoři jsou Petr Sgall, Jiří Hronek, Alexandr Stich a Jan Horecký (1992). K naprosto jasným případům rezultativního perfekta patří zde např. *mají dohráno* nebo *maj přečtených dvacet stránek* (Sgall – Hronek – Stich – Horecký 1992: 151). Konstrukce, kde však agens předešlého děje nemusí být identický s větným (slovesným) subjektem, jsou podle autorů dvojsmyslné: jejich první význam je shodný s významem perfektivního préterita (např. *mám sako ušitý* = "ušil jsem si sako") a druhý význam – s konstrukcí s predikativním adjektivem (např. *mám pračku rozbitou*), srov. také kapitolu 15 o obecné češtině a dále Hronek (1972); Sgall – Hronek (1992). Dvojsmyslné konstrukce jsou většinou s objektem a vyskytují se často i v psaném standardu. Jako protějšek v pasivu autoři uvádějí konstrukce typů *je uklizáno, je ustláno a je to dodělaný* (viz Sgall – Hronek – Stich – Horecký 1992: 151-152; sami autoři odkazují na jiné autory, k nimž patří Mathesius (1925), Hausenblas (1963), Kopečný (1958), Šmilauer (1947), a na akademickou *Mluvnici češtiny* (1986) (o obecné češtině viz ještě kapitolu 23).

19.9 Antonín Bauer – Miroslav Grepl

Docela ojedinělý zůstává v české tradici názor na možnost chápat spojení typu *máme zatopeno; máme už uklizeno* aj. jako věty se sponou *mít* – ten se objevuje v

poznámce k těm tvarům v *Skladbě spisovné češtiny*, v kapitole o slovesně-jmenném přísudku, resp. o sponě, srov. Bauer – Grepl (1970: 120). V tomto případě je však důležitější pozadí vnímání problému, že sloveso *mít* neobsahuje už sémantický příznak "vlastnění" a že plní funkci spony. Je to v zásadě ukázka chápání otázky sémantického "vyblednutí" neboli desémantizace slovesa *mít* směrem k funkci formální vůbec (což je často diskutovanou otázkou i v případě konstrukcí *mít* + PPP).

V závěru stejné poznámky A. Bauera však dále autor konstatuje: "Ale celá tato spojení se někdy chápou jako analytický slovesný tvar (tzv. "slovanské perfektum"), takže je spíše třeba *míti* zde hodnotit jako sloveso pomocné (opisné)." (Bauer – Grepl, 1970: 120).

19.10 Miroslav Grepl – Petr Karlík

V další vysokoškolské učebnici syntaxe *Skladba spisovné češtiny* Miroslava Grepla a Petra Karlíka (1986: 156 – 157) se konstrukce typu *mám přidělen byt; tu knihu měl už přečtenu; budeš mít ustláno* rozebírají jako jeden ze šesti deagentních větných typů (deagentivů) patřících k sekundárním typům odvozených diatezí.

Další syntaktické konstrukce deagentizace jsou např. konstrukce s reflexivní formou slovesnou (*čte se, spí se*); konstrukce s *být* + participium trpné, tzv. opisné pasivum (*byl opraven*); konstrukce s transponovaným užitím formy 3.os.pl. (*Tak nám zabili Ferdinanda; v rádiu hlásili*); konstrukce s transponovaným užitím ostatních forem morfologické kategorie osoby (*s poctivostí nejdal dojdeš*); konstrukce *dostat* + participium trpné (*dostal jsem přidělen být; dostal jsem vynadáno*) (srov. op.cit.: 156-157).

Deagentní struktury uvedeného typu se slovesem *mít* "mají vždy rezultativní (stavový) význam: vyjadřují tedy výsledný stav vplynulý z nějakého minulého děje. Proto se spojení *mít* + trpné participium chápe často jako náběh k analytickému slovesnému tvaru a označuje se jako tzv. slovanské perfektum." (Grepl – Karlík 1986: 168). Jsou to deagentní struktury se sekundární diatezí typu *agens – recipient*, kde v mnoha případech je možno větu interpretovat několika způsoby. Např. *Petr už má pokoj uklizen* lze interpretovat pomocí výchozí diatéze s výrazy referenčně identickými jak pro *agens*, tak i pro *recipient* (*Petr už si sám uklidil pokoj*), tak i pomocí další výchozí diatéze s výrazy, které referenčně identické pro tyto participanty nejsou (např. *Pavel uklidil Petrovi pokoj*).

Ve shodě s Mathesiem (srov. 83b/IV *Máte už tu žádost vyřízenou, paní?*) existují však i deagentní struktury, které na rozdíl od předchozích nelze interpretovat jako

derivaci z určitých výchozích struktur. Z hlediska sémantického mohou obsahovat predikát, který předpokládá, že recipient je vždy identický s agentem (*Mám ten problém dobře promyšlený*) nebo úplně naopak – vylučuje absolutně, aby recipient byl identický s agentem (*Má tu žádost už schválenou*) (srov. také Grepl – Karlík 1986: 167).

Grepl – Karlík ve své *Skladbě* uvádějí vedle deagentiv ještě jeden typ derivovaných konstrukcí se slovesem *mít* + participium trpné, které jsou příznakově rezultativní. Jsou to tzv. věty dekauzativní, kde se do podmětové pozice *odsunutého kauzátoru* dostává výraz specifikující *posesor* ve větě výchozí (např. *Petr má/měl obličej pokrytý prachem* ← *Prach pokryl Petrovi obličej; Petr má/měl hrdlo sevřeno* // *sevřené lítostí* ← *Lítost sevřela Petrovi hrdlo*) (Grepl – Karlík 1986: 171).

19.11 Akademická Česká mluvnice (1986)

Třídílná akademická *Česká mluvnice* (1986) rozebírá konstrukce *mít* + PPP ve svém 2. dílu *Tvarosloví* na dvou místech: v části *Funkční tvarosloví* v kapitole *Slovesný rod* (autor příslušné kapitoly František Štícha), a to v rámci tzv. participiálních konstrukcí jako jeden z příznakových morfologických prostředků slovesného rodu (op.cit.: 174) a pak v části *Formální tvarosloví* v kapitolách *Tvary syntetické a analytické* (op.cit.: 409) a *Slovesné konstrukce* (op.cit.: 414-415) (autor příslušných kapitol Z. Hrušková).

19.11.1 V části *Funkční tvarosloví: Slovesný rod*

Štícha interpretuje sledované participiální konstrukce se slovesem *mít* jako derivace (transformace) participiálních konstrukcí se slovesem *být* se stavovým významem, které "začleňují predikovaný stav do jiných propozicí a uvádějí jej v různé vztahy k jejich participantům, popř. dekonkretizují pravovalenční participant základové větné struktury." (op.cit.: 174). Uvádí se přímo následující transformační řetězec:

(91/IV) *Matka pro tebe uvařila oběd* → *Oběd pro tebe byl uvařen (matkou)* →
Oběd pro tebe je uvařen/uvařený → *Je pro tebe uvařeno* → *Máš uvařeno*
(op.cit: 174)

Oba druhy participiální konstrukce (jak se slovesem *být*, tak se slovesem *mít*, popř. také *dostat*) "vyjadřují výsledný stav (rezultát), jinými slovy řečeno, mají *perfektní*

význam. Patří k nim i konstrukce označovaná jako *perfektum præsens: mám uvařeno, mám uklizeno*; ta je ovšem dvojnásobná", srov. (92a/IV) a (92b/IV). "Tyto další konstrukce s participiemi trpným v žádném případě [!] nemohou být považovány za tvary sloves." (op.cit: 174).

(92/IV)

a. *Uvařil jsem oběd → Oběd je uvařen mnou → Oběd mám uvařen → Mám uvařeno*

b. *X uvařil oběd pro mě – Oběd je uvařen pro mě – Mám oběd uvařen – Mám uvařeno*

(op.cit: 174)

Další vývoj modelu predikace výsledného stavu F. Štíchy viz také v kapitole oddílu 19.12, resp. u Štíchy (2003).

19.11.2 V části *Formální tvarosloví: Tvary syntetické a analytické a Slovesné konstrukce*

Z. Hrušková (op.cit.: 409) rozebírá celkově "participiální konstrukce s významem výsledného stavu i jejich posesivní transformace" s analytickými slovesnými konstrukcemi, které doplňují systém slovesných tvarů. Rozlišuje systém slovesných tvarů ve vlastním smyslu a systém doplňující tyto slovesné tvary, které však "vytvářejí spolu s nimi slovesné paradigma v nejširším smyslu" (op.cit.: 414-415). Takto chápané analytické slovesné konstrukce jsou odlišovány od analytických tvarů tím, že "jejich složky si zcela podřizují svůj význam lexikální a gramatický". K těmto analytickým konstrukcím patří konstrukce slovesa *být, bývat* + PPP a to především konstrukce s významem dějovým; "konstrukce s významem stavovým, výsledným, jako např. *okno je otevřeno / okno je otevřené, je otevřeno* se k nim jen těsně přiřazují. K vyjadřování významu výsledného stavu slouží i další transformační konstrukce s variabilními složkami *zůstat, zůstávat*, popř. též *mít, mívat, dostat* apod." (op.cit.: 415).

19.11.3 Sloveso *mít* jako složka variabilní

Akademická *Česká mluvnice* (1986) je mluvnicí spisovného jazyka, jevy hovorové a obecné češtiny jsou tam zařazovány spíše okrajově. Jak funkční, tak i formální popis konstrukce typu Perfekta II v češtině vychází v ní z pohledu transformační syntaxe, který je pohled popisující především vztahy logicko-syntaktické struktury jazyka.

Ku příkladu na vztah mezi angl. *I have written a book* a *The book has been written by me / The book was written by me* se můžeme také dívat jako na vztah vzniklý v důsledku pasivní transformace za předpokladu, že popisujeme jazyk pro účely transformační gramatiky.

Diatezi konstrukcí *být* + PPP a *mít* + PPP najdeme i při definování kategorii výsledného stavu u Hausenblase (1963: 14-16), jsou však definovány jako dva různé typy – nepřivlastňovací a přivlastňovací.

Sloveso *mít* je označeno v konstrukcích s PPP za složku variabilní, s čímž nelze jednoznačně souhlasit. Za prvé uvedenou variabilitu *mít* a *mívat* nelze považovat za takovou v pravém slova smyslu, *mívat* stále patří do širšího paradigmatu slovesa *mít* jako jeho násobnostní varianta a přijímá tím v podstatě jeho valence, ale jen některé jeho funkce (srov. obě hesla např. v *Slovesa pro praxi. Valenční slovník nejčastějších českých sloves* autorem Svozilová – Prouzová – Jirsová 1997: 99-101; 102- 104). Jeho zastoupení v jazyce je však ve srovnání s *mít* značně omezeno (srov. také analogický případ dvojice *být* – *bývat*). Za druhé spojení se slovesy *zůstat*, *dostat* aj. + PPP, která mohou vyjadřovat výsledný stav, ale nevyjadřují onen celý komplex významů (především perfekta), který konstrukce *mít* + PPP vyjadřují. To nepopírá ani *Česká mluvnice* (1986: 174), která je v tomto případě označuje za významy *perfektální*.

19.12 Příruční mluvnice češtiny (1995)

V rámci opisného pasiva se zmiňují konstrukce se slovesy *mít* a *dostat* (*Mám vymalováno; Dostal vyhubováno*) v PMČ (*Příruční mluvnici češtiny*)1995: 324), dále PMČ. Jejich významy jsou pak popsány v části *Syntax*, v kapitole *Hierarchizace významové struktury věty* v odstavci o sekundární diatezi *Deagentizace agens – recipient* (PMČ 1995: 529-530): "Deagentizace je možná pouze u sloves, která vedle agentu a recipientu vyžadují patiens v pozici předmětu s formou akuzativní. Vyjadřují vždy výsledný stav plynoucí z předcházejícího děje. Na rozdíl od stavových vět s opisným pasivem v nich však lze vyjádřit agens, není-li identický s recipientem: *Petr má od ředitele slíbenou / slíbenou odměnu*". Případů mnohem početnější skupiny sloves, u kterých se agens s předmětem shodují – jedno z kritérií pro vznik perfekta – se však netýká (srov. např. *Už mám ten úkol napsán – Už jsem napsal ten úkol*).

PMČ však reflektuje kongruentnost a inkongruentnost tvaru PPP na rovině syntaktické – v případech, kdy je předmět v akuzativu vyjádřen vedlejší větou (93/IV), infinitivem (94/IV), nebo je-li vůbec vyjádřen (95/IV).

(93/IV) *Mám přikázáno, abych se vrátil za světla.*

(94/IV) *Mám přikázáno vrátit se za světla.*

(95/IV) *Už máš ustláno.*

(PMČ 1995: 530)

V češtině se uplatňuje ještě jeden velice specifický rys – konkurence tvarů PPP a adjektivizovaných participií v konstrukcích výsledného stavu. Zatímco u případů s inkongruentním PPP jsou považovány za hovorovější konstrukce s adjektivizovanými participií (např. *Mám už to přikázané, ...* nebo *Už to máš ustlané*), v případech s kongruentními tvary PPP se v kultivovaných projevech užívají v pozici před objektovým substantivem právě konstrukce s adjektivizovanými participií (Svozilova – Prouzová – Jirsová 1997: 100; PMČ 1995: 530). Distinkce právě této konkurence není zatím dostatečně popsána, právě ta se však může ukázat jako jedno z kritérií pro preciznější definování konstrukce *mít* + PPP v češtině.

19.13 František Daneš

Na rozdíly mezi konstrukcemi *mít* + PPP a *dostat* + PPP upozorňuje František Daneš (1985), srov. též Daneš (1968). V souvislosti s tím je prezentována otázka tzv. slovesně *rodové neutrálnosti* vazeb s *mít*, myšlena tak, že samy o sobě tyto posesivní vazby nemají platnost ani aktivní, ani pasivní. V konkrétní jazykové situaci, resp. v konkrétním užití dané věty, tj. na úrovni parolové, je však většinou jasné, kdo je původcem děje, a zda jde o vztah činitelský či nikoliv. Na rozdíl od konstrukcí s *mít* jsou všechny konstrukce s *dostat* vždy jen jednoznačně pasivní (Daneš 1985: 46) neboť sloveso *dostat* je sloveso recipientní. Proto jednoznačně pasivní jsou i tyto konstrukce s *mít* + PPP, kde je plnovýznamové sloveso *recipientní* (vyjadřuje nejčastěji příkazy, zákazy, dovolení aj.), tj. má ve svém intenčním poli vždy přítomen sémantický element *recipient*, který je v aktivní konstrukci vyjádřen dativním předmětem (Daneš 1985:47-48). Naopak slovesa s významem "nabytí" nebo "prospěchu" mohou zřejmě vytvářet konstrukce rodově neutrální.

19.14 František Štícha: *Česko-německá srovnávací mluvnice* (2003)

V *Česko-německé srovnávací mluvnici* rozlišuje František Štícha (2003) několik typů konstrukcí pojmenované jako *predikace výsledného stavu (rezultativum)*. Resultativum je chápáno jako predikační kategorie a v češtině je vázáno zčásti na kategorii času, zčásti pak na kategorii vidu, v němčině pak převážně na kategorii času (Štícha 2003: 269). Především jsou rozlišena resultativa přítomná, minulá a budoucí, dále jsou rozlišeny typy resultativ podle svého formálního složení a konečně také typy resultativ podle vyjádření či nevyjádření pozice objektu v příslušných resultativních konstrukcích. V češtině resultativní konstrukce Štícha definuje jako morfologicko-syntaktické, konstrukce se slovesem *mít* jsou uvedeny zvlášť. Zde je třeba ještě poznamenat, že se vlastně, po dlouhé době v české lingvistice, obrací pozornost na paradigmatickou stránku konstrukcí slovesa *mít* + PPP, na kterou upozornil již V. Mathesius (1925). Následující tabulka (96/IV) uvádí v souhrnu typy resultativních konstrukcí v češtině se slovesem *mít* a PPP, s adjektivizovaným participiem nebo s participiálním adjektivem podle Štíchy (2003: 468-471; 475; 477; 480; 483-484). Zajímavé a užitečné je i přihlídnutí k běžným německým protějškům.

(96/IV) Resultativní konstrukce se slovesem *mít* v češtině na základě Štíchy (2003)

Resultativum se slovesem <i>mít</i> + PPP tranzitivních sloves s akuzativní vázbou:	Lexikálně vyjádření O _{acc}	Resultativum přezens	Resultativum minulé	Resultativum budoucí**	Některé německé paralelní typy
<i>mít</i> + PPP _{trans} + O _{acc}	O _{acc}	<i>Už to mám napsané.*</i>	<i>Muži v zimnicích měli přes ramena zavěšené pušky.</i>	<i>Za chvíli to budu mít přečtený.*</i>	perfektum (i s lexikálním odkazem, např. časové adverbium <i>jetzt</i>) [Srov. rovněž náš případ z ČNK: <i>Hast Du diese Sachen auf dem Tisch jetzt [sic!] gesehen?</i> (LITERA; # 544457; I.Diviš 1994)]
		<i>Zatím máme podepsánu smlouvu s Itálií.</i>			
	θ	<i>Máme zjištěno, že jen u jedné z bank ...</i>	<i>Měla už uvařeno.</i>	***	
	<i>Mám dokouřeno.</i>				
<i>mít</i> + Adj _{PPP} + Subst.		<i>Auto má rozbitý motor.</i>	***	***	predikace dějové; konstrukce s <i>haben</i>

* ve formálním stylu se užívají také krátké formy PPP

- ** méně běžné než rezultativum přítomné a minulé
- *** nevyplněná pole neznamenaají, že tu jsou paradigmatické mezery i když u Štíchy k tomu nejsou příklady: tvoření příslušných konstrukcí v minulém a v budoucím čase je zcela pravidelné jako u uvedených případů s O_{acc}

Tabulka (96/IV) upozorňuje ještě na skutečnost, že v češtině jsou vlastně dva naprosto odlišné strukturní typy konstrukce: *mít* + PPP a *mít* + Adj_{PPP} + Subst. , které ač jsou často v hovorových variacích jazyka ve vztahu homonymie, představují různé jevy a různé stupně gramatikalizace. Tvary adjektivizovaných participií v konstrukcích se slovesem *mít* jsou vlastně zároveň ukázkou působení tendence protikladných degramatikalizačních změn, která lexikalizuje původně verbální tvary PPP v adjektivní v obecné češtině a pod jejím vlivem i v dalších ne zcela standardních útvarech jazyka. Adjektivní plná flexe slovesného adjektiva se stává v tomto případě právě tím komponentem, který ruší ustálený gramatický model konstrukce a vrací ji zpět do roviny spojení s adjektivním atributem. I když se u Štíchy mluví o krátkých a dlouhých tvarech participií, tzv. dlouhá participia v češtině už patří velmi okrajové do slovesného paradigmatu (nebo často také nepatří do něj vůbec) a, jak bylo už řečeno v kapitole 18.3, jsou to jednotky už lexikalizované, a tím i degramatikalizované, čímž se mění i povaha celé struktury z morfologicko-syntaktické na převážně syntaktickou.

Zdá se, že konstrukce typu *Dopis byl napsaný* místo standardního *Dopis byl napsán* vedle vlivu moravského může být ovlivněn ještě slovenštinou, která tento rozdíl nemá a která působila jako druhý spisovný jazyk v období Československa po dobu celkem 68 let (1918 – 1939; 1945 – 1992). Obzvláště silnější byl kontakt mezi oběma jazyky v tom druhém období (stěhování obyvatelstva, média, nomenklaturní jazyk – tzv. "federando"). To platí samozřejmě i o dalších konstrukcích, kde se opozice typu *napsán* : *napsaný* může uplatnit.

19.15 Roman Mrázek

Roman Mrázek ve své rusky psané práci *Sravnitel'nyj sintaksis slavjanskich literaturnych jazykov* (1990: 51) interpretuje konstrukce *mít* + PPP_{-no/-to} jako realizace některých *struktur situace*, známé jako tzv. perfektum s *-no/-to*:

"Struktury jako č. *Mám úlohu už napsánu* představují *posidencializaci* deagentní konstrukce, jak to ukazuje generativní historie: *Napsal jsem úlohu* → *Úloha už je napsána* → *Mám už úlohu napsánu*. Zde v celoslovanském měřítku vede makedonština."

Mrázkovým pojmům *posidence* – *posidencializace* odpovídá, zdá se, pojem *posesivnost v širším smyslu jako přivlastnění*, resp. název příslušného procesu "stát se posesivním", tj. *přivlastňování*.

Posidencializace je zvláštní druh *posidence* (= sémantického vztahu vlastnění), kde vztah vlastnění se vztahuje přímo k předpokládanému stavu nebo k výsledku děje. Jsou to Mrázkovy termíny (Mrázek 1990: 51), při kterých vlastně *posidencializace* se plně spojuje s oblastí oslabené *posidence* (nebo *semiposidence*) a liší se pouze tím, že se v samotném denotátu žádné vlastnění už obvykle nevyskytuje.

Tyto struktury situace představují "odraz sekundárního *posidencializovaného* vnímání denotátu" (Mrázek 1990: po.cit.). Mrázek je spojuje s dalšími podobnými strukturami nejen slovanských, ale také románských, částečně z germánských a z některých dalších jazyků.

19.16 Jarmila Panevová v *Čas a modalita v češtině* (1971)

V práci *Čas a modalita v češtině* (Panevová – Benešová – Sgall 1971) Jarmila Panevová připomíná, že tak, jak čas bývá popisován z hlediska formy a funkce (např. když se mluví o primárním a sekundárním významu *prézentu*), podobně by se mělo přistupovat i k jiným kategoriím, v případě k vidu.

"Tak, jako lze významy časových forem rozlišit teprve při začlenění slovesného tvaru do věty (srov. u *prézentu*: *Právě jedu do města. Zítra jedu do města. Jedu takhle do města a takhle jsem ho uviděl ...*), je patrně vhodné také o významech vidu mluvit se zřetelem k zapojení slovesného tvaru do věty a brát tak v úvahu různé prvky kontextu, které spolupůsobí na významovou interpretaci slovesného tvaru. Jako u časů (a přirozeně i u jiných kategorií) existuje asymetrický dualismus mezi formou a významem, a je třeba lišit časovou formu a časový význam, vidíme obdobný jev i u vidu; užíváme dále termínů *dokonavost*, *nedokonavost* pro formu (rovinu morfematickou) a pro význam volíme termíny *komplexnost*, *průběhovost*. Vedle těchto dvou významů zavedeme ještě třetí, který nazveme *rezultativnost*. Jde o význam, který nejvýrazněji bývá v češtině vyjádřen kategorií výsledného stavu, ..."

(Panevová 1971: 29; 31)

Nově zavedený pro tektogramatickou rovinu gramatém *rezult*, jako jeden z vidových významů, bývá někdy vyjádřen dokonavým slovesným tvarem. Kromě dokonavého má u některých sloves *rezultativní* význam i tvar *nedokonavý*, např. *četl to (už) = má to přečteno* nebo u sloves smyslového vnímání *je psáno – je napsáno*; *jsem zván = pozvali mě* (viz op.cit.: 31; 33; také Havránek 1937: 95). Panevová

zároveň počítá s rozdělením podle času při vyjádření rezultativnosti. Její přehled hlavních prostředků pro význam rezultativnosti uvádí tabulka (97/IV).

(97/IV)

Result je vyjádřen

dok		výsledný stav
přít	<i>uklidil</i>	<i>má / je uklizeno</i>
min	<i>uklidil</i>	<i>měl / bylo uklizeno</i>
bud	<i>uklidí</i>	<i>bude mít / bude uklizeno</i>

(Panevová 1971: 33)

(Ponechány jsou původní zkratky autorky, kde Result = rezultativnost; dok = dokonavý aspekt/vid; přít = čas přítomný; min = čas minulý; bud = čas budoucí.)

Jak je vidět u vyjádření výsledného stavu jsou uvedeny dvě formy – přivlastňovací (se slovesem *mít*) a nepřivlastňovací (se slovesem *být*). Formy s *být*, u kterých subjekt není ani původcem, ani vlastníkem výsledného stavu, představují tzv. pasivní vyjádření výsledného stavu.

19.17 Pražský závislostní korpus

Podobně i Pražský závislostní korpus ve své anotaci (viz *PZK Anotace* [2002]: 2.4.6.4.6) a v *Manuálu pro tektogramatické značkování* (2001: 8) zařazuje rezultativum ke kategorii (atributu) aspektu jako třetí druh aspektu: (1) slovesa průběhová, nedokonavá; (2) slovesa komplexní, dokonavá; (3) rezultativ (*mám / je uklizeno*). Morfologický gramatém rezultativnosti je označován v anotaci a v manuálu zkratkou RES: v podobě RES 1 se přiděluje pouze uzlům reprezentující tzv. posesivní pasivum (*měl uvařeno*), RES 0 se přiděluje ostatním uzlům (*je uklizeno*, ale také i k uzlům jako např. *uklidil*). Např. k větě *měl uvařeno* podmět dostává funktor ACT (hloubkového subjektu) v případě, že vařil sám, popř. ADDR (hloubkového adresáta) v případech ostatních, k tomu však rozhoduje kontext (Manuál: s.26). Úloha slovesa *mít* v dané konstrukci je auxiliární a *mít* jako takové je připojeno k uzlu autosémantického slova v podobě pasivního participia v rámci značce RES1, jinak se přímo nevypisuje.

19.18 Hana Skoumalová: *Czech syntactic lexicon* (2001)

V práci *Czech syntactic lexicon* H. Skoumalová (2001: 48-49) rozlišuje dva druhy diatézí – v prvním případě: jako diatéze a druh opisného pasiva (viz 98/IV), a v druhém (viz 99/IV) – s poznámkou, že v podstatě nejde o opravdovou diatézi, ale spíše o druh rezultativního času kde "actor" / agens a subjekt se shodují. Protože není vlastně jiný způsob, jak je vytvářet, tyto konstrukce jsou zařazeny mezi ostatními druhy diatézí (opisné pasivum; reflexivní pasivum; *mít / dostat slíbeno; mít uděláno*):

(98/IV)

a. *Vnučka babičce uvařila.* → *Babička má uvařeno.*

b. *Obec přidělila žadatelům byty.* → *Žadatelé mají / dostali (od obce) přiděleny byty.*
(Skoumalová 2001: 47-48)

(99/IV)

Upeču bábovku. → *Bábovku už mám upečenu / upečenou.* → *Už mám upečeno.*
(Skoumalová 2001: 49)

V derivacích uvedených v (98/IV) rámec zůstává stejný jako ve své základní formě a jediná operace pro tvoření derivovaných konstrukcí je jen změna predikátu. Autorka v (98/IV) navazuje na výše uvedenou Danešovou analýzu, kde je nominativní subjekt generované rezultativní konstrukce ve svém bazovém rámci v dativu. Avšak věta (99/IV), na rozdíl od předešlých tradičních interpretací diatézí v rámci opisného pasiva, nevychází z rámce *Je upečeno – Mám upečeno*, nýbrž ze základu (v aktivu do aktiva), tj. z jedné temporální dimenze do jiné. Distinktivní rezultativní sémantiku podporuje formálně zároveň tvoření konstrukce z tvarů sloves zásadně dokonavých, komplexní sémantiku skládající se z předčasovosti předešlého děje aktuálního teď + veškeré další kategoriální významy zajišťuje však auxiliare *mít*.

19.19 Markus Giger: *Resultativa im modernen Tschechischen* (2003)

Ve své monografii *Resultativa im modernen Tschechischen* (2003) Markus Giger vytváří rozsáhlý pohled na rezultativní konstrukce v češtině jako slovesně-participiální struktury tvořené ze sloves *být* a *mít* + *n/t* nebo *l*-participia. Jako metodologickou bázi používá rezultativní teorii představitelů Leningradské (SanktPetěrburské) typologické školy V.P. Nedjalkova, srov. Nedjalkov (ed.) (1983; 1988), tj. pod pojmem *resultativ* se rozumí stav, který je výsledkem předcházejícího děje a který tento děj implikuje. Tím se resultativ staví do opozice se *stativem*, jenž

vyjadřuje sice také stav, který však není výsledkem předcházejícího děje a je pouze konstatován.

Práce je argumentována množstvím jazykového materiálu (vlastní excerpty, ankety, ČNK – SYN2000) a představuje nejobsáhlejší pojednání o problematice takto chápaných rezultatív jednotlivého konkrétního jazyka doposud, a to nejen v slavistice.

Pro konstrukce se slovesem *mít* + PPP Giger vymezuje termín *posesivní rezultativa*. Z našeho hlediska je důležité, že autor považuje za auxiliární složku konstrukce nejen sloveso *být*, ale také *mít*. Auxiliární povahu *mít* v posesivních rezultativních definuje např. jako *přechodný případ* (Übergangsfall) (Giger 2003: 438). Pojmenování *-n-/-t-participium* je chápáno co do formy široce (nejen krátké, ale i dlouhé adjektivizované tvary), kde je vnímán také rozdíl mezi konstrukcemi v standardu, obecné češtině a moravské češtině.

* * *

19.20 Závěrečné poznámky

Odlišné představy o konstrukcích *mít* + PPP v češtině vycházejí v zásadě z jiných pohledů, kde dominují většinou sémantický nebo syntaktický přístup. Většina z nich, jak ty, s kterými tato práce našla styčné body, tak i ty, které pojímaly studovanou látku zcela jinak, nabízejí nesmírně zajímavá a cenná zjištění a údaje. Ty tomuto výzkumu významně pomohly zorientovat se především v české lingvistické tradici, která se k tomuto tématu periodicky po určitých časových intervalech vrací. Bez těchto podnětů by byla geneze této práce mnohem obtížnější a postrádala by mnohé inspirace.

Zahraniční autoři většinou vycházejí z podnětů některých z vyjmenovaných českých badatelů, nejčastěji z Mathesia a Havránka. Zatím jedině Giger (2003) představuje výsledky vlastního rozsáhlého výzkumu, který probírá prostřednictvím modelu *smysl ↔ text* rezultativní konstrukce se slovesem *být* a *mít*.

Tato práce vychází z koncepce, považující formu a strukturu konstrukcí slovesa *mít* + PPP v češtině za rozhodující východisko. Tento model [z *formy k významu*] bylo možno zkoumat díky velkému pracovnímu korpusu z databáze ČNK, obsahující celkem 21 777 výskytů konstrukce typu Perfekta II, a to zkoumat z hlediska aplikace

různých realizovaných parametrů, které se týkají způsobu jejich tvoření, jejich gramatických kategorií, slovosledu aj.

Zvolený název *konstrukce typu Perfekta II*, který se v této práci používá přednostně, lze považovat v případě češtiny za optimálně vystihující model, formu, strukturu a podstatu konstrukcí se slovesem *mít* + PPP. V češtině by nechyběly argumenty používat dokonce přímo i Mathesiův pojem *perfektum*. Týkalo by se to především konstrukcí s tzv. slovesy subjektovými (např. *číst, připravovat, vymyslet* aj.). Avšak:

- část případů lze interpretovat dvojznačně, jak perfektově, tak i pasivně, ale pouze jako excerpce (v souvislém kontextu je vždy jasné, jestli je agens také subjekt či ne).
- určité podstatně menší množství konstrukcí lze pak interpretovat jen pouze pasivně.

Proto považujeme nicméně za vhodnější alternativu mluvit o konstrukcích typu Perfekta II, kde tvary s formou perfekta se slovesem *mít* mohou vyjadřovat transpozičně i další významy. Tak vedle vyjádření rezultativního perfekta je možno v závislosti na kontextu vyjadřovat ještě posesivní druh opisného pasiva, které lze nazývat také *posesivní pasivum* jako v případě *mám slíbeno dostat*, kde subjekt není nikdy agensem.

Kapitola 20: Situace v nestandardu: v obecné češtině a v dialektech

20.1 Situace v obecné češtině a v nářečích (Jiří Hronek – Petr Sgall aj.)

Problematika obecné češtiny, popřípadě také rozdíly mezi českými a moravskými dialekty představují další specifikum české jazykové situace. V obecné češtině jsou konstrukce slovesa *mít* + PPP definovány jako slovesné tvary perfektního typu (rezultativu), čímž jsou míněny tvary typu rezultativního Perfekta II. Ve své práci *Obecná čeština* Jiří Hronek (Hronek 1972: 71-72) v soulase s Mathesiem (1925) je přijímá za skutečné perfektum, kde jde "tedy o takový vztah, který vznikl z předcházející činnosti a je jejím výsledkem". Podobně se to definuje i v *Češtině bez příkras* (1992) Petra Sgalla a Jiřího Hronka:

"V oblasti slovesných kategorií je důležité, že obecně český i spisovný běžný hovor mají (zase pod vlivem němčiny, ale zase nejde o prostou nápodobu) celou soustavu tzv. perfektních časů, které jsou

vzácné v oficiálním spisovném vyjadřování. Jsou to složené ("opisné") tvary vyjadřující výsledek děje..."

(Sgall – Hronek 1992: 67)

Karel Hausenblas, který interpretuje gramatikalizaci konstrukcí *mít* a *být* + PPP v rámci nové slovesné kategorie výsledného stavu (viz 14.5), naznačuje, že v obecné češtině "překračuje užívání přivlastňovacích tvarů [se slovesem *mít*] rámec výsledného stavu a nabývá zčásti platnosti mluvnického času. To se však může promítat i do vyjadřování hovorového." (Hausenblas 1963:28).

Vztah obecné češtiny k spisovné češtině se vyznačuje svou dynamikou. Obě variety se nacházejí ve stavu nepřetržitého mnohaletého *code-switchingu* (střídání kódů), což rozšiřuje společný průnik vyjadřovacích prostředků (srov. 19.8, též Sgall – Hronek – Stich – Horecký 1992; Čermák 1997: 34). Zkoumané zde konstrukce patří právě do oblasti toho společného průniku obou variet.

Podobně jako nejdříve u Mathesia, jsou rozlišovány následující dva typy:

(100/IV) a. *mám uklizeno* (obecná čeština; mluvený standard)

mám vitrávíno [sic!]

(pražská mluva; středočeská mluva venkovská, srov. Jančák 1997: 205)

mám uklizíno; mají zavříno; mám zatopíno

(obecná čeština – jihozápadní. varianta)

huž budu mít podojíno; mněli už semlíno; máme nasazíno vokolo psí víno

(jižní Čechy, srov. Šmilauer 1943: 197)

mám uklizený; mám zatopený

(východní Čechy)

máme to prohráty / prohraný

(Haná, Kopečný 1959: 51-52, viz 19.4)

b. *rekreaci máme přihlášenou; podšívku měl utrženou*

(obecná čeština; mluvený standard)

mám sako dobře ušitý; maj přečtenejch dvacet stránek

(obecná čeština)

(všechny ukázky z Hronek 1972: 71–72; Sgall – Hronek 1992:67, kromě označených příkladů od Šmilauera, Jančáka a Kopečného)

Srov. také standardní konstrukci *mám sako dobře ušité*, kde je forma bližší zároveň doplňkovému spojení (Hronek 1972: 71–72).

Typ (100a/IV) lze srovnávat s normálním préteritem dokonavých sloves (*uklidil jsem = mám uklizeno*), podmět však není plně vyjádřen a může se na ději podílet jak aktivně, tak pasivně. Typ (100b/IV) není tak plně gramatikalizovaný – podle Hronka podíl předmětu na minulé činnosti není nutně součástí významu (srov. např. třetí z příkladů (100b/IV) – jedním z jeho významů je perfektum *Sako jsem si ušil*), ale je ho také možno interpretovat jako spojení doplňkové (atributivní), obvyklé i ve vlastním standardu (Hronek 1972: 72).

K tomu je nutno ještě připomenout, že ani v préteritních konstrukcích s významem perfekta jako např. *Sako jsem ušil*. nebo *Postavili si domek*. nelze nutně předpokládat, že subjekt je vlastně přímým vykonavatelem děje (tj. "sám šil", "sám stavěl"), tak řečeno, vlastníma rukama, srov. *ty šaty šil u Adama*.

20.2 Konstrukce bez vyjádřeného objektu (Typ I)

Obecná čeština je zdrojem především konstrukce typu (86a/IV) bez vyjádřeného objektu, která se dostává i do další standardnější roviny mluveného jazyka, nicméně spíše okrajově a stylově nikoliv úplně neutrálně. Právě u této konstrukce v češtině je zřejmý:

- nejvyšší stupeň auxiliace slovesa *mít*
- nejvyšší stupeň gramatikalizace složeného slovesného tvaru konstrukce typu

Perfekta II ve funkci perfekta za podmínky, že subjekt = agens děje.

Lze ještě konstatovat, že zde proces reanalýzy původně rezultativní konstrukce např. *mám pokoj / dům* apod. *uklizen* už dospěl do tak pokročilé fáze, že už vlastně přítomnost konkrétního původního objektu ve větě není nutná, srov. *mám uklizeno*. Na to reaguje okamžitě forma konstrukce tím, že se participiální tvar ustaluje ve své neměnné, tj. inkongruentní (absolutní) podobě. Hlavní atributy konstrukce tohoto typu jsou na rovině morfologické: osoba, číslo, aspekt / čas (předem dokončeného minulého děje, který platí zejména u PPP ze sloves dokonavých v případě přítomného Perfekta II v době sdělení).

Na základě tohoto typu vznikl v zásadě i Mathesiův článek v r. 1925 v *Naší řeči* (Mathesius 1925) s přímým definováním nového českého perfekta se slovesem *mít* jako slovesného času. Samotná auxiliace se ostatně nepopírá ani v řadě ostatních interpretací této konstrukce, ať už v rámci diatéze jako druhu opisného pasiva, či kategorie / predikace výsledného stavu (rezultativa), nebo jako třetí zvláštní druh vidu

(srov. také Panevová 1971), což je koncept, který se svým způsobem přibližuje nejvíce k novějšímu chápání evropského perfekta jako aspektu.

20.3 Tendence zpřídavnění tvarů PPP

Avšak konstrukce typu 86b/IV (srov. *rekreaci máme přihlášenou; podšívku měl utrženou; mám sako dobře ušitý; maj přečtených dvacet stránek*) představují v češtině jak obecné, tak i standardní mnohem komplikovanější případ, a to z následujícího důvodu:

Proti tendenci evropeizačního procesu při vytváření standardních analytických tvarů, kde jsou jejich komponenty co nejvíce distancované od tvarů běžných lexikálních jednotek, v obecné češtině se pozoruje působení faktoru zcela protikladného. V pozadí je zřejmě silně flektivní povaha češtiny, která podporuje proces zpřídavnění pravidelných tvarů *-n-/-t-* participií z podoby původně jmenné (tj. gramatické) do podoby de facto formálně zcela adjektivní (tedy lexikální).

Pojetí jmenné (krátké) a dlouhé tvary u participií je možno akceptovat pouze z hlediska funkčního. Formálně jsou participia pouze tvary jmenné, tvary dlouhé odpovídají úplným tvarům adjektiv (jde o přídavná jména deverbativní). ČNK při svém morfologickém značkování ve shodě s tím je rovněž také zařazuje mezi adjektiva.

Rozdíl mezi jmennými a adjektivními koncovkami tvarů PPP lze považovat také za jednu z podmínek, které umožňují gramatikalizaci konstrukcí se slovesem *mít*. Na cestě ke vzniku obecného tvaru PPP je česká flexe značnou překážkou. Proto Typ I a především tzv. Mathesiovo perfektum *mám zatopeno* je bezobjektové.

20.4 Idiomatizace a frazeologizace

Typ (86a/IV) produkuje v obecné češtině idiomatická spojení a frazémy se stejnou strukturou, ale specifickým významem, který však z hlediska gramatického zůstává významem rezultativního perfekta, viz (101/IV), srov. také tabulku (3a) a výklad k ní v kapitole 8.

(101/IV) *maj vodtroubíno; máte dohráno; má na někoho/něco políčino;
mám pro strach uděláno*

(Sgall – Hronek 1992: 67)

Většina těchto frazémů přešla ve své interdialektní formě (např. *mít vodtroubeno; mít políčeno*) i do běžně mluveného standardu. Mezi konstrukcemi především

Typu I: *mít* + PPP_{-no/-to} se vyskytuje značné množství frazémů, z nichž některé se vyznačují dokonce i nejvyšší frekvencí mezi konstrukcemi tohoto typu – např. *mít vyhráno*; *mít spočítáno*; *mít nahnáno*; *mít vystaráno* (viz ještě kapitolu 16.4).

20.5 Konstrukce *mít* + PPP/A(<PPP) v dialektech

20.5.1 Konstrukce s jmennými tvary PPP v absolutní (neutrální) formě (viz také kapitolu 8, Typ I) se vyskytují jenom **ve skupině českých dialektů v užším smyslu** (nacházející se na zeměpisném území Čech a v pomezích jihozápadních úsecích Moravy) a zčásti též na Litovelsku ve středomoravské skupině (dělení skupin a jejich názvů podle Běliče (1972: 11, 196, 220).

Výjimkou ze skupiny v užším smyslu, kde jsou tvary adjektivizované, jsou severní okraje v Podještědska, Semilská a úsek východně od Rychnova nad Kněžnou, Vysokého Mýta a Hlinska (Bělič 1972: 196).

Konstrukce s tzv. *-en*-tvary PPP se vyskytuje v následujících dvou základních podob – se starou délkou, končící na *-íno*, a s krátkou samohláskou, končící na *-eno* (viz příklady 102a,b/IV).

(102/IV)

a. *máme už zametíno/poklizíno*

(střč., Roudnicko, Bělič 1972: 196)

b. *máme už zameteno, uklizeno*

(jihozáp., Bělič 1972: 196)

Tvary typu (102a) na *-íno* se vyskytují na většině území českých dialektů (v užším smyslu) v Čechách (Bělič 1972: 196).

Nářeční tvary typu (102b) na *-eno* v konstrukcích se slovesem *mít* se vyskytují jenom v jihozápadním úseku kolem Kralovic, Plzně, Rokycan, Přeštic, Blovic, Sušice, Klatov a Domažlic (Bělič 1962: 196). Tvary na *-eno* jsou formálně ve shodě s tvary ve spisovném jazyce.

Tvary PPP na *-áno* nebo *-to* jsou rovněž ve shodě s tvary ve spisovném jazyce:

(103/IV) *máme už fšechno poděláno*

(střední Čechy, Roudnicko, Bělič 1972: 196)

20.5.2 V ostatních hlavních nářečních skupinách češtiny – středomoravská / hanacká (Bělič 1972:196, 243), východomoravská /moravskoslovenská (Bělič

1972:196, 265), slezská / lašská (Bělič 1972:196, 288) a tzv. polsko-česká nářečí smíšeného pruhu (Bělič 1972:196, 310) – se vyskytují zpravidla jen konstrukce s adjektivizovanými tvary PPP se složeným skloňováním (viz 104a,b,c,d/IV):

(104/IV)

- a. *máme (jôš) fšecko ôd'eláni*
(střední Morava. – většina nářečí, Prostějovsko, Bělič 1972: 196, 243)
- b. *máme pod'elané, [máme] zametené*
(východní Morava. po celém území, Bělič 1972: 265)
- c. *oňi mjeli určenu cenu*
(Slezsko-Opavsko: Slavkov, Bělič/Balhar 1972: 299)
- d. *mamy podojûne, mamy zamknûne / zamknyte / zamknute*
(polsko-česká nářečí., Bělič 1972: 310, 315)

U lašských a polsko-českých nářečí dochází (stejně jako v polštině) ke ztrátě kvantity, takže původní dlouhé tvary adjektivní (tj. neparadigmatické) mají koncovky foneticky krátké, srov. příklady c,d.

20.5.3 Tendence preference adjektivizovaných forem

U konstrukcí Typu II jsou však zaznamenány typy s tvary adjektivizovanými PPP. Bělič (1972: 196) uvádí, že například na Roudnicku se vyskytují jenom tvary jako v (105/IV), v mluveném standardu je preference adjektivizovaných forem také běžná, srov. také obdobné zaznamenané tendence, které pronikají i do psaného jazyka (viz 18.3, srov. také Svozilová 2000: 43):

(105/IV) *máme to tu ňák rozházení* [sic! transkripce podle Běliče]
máte už hnúj vodveženej?
(Roudnicko, Bělič 1972: 196)

20.5.4 Sociolingvistické a dialektologické terénní výzkumy některých východočeských nářečí

Některé nejnovější sociolingvistické a dialektologické terénní výzkumy zahrnují také údaje o výskytech konstrukce se slovesem *mít* + PPP.

Jde především o konkurenci tvarů typu s adjektivním a jmenným zakončením u tvaru PPP (*mám uklizený : mám uklizeno*). Tak např. J. Bachmanová (1997: 189) uvádí, že východočeská varianta konstrukce typu *máme uklizený* je zastoupena v řeči ve věku respondentů přibližně od 10 do 14-15 let na Železnobrodsku (východočeské okrajové podkrkonošské nářečí) od 70 % až do 100 % následujícím způsobem (tabulka 106/IV):

(106/IV)

	5. třída (věk 10-11 let)	6. třída (věk 11-12 let)	7. třída (věk 12-13 let)	8. třída (věk 13-14 let)
<i>máme upečený</i>	100 %	91 %	94 %	72 %
<i>máme upečeno</i>	–	9 %	4 %	28 %

(podle výzkumu Bachmanové (1997: 189) v letech 1994-1995)

Z uvedených údajů je vidět, že jako základní lze stále hodnotit tvary regionální, tj. východočeské (*máme upečený*). Tvary mluveného standardu (popř. obecněčeské *máme upečeno*) se vyskytují v tomto případě jen omezeně. Zajímavé jsou výsledky u věkových skupin nejmladších a nejstarších dětí – u nejmladších dětí, které ještě nevyšly z rodinného prostředí, dokonce výskyt tvarů s jmenným PPP vůbec nebyl zaznamenán, zatímco u těch nejstarších (typických už teenagerů, ale zároveň také už v předposlední třídě základní školy) podíl těchto tvarů se blíží k 30 %. Vedle generačního skoku je zde evidentní vliv působení sdělovacích prostředků, kde v pořadech např. pro mládež moderátoři a účinkující ve snaze mluvit nekonvenčně používají obecnou češtinu. Vedle toho podle Bachmanové (1997: 191) je neméně závažným faktorem pro šíření těchto inovací i "nepřetržitý kontakt zdejších obyvatel s četnými chalupáři, které pocházejí většinou z jiných nářečních oblastí".

Stejný východočeský nářeční typ zkoumá na Jilemnicku (také východočeské nářečí) u podobné věkové kategorie mládeže o deset let později také M. Čermáková (Čermáková 2004–2005: 52-53). V jejím terénním výzkumu zastoupení tvarů s adjektivizovanou koncovkou převyšuje mírně 40 %. Konkurence krátkých spisovných tvarů na *-eno* (*mám uklizeno*), jejichž výskyt dokládá na 42 %, je zde už zřejmá. Přitom regionální česká varianta se starou délkou přičestí končící na *-ino* (*máme uklizíno*), typická pro česká nářečí v užším smyslu, má u představitelů mládeže na Jilemnicku také své zastoupení, dosahuje však jenom 12 % (Čermáková 2004–2005: 53).

Kapitola 21: Otázka gramatikalizace českých konstrukcí typu Perfekta II

Pojem gramatikalizace se v souvislosti s problematikou Perfekta II v češtině vyskytuje poměrně často (srov. výše Mathesius 1925; Šmilauer 1943; Hausenblas 1973; Giger 2003 aj.). Většinou se dospívá k myšlence, že jde o částečně gramatikalizované formy nebo gramatické konstrukce, které mají rezultativní význam. Názory na jejich kategoriální zařazení, resp. na kategoriální zařazení tohoto rezultativního významu se však u jednotlivých autorů, jak bylo uvedeno v kapitole 14, mohou značně lišit.

21.1 Gramatikalizační kritéria

Pokusme se nyní otestovat stav českých konstrukcí typu Perfekta II z hlediska gramatikalizačních kritérií, jejichž soubor (viz tabulku 107/IV na následující stránce) byl sestaven především na základě novějších teoretických prací, věnující se gramatikalizace (viz Lehmann 1982¹; 2002³; Hopper – Traugott 1993; Heine 1997; Kuteva 1998; 2001; Heine – Kuteva 2002; 2005 aj., ale zároveň s vnímáním "klasiků" v této oblasti Meillet (1912); Kuryłowicz (1965); srov. také část II této práce, která se zabývá problematikou gramatikalizace a auxiliace – kapitoly 4 a 5 a se sestavením souboru gramatikalizačních kritérií – kapitolu 6).

Vychází se z údajů, získaných z materiálu pracovního korpusu, celkové schéma je přizpůsobeno jenom v některých bodech českému kontextu (jsou označeny šedivě), ve své základní části je však uchovaná obecná podoba. Pozitivní zastoupení každého kritéria je hodnoceno na třech stupních (viz vysvětlivky za tabulkou).

V následující podkapitole 21.2 je představena analýza jednotlivých gramatikalizačních kritérií.

G r a m a t i k a l i z a č n í k r i t é r i a – č e š t i n a				
Obecná kritéria	Formálně- strukturní	Vfinitum + Vinfinitum	***	
		Linearita konstrukce	***	
		Použití se všemi slovesy v jazyce ve funkci hlavního slovesa	-	
		Selektivní použití s určitou celou třídou sloves v jazyce	***	
		Použití s další třídou	**	
		Integrace do paradigmatického systému jazyka	***	
		Časová adverbia mezi Aux a hlavním slovesem	***	
		Změny ve tvaru Aux	-	
		Negace – u Aux	***	
		Změny ve tvaru hlavního slovesa: – stadium X má ZY – stadium X má Z	*** ***	
		Frekvence	***	
		Sémantická	Hlavní sémantické kritérium: Význam výrazu vyjadřuje opakovaně stejný temporální kategoriální význam	***
			Změna sémantiky finitního tvaru slovesa	***
	Stopy primární sémantiky finitního tvaru slovesa		(*)	
	Extenze – použití v nových kontextech		***	
	Časová adverbia		***	
	Specifická kritéria	Forma	Kongruence (rodu a čísla) infinitního. tvaru (PPP) s akuzativním objektem	***
			Absence výše uvedené kongruence bez vyjádření objektu	**
			Absence výše uvedené kongruence v konstrukcích s objektem	*
Další zvláštní typy kongruence: se subjektem			**	
Syntax		Syntaktický subjekt = agens děje	***	
		Syntaktický subjekt ≠ agens děje	**	
		Konfigurace levé části jako verbální	***	
		Konfigurace pravé části jako ryze nominální podle vzoru: Atributy (Num/ Adj ...) – ObjektAcc	***	
		Další možné pozice Objektu _{Acc}	***	
		Sekundární kritéria: faktory a předpoklady	Sémantická	Synonymie s tvary Perfektu I
Krosreferenční korespondence (areálové řazení)	Krosreferenční korespondence (areálové řazení)	Středoevropský jazykový <i>habere</i> -areál	**	
		Slovanský <i>habere</i> -subareál	**	
		Evropský <i>habere</i> -areál	**	

Vysvětlivky:

- *** – realizace kritéria odpovídá produktivním typům a přesahuje výskytovou frekvenci 1000 / nebo dané kritérium je naprosto pravidelně zastoupeno
- ** – realizace kritéria odpovídá těmto typům s určitým omezením
- * – realizace kritéria je velice omezená nebo případy patří mezi tzv. výjimky
- – dané kritérium se nerealizuje

21.2 Analýza jednotlivých kritérií z hlediska zkoumaného materiálu

Všechna formálněstrukturní kritéria mají obecnou povahu a platí u většiny relevantních evropských jazyků, tj. u jazyků, kde se složené slovesné časy tohoto typu vyskytují.

21.2.1 Struktura

Kritérium struktury $V_{fin} + V_{inf}$ platí pro všechny typy a výskyty konstrukce *mít* + PPP (celkem 20 865 na základě ČNK). Z nich více než polovina (11 822), tj. 56,66 % má tvar PPP v n.sg. (= tvar PPP_{-no/-to}). Největší podíl těchto tvarů ze všech tří korpusů je v SYN2005 – 59,41 % (viz tab. 3/IV a 9.2.2). Lze předpokládat, že větší zastoupení tvarů PPP_{-no/-to} v konstrukcích typu Perfekta II v češtině je v souladu s vyšším stupněm jejich gramatikalizace, kde cílový bod je vznik konstrukce s tvary s invariantní formou PPP.

21.2.2 Linearita

Linearita (spojitost) verbální struktury je u typu I $Aux_{mít} + PPP_{-no/-to}$ samozřejmostí, u typu II $Aux_{mít} + PPP + O_{acc}$ se zachovává u 4195 ze všech vyhledaných 5965 případů s akuzativním objektem. Vnitřní inverze v rámci konstrukce v podobě PPP + *mít* je v češtině také možná, i když není tak běžná jako výskyty s bázovou (nepříznakovou) strukturou.

Celkem ve všech korpusech je 912 výskytů s inverzí, z nich 542 patří do typu I (PPP_{-no/-to} + *mít*) a 370 do typu II s akuzativním objektem (např. PPP + *mít* + O_{acc}). Poměr mezi výskyty s bázovou strukturou a se strukturou inverzní postupně 22:1 (u typu I) a 7: 1 (u typu II), srov. také 16.3.4 a příklady k tomu v předešlém výkladu.

21.2.3 Selektivnost

V češtině (a v dalších slovanských jazycích) se konstrukce typu Perfekta II se slovesem *mít* vytvářejí selektivně, tj. převážně se slovesy dokonavými (s víc než 90 %).

Pro okcidentální *habere*-areál, konkrétně pro angličtinu, skandinávské jazyky a většinu románských jazyků se používá PPP bez omezení, tj. u všech sloves. Naopak, pro češtinu a další slovanské jazyky platí řada omezení, z nichž typické je malé využití sloves nedokonavých (pod 5 %), viz bod 21.2.5. Další omezení týkající se nepřechodných sloves lze pozorovat i u jiných jazyků, např. ve francouzštině a němčině.

Proto se nedá očekávat, že všeobecná absolutní platnost tohoto kritéria je obligatorní podmínkou pro realizaci perfektních časů v daném jazyce. Pro češtinu bylo v této práci zjištěno celkem 591 různých sloves v SYN2000, 648 různých sloves v SYN2005 a 871 různých sloves v SYN2006PUB, která do této konstrukci vstoupila.

Je tedy zřejmé, že vlastnost, která spojuje konstrukce typu Perfekta II v češtině s kategorií evropského perfekta se slovesem *mít*, je tvoření složených tvarů se slovesy tranzitivními. Tento rys je vázán na valenční povahu slovesa *mít* a je v češtině skoro bez výjimky dodržován. Při gramatikalizačních procesech v některých jiných jazycích se však tato závislost neuplatňuje úplně (srov. např. *имам ходено* v makedonštině, *I have walked* v angličtině nebo dokonce ruského *у волка хожено*). V češtině lze uvažovat o tom, zda nejde o případy překročené standardní tranzitivity směrem k typu I, tj. k univerzalizaci auxiliare *habere*, např. u *mít skočeno*, *mít nakročeno* apod.

21.2.4 Preference dokonavých sloves – výsledky

V češtině platí selektivní tendence, že se konstrukce *mít* + PPP vytvářejí především ze sloves dokonavých. Výsledky všech vyhledaných dotazů to potvrzují – představují kolem 94,07 % – (Typ I) a přibližně mezi 80 % a 90 % – (Typ II).

Pro přesnější detaily ohledně jednotlivých synchronních korpusů ČNK viz např. shrnující tabulky (17/IV) a (76/IV) a předem uvedené poznámky ohledně vidu k jednotlivým dotazům.

21.2.5 Výskyt nedokonavých a obouvidových sloves

Další třídu sloves z hlediska aspektu, s kterou jsou konstrukce *mít* + PPP možné, jsou slovesa nedokonavá. Platí to však jen pro poměrně malou část z nich – průměrná hodnota výskytů se slovesy nedokonavými je kolem 2 % (pro Typ I) a mezi 1,5 a 4,71 % (pro Typ II). O něco více výskytů zaznamenávají dotazy s nepřímým slovosledem Typu II (např. č. 12 s antepozičním objektem – 3,18 % a č. 28 s objektem v interpozici mezi Aux a tvarem hlavního slovesa). Nedokonavých sloves, s nimiž se tvoří tvary perfekta II, je celkem 27 (pro Typ I) a od 3 do 30 (pro jednotlivé dotazy Typu 2). I když je to počet omezený, je to jasné svědectví o tom, že konstrukce s tvarem PPP ze sloves nedokonavých netvoří nějakou výjimku a slouží jako důkaz pokračující gramatikalizace českého perfekta. Srov. opět tabulky (17/IV) a (76/IV) a výklady k nim.

Zvláštní třídu představují slovesa obouvidová, převážně cizího původu, ta se také zúčastňují tvoření konstrukce typu Perfekta II v češtině. Početnost výskytů

obouvidových sloves je v obou zkoumaných korpusech různá – u Typu I: 11,34 % v SYN2005 a 1,56 % v SYN2005 PUB; u různých druhů dotazů Typu II: od 0,14 % (dotaz s anteponovaným objektem) do 14,84 % (dotaz s bázovým slovosledem), pro podrobnější data viz tabulky (17/IV) a (76/IV). Ve shodě s frekvencí sloves dokonavých u PPP (asi kolem 90 %) i zde užití ve funkci dokonavé dominuje, prokazatelné případy ve funkci nedokonavé jsou raritou.

21.2.6 Integrace do paradigmatického systému jazyka

České konstrukce typu Perfekta II jsou gramaticky integrované do slovesného systému (v tom se shoduje i většina badatelů, např. Mathesius, Šmilauer, Havránek – Jedlička, Hausenblas, Štícha aj., viz kapitolu 14.). V této práci byly vyhledány všechny výskyty v přítomném, minulém a budoucím času, registrovány byly tzv. složené "modální" konstrukce typu *musím mít napsán(o)*, kde je struktura *mít napsán(o)* integrovaná do této modální konstrukce.

Co se týče distribuce jednotlivých časů u obou typů konstrukce typu Perfekta II, v synchronních korpusech ČNK mají tvary přítomní největší podíl: u Typu I tento podíl je 65,94 %, u Typu II od 49,87 (dotaz s antepozičním akuzativním objektem) do 72,40 a 75,47 % (základní dotaz s bázovou strukturou a jeho varianta s rozšířeným intervalem mezi slovesným tvarem a akuzativním objektem). Není to však podíl tak dalece dominující, jak se kdysi předpokládalo.

Podíl tvarů préteritních je průměrně skoro čtvrtinový nebo pětinaový: u Typu I – 21,52 % (!, ale v korpuse SYN2005 až 32,42 %) a u Typu II – od 17,05 do 19,55 % (!, ale v korpuse SYN2005 až 41,08 %).

Futurum je zastoupeno málo – u Typu I je to 3,60 %, u Typu II je také průměrně pod hranici tří-čtyř procent – nejvíc 3,99 % v korpuse SYN2006PUB (u dotazu s interpozičním akuzativním objektem mezi tvarem Aux a tvarem PPP), ale nejméně u dotazu s bázovou strukturou *mít + PPP + O_{acc}* – 0,29 % ve stejném SYN2006PUB.

U některých dotazů, např. s antepozičním akuzativním objektem jde o skutečně jednotlivé výskyty, např. v stomilionovém SYN2000 je pouze jeden výskyt. (Pro úplné údaje viz tabulky (41/IV) a (76/IV), resp. výklady k nim).

Další případy možnosti paradigmatické konstrukce typu Perfekta II *mít + PPP*, kde je aktivní náplň svým způsobem neutralizována do invariantní formy infinitivu, jsou tzv. případy "modální", tj. (konstrukce *mít + PPP* se spojuje jak s běžnými modálními

slovesy, tak i s některými dalšími příbuznými slovesy jako *přát si, toužit, hodlat, potřebovat, představovat, předpokládat* aj. (viz výklady 14.2.11 a 16.2.9/17/25/33). Podíl těchto výskytů je u Typu I kolem 4 % (v SYN2000 – 4,55 %) ze všech výskytů *mít* + PPP a u Typu II – u základního dotazu s akuzativním objektem až 7,48 %. U ostatních dotazů tohoto typu je výskytů z této řady poněkud méně (pro podrobnější údaje viz tabulky 25/IV, 26/IV, 76/IV). K těmto případům lze volně zařadit i účast v tzv. neosobních větách, kde je tvar slovesa *mít* také v infinitivu, ale plní zde syntaktickou funkci subjektu a *být* je součástí predikátu.

(108/IV) *Přivydělat si v létě je stále těžší, nejlepší je mít brigádu domluvenu dopředu.*

(SYN2006PUB; #153726105; Mladá fronta DNES, 28.8.1998)

Byly zaznamenány také výskyty, kde je konstrukce *mít* + PPP v imperativu (ukázky 109/IV) nebo kondicionálu (ukázky 110/IV). Výskytů v imperativu je poměrně velmi málo – celkem 22 ve všech třech korpusech, což se rovná 0,1 procenta ze všech výskytů *mít* + PPP (20 z nich jsou v 2.os.pl. s *mějte*, a po jednom výskytu je v 2.os.sg. a 1.pl. s *měj* a *mějme*). Deset z těchto všech výskytů mají jako plnovýznamové sloveso tvar PPP ze slovesa *připravit*. Případů v kondicionálu je celkem 21 ve všech třech korpusech, což se rovná, podobně jako u předešlého případu, 0,1 % ze všech výskytů.

(109/IV) *Zítřej dostanete své peníze, pane, **mějte** diamanty **připraveny**.*

(SYN2000; #14525801; COL; H.de Balzac 1997 – překlad)

***Mějte** peníze **připraveny**. Ozvu se.*

(SYN2005; #283061; J. Zábrana 1967)

*Ruce **mějte** složeny pod bedry a opakujte alespoň 20x každou nohou.*

(SYN2006PUB; #171542280; Blesk, 15. 11. 1999)

*V lednici **mějte** vše **zabaleno** v neprůhledné fólii, třeba v alobalu.*

(SYN2006PUB; #240196284; Nedělní Blesk, č. 2/2001)

*Před svatbou **měj** oči **otevřeny**, po svatbě je napůl **přivři**.*

(SYN2000; #26667233; M. Uhde 1980)

(110/IV) *Ráno bych si přispal, týden bych hýřil – **měl** bych **vystaráno**.*

(LITERA; #344078; I. Diviš 1994)

*Já bych vás dokázal rozkrýt i s tím německým pasem za pár hodin a **měl** byste **dohráno**.*

(LITERA; #764915; P. Frýbort 1993)

Prohlásila, že kdyby si dnešní senioři ukládali po celý život peníze, které odvedli státu na zajištění vlastního důchodu, měli by naspořeno půldruhého milionu a mohli žít z úroků.

(SYN2006PUB; #149883063, Mladá fronta DNES, 11.6.1998)

Konstrukce typu Perfekta II se slovesem *mít* mohou dále vytvářet i přechodníkové vazby, viz např. (111/IV), které se však vyskytují zcela výjimečně, což se týká v současné češtině přechodníků obecně.

(111/IV) *Nebohá dáma, tvář zakrytu majíc kapesníkem, shrábla peníze a pět velikých diamantů, a pádila, tvář neukazujíc, ...*

(SYN2000; #11239630; L.Klíma 1996)

...zazpívat bych chtěl ...dozpíváno maje bych do daleka s nimi odletěl ...

(SYN2000; #33554905; Tvar 1995)

Vzácné jsou i případy Aux_{mít} ve tvaru přičestí přítomného činného (112/IV):

(112/IV) *Cestovatelé, mající namířeno do některých oblastí Asie či Afriky, by měli být seznámeni ...*

(SYN2006PUB; #298209349; Právo, 23. 7. 2002)

Jako jistou paradigmatickou mezeru lze brát fakt, že se v češtině v maskulinu konstrukce *mít* + PPP + O_{acc} tvoří zásadně se substantivy neživotnými v roli objektu. Paradigmatický protějšek konstrukce s krátkým tvarem PPP v maskulinu životném (jako u feminin, neuter, nebo maskulin neživotném) nebyl v ČNK objeven. Tak v systému českého Perfekta II se objevuje otázka realizace O_{acc} pro maskulina životná. Tato konstrukce může mít tyto tři podoby (113/IV):

(113/IV)

Rovina předstrukturní: *máme předvolaného obžalovaného* [?]

Rovina strukturní I*: **máme obžalovaného předvolána* (! nezaznamenáno)

Rovina strukturní II: *máme na úterý předvoláno obžalovaného*

Zatímco Rovina předstrukturní (pokud je v případě vůbec reálná) nepatří do našeho výzkumu a Rovina strukturní II je do systému již integrovaná (viz Formu Z v tabulce 77/IV), to Rovina strukturní I* je zřejmě v tomto stadiu hypotetická, protože v bohatém materiálu více než 20 tisíc příkladů příslušný doklad nebyl nalezen. Znamená to, že existuje buď potenciálně možnost (srov. izomorfní doklady na konstrukce typu *máme obžalovanou předvolánu, máme obžalované předvolány*) v budoucnosti tuto formu realizovat, tj. že její paradigmatická jako posledního člena

tohoto systému se v budoucnu ještě může prosadit, nebo že tato paradigmatická lakuna může být zaplněná konstrukcí Roviny strukturní II, která představuje ten další stadiu v gramatikalizačním řetězci, a která je již v jazyce realizována.

21.2.7 Časová adverbia mezi Aux a hlavním slovesem

Čeština běžně připouští umístění adverbií mezi tvarem Aux a hlavním slovesem, a to nejen časová (např. pro Typ I – *Máme už zaseto; Máme zde uklizeno* a dokonce i *Máme zde už hezky uklizeno*; pro Typ II – *Mám už rozečtenu tu knihu; Mám jen trochu rozečtenu tu knihu*). Přítomnost časového adverbia, které lexikálně doplňuje význam perfekta, není závazná. Čeština připouští umístění i některých jiných druhů adverbií, např. lokalizačních – např. *zde, tady, tam* aj.

21.2.8–9 Změny ve tvaru Aux

V evropském kontextu sloveso *habere* ve funkci pomocné podléhá dalším změnám, srov. angl. *I've = I have; he's = he has*, ale také *= he is; haven't = have not, hadn't = had not*; bulh. *njama*, špan. *haber* (pouze Aux). V českých konstrukcích typu Perfekta II se změny tohoto typu u auxiliare *mít* (na rozdíl od auxiliare *být*) téměř nevyskytují. To by naznačovalo, že toto sloveso nedosáhlo stejné úrovně gramatikalizace jako sloveso *být*.

K redukci však došlo již ve staré češtině, srov. *jmám, jměl > mám, měl*, zbylo bez redukce pouze substantivum *jmění*, které do gramatických konstrukcí nevstupuje. Výjimečnost ukazuje i zcela jedinečné paradigma, srov. přezens *mám, mají* (5. třída s tématickým vokálem *-a-*, ale imperativ *měj, mějte* 3. třída). Prefixace není paradigmatické příslušenství (např. *přiměju*), není navíc schopná utvořit dokonavý protějšek, což je v kontextu české paradigmatické zcela výjimečné. Srov. též např. u Blahoslava (1571/1991) popis o vypouštění *j* ve tvarech slovesa *být* ve funkci gramatické, např. při tvoření préterita nebo pasiva v odstavci 4.5.4.1 této práci.

Výjimku představuje vyjádření negace v přítomnosti a v préteritu, které je syntetické a je vázáno na tvar pomocného slovesa *mít* (*mám zaseto – nemám zaseto; měl jsem zaseto – neměl jsem zaseto* apod.). Tento syntetický způsob (jde o syntézu, mající prvky proklitika) je jednotný pro celý systém českého slovesa (považuje se za jev paradigmatický a až na drobné výjimky není lexikalizovaný, což v praxi znamená, že ho nenajdeme ve slovníku). U dalších složených konstrukcí máme podobnou strukturu negace $V_{fin\ neg} + V_{inf}$ např. u sloves modálních nebo fázových (srov. *nechci jíst; nezačnu jíst* apod.). Způsob negace u konstrukcí typu Perfekta II v češtině

se spíše podobá vlastně modelu, který máme u složeného futura (*nebudu psát*) než tomu, který je u složeného préterita (historicky původního Perfekta I, kde negace je vázána na tvar hlavního slovesa a struktura je $V_{\text{fin}} + V_{\text{inf neg}}$ (*já jsem nepsal / nepsal jsem*).

Vyjádření negace v konstrukcích s infinitním auxiliárním *mít*, např. ve futuru *nebudu mít zaseto*; *nebudu mít napsáno* je strukturně podobný předešlému – nositelem negace je opět Aux, které je finitní (v případě futurální tvar slovesa *být*).

21.2.10 Změny ve tvaru hlavního slovesa

Změny ve tvaru hlavního slovesa patří k nejsledovanějším gramatikalizačním změnám, protože přímo reflektují změny tohoto komponentu složeného tvaru z variantního na invariantní. U konečného stadia X má Z (= S + Aux_{mít} + PPP_{-no/-to}) tato změna proběhla úplně, srov. v češtině Mathesiovo *máme zaseto* a dále Formy A, B, C, D (tzv. Typ I). U Typu II (Formy E, F, G, H) – všechny s kongruentním tvarem hlavního slovesa (tj. PPP) s objektem se změny přímo ve formě nevyskytují, vyskytují se však na rovině syntaktické a sémantické.

Zvláštní místo představují Formy X a Y, kde je kongruence participiálního tvarů místo s objektem se subjektem:

- pro Formu X srov. příklady z tabulky (77a/IV):

118. *Oblečen měl hnědou košili ...*

(SYN2006PUB; #268548481; Právo, 31.8.2001)

117. *Oblečen měl černé tričko s krátkým rukávem a kalhoty-šustáky téže barvy ...*

(SYN2006PUB; #272323306; Blesk, 28.8.2002)

97. *Odbahnění rybníka Peklo garantuje Lesní družstvo Polná, které má rybník pronajato ...*

(SYN2006PUB; # 359605100; Právo, 28.12.2004)

- pro Formu Y viz např.

143. *Známkový způsob mělo zavedeno 11 obcí, ...*

(SYN2005; #64395491; Odpady č. 1/2001)

133. *Řada sportovních oddílů má připraveno pro jarní prázdniny akce pro děti.*

(SYN2006PUB; # 295516222; Právo, 20.2.2002)

Nabízí se také úvaha, zda nejde o počátky formování zvláštního Typu III v češtině (srov. dále celou tabulku 77a/IV a kapitolu 20).

Tyto Formy X a Y byly "odhaleny" díky 500 mln. databáze velkých synchronních korpusů ČNK během běžného zkoumání materiálu z Typů II. Příklady ze SYN2000 uvádí také Giger 2003: 394-395.

21.2.11 Kritérium frekvence

Frekvence představuje důležité kritérium, které přímo rozhoduje, zda je daný jev dostatečně rozšířený – v případě konstrukce typu Perfekta II v češtině je frekvence obou Typů I a II dostatečně vysoká, abychom je mohli hodnotit jako jevy paradigmatické, produktivní, frekventované a gramatikalizované.

Srov. také Přílohu A, která představuje společný seznam všech sloves a jejich frekvence v absolutních hodnotách, z jejichž tvarů PPP se vytvářejí konstrukce typu Perfekta II v češtině (na základě ČNK: SYN2000; SYN2005; SYN2006PUB).

21.2.12 Hlavní sémantické kritérium: Opakované vyjadřování stejného temporálního a kategoriálního významu

Vyjadřování stejného temporálního a kategoriálního významu, v tomto případě významu rezultativního perfekta, platí v češtině všude tam, kde je splněna podmínka identického subjektu a agentu děje (viz také tuto podmínku jako jedno z dalších syntaktických kritérií). Testovací způsob na toto kritérium v češtině je např. možnost vytvořit synonymní konstrukci pomocí složeného préterita, např.:

- (114/IV) *Mám napsány dva nové články. – Napsal jsem dva nové články.*
Dnes mám namířeno do Říčan. – Dnes (si to) namířím do Říčan.
Už máme zaseto. – Už jsme zaselí.

21.2.13 Desémantizace a auxiliace slovesa mít

Gramatikalizace konstrukce *mít* + PPP v češtině ukazuje na to, že sloveso *mít* plní funkci pomocného slovesa (Aux), přičemž dochází k jeho desémantizaci, resp. i auxiliaci. To znamená, že nadále platí především gramatické významy slovesa (v jeho finitní formě), zatímco sémantická náplň slovesa (kterou máme v jeho standardní plnovýznamové funkci) je natolik oslabená, že není v zásadě vnímána vůbec nebo může být dokonce považována i za nulovou (srov. též dále bod 21.2.15).

21.2.14 Stopy primární sémantiky plnovýznamového mít

O stopách primární sémantiky plnovýznamového *mít* se někdy uvažuje (především u případů s akuzativním objektem). Je to však kritérium značně

subjektivní. Do tabulky gramatikalizačních kritérií (107/IV) jsme ho uvedli, protože se o něm v literatuře někdy mluví. Existují dokonce názory, že ani u anglického auxiliárního *have* nejde o "vyblednutí" původního významu, ale o jeho polysémii, kde vazba s primárním významem pořád existuje (srov. Newmeyer 1998: 229-230).

21.2.15 Extenze

Kritérium extenze, čili použití v nových kontextech s různými plnovýznamovými slovesy ve funkci hlavního slovesa je v češtině tématicky realizováno bez omezení v rámci dokonavých tranzitivních sloves.

Toto kritérium se z druhé strany týká i sémantiky slovesa *mít* ve smyslu progresivní desémantizace, pro které je "nový kontext" gramatická funkce desémantizovaného slovesa. Cílovým produktem tohoto procesu je sémantická nula (typická např. pro angličtinu). Tomu odpovídá i nula formální v případech s elipsou [ε] přechodníku *maje*, *majíc*, či participia *mající*, srov. *Diskutoval o ceně, oči [ε] upřeny na obrovité Tanino poprsí, ...; Zakian, hlaveň zbraně [ε] naměřenu na přítomné osoby, zachovával neochvějný ... klid* (Labrunie J., Šerif. Praha: Mladá fronta, 1994: 14, 95 - překlad), kde [ε] = tvar přechodníku *maje* (popř. participia *mající*).

21.2.16 Přítomnost časových adverbii

Časová adverbia hrají při formování perfekta důležitou roli. Tak např. v češtině při univerzálním minulém čase préterita je to často hlavní specifikátor, který signalizuje význam perfekta (srov. *Napsal jsem už ten úkol z matematiky*). U konstrukcí typu Perfekta II je funkce časových adverbii podobně specifikující, není však natolik dominantní – rezultativní význam je vyjádřen jednak tvarem samotného minulého trpného participia (PPP), a význam rezultativního perfekta pak tou celou konstrukcí *mít* + PPP. Výběr časových adverbii u konstrukcí typu Perfekta II v češtině je poměrně široký. Typická pro vyjádření perfektních významů jsou adverbia *už* a *ještě* (srov. 21.2.7), jsou však možná i adverbia, vyskytující se převážně s prezentem, préteritem resp. futurem jako *dnes*; *včera*; *loni*; *zítra*; popřípadě korespondující syntaktické konstrukce (s časově adverbialní funkcí) jako *tento týden*; *minulý týden*; *minulý rok*; *příští týden*; *po dvaceti letech* atd. Dále jsou možná také časová adverbia neurčitá (pronominalia) jako *někdy* /*nikdy*; *doposud*. Navíc adverbia

jako *někdy*; *občas*; (*dosti*)*často* mohou iniciovat užití frekventanta *mívat*, např. *někdy míváme otevřeno až do půlnoci*.

21.2.17 Kongruence infinitního tvaru PPP s objektem

Za formální a zároveň specifické kritérium v češtině lze považovat kongruenci rodu a čísla infinitního tvaru PPP s akuzativním objektem – základní Typ II.

21.2.18 Absence výše uvedené kongruence v konstrukcích bez vyjádření objektu a v konstrukcích s objektem

Absence této kongruence vytváří Typ I, který představuje součástí paradigmatického systému českého slovesa. Inkongruence tvarů PPP vůči objektu pozorujeme i u zvláštního Typu III, kde se realizuje v největší míře tzv. absolutní tvar participia, představující cílový bod gramatikalizačního řetězce perfektního tvaru.

21.2.19 Kongruence tvaru PPP se subjektem

V češtině se však vyskytuje i zvláštní jev kongruence tvaru PPP se subjektem, který představuje zárodek výše zmíněného nového Typu III konstrukcí typu Perfekta II (viz kapitolu 17.2).

21.2.20 Kritérium subjektivizace

Kritérium *subjekt = agens*, nebo naopak *subjekt ≠ agens* děje je syntakticko-sémantické kritérium, podle kterého lze hodnotit, jestli věta má význam perfektní, nebo naopak pasivní. Tento specifický problém je aktuální pro všechny slovanské jazyky, kde se vyskytují konstrukce typu Perfekta II (viz kapitolu 3).

A. Některá slovesa jako např. *namířit*, *přečíst*, *skočit*, *trénovat* aj. v kombinaci se slovesem *mít* vytvářejí konstrukce, které mají jenom význam perfekta a kde je pasivní interpretace vyloučená, resp. nemůže být podmíněna významem kontextu.

B. Další skupina sloves dovoluje interpretace obě, např. *Mám připraveno auto k odjezdu*. V závislosti na kontextu je možné interpretovat tu větu jednak jako "Já jsem už připravil auto k odjezdu" (význam Perfekta II), nebo "Řidič / opravář / někdo jiný připravil pro mě auto k odjezdu" (význam je blízký pasivu jako např. "Auto bylo pro mě někým připraveno", ale nikoliv jeho formě). Pokud není však žádný jiný kontext

(nejen jazykový, ale také i nejazykový), je konstrukce primárně chápána jako standardní konstrukce Perfekta II, tj. jako konstrukce, kde subjekt = agens.

Sem patří i případy, kdy subjekt představuje agens, ale ve spojení s jiným agentem (což je vyjádřeno komitativně, tj. instrumentálem s předložkou *s*), např. *Máme to s bratrem dohodnuto* (tj. já a bratr jsme se dohodli); *Majitelé motorových vozidel musí mít uzavřenu pojistnou smlouvu s některou pojišťovnou ...* (SYN2006PUB; # 206214466; Právo, 7.10.1999).

C. Třetí skupina sloves, které vytvářejí konstrukci se slovesem *mít* (formálně identická s konstrukcí typu Perfekta II), nemá nikdy význam perfektní, ale jenom čistě pasivní, orientační význam kontextů je v tomto případě irelevantní. Jsou to tzv. slovesa recipientní jako např. *slíbit, nařít, zakázat, povolit* aj., srov. (115/IV) (srov. též Daneš 1985: 46; viz též kapitolu 9.2.4.3).

(115/IV) *Na mnoha univerzitách najdete tzv. Women's Centre – centrum pro ženy – s knihovnou, ..., kam mají muži vstup zakázán (což se mi osobně zdá poněkud separatistické).*
(SYN2006PUB; #13040700; Lidové noviny – Nedělní příloha, č. 33/1992)

Ženy nemají vstup povolen, a proto třetina z nás zůstává venku.
(SYN2006PUB; #3631233; Lidové noviny – Nedělní příloha, č. 32/1991)

Není to pravda: toto právo měl zaručeno ústavou.
(SYN2006 PUB; #4176061; Respekt 1991)

Počet recipientních sloves je však omezen, v konstrukcích se slovesem *mít* u Typu I jich náš výzkum zaznamenal v češtině jen 14 – *mít dáno, mít doručeno, mít dovoleno, mít povoleno, mít nařízeno, mít slíbeno, mít píchnuto* (od *píchnout* někomu), *mít podepsáno, mít potvrzeno, mít předurčeno, mít přikázáno, mít přislíbeno, mít přidáno, mít přiděleno, mít zaručeno* (viz kapitolu 14.2.4.3).

21.2.21 Konfigurace levé části jako verbální

Toto obecné kritérium, které ač v češtině platí také, není obligatorní a má svoji specifiku. Platí to především u tzv. základních pravidelných struktur, v důsledku flektivní typologické povahy češtiny jsou však možné různé konfigurace objektu v *ante-*, *inter-* nebo *post-*pozici slovesného složeného tvaru (srov. např. různé struktury typů dotazů do ČNK).

Pro aplikaci obecného kritéria konfigurace pravé části jako ryze nominální v češtině platí totéž.

21.2.22 Konfigurace pravé části jako ryze nominální

Další pozice jak objektu, tak i subjektu jsou v češtině také možné. Souvisí to s flektivní povahou češtiny, proto je toto kritérium platné pouze pro jazyky s pevným slovesem, resp. s pouze analytickými vazbami.

21.2.23 Synonymie s tvary původního Perfekta I (současně v rámci préterita)

Synonymie s tvary původního Perfekta I může být považována ve slovanském kontextu také za sekundární kritérium. Tato synonymie byla použita také při testování perfektního významu konstrukce slovesa *mít* + PPP (srov. např. *Měli zaseto – Zaseli; Knihu měl už přečteno – Knihu už přečetl*). V literatuře je to vlastně jeden ze základních způsobů popisu významu, když se vysvětluje význam *habere*-perfekta v češtině a v ostatních slovanských jazycích, kde se vyskytuje.

21.2.24–25–26 Krosreferenční korespondence

Existence krosreferenčních korespondencí, vycházejících z celoevropského kontextu, tzv. Evropského lingvistického areálu, může být jeden z faktorů, které dosvědčují příslušnost českých konstrukcí slovesa *mít* + PPP k systému evropského *habere*-perfekta. Protože jde o jev pozdější, genetická spojitost na obecně evropské rovině nepřipadá v úvahu. Dokonce ani později nejde o vývoj podmíněný geneticky, ale o záležitost jazykových kontaktů (o tzv. eurodifúzi), která má evidentně své původní historické epicentrum ve vulgární latině (4.– 5. století). V středoevropském jazykovém areálu impulsem pro další progresivní vývoj konstrukce *habeo*-perfektních forem je zřejmě němčina, ve které se významy perfektních časů formovaly pravděpodobně pod silným vlivem pařížské francouzštiny (srov. Drinka 2003: 25-27). Tím se německé perfektní časy značně liší od perfekt skandinávsko-germánských a především od perfekt anglických. (O kontaktním vlivu němčiny na češtinu viz ještě Kopečný 1959; Berger 2002: 3, 11). Ale konstrukce s intranzitivou českého typu *mám nakročeno* dokazuje, že se čeština tomuto užšímu prostoru vymyká a prosazuje širší evropský model typický např. pro ostatní germánské skandinávské jazyky a angličtinu, a pro některé románské jazyky (O dalším novém stadiu vnitrojazykového vývoje v češtině např. u Typu III, srov. 17.3.4).

V dnešní době jsme na počátku dalšího období signifikantního nového kulturního jazykového kontaktu, a to nejen v češtině, ale i v celoevropském kontextu, kde centrální pozici přebírá angličtina (především její americká verze). V jistém časovém

horizontu, jak jsme právě ukázali, toto již začalo ovlivňovat vývoj konstrukcí typu Perfekta II i v češtině (podobně jak se domnívá Minova – Gurkova, že se to už odehrává i v makedonštině). V slovanském kontextu lze mluvit o dvou zónách slovanského *habeo*-perfekta – severní (středoevropské) a jižní (balkánské). Obě zóny tvoří periférii oblasti původního románského perfekta, a to tím, že na severu jde o vliv řetězový – prostředníkem je v tomto případě němčina, skrze velice pravděpodobný vliv francouzštiny a na jihu – o přímý vliv přes balkánsko-románské jazyky a také distančním v rámci balkánského jazykového svazu prostřednictvím balkano-románských jazyků, albánštiny a nové řečtiny. Nelze však zapomínat, že slovanské *habere*-perfektní časy jako např. v bulharštině a v češtině jsou zatím ve stadiu postupu svého gramatikalizačního vývoje, kde však jednotlivé fáze představují už ustálené tvary s auxiliárním slovesem *mít*. Příklad češtiny, především formy X a Y, ukazují, jak shoda tvaru PPP s objektem v akuzativu nemusí být pevně dodržována v konstrukcích s objektem; tím vzniká úplně odlišný typ inovace, kde je tvar PPP ve shodě vlastně se subjektem a chová se podobně jako *l*-participium v konstrukcích dnešního préterita (neboli historického Perfekta I).

* * *

22. Shrnutí

I když se konstrukce *mít* + PPP v češtině nevyznačují vždy dokončeným gramatikalizačním procesem, jsou to konstrukce gramatické s explicitní temporálností perfektních časů evropského modelu se slovesem *mít*, vyvinutou paradigmatickou a sémantikou tzv. posesivního rezultativního perfekta.

22.1 Prioritní postavení dokonavých sloves

Význam perfekta je však podmíněný slovesem, ze kterého je vytvořena infinitní složka konstrukce – tvar PPP, a to do velké míry jeho videm: podle ČNK kolem 95 % (96, 10% celkově, u Typu I – 94, 07%; u Typu II – 93,06 až 97, 43%) jsou to slovesa definovaná jako dokonavá; u tzv. obouvidových sloves jde také velkou většinou o realizaci rovněž dokonavou. Ani slovesa jednoznačně nedokonavá však nejsou nijak výjimečná a mají svůj průměrný podíl výskytu v ČNK mezi dvěma a čtyřmi procenty.

22.2 Subjekto-agentní alternativy a realizace perfekta

Aby byl vyjádřen význam perfekta, musí být splněna především podmínka *subjekt* = hloubkový *agens děje* (Ag). Rozhoduje o tom typ slovesa tvaru PPP nebo jeho forma:

- [+Ag] v případě sloves "subjekto-agentních" typu: *přečíst, vypít, vymyslet, nakrást* aj., kde je jiný agens vyloučen, perfektum je jediná možnost
- [\pm Ag] v případě sloves "subjekto-recipientních", jako např. *napsat, uvařit, koupit, malovat*, rozhoduje kontext, zda je tvar v perfektu nebo v pasivu
- [- Ag] u sloves čistě "recipientních", např. *dát, slíbit, nařídít*, nemůže jít nikdy o význam perfekta, protože je to obligatorní význam pasivní. V tomto případě konstrukce typu Perfekta II jsou ve funkci transpoziční a vyjadřují tzv. posesivní pasivum.

22.3 Nominální tvar PPP

Další podmínkou příslušnosti do Perfekta II je paradigmatická podoba tvaru PPP, tj. tvar nominální. Proto za tvary typu Perfekta II lze považovat pouze konstrukce jako *Máme zaseto* a *Pole máme zaseto*; *Knihu mám přečtenu*, kdežto konstrukce *Pole máme zaseté*; *Knihu mám přečtenou* jsou konstrukce primárně syntaktické s deverbativním adjektivem v roli atributu. Jak je vidět, týká se to konstrukcí Typu II (viz 21.3.4), kde obzvláště v mluvených variet češtiny působí v případě tendence unifikace a sblížování s obecně univerzálnějšími tvary adjektiv.

22.4 Kontinuita mezi Typy I, II, III

Sloveso *mít* v uvedených formách (A – H a X – Z) prošlo procesem auxiliace a plní gramatické funkce pomocného slovesa v konstrukcích *mít* + PPP. Co se týče gramatikalizace, nelze posuzovat typy I, II a III jako jevy izolované. Představují totiž součást postupného vývojového řetězce, kde:

Typ I: *mít* + PPP_{-no/-to} představuje cílové stadium gramatikalizace i závěrečnou fázi auxiliarizačního vývoje slovesa *mít*, vrcholový bod Typu I se značně širokým zastoupením je především Forma A (*mít zaseto*).

Typ II: *mít* + PPP + Objekt_{acc} (kde PPP je v kongruenci s objektem, např. *mít pole zaseto*) představuje naopak nejranější a první stadium auxiliárního vývoje slovesa *mít*, kde lze zároveň mluvit o počátku gramatikalizačního vývoje celé konstrukce. Čeština

je rozlišuje velice jasně, konstrukce je typu Perfekta II, pokud je tvar PPP krátký a je součástí slovesného paradigmatu, nikoliv lexikonu.

Typ III: *mít* + PPP + Objekt_{acc} (kde PPP je však v kongruenci nikoliv s objektem, nýbrž se subjektem) se jeví jako novější, a zdá se, že není zaznamenán v dokorpusových výzkumech. V něm lze tvar slovesa *mít* hodnotit podobně jako u Typu I za nacházející se ve vyšším stadiu auxiliace. Forma Z (Typu I – s invariantním tvarem PPP_{-no/-to} je v češtině méně zastoupena, nicméně představuje stadium, kdy PPP je užito absolutně (tj. neshoduje se ani s objektem, ani se subjektem), čímž se blíží modelu okcidentálních jazyků (v případě především germánského typu, v románském typu je shoda v rodě a čísle stále běžná). A uskutečňuje se a to již zcela nezávisle na němčině, která měla být jedním z prvotních motivačních zdrojů tohoto vývoje v češtině.

Kapitola 23: Shrnutí a závěry: dějiny, současnost a perspektivy

23.1 Naše studie v průběhu analýzy cílové problematiky ukázala, že slovanské sloveso "mít" a jeho ostatní evropské protějšky i přes původ většinou zcela odlišný vykazují pozoruhodné sémantické a funkční shody, které lze chápat jako projev jednoho z nejstarších evropeizačních procesů. Indoevropský prajazyk se v důsledku staleté i tisícileté migrace rozpadal, dávaje vzniknout jednotlivým jazykovým větvím, přesto je však areálový charakter vzniku slovesa "mít" v ELA více než zřejmý. Tento evropeizační proces má především jistý řetězový charakter, nedají se však vyloučit ani vlivy substrátové.

23.1.1 Jako první krok ve vývoji tohoto zřejmě nejstaršího společného areálového rysu ELA byl při jeho formování v jednotlivých subareálech (tj. jazykových větvích) stejné kvalitativní změny původních dějových transitivních sloves v slovesa stavová pseudotransitivní (vyjadřující už stav, ale s formálně tranzitivní formou zachovávající objekt):

$$V_{\text{trans}} (\text{verbum concretum}) + O \rightarrow V_{\text{pstrans}} + O (= \text{"status"}),$$

kde platí: V_{trans} = sloveso transitivní (verbum concretum), V_{pstrans} = transitivum s vyloučením činnosti (pseudotranzitivum), O = objekt. Výběr původních sloves, z nichž se zformovalo sloveso "mít", náležejí do sémantické sféry "dobýt, získat něco, dosáhnout něčeho" jako např. "ulovit", "chytit", "chopit se něčeho", "chňapnout", "vzít", nebo jako "dostat", "držet", "dát".

23.1.2 Etymologicky se tato slovesa vztahují k několika zcela různým indoevropským kořenům:

- 1.-2. **kap-* / **ka(m/n)p-* > ^ēgerm. **habēn*
alb. *kam*
- 3.-4. **ghabh-* > ^ēlat. (a rom.) *habēre*
kelt. **gab-yo* (střvelš. *caf*; bret. *kaoud/kavout*)
5. **segh-* > řec. *ἔχειν*
6. **(s)tuer-* > ^ēbalt. **turētei* (> litev. *turėti*)
7. **im-* > ^ēslov. **imētei* (> psl. **jьměti* > stč. *jmieti*)

Je pozoruhodné, že společný znak, který indikuje transformační změny ze slovesa původně aktivního k slovesu vyjadřujícího status sdílí v podobě statického formantu

-ē- skupina prajazyků, označených indexem (ē), tj. jazyků románských (původně v latině), germánských, baltských a slovanských (srov. lat. *hab-ē-re*, *sed-ē-re*, pragerm. **habēn*, lit. *tur-ė-ti*, *sėd-ė-ti*, praslov. **jьměti*, **sěděti*). Na případě slovanského "mít" = praslov. **jьměti* se představuje statický derivát s významem "mít něco vzato" neboli "vlastnit něco, co jsem vzal" ze slovesa **jęti*, **jьmą* (= litev. *imti*, *imu*) "brát/vzít", kde exponent -ě- (< -ē-) indikuje právě tuto změnu.

23.1.3 V rámci ELA během poměrně širokého časového rozpětí se pak formuje tzv. *habere*-areál čili evropský areál jazyků, kde se vyskytuje sloveso "mít". Tento proces, který začal pravděpodobně až po rozpadu společné indoevropštiny na jednotlivé prajazyky, pokračuje v širším evropském kontextu svým způsobem až dodnes – srov. případy výskytu paradigmatu gramatického slovesa "mít" v baskičtině, bretonské sekundární tvary, které mají supletivní tvary s *esse*-konstrukcemi, dynamika vývoje španělského *haber* (= funkce gramatické) a *tener* (= funkce plnovýznamové, "vlastnit") a vůbec jejich iberorománské alternace, vznik a vývoj dalších funkcí slovesa "mít".

Areálová kontinuita evropského *habere*-areálu se vyznačuje svým centrem a periferií a to jak z hlediska obecného, tak i z hlediska funkčního. Přitom jde o jev společný, za určitých okolností ho lze považovat za jednu ze sice parciálních, ale vysloveně teritoriálně velice rozšířených evropských univerzálií a zároveň za (parciální) evropský unikát. Neúčast neindoevropských jazyků ELA v tomto procesu (s výjimkou baskičtiny), tj. především jazyků ugrofinských, ale též euro-turkických, dokazuje, že indoevropské dědictví zůstává jedním z klíčových faktorů procesu jazykové evropeizace.

Oslabení funkcí původně „evropského“ slovesa „mít“ v přílehlých jazycích indoevropských, tj. v ruštině, až po jeho úplný zánik v lotyštině, bychom pak mohli vnímat jako pozoruhodný proces "deindoevropeizace", resp. v tomto případě "baltofinizace/ugrofinizace". Jiný případ je západní periferie, tj. keltština, kde rudimentární vznik tohoto slovesa nikdy – na rozdíl od praslovanštiny (případ ruštiny) a baltštiny (případ lotyštiny) – nebyl jako proces ukončen, takže se dnes objevuje jen zcela výjimečně (tj. případ bretonštiny, historicky též je to i případ velštiny).

23.1.4 Celkově je polyfunkční vývoj slovesa "mít" v lecčems a leckde značně podobný. Především se na evropském jihu (ale také i ve všech třech slovanských

větvích) vedle hlavních posesivních významů vyvinula další širší oblast užití s existenciální sémantikou. U tvarů "mít" v gramatické auxiliární funkci lze uvažovat jednak o primárním epicentru v pozdější lidové ("vulgární") latině – kde však nelze vyloučit možný vliv modelu tvoření řeckých analytických konstrukcí s participii –, jednak o možnosti vnitřního vývoje syntagmatických spojení v gramatické za určitých okolností, k nimž však zřejmě patřily i vlivy případného kontaktního (adstrátového, méně substrátového) působení. Zároveň výskyty složených konstrukcí s modálně resp. futurálně gramatickým "mít" mají také areálovou podobu.

Pozdější funkční vývoj slovesa "mít" v rámci ELA probíhá jednak v důsledku jeho vnitřního polysémického vývoje, jednak v důsledku areálových interferenčních vlivů; v řadě případů je to pak proces smíšený, např. pod vlivem vnější indukce.

23.1.5 Velmi podrobný popis především lexikální polysémie tohoto slovesa v řečtině, ale zároveň také i vymezení jeho strukturní specifiky z doby antické nám zanechal již také Aristoteles. Při pouhém srovnání hlavních lexikálních významů starořeckého *ἔχειν* "mít" např. s jejich protějšky v současných *habere*-jazycích je zřejmé, že obzvláště ve sféře vyjádření posesivity je vývoj polysémie nápadně shodný.

23.2 Rovněž analytické časy, v nichž sloveso "mít" plní funkci pomocného slovesa (*auxiliare*) je v ELA novum. U žádného ze současných evropských jazyků nelze totiž v prajazykové fázi původně počítat ani se složenými časy vůbec, ani s výskytem složeného perfekta. Znamená to, že tyto časy jsou výsledkem pozdějšího vývoje, především pak, že tento vývoj měl charakter evropeizační, tj. že se budoval na základě vzájemných kontaktů evropských jazyků a vytvářel tak širokou areálovou oblast, kterou můžeme vnímat jako obrysy evropského jazykového svazu bez ohledu na původně genetický vztah, tj. včetně sousedních jazyků ugrofinských, např. balto-finských, kde je vznik složených časů spojován s baltským adstrátem.

23.3 Analytické konstrukce s *být* jsou co do tvoření složených časů a konstrukcí evropskou univerzálií, tj. pokrývají celý tento areál. Za jedno z východisek se někdy počítá opět latina, ale otázka vlastních směrů evropeizace u této konstrukce musí být ještě předmětem dalšího průzkumu – srov. výše předpokládaný vznik složených časů v baltštině (resp. balto-slovanštině) nejpozději v 1. pol. 1. tisíciletí a jejich adstrátový vliv na jazyky balto-finské.

23.4 Poněkud zřetelnější se zdá v tomto ohledu vývoj konstrukce s *mít*. Jedním z důvodů je skutečnost, že je pozdější a že se uplatnila jen v centru rozšíření *habere*-areálu, tj. nedorazila na periferii. Primárně je v zásadě uplatňována v konstrukcích se slovesy tranzitivními (jak to známe dnes např. v němčině a francouzštině), v slovanském kontextu její prioritou jsou zároveň slovesa dokonavá.

23.4.1 Východiskem, resp. epicentrem této konstrukce je pozdní latina, jejíž *habere*-konstrukce zdědily románské jazyky jak na západě (francouzština, italština, španělština, portugalština atd.), tak i na východě (tzv. jazyky balkánsko-románské). Evropeizace se pak šířila dvěma směry: na severozápadě – do germánských jazyků, včetně němčiny a jidiš, odkud dále na východ do jazyků západoslovanských a na jihu z jazyků balkánsko-románských do albánštiny a jazyků jihoslovanských. Na Balkáně představuje zajímavý fenomén rovněž řečtina, která s touto konstrukcí sice disponuje, ale používá i další druh konstrukce slovesa "mít" s jiným zvláštním supinovým tvarem supina. Řečtinu lze rovněž velice pravděpodobně považovat i za jeden ze zdrojů vzniku latinského perfekta.

23.4.2 Periferii evropského areálu nezasáhl primární evropeizační proces, v němž vzniklo sloveso *mít*. Proto se tam tato složená *habere*-konstrukce téměř nemohla realizovat. Na západní periferii jsou to jazyky keltské. Na severovýchodní periferii jsou to především jazyky ugrofinské a lotyština (která se zformovala v zásadě na ugrofinském substrátu). Jen v omezené míře se používá sloveso *иметь* v ruštině (srov. např. *имеет размеры*, ale *у меня сестра* „mám sestru“, jeho auxiliace není však realizována). V ukrajinštině a běloruštině jsou obě možnosti (srov. ukr. *я маю сестру* – *у мене сестра*). Neúplné uplatnění slovesa *mít* však zde brání jeho realizaci v gramatické funkci v konstrukcích perfektního typu, resp. jeho účast v standardních konstrukcích perfektního významu (i když jsou některé podobná spojení vlastně doložená). Hraničním případem je litevština, která má sice sloveso *turėti* „mít“ (srov. *aš turiu seserį* „já mám sestru“), ale analytickou *habere*-konstrukci nezná.

23.5 Vývoj perfektních časů a konstrukcí v slovanských jazycích se stal předmětem řady diskusí, trvajících už téměř půl století. Tzv. "slovanské perfektní" neboli konstrukce typu Perfekta II ("mít" + PPP) představuje vlastně pokračování evropeizačních řetězců vývoje složených perfektních forem se slovesem *habere*, jde

však o řetězce dva – středoevropský a balkánský a ve většině jazyků je proces gramatikalizace značně specifický.

23.5.1 Průběh gramatikalizace je podmíněn řadou faktorů týkajících se formální konfigurace komponentu konstrukce, fáze auxiliace slovesa "mít", tvaru infinitní participiální složky.

V této práci je gramatikalizace konstrukce typu Perfekta II chápána jako živý proces, který se odehrává před našima očima a je tedy definovatelný i ve svých různých cyklech nebo fázích, nikoliv tedy až jako důsledek nebo už uzavřený stav. Tento dynamický model nám umožňuje aplikaci bohaté a také z hlediska obecně lingvistického poučné škály kritérií gramatikalizace, jimiž se hodnotí její realizace v jazyce. Je zcela zřejmé, že se některá stadia podle principu dynamického (stadiálního) průběhu gramatikalizace mohou ba i musí vyskytovat také souběžně, v případě perfektních časů s *habere* v evropských jazycích, zejména v slovanských, je to zcela běžné. Je zřejmé že takovéto podrobné, až "minuciozní" sledování tohoto dynamického modelu by nebylo přesvědčivé, ba ani možné bez obrovského souboru konkrétních dat, jak jej nabízí ČNK. Přitom teoretická východiska hodnocení gramatikalizačních změn berou v úvahu především práce z teorie gramatikalizace 90. let B. Heineho, H. Lehmana, E. Traugott(ové), včetně novějších práce B. Heineho-T. Kutevy, k problematice auxiliace zároveň práce Benvenistovy, obecně též práce J. Kuryłowicze, ale rovněž též příspěvky české, počínaje Mathesiovým příspěvkem z r. 1925.

23.5.3 Standardní kritéria uplatňovaná pro testování stavu gramatikalizace konstrukcí typu Perfekta II jsou v principu trojího druhu:

První druh představují kritéria, vycházející z formy, především syntaktické a morfosyntaktické.

Druhý druh představují kritéria týkající se stránky sémantické.

Třetí druh zahrnuje kritéria areálová a typologická, která doplňují celkový obraz výskytu konstrukcí *habere* + PPP na mapě Evropy.

Celkově naše schéma obsahuje ta gramatikalizační kritéria z teorie gramatikalizace, která lze považovat za relevantní při zkoumání struktury a mechanismů konstrukcí perfekta se slovesem *habere* v celoevropském kontextu. Soubor kritérií je doplněn také strukturními kritérii, která sledují poziční konfiguraci jednotlivých hlavních komponentů konstrukce a jejich okolí.

Vedle těchto obecných kritérií je však náš výzkum rozšířen o některá další kritéria, která reflektují slovanskou specifikou tohoto evropského fenoménu.

23.6 Další, již speciální části práce jsou věnovány konstrukci typu Perfekta II ve třech slovanských jazycích. Nejstručněji je představeno makedonské perfektum se slovesem *ума* "mít", které jediné ze slovanských jazyků se vyznačuje velmi pokročilou, téměř ukončenou podobou gramatikalizace a je velice podobné např. okcidentálnímu modelu evropského *habere*-perfekta, přitom zahrnuje prvky jak románského, tak i severogermánského typu. Poté se práce podrobněji zabývá bulharštinou a především češtinou.

23.6.1 Případ Perfekta II v dnešní makedonštině je ukázkou expanze systémového, původně dialektního prvku mluveného jazyka do jazyka standardního (zde ovšem nelze nezmínit analogii vztahu mezi češtinou obecnou a češtinou standardní, viz dále 23.8).

Ze sociolingvistického hlediska jeho nositelem na počátku byla mladší mobilnější generace. Jako východisková oblast tohoto procesu se uvádí jihozápadní částí země – Struga, Ohrid, Resen, Prespansko, Bitola, Kostur. Centrálnější postavení se připisuje právě Struze (na albánské hranici), kde se vyskytují dokonce tvary Perfekta II samotných sloves *být* a *mít* – srov. *умам умано* (angl. *I have had*), *умам бидено* (*I have been*), *сум биден*.

Dnešní stav, tj. standard na počátku 21. století, vnímá Perfektum II s *mít* jako čas, patřící do spisovné makedonštiny, psanou normu nevyjímaje. Proces konkurence s Perfektem I ve prospěch Perfekta II byl zaznamenán již v 70. letech minulého století. Tento vývoj, který se odehrává v průběhu několika desítek let, tj. v průběhu 2-3 generací je svou dynamikou značně výjimečným, přitom je dán "mladostí" spisovné makedonštiny i mobilitou a vyšší pružností její stále se ještě dotvářející normy. Obdobný proces vzniku složeného perfekta v latině, tehdy již standardizované (srov. již u Horatia pojmy *úzus* a *norma*) trval skoro šest století a jeho gramatikalizace pokračovala dále i v následnických románských jazycích.

23.6.2 Běžné bulharské konstrukce typu Perfekta II korespondují vlastně s druhým, třetím a čtvrtým stadiem gradačního řetězce auxiliace slovesa "mít" ve tvarech perfekta a tím také potvrzují stanovisko Georgieva (1957/1985) a Kutevy (2001),

podle kterého proces vznikání tohoto nového slovesného času se slovesem *умам* "mít" v bulharštině je už fakt.

Zda tento vývoj dosáhne dalšího stupně gramatikalizace nebo zůstane zakonzervovaný v podobách, jaké je známe dnes, nelze v tomto stadiu určit. Lze však říci, podle dosavadních zkušeností z vývoje této temporální kategorie v širším evropském kontextu – mj. na základě dosažené linearity, konfigurace levé a pravé části výrazu, extenze sémantiky pomocného *умам* ve spojení s funkční reanalýzou tvaru PPP, že započatý proces gramatikalizace je už nevratný a že další stadia procesu, v podstatě pokračující evropeizace jsou velice reálná.

Otázka tzv. dvojvalentnosti ("hybridity") vazby PPP ke slovesu *умам* nebo k objektu jako jeho případnému atributu (alternativa dvojího čtení s případně ještě pasivní interpretací) je závislý obvykle na kontextu. V tomto ohledu se situace podobá značně situaci v češtině.

Bulharská konstrukce má některé gramatikalizační strukturní předpoklady v jistém smyslu příznivější než čeština. Jde např. o užívání pouze krátkých tvarů, o zánik jmenné deklinace (oproti češtině, kde použití akuzativního tvaru krátkého je zdá se jednu z hlavních zábran v postupu gramatikalizace *habere*- konstrukce), o funkční vývoj impersonálního *ума/няма* a jeho běžná účast na tvoření konstrukcí s PPP.

Bulharský elektronický korpus, jehož spuštění se očekává v brzké době s rozsahem pilotních 60 000 – 100 000 textových slov, bezpochyby umožní, aby problematika konstrukcí typu Perfekta II v bulharštině byla prostudována soustavně i z hlediska podstatně rozsáhlejšího, včetně kvantitativního, podobně, jak je tomu v této práci, soustředěné na češtinu.

23.7 Analýza českých konstrukcí typu Perfekta II představuje synchronní korpusovou studii problematiky a vychází z celkem 500 mln. databáze ČNK (Syn 2000, Syn 2005, Syn 2006 PUB), v které bylo získáno víc než 20 000 výskytů pouze základního vzorce, přičemž pracovní korpus ve skutečnosti byl ještě rozsáhlejší.

23.7.1 I když se konstrukce *mít* + PPP v češtině nevyznačují vždy dokončeným gramatikalizačním procesem, jsou to konstrukce gramatické s explicitní temporálností perfektních časů evropského modelu se slovesem *habere*, vyvinutou paradigmatickou a sémantikou tzv. posesivního rezultativního perfekta. Uplatnitelnost perfekta je však podmíněna plnovýznamovým slovesem, ze kterého je vytvořena infinitní složka konstrukce – tvar PPP, a to do velké míry jeho videm a subjektivostí.

Na základě údajů z ČNK v 95 % (údaj je zaokrouhlený) jsou to slovesa, jež jsou definována jako dokonavá; u tzv. obouvidových sloves jde také velkou většinou v daném kontextu zřetelně o funkci slovesa dokonavého. Ani slovesa jednoznačně nedokonavá však nejsou zcela výjimečná, mají však svůj průměrný podíl výskytu v ČNK mezi dvěma a čtyřmi procenty.

23.7.2 Aby byl vyjádřen význam perfekta, musí být splněna především podmínka *subjekt* = hloubkový *agens děje* (Ag). Rozhoduje o tom typ slovesa tvaru PPP nebo jeho forma:

[+Ag] u sloves "subjekto-agentních" typu: *číst, vypít, vymyslet, nakrást* aj., kde je jiný agens vyloučen, perfektum je jediná možnost,

[+/- Ag] u sloves "subjekto-recipientních", jako např. *napsat, uvařit, koupit, malovat*, rozhoduje kontext, zda je tvar v perfektu nebo v pasivu, i když v některých případech nelze přesně rozhodnout resp. subjekt je jen parciálním agentem (typ *měl jsem s ním domluveno, dohodnuto*).

[-Ag] u sloves čistě "recipientních", např. *dát, slíbit, nařídít*, nemůže jít nikdy o význam perfekta, protože je to význam pasivní, který je zde obligatorní. V tomto případě tvary konstrukce Perfekta II mají funkci transpoziční a vyjadřují tzv. posesivní pasivum.

Sloveso *mít* v uvedených formách prošlo procesem auxiliace a plní gramatické funkce pomocného slovesa v konstrukcích *mít* + PPP. Co se týče gramatikalizace nelze posuzovat typy I, II a III jako jevy izolované. Představují totiž součást kontinuálního vývojového řetězce, kde:

23.7.3 Typ I: *mít* + PPP_{-no/-to} představuje cílové stadium gramatikalizace a představuje závěrečnou fázi auxiliárního vývoje slovesa *mít*, vrcholový bod tohoto typu se značně širokým zastoupením je především Forma A.

Typ II: *mít* + PPP + Objekt_{acc} (kde PPP je v kongruenci s objektem) představuje naopak to nejranější, tj. první stadium auxiliárního vývoje slovesa *mít*, kde můžeme zároveň mluvit o počátku gramatikalizačního vývoje celé konstrukce. Čeština je rozlišuje velice jasně, konstrukce je typu Perfekta II, pokud je tvar PPP krátký a je součástí užšího slovesného paradigmatu, nikoliv až pouze lexikonu.

Typ III: *mít* + PPP + Objekt_{acc} (kde PPP je však v kongruenci nikoliv s objektem, nýbrž se subjektem) je zdá se novější, a zdá se nezaznamenaný v dokorpusových

výzkumech. V něm lze tvar slovesa *mít* hodnotit podobně jako u Typu I za nacházející se ve vyšším stadiu auxiliace. Forma Z (= Formě B z Typu I – s invariantním tvarem PPP_{-no/-to} – je v češtině méně zastoupena, nicméně představuje stadium, kdy PPP je užito absolutně (tj. neshoduje se ani s objektem, ani se subjektem). Tím se blíží modelu okcidentálních jazyků a to již zcela nezávisle na němčině, která měla být jedním z prvotních motivačních zdrojů tohoto vývoje v češtině.

23.8 Analýza stavu perfekta na základě bohatého materiálu ČNK vynesla na povrch dosti nový pohled na vztah mezi dynamikou dvou variet češtiny, tj. českého "nestandardu" (obecné češtiny) a standardu (češtiny spisovné), tj., obrazně řečeno, mezi její proměnnou a relativní konstantou. Ve stavu nepřetržitého mnohaletého *code-switchingu* (střídání kódů) dochází k evidentnímu rozšíření inventáře vyjadřovacích prostředků; zkoumané zde konstrukce patří do oblasti společného průniku obou variet.

Obecná čeština je sice východiskem tohoto procesu, ale sama není (mimo jiné vzhledem ke své dynamice nespoutané normou) schopna realizovat důležitý klíčový gramatikalizační krok, tj. důslednou systémovou aplikaci krátkých tvarů PPP. Ten je v obecné češtině zaměřen (podobně jako u adverbiálních konstrukcí typu *je tam veselo, smutno, jasno*) téměř výhradně na střední rod, srov. *mám to napsáno, mají zavřeno/zavřeno* (a samozřejmě ve frazémeh jako *má pro strach uděláno, kam máš namířeno/namířeno*), který ovšem formálně má nejbližší podobu tvaru absolutního.

23.8.2. Český standard – na rozdíl nejen od obecné češtiny, ale i od ostatních, tj. západoslovanských jazyků – má však krátké tvary PPP, jakožto distinktivní příznak predikace, plně k dispozici, i když i zde je původní norma do jisté míry rozkolísaná. Tvary jako *napsán, napsáno*, v plurálu *napsány, napsána* jsou zde plně paradigmatické, tj. gramatikalizované v pasivu a mohou být tedy k dispozici i pro konstrukce *mít* + PPP_{acc}, srov. *mám úkol napsán, mám úkoly napsány, mám to/ta pojednání přečteno/přečtena, mám ty dívky/chlapce dobře spočítány*.

23.8.3 Testem síly a „průbojnosti“ gramatikalizace prochází tato konstrukce, pokud se příslušný tvar liší od nominativu, tedy pokud je vyžadován tvar, který se v moderní češtině považuje za zastaralý tj. ocitá se v extrémně opačné pozici vůči obecné češtině. Zde však prochází tento zdánlivě nenávratný hyperstandardní „archaismus“

pozoruhodnou renesancí a ukazuje se k našemu překvapení vratným. Konstrukce jako *slivovici tam měla zřejmě připravenu*, protože se vrátila za malou chvíli s lahví a kalíškem (LITERA; #1578326, M. Kundera 1991); *s oběma umělci máme sjednanu schůzku u jejich stolu* (SYN2005; #49913404; Z.Svěrák aj., ed. 2001); *jakmile jsme měli uzavřenu dohodu s firmou Škoda Auto* (SYN2000; #93452435; Mladá fronta DNES, 1998 – mf 981106); *ve chvíli měl vymyšlenou čertovinu*.(SYN2005; #33709987; I.B. Singer 1990), ba dokonce *přes sako měl oblečen rozepnutý bílý bavlněný plášť* (SYN2005; #8636339; J.Wyndham 1990 – překlad); *díval jsem se, jak mají ošetřeny obrovské rozvětvené buky* (LITERA; #3194102; L. Vaculík 1990); *každý ministr má s vedoucími pracovníky ministerstva uzavřenu nepsanou dohodu: když ...* (Lynn J.– Jay A., Jistě, pane ministře 2, 2003: 67 – překlad) nejsou, jak se zdá tak vzácné, a jsou podle našeho materiálu zcela reálné a ve smyslu dalšího vývoje zřejmě perspektivní.

23.8.4 Zcela neočekávaný, poněkud "extrémní", i když v rámci evropského perfekta nikoliv tak ojedinělý a pochopitelný krok (způsobený mj. složitostí právě zmíněné *akuzativizace*) je odstranění signálu objektu u PPP a jeho nahrazení gramatickým rysem subjektovosti, tj. kongruencí se subjektem, např. *oba objekty mělo pronajato sdružení Signum artis* (SYN2000; #60556419; Lidové noviny, 1994 = ln 94201); *tzv. neapolské nouzové centrum má připraveno evakuační plán* (SYN2006PUB; #275404521; Lidové noviny, 19.7.2002); *oblečen měl hnědou košili* (SYN2006PUB; #268548481; Právo, 31.8.2001); *jestliže má četbu ulehčen ten, kdo něco z Levinase zná, komu není neznám pojem ...* (SYN2006PUB; #158842665; Mladá fronta DNES, 5.12.1998), viz dále 23.9.4.

23.9 Vznik a vývoj konstrukce *mít*+ PPP je modelovým případem procesu evropeizace a konstituování ELA. Je to konstrukce, kterou dokáže jazykovědná evropeistika dosti detailně sledovat od jejích počátků, nejdříve v lidové (vulgární) latině (polovina 1. tisíciletí) nikoliv však bez vlivu řečtiny při vzniku tohoto procesu, v jejím plynulém přechodu do románských jazyků i v jejím šíření (euro-difúzi) primárně do jazyků germánských, až po současnost, kterou reprezentují slovanské jazyky jižní a západní. Zatímco na jihoslovanském území (konkrétněji v makedonštině a v bulharštině) iniciačním prostředníkem (v němž hrají roli procesy adstrátové i superstrátové) byl balkánský jazykový svaz (konkrétně jazyky balkánsko-

románské), v češtině a v dalších západoslovanských jazycích (v polštině a především v kašubštině) šlo o euro-difúzi z prostředí především německého. Naopak východní okraj *habere*-jazyků bez možnosti takového přímého styku s areálem gramatické konstrukce *mít*+PPP, kam patří vedle ukrajinštiny i běloruština a litevština, tento evropeizační proces zatím zřetelněji nezasahuje.

23.9.1 Pro náš výzkum byl obzvláště zajímavý kontrast mezi balkánsko-slovanskými jazyky a češtinou, protože čeština musela a musí překonávat řadu vnitrosystémových překážek, neznámých makedonštině a bulharštině, které na rozdíl od češtiny se vyznačují jednak plným paradigmatickým krátkých tvarů (praslovanský archaismus), ale zároveň nepřítomnosti syntaktických pádů (balkánský neologismus). Právě tyto odlišné okolnosti v češtině vytvářejí řadu zábran jejichž překonávání novým systémovým evropeismem nabízejí pro tento průzkum tak vděčné pole (srov. *mám tu knihu koupenu* x *mám tu knihu koupenu*; *má už žádost podánu* x *má už žádost podanou*).

23.9.2 Je to proces, který v evropském kontextu, i když započal před více než patnácti stoletími, stále živý, probíhající i dnes a to nejen na půdě slovanských jazycích. Nelze však říct, že v češtině jde o proces zcela nový. Jungmann nabízí příklady (a dokonce i frazémy!) z přelomu 18.-19. století jako např. u Kramera *vyhráno míti* (Jungmann II, 383), *mám uděláno* „ich bin behert“ (tj. „okouzlen“ – srov. *moře mu udělalo*) (Jungmann IV, 704), uvádějí se však doklady mnohem starší, srov. *na ckách napsáno jmá* (že je dědicem) (1464, *Staročeský slovník* 1, 234).

Důležitou roli při utváření konečné, tj. gramatické podoby konstrukce *mít* + PPP, má přítomnost příslušného (krátkého) tvaru u analytického pasiva, které je v češtině středověký evropeismus, zprostředkovaný latinou (je známo, že latina, nikoliv snad němčina, byla hlavním prostředníkem evropeizace starší češtiny až do 16. století). Naopak náš evropeismus, zprostředkovaný primárně němčinou (i když od původu vlastně z vulgární latiny) je přes zmíněné starší doklady produkt necelých posledních dvou století, kdy úloha jeho iniciátora, tj. obecné češtiny se ve vývoji češtiny podstatně zvýšila. Přesto nakonec je to standard (spisovný jazyk), který sice tyto v podněty přijímá, ale je zároveň i připodobuje svému úzu, odkud je ovšem opět zpětná vazba na variety mluveného jazyka, včetně té obecné češtiny.

23.9.3 Diachronní perspektivu vnitrojazykových komponentů, které byly nutnou podmínkou k vytvoření naší konstrukce lze shrnout takto:

1. Vznik slovesa *mít* (jev prajazykový v rámci Evropského lingvistického areálu (ELA)).
2. Vznik pasiva ve staré češtině (evropeizační účast latiny) – konzervace krátkého tvaru PPP v této funkci (oproti např. slovenštině, kde se krátké tvary nedochovaly).
3. Konzervace krátkých tvarů (včetně akuzativních tvarů) až do dnes.

Promítneme-li tyto vnitrojazykové dispozice do evropského *habere*-kontextu, výsledkem bude:

1. Součást pozdního indoevropského vývoje (včetně použití stavového formantu \bar{e} , srov. **im-ē-tei*).
2. Evropeizační účast latiny od nejpozději 13.-14. století.
3. Evropeizační účast němčiny, v případě naší konstrukce od 19. století.

23.9.4 Samotný proces od volného spojení (*má tu žádost podanou*) k jeho gramatikalizaci prostřednictvím krátkého, tj. predikativního tvaru PPP v akuzativu (*má tu žádost podánu...*) představuje několik kroků. Na konci tohoto řetězu by bylo třeba očekávat "cílovou podobu perfekta", kde se PPP shoduje nikoliv s objektem, nýbrž se subjektem tak, jak tomu bylo i v jiných analytických *esse*-konstrukcích, tj. např. v „praslovanském perfektu“ (srov. např. **synъ jestъ chvalilъ materъ*) či staročeském pasivu (srov. stč. *slovo v božství schováno* (Píseň Ostrovská, 13. st.), kde lokativ naznačuje výsledný stav, nikoliv pohyb, tj. děj). Jde přitom nejen o případy typu *jaké kroky má připraveno Ministerstvo financí?* (SYN2006PUB; #102177119, Hospodářské noviny, 14.11.1997), či *obecní úřad má naplánováno také úpravu zemních prací posledních tří domů, které byly zplynofikovány* (SYN2000; #115100015; Vyškovské noviny, 1997 – vyskov97), kde by mohlo jít o absolutní užití PPP (jako v němčině), a to v neutru, ale též doklady typu *dárečky má připraven olomoucký McDonalds*, kde je těsná vazba subjekt – predikát, tj. kongruence se subjektem již zcela nepochybná (srov. též v některých centrálních italských dialektech v oblastech Abruzzo, Marche, Lazio, kde se tento druh kongruence také vyskytuje (srov. Bentley – Eythórsson 2003: 465).

Poslední příklady jsou stále ještě v menšině, ale tím víc ukazují, jak je tento proces natolik živý, že všechny jeho fáze jsou přítomny – nejde zde tedy (ani z hlediska

uživatele jazyka) o diachronní perspektivu, ale o synchronní dynamismus, o plynulou škálu (řetěz) od konkrétné, čistě syntaktické, obecně české konstrukce typu:

(1) (*být* + objekt + atribut) – odpovídající pasivním konstrukcím typu *dopis byl napsaný* (dvojčlenný, verbo-nominální predikát) až po jejich gramatický status *dopis byl napsán*

(2) (*mít* + objekt + atribut) – odpovídající syntaktickým spojením *mám dopis napsaný* / *mám napsaný dopis* až po jejich gramatikalizované podobě v konstrukcích typu *habere*-perfekta *mám dopis napsán* / *mám napsán dopis* – *mám to napsáno* – *mám napsáno* – *mám psáno*.

23.9.5 Lze tedy uzavřít, že vznik zkoumaného evropeismu zahrnuje předpoklady jak vnitrojazykové (přítomnost slovesa *mít*, konzervace krátkých tvarů), historické (vznik pasiva, počínaje středověkem) tak i synchronní, vnější. K nim patří v první řadě jedinečný vztah mezi obecnou a spisovnou češtinou, bez jejichž spolupráce ("solidarity") by gramatikalizační vývoj tohoto evropeismu nebyl možný.

Dále je to pozice češtiny uvnitř ELA a uvnitř *habere*-areálu, umožňující evropeizační proces centrálního typu dané konstrukce, zprostředkovaného především (nikoliv však dnes již výhradně) němčinou. Bez této pozice a z ní vyplývající euro-difúze, jak ukazuje východní okraj *habere*-areálu (např. běloruština, ukrajinština), by byl zkoumaný proces značně problematický.

23.9.6 Je zřejmé, že moderní metody v poznání lingvistických dat, s bohatstvím a rozmanitostí i zcela nových a nečekaných údajů, nabízejí i nové možnosti analýzy. Právě jim tato studie vděčí za mnohem hlubší pohled do jednoho z nejdynamičtějších systémů formální české gramatiky, za pohled, který patří zároveň do širokého kontextu evropského a evropeistického.

24. Přílohy

Příloha A

Slovesa, s kterými jsou tvořené konstrukce *mít* + PPP v češtině (z databáze synchronních korpusů ČNK – SYN2000; SYN2005; SYN2006PUB s údaji o jejich frekvenci – celkový počet 1220)

A		<i>doladit</i>	1	H	
<i>absolvovat</i>	6	<i>doléčit</i>	3	<i>harmonizovat</i>	1
<i>akreditovat</i>	8	<i>doložit</i>	49	<i>hlásit</i>	167
<i>aktivovat</i>	3	<i>domalovávat</i>	1	<i>hnout</i>	2
<i>alokovat</i>	1	<i>domluvit</i>	83	<i>hodit</i>	5
<i>amputovat</i>	7	<i>domyslet</i>	3	<i>hodnotit</i>	4
<i>aplikovat</i>	1	<i>dopít</i>	14	<i>homologovat</i>	4
<i>archivovat</i>	1	<i>doplatit</i>	1	<i>honorovat</i>	4
<i>avizovat</i>	4	<i>doporučit</i>	17	<i>hradit</i>	20
B		<i>dopracovat</i>	1	<i>hrát</i>	1
<i>balit</i>	2	<i>doprovodit</i>	1	Ch	
<i>blokovat</i>	6	<i>dopřát</i>	1	<i>chránit</i>	11
C		<i>dopsat</i>	3	<i>chtít</i>	1
<i>cejchovat</i>	1	<i>doručit</i>	3	I	
<i>certifikovat</i>	2	<i>dořešit</i>	15	<i>implantovat</i>	5
D		<i>doskotačit</i>	1	<i>implementovat</i>	9
<i>dát</i>	23	<i>dostavět</i>	1	<i>indoktrinovat</i>	1
<i>definovat</i>	28	<i>dostudovat</i>	2	<i>infikovat</i>	1
<i>deklarovat</i>	2	<i>dosvědčit</i>	2	<i>instalovat</i>	32
<i>delegovat</i>	2	<i>dotáhnout</i>	1	<i>integrovat</i>	13
<i>delimitovat</i>	1	<i>dotknout</i>	1	<i>investovat</i>	4
<i>demontovat</i>	1	<i>dotočit</i>	1	J	
<i>deponovat</i>	2	<i>dotovat</i>	1	<i>jistit</i>	3
<i>diagnostikovat</i>	1	<i>dotvořit</i>	1	K	
<i>dimenzovat</i>	1	<i>dovést</i>	2	<i>kodifikovat</i>	1
<i>diverzifikovat</i>	1	<i>dovolit</i>	131	<i>kompenzovat</i>	2
<i>dobojovat</i>	4	<i>dožít</i>	1	<i>koncentrovat</i>	1
<i>dobudovat</i>	5	<i>dožrat</i>	1	<i>koncipovat</i>	1
<i>dodat</i>	2	E		<i>kontrahovat</i>	2
<i>dohodnout</i>	28	<i>evidovat</i>	20	<i>kótovat</i>	1
<i>dohospodařit</i>	1	<i>evidovat</i>	27	<i>koupit</i>	8
<i>dohrát</i>	4	F		<i>krátit</i>	1
<i>dochovat</i>	4	<i>fakturovat</i>	1	<i>krýt</i>	4
<i>dojednat</i>	14	<i>financovat</i>	1	<i>křtít</i>	1
<i>dojíst</i>	1	<i>fixovat</i>	1	<i>kvantifikovat</i>	1
<i>dokázat</i>	1	<i>formulovat</i>	1	L	
<i>dokončit</i>	31	G		<i>legalizovat</i>	2
<i>dokumentovat</i>	2	<i>garantovat</i>	45	<i>lemovat</i>	3

<i>létat</i>	1	<i>nahromadit</i>	1	<i>napojit</i>	11
<i>liberalizovat</i>	1	<i>nachystat</i>	48	<i>naposlouchat</i>	3
<i>limitovat</i>	1	<i>nachytat</i>	2	<i>napracovat</i>	1
<i>lokalizovat</i>	3	<i>nainstalovat</i>	43	<i>naprogramovat</i>	9
M		<i>najet</i>	180	<i>napřáhnout</i>	2
<i>minimalizovat</i>	1	<i>najezdit</i>	10	<i>napsat</i>	219
<i>minout</i>	2	<i>najmout</i>	4	<i>napumpovat</i>	1
N		<i>nakázat</i>	10	<i>narabovat</i>	1
<i>naaranžovat</i>	1	<i>naklonit</i>	2	<i>narazit</i>	1
<i>nabarvit</i>	1	<i>nakontaktovat</i>	2	<i>narovnat</i>	3
<i>naběhat</i>	16	<i>nakontrahovat</i>	2	<i>narušit</i>	14
<i>nabídnout</i>	2	<i>nakoupit</i>	1	<i>narvat</i>	16
<i>nabít</i>	35	<i>nakoupit</i>	43	<i>narýsovat</i>	2
<i>nabrat</i>	3	<i>nakrást</i>	6	<i>nařezat</i>	1
<i>nabrousit</i>	3	<i>nakreslit</i>	3	<i>nařídít</i>	127
<i>nabruslit</i>	3	<i>nakrmit</i>	1	<i>nasadit</i>	53
<i>nacestovat</i>	2	<i>nakročit</i>	68	<i>nasbírat</i>	10
<i>nacouvat</i>	1	<i>nakroutit</i>	1	<i>nasekat</i>	1
<i>nacpat</i>	2	<i>naladit</i>	12	<i>naservírovat</i>	1
<i>nacvičit</i>	17	<i>naládovat</i>	3	<i>nashromáždit</i>	10
<i>načasovat</i>	2	<i>nalakovat</i>	1	<i>nasít</i>	1
<i>načepovat</i>	1	<i>nalámat</i>	1	<i>naskákat</i>	2
<i>načernit</i>	1	<i>nalepit</i>	6	<i>naskládat</i>	2
<i>načíst</i>	4	<i>nalétat</i>	66	<i>nasmažit</i>	1
<i>načrtnout</i>	1	<i>nalíčit</i>	3	<i>nasměrovat</i>	1
<i>načurat</i>	1	<i>nalinkovat</i>	1	<i>nasmlouvat</i>	78
<i>nadat</i>	1	<i>nalinkovat</i>	4	<i>nasněžit</i>	2
<i>nadělat</i>	5	<i>nalistovat</i>	1	<i>nasnímat</i>	1
<i>nadělat</i>	7	<i>nalít</i>	1	<i>naspořit</i>	62
<i>nadiktovat</i>	1	<i>nalítat</i>	3	<i>nasrat</i>	5
<i>nadojit</i>	1	<i>nalosovat</i>	1	<i>nastartovat</i>	4
<i>nadrobit</i>	1	<i>naložit</i>	27	<i>nastavit</i>	41
<i>nadzdvihnout</i>	1	<i>namalovat</i>	9	<i>nastlat</i>	3
<i>naexponovat</i>	1	<i>namazat</i>	3	<i>nastoupit</i>	1
<i>nafilmovat</i>	1	<i>naměřit</i>	2	<i>nastrkat</i>	1
<i>naformulovat</i>	1	<i>namířit</i>	896	<i>nastrádat</i>	6
<i>nafotit</i>	1	<i>namočit</i>	1	<i>nastríhat</i>	1
<i>nafotografovat</i>	1	<i>namontovat</i>	14	<i>nastríkat</i>	4
<i>nafoukat</i>	1	<i>nanosit</i>	1	<i>nastudovat</i>	12
<i>naházet</i>	2	<i>naordinovat</i>	7	<i>nasušit</i>	5
<i>nahlásit</i>	3	<i>naostřit</i>	2	<i>našetřit</i>	75
<i>nahlásit</i>	62	<i>napadnout</i>	2	<i>našít</i>	1
<i>nahnat</i>	10	<i>napatlat</i>	1	<i>naškrábat</i>	1
<i>nahnat</i>	70	<i>napéci</i>	4	<i>našlapat</i>	2
<i>nahodit</i>	4	<i>napít</i>	1	<i>našlápnout</i>	29
<i>nahospodařit</i>	1	<i>naplánovat</i>	218	<i>našpicovat</i>	2
<i>nahrabat</i>	8	<i>naplnit</i>	19	<i>našprtat</i>	2
<i>nahradit</i>	1	<i>napnout</i>	1	<i>natáhnout</i>	9
<i>nahrát</i>	27	<i>napočíst</i>	1	<i>natankovat</i>	3
<i>nahromadit</i>	1	<i>napočítat</i>	1	<i>natěsnat</i>	1

<i>natisknout</i>	3	<i>odestlat</i>	1	<i>odzkoušet</i>	3
<i>natočit</i>	19	<i>odevzdat</i>	1	<i>odzpívat</i>	1
<i>natrénovat</i>	218	<i>odfárat</i>	1	<i>odzvonit</i>	23
<i>natrhnout</i>	1	<i>odhadnout</i>	1	<i>odžít</i>	1
<i>natřískat</i>	1	<i>odházet</i>	1	<i>ohlásit</i>	5
<i>naučit</i>	1	<i>odhlasovat</i>	3	<i>ohnout</i>	1
<i>navalit</i>	1	<i>odchytat</i>	7	<i>ohodnotit</i>	1
<i>navářít</i>	2	<i>odít</i>	1	<i>oholit</i>	2
<i>navářít</i>	7	<i>odjezdit</i>	1	<i>ohrnout</i>	1
<i>navát</i>	3	<i>odjistit</i>	3	<i>ohrozit</i>	7
<i>navázat</i>	16	<i>odkanalizovat</i>	1	<i>ohryzat</i>	1
<i>navěšet</i>	1	<i>odklidit</i>	1	<i>ochránit</i>	1
<i>navléci</i>	9	<i>odkopat</i>	3	<i>ochrnout</i>	1
<i>navléknout</i>	1	<i>odkoukat</i>	1	<i>omezit</i>	25
<i>navrátit</i>	1	<i>odkrokovat</i>	1	<i>omezovat</i>	1
<i>navrhnout</i>	7	<i>odkroutit</i>	4	<i>omluvit</i>	4
<i>navršit</i>	1	<i>odkrýt</i>	1	<i>omotat</i>	4
<i>navýšit</i>	1	<i>odlétat</i>	4	<i>opálit</i>	1
<i>naznačit</i>	2	<i>odlišit</i>	1	<i>opásat</i>	1
<i>nazvat</i>	1	<i>odlítat</i>	1	<i>opatřit</i>	2
<i>novelizovat</i>	2	<i>odlomit</i>	1	<i>operovat</i>	4
O		<i>odlovit</i>	1	<i>oplotit</i>	1
<i>obehnat</i>	1	<i>odložit</i>	14	<i>opravit</i>	12
<i>objasnit</i>	3	<i>odmaturovat</i>	1	<i>oprávnit</i>	3
<i>objednat</i>	36	<i>odmítnout</i>	1	<i>opřít</i>	8
<i>obklopit</i>	1	<i>odpíchnout</i>	1	<i>opustit</i>	1
<i>obléci</i>	38	<i>odpískat</i>	2	<i>orazítkovat</i>	1
<i>oblíbit</i>	1	<i>odpojit</i>	7	<i>organizovat</i>	2
<i>obnažit</i>	1	<i>odposlouchávat</i>	2	<i>osadit</i>	4
<i>obnovit</i>	6	<i>odpozorovat</i>	4	<i>osázet</i>	2
<i>obout</i>	10	<i>odpracovat</i>	39	<i>osedlat</i>	1
<i>obrátit</i>	1	<i>odpustit</i>	4	<i>osít</i>	2
<i>obsadit</i>	165	<i>odpykat</i>	5	<i>oslabit</i>	3
<i>obsáhnout</i>	7	<i>odřezat</i>	2	<i>oslepit</i>	1
<i>obsloužit</i>	1	<i>odřídít</i>	1	<i>ostříhat</i>	1
<i>obstavit</i>	15	<i>odsedět</i>	7	<i>osvětlit</i>	1
<i>obsypat</i>	1	<i>odsířit</i>	2	<i>osvobodit</i>	1
<i>obtočit</i>	5	<i>odskákat</i>	1	<i>osvojit</i>	6
<i>obvázat</i>	3	<i>odsloužit</i>	39	<i>ošetřit</i>	12
<i>ocenit</i>	1	<i>odsouhlasit</i>	3	<i>otestovat</i>	3
<i>odboxovat</i>	1	<i>odstavit</i>	4	<i>otevřít</i>	1089
<i>odbrousit</i>	1	<i>odstonat</i>	1	<i>otočit</i>	1
<i>odbýt</i>	8	<i>odstranit</i>	6	<i>otypovat</i>	1
<i>odcvičit</i>	2	<i>odstřílet</i>	1	<i>ovázat</i>	5
<i>oddělat</i>	1	<i>odškrtnout</i>	2	<i>ověřit</i>	77
<i>oddělit</i>	3	<i>odtrénovat</i>	5	<i>ověsit</i>	4
<i>odebrat</i>	3	<i>odtroubit</i>	4	<i>ovinout</i>	7
<i>odečíst</i>	4	<i>odvolit</i>	10	<i>ovroubit</i>	1
<i>odehrát</i>	86	<i>odvozit</i>	1	<i>ozdobit</i>	4
<i>odepsat</i>	1	<i>odvysílat</i>	1	<i>označit</i>	11

<i>oznámit</i>	1	<i>pootočít</i>	1	<i>prohrnout</i>	1
<i>ozvláštnit</i>	1	<i>popálit</i>	8	<i>prochodit</i>	1
<i>ožít</i>	1	<i>popít</i>	7	<i>proinvestovat</i>	2
P		<i>poplést</i>	1	<i>projednat</i>	6
<i>padělat</i>	1	<i>popsat</i>	8	<i>projektovat</i>	1
<i>patentovat</i>	7	<i>poranit</i>	6	<i>projet</i>	1
<i>péci</i>	1	<i>poručit</i>	1	<i>prokalkulovat</i>	1
<i>perforovat</i>	1	<i>porušit</i>	11	<i>prokázat</i>	8
<i>píchnout</i>	2	<i>pořezat</i>	2	<i>promyslet</i>	30
<i>pít</i>	1	<i>pořídít</i>	3	<i>pronajmout</i>	121
<i>plánovat</i>	10	<i>posadit</i>	7	<i>proočkovat</i>	1
<i>platit</i>	14	<i>poschovávat</i>	1	<i>propachtovat</i>	2
<i>plynofikovat</i>	1	<i>posít</i>	4	<i>proplácet</i>	1
<i>pocákat</i>	1	<i>poskytnout</i>	1	<i>proplatit</i>	2
<i>počíhat</i>	2	<i>poskytovat</i>	1	<i>proplést</i>	2
<i>podat</i>	12	<i>postarat</i>	110	<i>propočíst</i>	9
<i>podepřít</i>	4	<i>postavit</i>	29	<i>propočítat</i>	11
<i>podepsat</i>	75	<i>postihnout</i>	17	<i>propojit</i>	4
<i>podestlat</i>	1	<i>postříkat</i>	1	<i>propracovat</i>	6
<i>podchytit</i>	18	<i>posunout</i>	12	<i>propůjčit</i>	6
<i>podkapitalizovat</i>	1	<i>posvětit</i>	1	<i>prorazit</i>	1
<i>podlomit</i>	1	<i>poškodit</i>	28	<i>prořezat</i>	1
<i>podložit</i>	22	<i>potěšit</i>	1	<i>prostřelit</i>	4
<i>podmínit</i>	1	<i>potlačit</i>	3	<i>prostříť</i>	8
<i>podojit</i>	1	<i>potrestat</i>	2	<i>prostudovat</i>	8
<i>podpořit</i>	2	<i>potřísnit</i>	3	<i>proškolit</i>	1
<i>podtrhnout</i>	2	<i>potřít</i>	1	<i>prošpikovat</i>	1
<i>podvázat</i>	1	<i>potvrdit</i>	163	<i>protáhnout</i>	1
<i>pohánět</i>	4	<i>používat</i>	1	<i>protkat</i>	2
<i>pohmoždit</i>	1	<i>pověsit</i>	9	<i>protnout</i>	1
<i>pohodit</i>	1	<i>povolit</i>	420	<i>prověřit</i>	3
<i>pohroužit</i>	1	<i>pozastavit</i>	16	<i>provést</i>	13
<i>pohřbít</i>	1	<i>pozdravovat</i>	1	<i>prozkoumat</i>	2
<i>pochopit</i>	1	<i>pozměnit</i>	1	<i>přecpat</i>	1
<i>pojistit</i>	52	<i>poznačit</i>	1	<i>přečíst</i>	11
<i>pojmenovat</i>	4	<i>poznačit</i>	2	<i>předat</i>	1
<i>pokazit</i>	1	<i>poznámenat</i>	14	<i>předdefinovat</i>	4
<i>poklidit</i>	1	<i>pozvat</i>	7	<i>předehrát</i>	2
<i>pokosit</i>	1	<i>pozvednout</i>	2	<i>předepsat</i>	45
<i>pokrčít</i>	3	<i>požádat</i>	12	<i>předimenzovat</i>	2
<i>pokrýt</i>	37	<i>požehnat</i>	1	<i>předinstalovat</i>	4
<i>polepit</i>	1	<i>probrat</i>	1	<i>předjednat</i>	10
<i>poleptat</i>	1	<i>proclít</i>	1	<i>předlisovat</i>	1
<i>políčit</i>	97	<i>pročíst</i>	1	<i>předložit</i>	1
<i>položít</i>	31	<i>prodat</i>	24	<i>přednastavit</i>	1
<i>pomalovat</i>	1	<i>prodiskutovat</i>	3	<i>předplatit</i>	32
<i>pomíchat</i>	1	<i>prodloužit</i>	5	<i>předprogramovat</i>	2
<i>poničit</i>	1	<i>proházet</i>	2	<i>předpřipravit</i>	1
<i>ponořit</i>	1	<i>prohlédnout</i>	1	<i>předrazítkovat</i>	1
<i>potevřít</i>	6	<i>prohrát</i>	3	<i>předřadit</i>	3

<i>předtočit</i>	2	<i>připnout</i>	4	<i>rozjet</i>	6
<i>předurčit</i>	8	<i>připočíst</i>	1	<i>rozlišit</i>	1
<i>přehodit</i>	16	<i>připojistit</i>	1	<i>rozlosovat</i>	1
<i>přehradit</i>	1	<i>připojit</i>	10	<i>rozložit</i>	15
<i>přehustit</i>	1	<i>připoutat</i>	3	<i>rozluštit</i>	2
<i>překročit</i>	4	<i>připravít</i>	2017	<i>rozmístit</i>	12
<i>překřížit</i>	1	<i>připsat</i>	11	<i>rozmontovat</i>	1
<i>přelepít</i>	5	<i>přiřadit</i>	17	<i>rozmyslet</i>	10
<i>přeložit</i>	28	<i>přiřknout</i>	1	<i>rozpažit</i>	1
<i>přeměnit</i>	1	<i>přislíbit</i>	195	<i>rozplést</i>	1
<i>přenastavit</i>	1	<i>přistavit</i>	2	<i>rozpočíst</i>	1
<i>přepásat</i>	3	<i>přiškrtit</i>	1	<i>rozpočítat</i>	1
<i>přepilovat</i>	1	<i>přišpendlit</i>	5	<i>rozpočtovat</i>	2
<i>přeplnit</i>	7	<i>přitáhnout</i>	3	<i>rozpracovat</i>	70
<i>přepnout</i>	2	<i>přítisknout</i>	1	<i>rozprodat</i>	1
<i>přepracovat</i>	1	<i>přivázat</i>	4	<i>rozprostřít</i>	1
<i>přepsat</i>	2	<i>přiznat</i>	8	<i>rozpůjčit</i>	1
<i>přerazit</i>	1	<i>přizpůsobit</i>	3	<i>rozpůjčovat</i>	2
<i>přerušit</i>	3	<i>psát</i>	10	<i>rozsekat</i>	1
<i>přeřadit</i>	2	<i>půjčit</i>	20	<i>rozsít</i>	2
<i>přestavět</i>	1	R		<i>rozstrkat</i>	3
<i>přestříknout</i>	1	<i>rafinovat</i>	1	<i>rozsvítit</i>	18
<i>přetáhnout</i>	3	<i>realizovat</i>	1	<i>rozšířit</i>	2
<i>přetížit</i>	1	<i>refundovat</i>	1	<i>roztáhnout</i>	3
<i>přetlumočit</i>	1	<i>registrovat</i>	38	<i>roztočit</i>	4
<i>přetopit</i>	3	<i>regulovat</i>	1	<i>roztrousit</i>	4
<i>přetrhat</i>	1	<i>rezervovat</i>	33	<i>rozvanout</i>	1
<i>převázat</i>	1	<i>ritualizovat</i>	1	<i>rozvěšet</i>	1
<i>převést</i>	4	<i>rozběhnout</i>	2	<i>rozvinout</i>	5
<i>přežít</i>	2	<i>rozbít</i>	1	<i>rozvrhnout</i>	9
<i>přibalit</i>	3	<i>rozcuchat</i>	1	<i>rýt</i>	1
<i>přidat</i>	7	<i>rozčesat</i>	1	Ř	
<i>přidělit</i>	106	<i>rozčlenit</i>	1	<i>řešit</i>	10
<i>přihlásit</i>	44	<i>rozdat</i>	5	<i>řící</i>	1
<i>přihrát</i>	2	<i>rozdělat</i>	9	<i>řídít</i>	1
<i>přihrát</i>	4	<i>rozdělit</i>	54	S	
<i>přihrnout</i>	1	<i>rozdrtit</i>	1	<i>saturovat</i>	1
<i>přichystat</i>	53	<i>rozebrat</i>	1	<i>sbalit</i>	68
<i>přichytit</i>	1	<i>rozečíst</i>	12	<i>sčesat</i>	7
<i>přijmout</i>	2	<i>rozehrát</i>	8	<i>sdělit</i>	1
<i>přikázat</i>	25	<i>rozepsat</i>	8	<i>sebrat</i>	1
<i>přiklepnout</i>	3	<i>rozestavět</i>	11	<i>sečíst</i>	10
<i>přikrčit</i>	1	<i>rozestavit</i>	2	<i>sehrát</i>	7
<i>přikrýt</i>	1	<i>rozestlat</i>	2	<i>sepnout</i>	8
<i>přilepit</i>	3	<i>rozestřít</i>	1	<i>sepsat</i>	5
<i>přiložit</i>	5	<i>rozevřít</i>	1	<i>seřídít</i>	1
<i>přimísit</i>	1	<i>rozházet</i>	1	<i>sesbírat</i>	3
<i>přinést</i>	1	<i>rozhodit</i>	2	<i>sestavít</i>	14
<i>připevnit</i>	26	<i>rozhodnout</i>	9	<i>sestříhat</i>	1
<i>příplatit</i>	1	<i>rozjednat</i>	50	<i>sestříhnout</i>	1

<i>sevřít</i>	5	<i>svázat</i>	9	<i>upéci</i>	3
<i>shromáždit</i>	12	<i>svěřit</i>	21	<i>upevnit</i>	7
<i>schovat</i>	33	<i>svěsit</i>	1	<i>upít</i>	37
<i>schválit</i>	64	<i>svést</i>	1	<i>uplatnit</i>	2
<i>signalizovat</i>	1	<i>svézt</i>	1	<i>uplatňovat</i>	1
<i>sjednat</i>	90	<i>svléci</i>	1	<i>upravit</i>	12
<i>sjednotit</i>	1	<i>svolat</i>	6	<i>upřesnit</i>	2
<i>sjet</i>	1	<i>systemizovat</i>	2	<i>upřít</i>	6
<i>sklenout</i>	1	Š		<i>urazit</i>	2
<i>sklidit</i>	14	<i>školit</i>	1	<i>určit</i>	84
<i>sklonit</i>	3	<i>šlápnout</i>	1	<i>urovnat</i>	1
<i>sklopit</i>	3	T		<i>urvat</i>	1
<i>skočit</i>	11	<i>termínovat</i>	1	<i>usadit</i>	1
<i>skončit</i>	1	<i>transplantovat</i>	1	<i>usekat</i>	1
<i>skrčit</i>	2	<i>tvarovat</i>	1	<i>useknout</i>	1
<i>skrečovat</i>	1	U		<i>uschovat</i>	29
<i>skrýt</i>	2	<i>ubytovat</i>	5	<i>usídlit</i>	1
<i>sladit</i>	2	<i>učít</i>	2	<i>uskladnit</i>	15
<i>slíbit</i>	255	<i>účtovat</i>	2	<i>usnadnit</i>	12
<i>slovit</i>	1	<i>udat</i>	1	<i>uspokojit</i>	6
<i>složit</i>	21	<i>udělat</i>	16	<i>uspořádat</i>	5
<i>smluvit</i>	7	<i>udělit</i>	12	<i>uspořit</i>	4
<i>sníst</i>	1	<i>udržovat</i>	1	<i>ustájit</i>	1
<i>snížit</i>	7	<i>uhasit</i>	2	<i>ustálit</i>	1
<i>soudit</i>	3	<i>uhradit</i>	6	<i>ustanovit</i>	1
<i>soustředit</i>	8	<i>uhradit</i>	10	<i>ustavit</i>	3
<i>spadeno</i>	4	<i>uhrát</i>	1	<i>ustavit</i>	4
<i>spadnout</i>	1	<i>uchovat</i>	6	<i>ustlat</i>	34
<i>spakovat</i>	4	<i>uchystat</i>	3	<i>ušetřit</i>	17
<i>specifikovat</i>	4	<i>ujasnit</i>	21	<i>utkvít</i>	1
<i>splatit</i>	19	<i>ujednat</i>	3	<i>utlumit</i>	1
<i>splést</i>	7	<i>ujet</i>	4	<i>utnout</i>	2
<i>splnit</i>	72	<i>ujmout</i>	1	<i>utvořit</i>	3
<i>spočíst</i>	23	<i>uklidit</i>	29	<i>uvádět</i>	2
<i>spočítat</i>	173	<i>uklízet</i>	4	<i>uvařit</i>	5
<i>spojit</i>	28	<i>ukončit</i>	18	<i>uvázat</i>	4
<i>spoutat</i>	2	<i>ukotvit</i>	3	<i>uvědomit</i>	1
<i>spustit</i>	8	<i>ukradnout</i>	1	<i>úvěrovat</i>	1
<i>srolovat</i>	2	<i>ukrýt</i>	34	<i>uvést</i>	140
<i>srovnat</i>	2	<i>ulehči t</i>	5	<i>uvolnit</i>	2
<i>stabilizovat</i>	2	<i>ulomit</i>	1	<i>uzákonit</i>	8
<i>stáhnout</i>	8	<i>ulovit</i>	2	<i>uzavřít</i>	472
<i>stanovit</i>	277	<i>uložit</i>	341	<i>uzpůsobit</i>	5
<i>stočit</i>	3	<i>umést</i>	1	V	
<i>stoupnout</i>	1	<i>umístit</i>	55	<i>valorizovat</i>	1
<i>strhnout</i>	1	<i>umožnit</i>	16	<i>vařit</i>	1
<i>stržit</i>	1	<i>umrtvit</i>	1	<i>vázat</i>	6
<i>stržici</i>	1	<i>umýt</i>	1	<i>vepsat</i>	26
<i>stvrdit</i>	1	<i>unavit</i>	1	<i>vést</i>	21
<i>suspendovat</i>	1	<i>upaličkovat</i>	1	<i>vestavět</i>	14

<i>vestavit</i>	1	<i>vyhodnotit</i>	10	<i>vypláchnout</i>	1
<i>vetknout</i>	1	<i>vyholit</i>	2	<i>vyplatit</i>	3
<i>vidět</i>	1	<i>vyhotovit</i>	2	<i>vyplnit</i>	6
<i>vinkulovat</i>	1	<i>vyhradit</i>	139	<i>vypnout</i>	8
<i>vít</i>	4	<i>vyhranit</i>	1	<i>vypočíst</i>	1
<i>vlepit</i>	1	<i>vyhrát</i>	638	<i>vypočítat</i>	7
<i>vlepit</i>	4	<i>vychytat</i>	1	<i>vypodobnit</i>	1
<i>vložit</i>	7	<i>vyjádřit</i>	6	<i>vypořádat</i>	20
<i>vmáčknout</i>	1	<i>vyjasnit</i>	17	<i>vypoulit</i>	1
<i>vmontovat</i>	1	<i>vyjednat</i>	11	<i>vypozorovat</i>	2
<i>vnořit</i>	1	<i>vyjet</i>	1	<i>vypracovat</i>	109
<i>volat</i>	1	<i>vyjezdit</i>	1	<i>vyprat</i>	5
<i>volit</i>	1	<i>vyjmout</i>	2	<i>vyprodat</i>	99
<i>voperovat</i>	2	<i>vykalkulovat</i>	2	<i>vyprojektovat</i>	1
<i>vplést</i>	3	<i>vykázat</i>	4	<i>vypsat</i>	10
<i>vrazit</i>	1	<i>vyklidit</i>	1	<i>vypůjčit</i>	8
<i>vražít</i>	3	<i>vyklovat</i>	1	<i>vyrazit</i>	8
<i>vrodit</i>	4	<i>vykolíkovat</i>	1	<i>vyrobit</i>	10
<i>vrýt</i>	6	<i>vykompenzovat</i>	1	<i>vyrosit</i>	1
<i>vsadit</i>	10	<i>vykopat</i>	1	<i>vyrovnat</i>	13
<i>všít</i>	2	<i>vykoukat</i>	1	<i>vyrvat</i>	1
<i>vštípit</i>	2	<i>vykoupit</i>	5	<i>vyrýt</i>	5
<i>vtisknout</i>	3	<i>vykousat</i>	1	<i>vyřadit</i>	3
<i>vtočit</i>	1	<i>vykrást</i>	1	<i>vyřešit</i>	105
<i>vybalit</i>	3	<i>vykročit</i>	3	<i>vyřídít</i>	62
<i>vybavit</i>	8	<i>vykrojit</i>	1	<i>vysadit</i>	3
<i>vybojovat</i>	3	<i>vykukat</i>	1	<i>vysázet</i>	1
<i>vybrat</i>	73	<i>vyladit</i>	2	<i>vysledovat</i>	2
<i>vybudovat</i>	76	<i>vyléčit</i>	2	<i>vyslechnout</i>	2
<i>vyčerpat</i>	14	<i>vylepit</i>	8	<i>vyslovit</i>	37
<i>vyčesat</i>	4	<i>vylíčit</i>	2	<i>vystarat</i>	177
<i>vyčíslit</i>	12	<i>vylízat</i>	1	<i>vystavět</i>	1
<i>vyčíst</i>	3	<i>vylosovat</i>	1	<i>vystavit</i>	42
<i>vyčistit</i>	1	<i>vylovit</i>	1	<i>vystřídat</i>	3
<i>vyčlenit</i>	65	<i>vyložit</i>	1	<i>vystříhnout</i>	1
<i>vydat</i>	13	<i>vymalovat</i>	10	<i>vystřílet</i>	2
<i>vydat</i>	17	<i>vyměnit</i>	4	<i>vystudovat</i>	1
<i>vydat</i>	8	<i>vyměřit</i>	18	<i>vysušit</i>	1
<i>vydělat</i>	53	<i>vymést</i>	3	<i>vysvětlit</i>	2
<i>vydivit</i>	1	<i>vymezit</i>	23	<i>vyšetřit</i>	1
<i>vydláždít</i>	1	<i>vymínit</i>	1	<i>vyšít</i>	4
<i>vydláždít</i>	2	<i>vymlátit</i>	5	<i>vyškolit</i>	1
<i>vyexpedovat</i>	4	<i>vymyslet</i>	29	<i>vyštukovat</i>	1
<i>vyfotit</i>	3	<i>vymýt</i>	1	<i>výt</i>	1
<i>vyfotografovat</i>	1	<i>vynotovat</i>	1	<i>vytáhnout</i>	2
<i>vygruntovat</i>	1	<i>vyobrazit</i>	1	<i>vytapetovat</i>	1
<i>vyhlásit</i>	5	<i>vypadnout</i>	1	<i>vytesat</i>	4
<i>vyhledat</i>	1	<i>vypálit</i>	8	<i>vytetovat</i>	28
<i>vyhlédnout</i>	16	<i>vypěstovat</i>	5	<i>vytěžit</i>	1
<i>vyhlídnout</i>	2	<i>vypít</i>	43	<i>vytipovat</i>	100

<i>vytisknout</i>	15	<i>zahalit</i>	8	<i>započíst</i>	5
<i>vytížit</i>	3	<i>zahrnout</i>	20	<i>započítat</i>	13
<i>vytknout</i>	2	<i>zachovat</i>	43	<i>zapojit</i>	10
<i>vytlouci</i>	1	<i>zachytit</i>	21	<i>zapomenout</i>	1
<i>vytočit</i>	2	<i>zainvestovat</i>	3	<i>zapovědět</i>	11
<i>vytříbit</i>	1	<i>zajet</i>	2	<i>zapracovat</i>	2
<i>vytřídit</i>	1	<i>zajíst</i>	1	<i>zapravit</i>	1
<i>vytvořit</i>	148	<i>zajistit</i>	997	<i>zapřáhnout</i>	1
<i>vytýčit</i>	1	<i>zakalkulovat</i>	3	<i>zapsat</i>	101
<i>vytyčit</i>	3	<i>zakázat</i>	471	<i>zapůjčit</i>	20
<i>vytypovat</i>	24	<i>zaklesnout</i>	1	<i>zapůjčit</i>	7
<i>vyúčtovat</i>	1	<i>zaklít</i>	1	<i>zapustit</i>	3
<i>využít</i>	5	<i>zakódovat</i>	38	<i>zaranžovat</i>	1
<i>vyvážet</i>	2	<i>zacomponovat</i>	4	<i>zarazit</i>	1
<i>vyvekslovat</i>	1	<i>zakončit</i>	1	<i>zaregistrovat</i>	61
<i>vyvěsit</i>	7	<i>zakopat</i>	3	<i>zarezervovat</i>	1
<i>vyvést</i>	6	<i>zakořenit</i>	2	<i>zaručit</i>	302
<i>vyvinout</i>	21	<i>zakotvit</i>	39	<i>zarýt</i>	1
<i>vyvrátit</i>	1	<i>zakoupit</i>	15	<i>zařadit</i>	27
<i>vyzdobit</i>	2	<i>zakreslit</i>	3	<i>zařídít</i>	26
<i>vyzkoušet</i>	37	<i>zakroutit</i>	1	<i>zasadit</i>	6
<i>vyznačit</i>	33	<i>zakroužkovat</i>	1	<i>zasáhnout</i>	22
<i>vyžehlit</i>	1	<i>zakrýt</i>	4	<i>zasazít</i>	1
<i>vzít</i>	1	<i>zalicít</i>	2	<i>zasednout</i>	1
<i>vzniknout</i>	1	<i>zalidnit</i>	1	<i>zaseknout</i>	1
<i>vzpažit</i>	1	<i>zalít</i>	3	<i>zasít</i>	12
<i>vztáhnout</i>	2	<i>zálohovat</i>	1	<i>zasněžit</i>	2
<i>vztyčit</i>	1	<i>založit</i>	62	<i>zasout</i>	1
Z		<i>zamalovat</i>	2	<i>zastavit</i>	24
<i>zabalit</i>	9	<i>zaměřit</i>	2	<i>zastoupit</i>	16
<i>zabavit</i>	2	<i>zamést</i>	6	<i>zastrčit</i>	3
<i>zabednit</i>	1	<i>zaměstnat</i>	3	<i>zastřešit</i>	1
<i>zaběhnout</i>	1	<i>zameškat</i>	3	<i>zasunout</i>	3
<i>zabezpečit</i>	42	<i>zamezit</i>	1	<i>zašít</i>	3
<i>zablokovat</i>	14	<i>zamhouřit</i>	1	<i>zaškrtnout</i>	2
<i>zabodat</i>	1	<i>zamířit</i>	11	<i>zašuplíkovat</i>	1
<i>zabodnout</i>	2	<i>zamknout</i>	22	<i>zatáhnout</i>	4
<i>zabořit</i>	1	<i>zamluvit</i>	14	<i>zatížit</i>	1
<i>zabudovat</i>	51	<i>zamlžit</i>	2	<i>zatnout</i>	4
<i>zabukovat</i>	1	<i>zamontovat</i>	2	<i>zatopit</i>	5
<i>zacílit</i>	5	<i>zamořit</i>	1	<i>zatrhnout</i>	4
<i>začít</i>	1	<i>zanést</i>	7	<i>zaučtovat</i>	1
<i>začlenit</i>	1	<i>zaostřit</i>	6	<i>zautomatizovat</i>	1
<i>zadat</i>	19	<i>zapakovat</i>	1	<i>zavádět</i>	1
<i>zadělat</i>	69	<i>zapálit</i>	1	<i>zavalit</i>	2
<i>zadokumentovat</i>	8	<i>zaparkovat</i>	8	<i>zavázat</i>	1
<i>zadržet</i>	3	<i>zaplatit</i>	145	<i>zavěsit</i>	25
<i>zaevidovat</i>	8	<i>zaplavít</i>	3	<i>zavést</i>	122
<i>zafixovat</i>	33	<i>zaplnit</i>	18	<i>zavřít</i>	264
<i>zahájit</i>	1	<i>zapnout</i>	24	<i>zaznamenat</i>	33

<i>zažádat</i>	51	<i>zjednat</i>	1	<i>zodpovědět</i>	2
<i>zažalovat</i>	1	<i>zjednodušit</i>	2	<i>zorat</i>	2
<i>zažít</i>	14	<i>zjistit</i>	110	<i>zorganizovat</i>	4
<i>zažrat</i>	1	<i>zkalit</i>	1	<i>zpakovat</i>	1
<i>zbrázdit</i>	1	<i>zkalkulovat</i>	1	<i>zpečetit</i>	3
<i>zbrotit</i>	1	<i>zkolaudovat</i>	2	<i>zpevnit</i>	3
<i>zbudovat</i>	1	<i>zkompletovat</i>	2	<i>zpoplatnit</i>	1
<i>zbýt</i>	3	<i>zkontrahovat</i>	1	<i>zpracovat</i>	155
<i>zdanit</i>	1	<i>zkrátit</i>	1	<i>zprivatizovat</i>	2
<i>zdechnout</i>	1	<i>zkratovat</i>	1	<i>zprostředkovat</i>	3
<i>zdokumentovat</i>	30	<i>zkřížit</i>	1	<i>zpřístupnit</i>	2
<i>zdůraznit</i>	1	<i>zlézt</i>	2	<i>zranit</i>	3
<i>zdůvodnit</i>	4	<i>zlikvidovat</i>	1	<i>zredukovat</i>	1
<i>zdvihnout</i>	2	<i>zlomit</i>	8	<i>zrušit</i>	4
<i>zdvojit</i>	1	<i>zmáčet</i>	1	<i>zřídít</i>	43
<i>zedřít</i>	1	<i>zmáknout</i>	1	<i>ztížit</i>	2
<i>zesílit</i>	1	<i>zmanipulovat</i>	1	<i>ztlumit</i>	1
<i>zformovat</i>	1	<i>zmapovat</i>	50	<i>ztopořit</i>	1
<i>zformulovat</i>	3	<i>změnit</i>	2	<i>ztrojit</i>	1
<i>zhasnout</i>	10	<i>změřit</i>	3	<i>zvednout</i>	2
<i>zhmoždit</i>	1	<i>zmeškat</i>	3	<i>zveřejnit</i>	1
<i>zhojit</i>	1	<i>zmonitorovat</i>	2	<i>zvládnout</i>	2
<i>zhoršit</i>	1	<i>zmrazit</i>	3	<i>zvolit</i>	10
<i>zhotovit</i>	4	<i>značit</i>	1	<i>zvýhodnit</i>	3
<i>zhubit</i>	1	<i>znemožnit</i>	7	<i>zvýraznět</i>	2
<i>zhubnout</i>	1	<i>zničit</i>	4	<i>zvýraznit</i>	2
<i>získat</i>	1	<i>zobrazit</i>	8	<i>zvýšit</i>	2

Příloha B

Korpusové pojmy a značky, použité v práci

ČNK používá svůj systém korpusových termínů a morfologických značek pro popis jazykových jednotek, které platí pouze v určité konstantní pozici značky (od 1 až 16, v SYN2000 do 15). Zde jsou uvedeny jenom ty, které jsou používány v této práci, pro úplný seznam morfologických značek viz Hajič J., Popis morfologických značek - poziční systém (umístěný v dokumentaci korpusového manažeru Bonito na www.ucnk.ff.cuni.cz; také Hajič 2000: 106-112) a pro popis další terminologie resp. Šulc 1999: 79-84):

Několik základních označení:

Dotaz – zadání, které se bude vyhledávat pomocí korpusového manažeru

Atribut – volba o způsobu zadávání dotazu, tj. budeme vyžadovat, aby slovo bylo zadáno tak, abychom dostali buď všechny jeho tvary nebo jenom jeden jeho konkrétní tvar. Můžeme také zadat, pomocí morfologických značek strukturní popis slova nebo konstrukce. Základní atributy vyhledávání v ČNK jsou:

lemma – invariantní forma slova, reprezentuje celé paradigma (v češtině u sloves tvar infinitivu)

word – pouze jeden konkrétní tvar slova

tag – značka gramatického popisu slova (formy), která je ve strojově čitelném textu přidávána k němu a reprezentuje jeho formální rysy bez ohledu na kontext

KWIC – key word in context "vyhledávaný tvar slova v kontextu"

Morfologické značky:

V – sloveso (pouze v pozici 1);

s – tvary pasivního participia (pouze pozice 2)

N – substantivum (pouze v pozici 1);

jmenný rod: neutrum (pouze v pozici 3)

A – adjektivum (pouze v pozici 1)

D – adverbium (pouze v pozici 1)

Z – hranice věty; interpunkce (pozice 1)

4 – akuzativ = 4. pád (pozice 5)

P, I, B (pouze v pozici 16) – slovesní vid:

dokonavá, nedokonavá, obouvidová

P, R, F (pouze v pozici 9) – slovesný čas:

přítomný, minulý, budoucí

S, P (pouze v pozici 4) – číslo: singulár, plurál

* – (na konci dotazu) budou vyhledány

všechny výskyty zadaného dotazu

Příklady některých složených morfologických značek:

Vs – participium passivi preteriti

VsNS – participium passivi praeteriti v neutru singuláru

VsNP – participium passivi praeteriti v neutru plurálu

tag=".....P" – doplňující značka: dokonavé sloveso

tag=".....I" – doplňující značka: nedokonavé sloveso

tag=".....B" – doplňující značka: obouvidové sloveso

tag=".....P.*" – doplňující značka: tvar slovesa v přítomnosti

tag=".....R.*" – doplňující značka: tvar slovesa v minulosti

tag=".....F.*" – doplňující značka: tvar slovesa v budoucnosti

25. Bibliografie

Elektronické prameny:

ČNK = Český národní korpus. (na www.ucnk.ff.cuni.cz)

SYN2000 – Synchronní korpus češtiny: výběr z tisku, odborné literatury, beletrie, 100 mln. slov

SYN2005 – Synchronní korpus češtiny: výběr z tisku, odborné literatury, beletrie, 100 mln. slov

SYN2006PUB – Synchronní korpus češtiny: výběr z tisku a publicistiky 300 mln. slov

LITERA – *Český národní korpus: Vzorek českého jazyka a literatury.*, Praha: Ústav českého národního korpusu FF UK, 2001 [CD-ROM] 2 750 000 slov

SYNEK – *Český národní korpus: Vzorek českého jazyka a literatury.* Praha: Ústav českého národního korpusu FF UK, 2001 [CD-ROM] 10 mln. slov

Bâlgarski Braun korpus (Български Браун корпус) (výběr textů z internetu z r. 1990–2005) (na http://dcl.bas.bg/Corpus/content_bg) 136 textů: 1 001 286 slov

Hellenic National Corpus = ILSP Greek Corpus (výběr z tisku, odborní a učební literatury, beletrie aj.) (na <http://hnc.ilsp.gr>) 47 000 000 slov (stav 2008)

Perseus Digital Library (on www.perseus.tufts.edu/)

Archiv 24 časa. (Архив 24 часа) (na <http://24chasa.bg> » Архив)

Archiv Stenogrami ot plenarni zasedanija na parlamenta. (Архив Стенограми от пленарни заседания на парламента.) (na <http://parliament.bg> » Пленарни заседания » Стенограми от пленарни заседания)

Archiv Stâršel. (Архив Стършел) (na www.starshel.bg » Архив)

BNR = Bâlgarsko nacionalno radio. (БНР = Българско национално радио) (na http://bnr.bg/RadioBulgaria/Emission_Bulgarian/)

BNT = Bâlgarska nacionalna televizija: Novini. (БНТ = Българска национална телевизия: Новини) (na <http://news.bnt.bg/> » Новини)

BTA = Bâlgarska telegrafna agencija: Pregled na pečata – archiv. (БТА = Българска телеграфна агенция Преглед на печата (архив) (na www.bta.bg » Преглед на печата)

Slovoto. Bâlgarska virtualna biblioteka. (Словото. Българска виртуална библиотека.) (na www.slovo.bg)

Literatura:

- Ackrill J.L., *Aristotle the Philosopher*. Oxford – New York – Toronto – Melbourne: Oxford University Press, 1981
- Adams J.N., *Bilingualism and the Latin language*. New York: Cambridge University Press, 2003
- Adams J.N., The Latinity of C. Novius Eunus. – *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 82, 1990, 227-247
- Achmanov A.S., *Logičeskoje učenije Aristotelja*. Moskva: Izdatel'stvo social'no-ekonomičeskoj literatury, 1960 (Ахманов А.С., *Логическое учение Аристотеля*. Москва: Издательство социально-экономической литературы, 1960)
- Alleton V., La question de l'auxilition. Le cas chinois. – *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, 81, 1986, 342-367
- Anderson J.M., Remarks on the Structure and Development of the Have Perfect. – *Folia Linguistica Historica* 18, 1997, 3-23
- Andrejčin L., *Osnovna balgarska gramatika*. Sofia: Nauka i izkustvo, 1978
- Aristotle, *Cat.* = Aristotle, *Categories*. (Edghil E. M., transl.). - In: *Great Books of the Western World. 8. The Works of Aristotle. Vol. I.*, Chicago – London etc.: William Benton, Publisher & Encyclopædia Britannica, Inc., 1952, 3-21
- Aristotel, *Katigorii*. [Řecko-ruské vydání], (Kastorskij M., transl.), Sankt-Piterburg, 1858 (Аристотел, *Категории*. (Касторский М., transl.). Санкт-Петербург, 1858)
- Aristoteles, *Kategorie. Organon*. (Kříž A., transl.; Kříž A., Berka K., eds.). Praha: Československá akademie věd, 1958)
- Aristotle, *Met.* = Aristotle, *Metaphysics*. Book V., ch. 23 (Ross W. D., transl.) - In: *Great Books of the Western World. 8. The Works of Aristotle. Vol. I.*, Chicago – London etc.: William Benton, Publisher & Encyclopædia Britannica, Inc., 1952, 544-545
- Aristotle, *The Organon. Loeb Classical Library*. (Cook H.P., transl.), Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1938
- Aristotle, *Top.* = Aristotle, *Topics*. Book I, ch. 9 (transl. W.A. Pickard – Cambridge). – In: *Great Books of the Western World. 8. The Works of Aristotle. Vol. I.*, Chicago – London etc.: William Benton, Publisher & Encyclopædia Britannica, Inc., 1952, 147
- Aronson H., The Grammatical Categories of the Indicative in the Contemporary

- Bulgarian Literary Language. – In: *To Honour Roman Jakobson*. The Hague: Mouton, 1967, 82-98
- Asenova P., Otnosno *imam*-perfektnite formi v bâlgarskija ezik. – *Bâlgarski ezik*, 37, 1987, 149-151 (Асенова П., Относно имам-перфектните форми в българския език. – *Български език* 37, 1987, 149-151)
- Asenova P., *Balkansko ezikoznanije. Osnovni problemy na balkanskija ezikov sâjuz*. Sofija: Nauka i izkustvo, 1989 (Асенова П., *Балканско езикознание. Основни проблеми на балканския езиков съюз*. София: Наука и изкуство, 1989)
- Asenova P., Njakoi problemi na izsledvaneto na glagolnata sistema na balkanskija ezikov sâjuz. – *Sâpostavitelno ezikoznanie* 27, 2002, 5-15 (Асенова П., Някои проблеми на изследването на глаголната система на балканския езиков съюз. – *Съпоставително езикознание* 27, 2002, 5-15)
- Bach E., Have and Be in English syntax. – *Language* 43, 1967, 462-485
- Bachmannová J., Tradiční dialekt a mluva mládeže na Železnobrodsku. – In: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. (Daneš F. a kol. ed.). Praha: Academia 1997, 183-192
- Bateman – Henschel – Rinaldi 2005 = Bateman J. A., Henschel R., Rinaldi F., *The Generalized Upper Model*. IPSI/GMD, Darmstadt, Germany, 2005, node 16-38. (na <http://darmstadt.gmd.de/publish/komet/gen-um/node16>) (28.01.2005)
- Bauer J., Grepl M., *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN, 1970³
- Beekes, R.S.P. 2006*. *Greek Etymological Dictionary*. (in progress: $\alpha - \pi$ *as for 2006). Indo-European Etymological Dictionary Project. Leiden. (na <http://www.indo-european.nl>.)
- Bělič J., *Nástín české dialektologie*. Praha: SPN, 1972
- Bentley D., Eythórsson T., Auxiliary selection and the semantics of unaccusativity. – *Lingua* 114, 2003, 447-471
- Benveniste É., "Être" et "avoir" dans leurs fonctions linguistiques. – *Bulletin de la Société de linguistique*, 55/1, 1960, (Paris), 113-134
- Benveniste É., Structure des relations d'auxiliarité. – In: *Problèmes de Linguistique Générale* 2. Paris: Gallimard, 1974 (poprvé v *Linguistica Hafniensia* 9, 1965¹, 1-15)
- Benveniste É., Mutations of Linguistic Categories. – In: *Directions for Historical Linguistics*. (Lehmann W.P., Malkiel Y., eds.). Austin: University of Texas Press, 1968 (on-line book edition <http://www.utexas.edu/cola/centers/lrc/books/histE.html>)
- BER 2, 1979 = *Bâlgarski etimologičen rečnik*. 2. (*i – krepja*). (Georgiev V.I., ed.).

- Sofija: Izdatelstvo na Bâlgarskata akademija na naukute, 1979
(БЕР 2, 1979 = *Български етимологичен речник. 2. (и – крепя)*. (Георгиев, В.И., ed.). София: Издателство на Българската академия на науките, 1979)
- Berger T., Deutsche Einflüsse auf das grammatische System des Tschechischen. – In: *Deutsch-slavischer Sprachkontakt. Entlehnungen und sprachliche Identität*. (Hrsg. G. Hentschel). Frankfurt/Main etc. Manuskript 24 S (=Vortrag auf der Tagung "Slavisch-deutsche Sprachkontakte" des Sorbischen Instituts in Cottbus, 26.September 2002) (na <http://homepages.uni-tuebingen.de/tilman.berger/Publicationen/BergerCottbus.pdf>)
- Berkov V. P., *Současné germánské jazyky*. Praha: Karolinum 2002
- Bernard G., Une définition unifiée du morphème *se*. – *Linguistica Communicatio* 2/1 1990, 39-55; 2/2, 1990, 31-47
- Betts G., Franklin D., *The big golden book of Latin verbs*. New York – Chicago etc.: McGraw Hill, 2004
- Bible kralická 1613 = *Bibli svatá aneb všecká svatá písma starého i nového zákona. Podle posledního vydání kralického z roku 1613*. Praha: Nákladem Biblické společnosti, 1938
- Blahoslav J. = *Gramatika česká Jana Blahoslava*. [1571] (Čejka M., Šlosar D., Nechutová J., eds.) Brno: Masarykova univerzita, 1991
- Bojadžiev T., Analitični formy s glagola *imam* v trakijskite govori. – *Izvestija na Instituta za bâlgarski ezik* 16, 1968, 459-465 (Бояджиев Т., Аналитични форми на глагола *имам* в тракийските говори. – *Известия на Института за български език* 16, 1968, 459-465)
- Bojadžiev T., *Bâlgarskite govori v zapadna (Belomorska) i iztočna (Odrinska) Trakija*. Sofija: Universitetsko Izdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski", 1991 (Бояджиев Т., *Българските говори в западна (Беломорска) и източна (Одринска) Тракия*. София: Университетско издателство "Св. Климент Охридски", 1991)
- Bojadžiev T., Kucarov I., Penčev J., *Sâvremenen balgarski ezik. Fonetika – Lexikologija – Slovoobrazuvane – Morfologija – Sintaksis*. Sofija: Izdatelska kâsta Petar Beron, 1999 (Бояджиев Т., Куцаров И., Пенчев Й., *Съвременен български език. Фонетика – Лексикология – Словообразуване – Морфология – Синтаксис*. София: Издателска къща "Петър Берон", 1999)
- de Bonth R.J.G, *De Aristarch van 't Y De 'grammatica' uit Balthazar Huydecopers Proeve van Taal- en Dichtkunde (1730)*. – In: *Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren* na ([http:// dbnl.org/overdbnl/engels.htm](http://dbnl.org/overdbnl/engels.htm))
- Boutkan D. – Siebinga S. M., *Old Frisian Etymological Dictionary*. Leiden – Boston: Brill, 2005

- Breu W., Resultativität, Perfekt und die Gliederung der Aspektdimension. – In: *Slavistische Linguistik 1987. Referate des XIII. Konstanzer Slavistischen Arbeitstreffens. Tübingen 22.-25.9.1987 (= Slavistische Beiträge 230)* (Raecke, J. ed.). Munich: Verlag Otto Sagner, 1988: 42-74
- Brinton L., The origine and development of quasimodal *have to* in English. – *Workshop "The Origine and Development of Verbal Periphrases". 10th International Conference on Historical linguistics. Amsterdam, August 16, 1991,* 1-31
- Burrow T., *The Sanskrit language*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 2001 (London: Faber and Faber, 1955¹)
- Bybee J. L., Dahl Ö., *The creation of tense and aspect systems in the languages of the world. – Studies in Language* 13, 1989, 51-103
- Bybee J., Perkins R., Pagliuca, W., *The evolution of grammar. Tense, aspect and modality in the languages of the world*. Chicago: Chicago University Press, 1994
- Campbell L., What's wrong with grammaticalization? – *Language Science* 23, 2001, 113-161
- Cinque, G., *Adverbs and Functional Heads. A cross-linguistic perspective*. Oxford: Oxford University Press, 1999
- Cinque, G., *Restructuring and Functional Heads. The Cartography of Syntactic Structures*. Oxford: Oxford University Press, 2006
- Chomsky N., *Knowledge of Language*. New York: Praeger, 1986
- Chomsky N., *Syntactic Structures*. The Hague – Paris: Mouton, 1957
- Chomsky N., *The Minimalist Program*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1995
- Coleman R., Greek influence on Latin syntax. – *Transaction of the Philological Society* 74, 1975, 101-156
- Comrie B., *Aspect. An Introduction to Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge: Cambridge University Press, 1976
- Coseriu E., Das Problem des griechischen Einflusses auf das Vulgärlatein. – In: *Sprache und Geschichte. Festschrift für Harri Meier zum 65. Geburtstag*, München: Fink, 1971, 135-147
- Cysouv M., Design and grammaticalization. – In: *Proceedings of LP'96. Typology prototypes, item orderings and universals. Prague, August 20-22, 1996*. (Palek B., ed.) Prague: Charles University Press, 1997, 153-163
- Čaušova E., Perfektât v bâlgarskija i novogrâckija ezik. – *Bâlgrski ezik* 45, 1995, 151-158 (Чаушова Е., Перфектът в българския и новогръцкия език. –

- Български език, 45, 1995, 151-158)
- Čermák F. 1989 – viz de Saussure F., *Kurs obecné lingvistiky*. (Čermák F., transl. et ed.). Praha: Odeon, 1989
- Čermák F., *Jazyk a jazykověda*. Praha: Pražská imaginace, 1997¹; Praha: Karolinum 2001³
- Čermák F., Obecná čeština: je součástí české diglosie? – *Jazykovědné aktuálie* 34, 1997, 34-43
- Čermáková M., Nářeční prvky v mluvě mládeže na Jilemnicku. – *Češtinář* 15, 2004 – 2005, 50-54
- Dahl Ö., *Tense and Aspect Systems*. Oxford: Basil Blackwell, 1985
- Dahl Ö. (ed.), *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2000
- Daladier A., Auxiliation des noms d'action. – *Langages*, 33, 1999, 87-107
- Dalewska-Greń H., *Języki słowiańskie*. Warszawa: PWN, 2002
- Damborský J., *Participium l-ové ve slovanštině*. Warszawa: PWN, 1967
- Daneš F., Dostal jsem přidáno a podobné pasivní konstrukce. – *Naše řeč* 51, 1968, 269-290
- Daneš F., *Věta a text. Studie ze syntaxe spisovné češtiny*. Praha: Academia, 1985
- Dejanova M., *Imperfekt i aorist v slavjanskite ezici*. Sofija: Izdatelstvo na Balgarskata akademija na naukite, 1966 (Деянова М., *Имперфект и аорист в славянските езици*. София: Издателство на Българската академия на науките, 1966)
- Dejanova M., *Istorija na složnite glagolni vremena v bâlgarski, sârbochârvatski i slovenski ezik*. Sofija: Izdatelstvo na Bâlgarskata akademija na naukite, 1970 (Деянова М., *История на сложните глаголни времена в български, сърбохърватски и словенски език*. София: Издателство на Българската академия на науките, 1970)
- Demiraj B., *Albanischen Etymologien. Untersuchungen zum albanischen Erbwortschatz*. (Leiden Studies in Indo-European, 7), Amsterdam – Atlanta: Rodopi, 1997
- Dobrovský J., *Ausführliches Lehrgebäude der Böhmischen Sprache, zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommenern Kenntniss für Böhmen*. Prag: J.Herrl, 1809
- Dostál A., *Studie o vidovém systému v staroslověňštině*. Praha: SPN, 1954

- Dostálová R., Franc-Sgourdeou C., *Základní kurz novořeckého jazyka*.
Brno: Masarykova univerzita, 2000
- Drinka B., Areal factors in the development of the European periphrastic perfect.–
Word 54, 2003, 1-38
- Drinka B., The development of the HAVE perfect. Mutual influences of Greek and Latin. – In: *Split Auxiliary Systems. A cross-linguistic perspective*. (Aranovich R., ed.), Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 2007, 101-121
- Duridanov I., *The Language of the Tracians*. [English translation of *Ezikât na trakite*. Sofija: Nauka i izkustvo, 1976 (Дуриданов И., *Езикът на траките*. София: Наука и изкуство, 1976)] (on <http://members.tripod.com>)
- Elliott E., Imam ("Have") plus Past Passive Participle in the Bulgarian Erkec Dialect. - *UCIAS Edited Volume 2. Revitalizing Bulgarian Dialectology* 7, 2004, 1-15 ([http:// repositories.cdlib.org/uciaspubs/editedvolumes /2/7](http://repositories.cdlib.org/uciaspubs/editedvolumes/2/7))
- Elsness J., *The Perfect and the Preterite in Contemporary and Earlier English*.
Berlin: Mouton de Gruyter, 1997
- Erhart A., *Indoevropské jazyky*. Praha: Academia, 1982
- ESČ 2002 = *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Lidové noviny, 2002
- ESSJ 8, 1981 = *Etimologičeskij slovar' slavjanskijh jazykov*. 8. (**xa* - **jьvьlga*). (Trubačev O.N., ed.). Moskva: Nauka, 1981 (ЭССЯ 8, 1981 = *Этимологический словарь славянских языков*. 8. (**xa* – **jьvьlga*). (Трубачев О.Н., ed.). Москва: Наука, 1981)
- Esvan F., *Vidová morfologie českého slovesa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007
- Favereau F., *Dico Geriadur ABP*. [A dictionary of Breton language].
(on <http://www.agencebretagnepresse.com/dico>, fall 2006)
- Feuillet J., *Introduction à la typologie linguistique*. Paris: H. Champion, 2006
- Feuillet J., Problématique de l'auxiliation. – In: *La question de l'auxiliaire*. (Boucher P., Duchet J.-L.Rennes, eds.). [= Travaux linguistiques du CerLiCO [Cercle Linguistique du Centre et d l'Ouest 1] Rennes: Presses Universitaires de Rennes, 1989
- Floss K., Navrátil M., *Úvod do řecké filosofické terminologie a četby*. Olomouc: Universita Palackého v Olomouci, 2000
- Fraenkel E., *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg : C. Winter, 1955-1965

- Fresina C., L'axiliation en Italien. – *Linguisticae investigationes* 21, 1997, 97-138
- Friedman V.A., *The Plueperfect in Albanian and Macedonian*. *Folia Slavica* 4, 1981, 273-282
- Friedman V.A., An outline of Macedonian Grammar. – In: *Two american grammars of the contemporary Macedonian standard language written by Horace G. Lunt and Victor A. Friedman*. (Spasov L., ed.), Skopje: Macedonian academy of sciences and arts, 2003 [Friedman V.: druhé doplněné vydání původního vydání z r. 1992 v Routledge]
- Frisk H., *Griechisches etymologisches Wörterbuch*. Hiedelberg: French & European Publications, 1960
- Gallis A., Die neuen slavischen Perfekte vom Typus *factum habeo* und **casus sum, *casum habeo*. – *Scando-Slavica* 6, 1960, 176-188
- Gebauer J., *Slovník staročeský*. 1-2. Praha: Academia, 1970
- Geiriadur 1950-2002¹ = *Geiriadur Prifysgol Cymru. A Dictionary of Welsh Language*. Aberystwyth, 1950-2002¹ (on www.cymru.ac.uk/geriadur, fall 2005)
- Georgiev V., Възникване на нови сложни глаголни форми със спомагателен глагол *имам*. – In: Georgiev V. *Problemi na bǎlgarskija ezik*. Sofija: Bǎlgarska akademija na naukite, 1985, 113-137 (první vydání In: *Izvestija na Instituta za bǎlgarski ezik* 5, 1957, 51-59) (Георгиев В., Възникване на нови сложни глаголни форми със спомагателен глагол *имам*. – In: Георгиев В., *Проблеми на българския език*. София: Издателство на българската академия на науките, 1985, 113-137; първо издание In: *Известия на Института за български език* 5, 1957, 51-59)
- Gerö E.C., Stechow A., Tense in time: The Greek perfect. – In: *Words in Time. Diachronic Semantics from Different Points of View*. (Eckardt R., von Hensinger K., Schwarze C., eds.). Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2003, 251-294
- Giger M., *Resultativa im modernen Tschechischen*. (Slavica Helvetica, Vol. 69) Bern – Berlin etc.: Peter Lang, 2003
- Giger M., Wiemer B., *Resultativa in den nordslavischen und baltischen Sprachen*. – *LINCOM Studies in Language Typology* 10, München, 2005
- Givón T., Historical syntax and synchronic morphology. An archeologist's field trip. – *Chicago Linguistic Society* 7, 1971, 394-415
- Givón T., *On understanding grammar*. New York: Academic Press, 1979
- Gołąb Z., Some Aromanian – Macedonian Isogrammatism and the Social Background of Their Development. – *Word* 15, 1959, 415-435

- Gołąb Z., *O pochodzeniu Słowian w świetle faktów językowych*. Krakow: Universitas 2004 [*The Origenes of Slavs. A linguist's View*. Columbus, Ohio: Slavica publishers 1992]
- Gorov G., *Strandžanskiyat govor*. Sofija: Izdatelstvo na Balgarskata akademija na Naukite, 1962 (Горов Г., *Странджанският говор*. София: Издателство на Българската академия на науките, 1962)
- Gramatika na sâvremennija bâlgarski ezik. 2. Morfologija*. (Stojanov S. et al., eds.). Sofija: Izdatelstvo na Bâlgarskata akademija na naukite, 1983 (*Граматика на съвременния български език. 2. Морфология*. (Стоянов С. et al., eds.). София: Издателство на Българската академия на науките, 1983)
- Gramatika na sâvremennija bâlgarski ezik. 3. Sintaksis*. (Popov K. et al., eds.). Sofija: Izdatelstvo na Bâlgarskata akademija na naukite, 1983 (*Граматика на съвременния български език. 3. Синтаксис*. (Попов К. et al., eds.). София: Издателство на Българската академия на науките, 1983)
- Graves N., *Macedonian – a Language with Three Perfects?* – In: *Tense and Aspect in the languages of Europe*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2000, 479-493
- Greek New Testament*. (West-Hort text 1881) (on www-user.uni.bremen.de/~wie/GNT/books/html)
- Grepl M., Karlík P., *Skladba spisovné češtiny*. Praha: SPN, 1986²
- Haase M., Tempus und Aspekt im Sprachkontakt (Baskisch – Gaskognisch – Französisch). – In: *Neue Fragen der Linguistik*. (Feldbusch E., Pogarell R., Weia, C., eds.). Akten des 25 Linguistischen Kolloquiums, Paderborn. 1. Bestand und Entwicklung. Tübingen, 1990, 465-474
- Haase M., *Sprachkontakt und Sprachwandel im Baskenland. Die Einflüsse des Gaskognischen und Französischen auf das Baskische*. Hamburg: Helmut Buske Verlag, 1992
- Haase, M. *Tense and Aspekt in Basque*. (2005), 1-13
(on <http://www.buber.net/Basque/Euskara/tense.html>)
- Hadot I., The role of the commentaries on Aristotle in the teaching of philosophy according to the prefaces of the neoplatonic commentaries on the *Categories*. - In: *Oxford Studies in Ancient Philosophy. Aristotle and the Later Tradition*. (Blumenthal H., H. Robinson, eds.) Suppl. Volume, Oxford: Clarendon Press, 1991, 175-189
- Hajič J., Popis morfologických značek – poziční systém. In: *Český národní korpus. Úvod i příručka uživatele*. (Kocěk J., Kopřivová M., Kučera K., eds.). Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy – Ústav českého národního korpusu, 2000, 106-112; (také on-line na www.ucnk.ff.cuni.cz v *Dokumentace v korpusovém manažeru*)

- Harris A., Campbell L., *Historical Syntax in Cross-linguistics Perspective*.
Cambridge: Cambridge University Press, 1995
- Harris M., The Past simple and the present perfect in Romance. – In: *Studies in the Romance Verb*. (Vincent N., M. Harris, eds.). London: Croom Helm, 1982, 42-70
- Harris Z., A Theory of Language Structure. – *American Philosophical Quarterly* 13, 1976, 237-255
- Haspelmath M., Does grammaticalization need reanalysis? – *Studies in Language* 22, 1998, 315-351
- Haspelmath M., On directionality in language change with particular reference to grammaticalization. – In: *Up and Down the Cline. The nature of Grammaticalization*. (Fischer O., Norde M., Perridon H., eds.) (= *Typological Studies in Language* 59), Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 2004, 17-44
- Haspelmath M., Why is grammaticalization irreversible? – *Linguistics* 37, 1999, 1043-1068
- Hausenblas K., Slovesná kategorie výsledného stavu v dnešní češtině. – *Naše řeč* 46, 1963, 13-28
- Havránek B., *Genera verbi v slovanských jazycích*. 1– 2. Praha: Kr. česká společnost Nauk, 1928 (1.); 1937 (2.)
- Havránek B., Románský typ perfekta *factum habeo* a **casus sum, *casum habeo* v makedonských dialektch. – In: *Melanges P.M. Haškovec. Sborník Práci věnovaný památce profesora dra P.M. Haškovece*. (Šesták A., Dokoupil A., eds.). Brno: Globus 1936, 147-154
- Havránek B., Jedlička A., *Česká mluvnice*. Praha: SPN, 1963
- Heine B., *Possession. Cognitive sources, forces, and grammaticalization*.
Cambridge: Cambridge University Press, 1997
- Heine B., Claudi U., Hünnemeyer F., *Grammaticalization. A Conceptual Framework*.
Chicago: The University of Chicago Press, 1991
- Heine B., König Ch., Kuteva T., An Integrative Model of Grammaticalization. – Final workshop: *Restricted Linguistics systems as Windows on Language Genesis*, 19-20 May 2006, NIAS (= Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences), Rijkdsorp (Wassenaar) – www.nias.knaw.nl/language_genesis/new/final_workshop/naam/heinekoutevakonig_powerpoint/
- Heine B., Kuteva T., *Language Contact and Grammatical Change*.
Cambridge: Cambridge University Press, 2005
- Heine B., Kuteva T., *The Changing Languages of Europe*. Oxford: Oxford University

Press, 2006

Heine B., Kuteva T., *World Lexicon of Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002

Hjelmslev L., *Jazyk*. (Dokulil M., transl. et ed. českého vydání), Praha: Academia, 1971

Hjelmslev L., *O základech teorie jazyka*. (Čermák F., transl. et ed. českého vydání), Praha: Academia, 1972

Hopper P.J., Traugott E., *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993¹, 2003²

Horálek, K. *Úvod do studia slovanských jazyků*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1962

Hronek J., *Obecná čeština*. Praha: Univerzita Karlova, 1972

Illič-Svityč V. M., *Opyt sravnenija nostratičeskich jazykov (semitohamitskij, kartvel' tskij, indoevropskij, ural'skij, dravidskij, altajskij). Vvedenie. Sravnitel'nyj slovar'. b – k*. Moskva: Izdatel'stvo Nauka, 1971 (Иллич-Свитыч В. М., *Опыт сравнения ностратических языков (семитохамитский, картвельтский, индоевропейский, уральский, дравидский, алтайский). Введение. Сравнительный словарь. b – k*. Москва: Издательство Наука, 1971)

Isachenko A., *On Be-languages and Have-languages*. - In: *Proceedings of the 11th International Congress of linguists*. Bologna – Firenze, 1972, 43-77

Iordanidou A., *Ta rémata tes néas ellenikés*. Athéna: Ekdoseis Patáki, 1995 (Ιορδανίδου Α., *Τα ρήματα της νέας ελληνικής*. Αθήνα: Έκδοσεις Πατάκι, 1995)

Isačenko A.V., *On Have and Be-languages: A typological sketch*. – In: *Slavic Forum: Essays in Linguistics and Literature*. (ed. M. Flier). The Hague: Mouton, 1974, 43-77

Ivanov V.V., *Zametki po kategorii pritežatel'nosti*. – In: *Kategorija pritežatel'nosti v slavjanskich i balkanskich jazykach. Tezisy soveščanija*. Moskva: Institut slavjanovedenija i balkanistiki, 1983, 40-53 (Иванов, В.В., *Заметки по категории притежательности*. – In: *Категория притежательности в славянских и балканских языках. Тезисы совещания*. Москва: Институт славяноведения и балканистики, 1983, 40-53)

Jančák P., *Běžná mluva v Praze a její nářeční zázemí*. – In: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. (Daneš F. a kol. eds.). Praha: Academia 1997, 200-211

Joseph B.D., *On arguing for serial verbs (with particular reference to Modern Greek)*. – In: *When Verbs Collide*. (= Ohio State Working Papers in Linguistics 39, 1990, 77-90

- Jung H., Internally conditioned language change: The development of the North Russian *-no/-to* perfect. – *Russian Linguistics* 31, 2007, 137-156
- Jungmann J., *Slownjk česko-německý*. I – V. Praha: Knjžecj arcibiskupská knihtiskárna, 1835–1839 [fototypní vydání Petr J. (ed.), Praha: Academia 1989–1990]
- Kahn Ch.H., The Greek verb "to be" and the Concept of Being. – *Foundations of Language*, 2 (3), 1966, 245-265 [také česky In: *Mytus, epos, logos*. Edice PomFil, Praha: ΟΙΚΟΥΜΕΝΗ, 1991, 65-87]
- Karulis, K., *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. 2, (P – Ž). Riga: Avots, 1992
- Kerrain M., *Ni a gomz brezhoneg - Kentelioù brezhoneg*. Rennes: TES editions / Sav-heol, 1995-2002 (<http://www.kervarker.org>)
- King D., *In Dúil Bélráil. Glossary of Medieval Irish (Old and Middle Irish)*. 2002 (<http://www.smo.uhi.ac.uk/gaeilge/foclora/duil-belrai>)
- Český národní korpus. Úvod i příručka uživatele. (Kocěk J., Kopřivová M., Kučera K., eds.). Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy – Ústav českého národního korpusu, 2000
- Koneski B., *Gramatika na makedonskiot literaturnen jazik*. Skopje: Kultura, 1982, 1987 (Конески Б., *Граматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Култура, 1982, 1987)
- Koneski B., *Istorija na makedonskiot jazik*. Skopje: Kultura, 1981 (Конески Б., *Историја на македонскиот јазик*. Скопје: Култура, 1982)
- Koneski K., *Makedonski jazik za stranci*. Skopje: Univerzitet "Kiril i Metodij", 1991 (Конески К., *Македонски јазик за странци*. Скопје: Универзитет "Кирил и Методиј", 1991)
- Koneski K., *Glagolskite konstrukcii so ke vo makedonskiot jazik*. Skopje: Institut za makedonski jazik „Krstе Misirkov“, 1990 [= Posebni izdanija – Institut za makedonski jazik "Krstе Misirkov", 17, 1990] (Конески К., *Глаголските конструкции со ќе во македонскиот јазик*. Скопје: Институт за македонски јазик "Крсте Мисирков", 1990)
- Kopečný F., *Slovesný vid v češtině*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1962
- Kopečný F., Forma v syntaxi. – *Jazykovedné študie 4. Spisovný jazyk*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1959, 47-53
- Kopečný F., *Základy české skladby*. Praha: SPN, 1962
- Kopečný F., Syntetičnost polského i českého préterita.– In: *Studia z filologii polskiej i słowiańskiej* 5, Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 1965, 341-346

- Koronczewski A., Die Kategorie des Perfekts im Polnischen. – In: *Studies in Polish Morphology and Syntax.* (Hentschel, G., Laskowski, R., eds.). München: Otto Sagner: 251-257 (= *Specimina Philologiae Slavicae.* 99)
- Kostov, K. Die Verbindung von έχω mit dem Partizipium perfecti passivi im Tetraevangelium und ihre altbulgarische Übersetzung. – *Linguistique balkanique* 18, 1975, 79-86
- Kostov K., Semantische Beobachtungen über die Verbindung von *imam* mit dem participium perfecti passivi im Bulgarischen. – *Zeitschrift für Slawistik* 17, 1972, 371-379
- Krupa V., Stavové perfektum v slovenčine. – In: *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Philologica*, 1959-1960, 47-56
- Kubeš, B. *Učebnice makedonštiny*. 1. Praha: Universita Karlova 1988
- Kucarov I., *Morfologija*. – In: Bojadžiev T., Kucarov I., Penčev J., *Sávremenén bálgarski ezik. Fonetika – Lexikologija – Slovoobrazuvane – Morfologija – Sintaksis*. Sofija: Izdatelska kâsta Petâr Beron, 1999, 77-497 (Куцаров И., Морфология. – In: *Съвременен бългáрски език. Фонетика – Лексикология – Словообразуване – Морфология – Синтаксис*. София: Издателска къща Петър Берон, 1999, 77-497)
- Kuiper F.B.J., Gothic *bagms* and Old Icelandic *ylgr*. – *North-Western-Language-Evolution*, 25, 1995, 63-88
- Kuryłowicz J., The evolution of grammatical categories. – *Diogenes* 51, 1965, 55-71 (čes.: Vývoj gramatických kategorií. – In: *Dvanáct esejí o jazyce*. Praha: Mladá fronta, Edice Ypsilon 10, 1970, s. 63-79)
- Kuteva T., *Auxiliation. An Enquiry into the Nature of Grammaticalization*. Oxford: Oxford University Press, 2001
- Kuteva T., Iconicity and auxiliation. – *Journal of Pragmatics* 22, 1994, 71-81
- Kuteva T., Large linguistic areas in grammaticalization in Europe. – *Language Sciences* 20, 1998, 289-311
- Staročeská bible drážďanská a olomoucká*. (Kvas V., ed.), Praha: Academia 1981
- Language Typology and Language Universals. An International Handbook*. 1 – 2. (Haspelmath M., König E., Oesterreicher W., Raible W., eds.), Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2001
- Larreya, P., *Be et have* auxiliaires et connecteurs prédictifs. – *Sigma*, 12-13, 1988 – 1989, 105-152
- Lehečková H., *Úvod do ugrofinistiky*. Praha: SPN (FF UK), 1983

- Lehmann C., *Thoughts on grammaticalization*. München: Lincom Europa, 1995² (1. vydání – In: *Arbeiten des Kölner Universalien*, Projekt 48. Köln: Institut für Sprachwissenschaft der Universität, 1982¹; další doplněná verze In: ASS IDUE 9, Erfurt 2002³)
- Lekov I., *Kratka sravnitelno-istoričeska i tipologičeska gramatika na slavjanskite ezici*. Sofija: Izdatelstvo na Bâlgarskata akademija na naukite, 1968 (Леков И., *Кратка сравнително-историческа и типологическа граматика на славянските езици*. София: Издателство на Българската академия на науките, 1968)
- Leibniz G.W., *De totae cogitabilium varietatis uno obtutu complexione*. (1685) N 143; N 186 (na www.uni-muenster.de/Leibniz/DatenVI4/VI4a2.pdf)
- Lindstedt J., Linguistic balkanization: contact-induced change by mutual reinforcement. – In: *Languages in Contact*. (Gibers D., Nerbonne J., Schaeken J., eds.)= [Studies in Slavic and General linguistics 28]. Amsterdam – Atlanta: Rodopi, 2000, 231-246
- Lepschy A.L, Lepschy G., *The Italian Language Today*. London – New York: Routledge, 2001
- Ler-Splavinskij T., *Pol'skij jazyk*. Moskva: Izdatel'stvo inostrannoj literatury 1954 (z pol. Lehr-Splawiński, T. *Język polski. Pochodzenie. Powstanie. Rozwój*. Warszawa 1951²) (Лер-Сплавинский Т., *Польский язык*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1954)
- Lindstedt J., The perfect – aspectual, temporal and evidential. – In: Dahl Ö. (ed.), *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2000, 365-383
- Lithuaninan Grammar*. (Ambrazas V., ed.). Vilnius: Baltos lankos, 1997
- Lockwood W. B., *Indo-European Philology*. London: Hutchinson University Library, 1969
- Lunt, H.G. *A Grammar of the Macedonian literary language*. Skopje: Državno knigoizdatelstvo na NR Makedonija, 1952
- Machek V., *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Lidové noviny, 1997³
- Marovska V., *Novobâlgarskijat perfekt*. Sofija: Romina, 2005
- Mareš F.V., *Makedonská gramatika*. Skopje: Makedonská akademie věd a umění, 1994
- Marvan J., *Jazykové milénium. Slovanská kontrakce a její český zdroj*. Praha: Academia, 2000
- Maslov J.S., *Očerki po aspektologii*. Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo

- universiteta, 1984 (Маслов Ю.С., *Очерки по аспектологии*. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1984)
- Maslov J.S., Resultativ, perfekt i glagol'nyj vid. – In: Nedjalkov V.N. (ed.), *Tipologija resul'tativnyh konstrukcij*. Leningrad: Nauka, 1983
- Matasović, R. 2006*, *An etymological lexicon of Proto-Celtic*. (*in progress, as for 2006). Indo-European Etymological Dictionary Project. Leiden: IEED (on <http://www.indo-european.nl>.)
- Mathesius V., Slovesné časy typu perfektního v hovorové češtině. – *Naše řeč* 9, 1925, 200-202
- McCawley J.D., *Tense and time reference in English*. New York: Holt Rinehart, 1971
- McCawley J.D., The category status of English modals. – *Foundation of Language* 12, 1975, 597-602
- MČR = Vladova, J., Pastirik D.M. aj., *Makedonsko-česki rečnik*. Skopje: Magor 1998
- Meillet A., Le développement du verbe *avoir*. – In: *'Αντίδορον. Festschrift Jacob Wackernagel*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht., 1924, 9-13
- Meillet A., L'évolution des formes grammaticales. – *Scientia* 12, 1912, 384-400 (také In: *Linguistique historique et linguistique générale*. I. Genève – Paris: Slatkine et Champion, 1982: 130-148)
- Meyer G., *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*. Strassburg: K.J. Trübner, 1891
- Miletič L., *Razorenieto na trakijските българи през 1913 година*. Sofija: Bâlgarska akademija na naukite, 1918 (druhé fototypné výdání: Sofija: Kulturno-prosveten klub "Trakija", 1989²) (Милетич Л., *Разорението на тракийските българи през 1913 година*. София: Българска академия на науките, 1918; второ фототипно издание: София: Културно-просветен клуб "Тракия", 1989²)
- Mindak J., *Peryfrastyczne konstrukcje predikatywne z parafrazą przymiotnikową*. (Na materiale polskim, serbsko-chorwackim i macedońskim). Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Zakład narodowy imienia Ossolińskich wydawnictwo Polskiej akademii nauk, 1983
- Minova-Gurkova, L. *Makedonski jazik. B. Morfologija*. In: Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Makedonski jazik (ed. L. Minova – Gurkova). Opole: Uniwersitet Opolski, 1998, 108-119
- Minova-Gurkova, L. *Sintaksa na makedonskiot standarden jazik*. Skopje: Rading, 1994 (Минова-Ѓуркова Л., *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје: Радинг, 1994)
- Mirčev K., Za sačetanijata na glagol *imam* + min. strad. prič. v bâlgarski ezik. –

Bългарски език 23, 1973, 565-567 (Мирчев К., За съчетанията на глагол *имам* + мин. страд. прич. в български език. – *Български език* 23, 1973, 565-567)

Mišeska-Tomić O.M., *Balkan SprachBund Morpho-syntactic Features*. Dordrecht: Springer Verlag, 2006

Mladenov M.S. *Govorât na Novo Selo Vidinsko. Prinós kam problema za smesenite govori*. [= Trudove po bâlgarska dialektologija 6]. Sofija: Izdatelstvo na Bâlgarskata akademija na naukite, 1969 (Младенов М.С., *Говорът на Ново Село Видинско. Принос към проблема за смесените говори*. [= Трудове по българска диалектология 6]. София: Издателство на Българската академия на науките, 1969)

Mladenov M.S. *Beležki po govora na s. Kufalovo, Solunsko*. – *Bългарски език* 27, 1977, 471- 485 (Младенов М.С., Бележки по говора на с. Куфалово, Солунско. – *Български език*, 27, 1977, 471- 485)

Mladenov M.S., *Bâlgarskite govori v Rumânija*. Sofija: Izdatelstvo na Balgarskata akademija na naukite, 1993 (Младенов М.С., *Българските говори в Румъния*. София: Издателство на Българската академия на науките, 1993)

Mladenov M.S., *Bâlgarskite dialekti vâv Vardarska i Egejska Makedonija*. – In: Stojkov S., *Balgarska dialektologija*. [Mladenov M.S. (ed., supl. stud., lit.)], Sofija: Akademično izdatelstvo Marin Drinov, 2002⁴ (Младенов М.С., *Българските диалекти във Вардарска и Егейска Македония*. – In: Стойков С., *Българска диалектология*. [Младенов М.С. (ed., supl. stud., lit.)], София: Академично издателство Марин Дринов, 2002⁴)

Mladenov S., *Etymologičen i pravopisen rečnik na bâlgarskija knižoven ezik*. Sofija: Knigoizdatelstvo Christo G. Danov, 1941 (Младенов С., *Етимологичен и правописен речник на българския книжовен език*. София: Книгоиздателство Христо Г. Данов, 1941)

Mladenov S., *Geschichte der bulgarischen Sprache*. Berlin – Leipzig: Walter de Gruyter & Co, 1929 [také v bulharštině Mladenov, S., *Istorija na bâlgrskija ezik*. Sofija: Izdatelstvo na Bâlgarskata akademija na naukite, 1979] (Младенов С., *История на българския език*. София: Издателство на Българската академия на науките, 1979)

Mluvnice češtiny. (Petr J. et al., eds.) 1–3. Praha: Academia, 1986–1987

Mološnaja T.H., *Plan vyraženiija kategorii posesivnosti*. – In: *Kategorija posesivnosti v slavjanskich i balkanskich jazykach*. (Ivanov V.V, ed.). Moskva: Nauka, 1989, 112- 215 (Молошная Т.Н., *План выражения категории посессивности*. – In: *Категория посессивности в славянских и балканских языках*. (Иванов В.В., ed.). Москва: Наука, 1989, 112-215)

Moser A., *Tense, aspect, and the Greek Perfect*. – In: *Perfect Explorations*. (Alexiadou A., Rathert M., von Stechow A. (eds.). Berlin – New York: Mouton de

- Gryuter, 2003, 236-252
- Mráz M., Aristotelés a problém vztahu mezi jazykem a skutečností. – In: *Acta Universitatis Carolinae 1977, Philosophica et historica 4, Studia philosophica 4*, Praha: Universita Karlova, 1977, 29-65
- Mrázek R., Funkční distribuce *habere* a *esse* v slovanské větě. – In: *Československé příspěvky pro VII. mezinárodní sjezd slavistů (Varšava 1973)*. Praha: Academia 1973, 175-182
- Mrázek R., *Sravnitel'nyj sintaksis slavjanskich literaturnych jazykov*. Brno: Univerzita J.E.Purkyně v Brně, 1990
- Nacheva M., Part-Whole Relations, "Having" and Qualification – the Semiotic Nature of Qualification Utterances. – In: *Signs of Humanity*. (Deledalle G., ed.), Vol. 1., *Approaches to Semiotics* 107, The Hague: Mouton de Gruyter, 1992, 417-421
- Načeva M., Semantično funkcionalna charakteristika na glagola *imam* "habere" (vârchu material ot bâlgarski i češki ezik). – *Sâpostavitelno ezikoznanie (Contrastive linguistics)*, 13/4-5, 1988, 59-68 (Начева М., Семантично-функционална характеристика на глагола *имам* "habere" (върху материал от българския и чешкия език). – *Съпоставително езикознание (Contrastive linguistics)*, 13/4-5, 1988, 59-68
- Načeva-Marvanova, M., Aristotle's *Categories* and the Greek verb 'έχειν" to have" – upon the linguist view. In: *Europeica – Slavica – Baltica*. Jiřímu Marvanovi k 70. narozeninám. Praha: Národní knihovna ČR – Slovanská knihovna, 2007, 129-145
- Načeva-Marvanová M., Evropský lingvistický areál (ELA) jako společný prostor jazykový a kulturní. – In: *Prostor v jazyce a literatuře. Sborník z mezinárodní konference*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2007, 36-39
- Načeva-Marvanová M., On the origine and the development of the European verb "habere". – *Linguistique balcanique* 45, 2006, 248-256
- Načeva-Marvanová M., Vznik a osud nových perfektních časů se slovesy *být* a *mít* ve slovanských jazycích. – In: *Čas v jazyce a literatuře. Sborník z mezinárodní konference*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2005, 86-96
- Nedjalkov V.N. (ed.), *Tipologija resul'tativnyh konstrukcij*. Leningrad: Nauka, 1983 (angl. vydání: Nedjalkov V.P. (ed.), *Typology of Resultative Constructions*. Amsterdam: John Benjamins 1988) (Недялков В.Н., (ed.), *Типология резултативных конструкций*. Ленинград: Наука, 1983)
- Newmeyer F.J., *Language Form and Language Function*. Cambridge (Mass.): MIT Press, 1998
- Niederle J., Niederle V., Varcl L., *Mluvnice řeckého jazyka*. Praha: SPN, 1973²
- Nikuļceva S., *Česko-lotyšský slovník*. Voznice: Leda, 2006

- Nitsch K., Nowy czas przeszły złożony. – *Język polski* 1, 1913, 102-106
- Nudožerský M. = Vavřinec Benedikt z Nudožer M., *Grammatiae Bohemicae, ad leges naturalis methodi conformatae, et notis numerisque illustratae ac distinctae. Libri duo. 1603.* Smith N.S.(ed.), Ostrava: Ostravská univerzita – Nakladatelství Tilia, 1999
- Orel V., *Albanian Etymological Dictionary.* Leiden – Boston – Köln: Brill, 1998
- Panevová J., Časové a vidové kategorie predikátu. – In: Panevová J., Benešová E., Sgall P., *Čas a modalita v češtině.* [AUC, Philologica, Monographia 34] Praha: Universita Karlova, 1971, 23-44
- Panevová J., Benešová E., Sgall P., *Čas a modalita v češtině.* Praha: Universita Karlova 1971 (= Acta Universitatis Carolinae – Philologica – Monographia 34-1971)
- Panzer B., Parallel internal development or interference? Post-positive article and possessive perfect in North Germanic and North Russian. – In: *Scandinavian Language Contacts.* (Ureland P.S, Clarkson J.,eds.) Cambridge: Cambridge University Press, 1984, 111-132
- Park M.-Y., Vid na pozadí gramatiky. – *Jazykovědné aktuality* 40/3–4, 2003, 4-15
- Patočka J., *Aristoteles. Přednášky z antické filosofie.* Praha: Vyšehrad, 1994
- Pauliny E., *Slovenská gramatika. Opis jazykového systému.* Bratislava: SPN, 1981
- Penčev J., Konstrukcii s glagola *imam.* – *Slavističen sbornik. 1968,* Sofija: Izdatelstvo na Bâlgarskata akademija na naukite, 1968, 173-177
- Penčev J., *Sintaksis.* – In: Bojadžiev T., Kucarov I., Penčev J., *Sâvremenen bâlgarski ezik. Fonetika – Lexikologija – Slovoobrazuvane – Morfologija – Sintaksis.* Sofija: Izdatelska kâsta Petâr Beron, 1999, 498-655 (Пенчев Й., Синтаксис. – In: Бояджиєв Т., Куцаров И., Пенчев Й., *Съвременен български език. Фонетика – Лексикология – Словообразуване – Морфология – Синтаксис.* София: Издателска къща "Петър Берон", 1999, 498-655)
- Perel'muter I.A., *Obščeeindoevropskij i grečeskij glagol. Vidovremennye i zalogovye kategorii.* Leningrad: Nauka, 1977 (Перельмутер И.А., *Общеиндоевропейский и греческий глагол. Видо-временные и залоговые категории.* Ленинград: Наука, 1977)
- Perrot J., Visée communicative. – In: *Actance et Valence dans les Langues de l'Europe.* (Feuillet J., ed.). Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1998, 607-661
- Pisani V., Origini e fortuna del passato prossimo. – In: *Logos Semantikos: Studia Linguistica in Honorem Eugenio Coseriu 1921-1981.* (Jürgen T. et al., eds.). Berlin: Walter de Gruyter, 1981, 435-441

- Pisarkowa K., Składniowa funkcja imiesłowów z czasownikiem mieć. – *Język Polski*, 1964, 231-237
- Perrotin D.E., *Etruscan Etymological Glossary*. 2006*
(fall 2006, on www.geocities.com/Athens/Crete/4060/dictionnaire_etrusque.htm)
- Pinkster H., Strategy and chronology of the development of future and perfect tense auxiliaries in Latin. – In: *Historical Development of Auxiliaries*. (Harris M., Ramat P., eds.). Berlin: Mouton de Gruyter, 1987, 193-223
- PMČ = Grepl M., Hladká Z., Jelínek M. aj., *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny 1995
- Pokorny J., *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern – München: Francke Verlag, 1949-1959
- Popova G., Upotreba na minalo stradatelno pričastie s glagola *imam* v balgarskija ezik. – In: *Izvestija na seminarata po slavjanska filologija* 7, 1931, 490-501 (Попова Г., Употреба на минало страдателно причестие с глагола *имам* в българския език. – In: *Известия на семинара по славянска филология* 7, 1931, 490-501)
- Ramat P., *Linguistic typology*. Berlin – New York – Amsterdam: Walter de Gruyter, 1987
- Ramat P., Thoughts on degrammaticalization. – *Linguistics* 30, 1992, 549-560
- RBE 6 = *Rečnik na bǎlgarskija ezik. 6. И – Ы*. (Čolakova K., ed.). Sofija: Izdatelstvo na Bǎlgarskata akademija na naukite, 1990 (*Речник на българския език. 6. И – Ы*. (Чолакова К., ed.). София: БАН, 1990)
- RBE 10 = *Rečnik na balgarskija ezik. 10. Н*. (Perniška E., Krumova-Cvetkova L., eds.). Sofija: Izdatelstvo na Bǎlgarskata akademija na naukite, 2000 (*Речник на българския език. 10. Н*. (Пернишка Е., Крумова-Цветкова Л., eds.) София: БАН, 2000)
- Rečnik MJ = *Rečnik na makedonskiot jazik. 1-3*. Skopje: Prosvetno delo 1961-1966 (*Речник на македонскиот јазик. 1-3*. Скопје: Просветно дело 1961-1966)
- Rejzek J., *Český etymologický slovník*, Voznice: Leda, 2001
- Remneva M.L., *Istorija russkogo literaturnogo jazyka*. Moskva: Filologičeskij fakul'tet MGU – Filologija, 1995 (Ремнева М.Л., *История русского литературного языка*. Москва: Филологический факультет МГУ – Филология, 1995)
- Ribarova Z., *Cvičebnice makedonštiny*. Brno: Masarykova Univerzita, 1988
- Roberts I., *Verbs and Diachronic Syntax. A comparative History of English and French*. Roberts I., *Verbs and Diachronic Syntax. A comparative History of English*

- and *French*. Dordrecht: Kluwer, 1993
- Roberts I., A formal account of grammaticalization in the history of Romance futures. – *Folia Linguistica Historica* 13, 1993, 219-258
- Roberts I., Roussou A. A formal approach to grammaticalization. – *Linguistics* 37, 1999, 1011-1041
- Rosa W.J., *Čechořečnost seu grammatika linguae bohemicae*. Micro-Pragae: Typis Joannis Arnolti z Dodrosławina, 1672. (= Marvan J., ed., *Specimina Philologica Slavica* 52, München: Verlag Otto Sagner, 1983; angl. Rosa W.J., *Czech Grammar (Čechořečnost)*. 1672. (Marvan J., Betts G., eds.). Prague: Porta Prague, 1991)
- Rosen C., Auxiliation and serialization. On discerning the difference. – In: *Complex Predicates*. (Alsina A., Bresnan J., Sells P., eds.). Stanford, California: CSLI Publications, 1997, 175-202
- Ross J.R., Auxiliaries are main verbs. – In: *Studies in Philosophical Linguistics*. (Todd W., ed.). Evanston (Ill.): Great Expectations Press, 1969, 77-102
- Rychlík J., *Dějiny Bulharska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000
- Sándor P. O., *O logike Aristotelja*. – In: *Studia philosophica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1, Budapest: Akadémiai kiadó, 1961 (Шандор П.О., *О Логике Аристотеля*. – In: *Studia philosophica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1, Budapest: Akadémiai kiadó, 1961)
- de Saussure F., *Kurs obecné lingvistiky*. (Čermák F., transl. et ed. českého vydání). Praha: Odeon, 1989
- Seebold E., *Vergleichendes und Etymologisches Wörterbuch der Germanischen Starken Verben*. (= *Janua Linguarum. Studia memoriae Nicolai van Wijk dedicata*. Ed. C.H. van Schooneveld, Series practica 85), The Hague – Paris: Mouton, 1970
- Seiler H., *L'Aspect et le temps dans le verbe néo-grec*, Paris: Belles Lettres, 1952
- Seiler H., On the semanto-syntactic configuration "possessor of an act" – *Issues on linguistics. Papers in Honor of Henry and Renée Kahane*. Chicago – London: University of Illinois Press, 1973, 836-853
- Serebrennikov B.A., Kert G.M. (ed.), *Grammatika finskogo jazyka*. Moskva – Leningrad: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR, 1958 (Серебренников Б.А., Керт Г.М. (ed.), *Грамматика финского языка*. Москва – Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1958)
- Sgall P., Hronek J., *Čeština bez příkras*. Praha: H & H, 1992
- Sgall P., Hronek J., Stich A., Horecký J., *Variaton in Language. Code switching in*

- Czech as a challenge for sociolinguistics*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1992
- Schadewaldt W., Ontologická adekvátnost řečtiny.[transl. z Schadewaldt W., *Die Anfänge der Philosophie bei den Griechen*. Frankfurt am Mein, 1978, 132-154] – In: *Mytus, epos a logos*. Praha: ΟΙΚΟΥΜΕΝΗ, 1991, 48-64
- Schwegler A., *Analycity and Syntheticity. A Diachronic Perspective with Special Reference to Romance Languages*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1990
- Skoumalová H., *Czech syntactic lexicon*. Praha: Ústav teoretické a počítačové Lingvistiky FF UK, 2001 (PhD. thesis) (na www.utkl.ff.cuni.cz)
- Smith R., Aristotle's Logic. – In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. (Fall 2004 Edition), (ed. N. Zalta) (<http://plato.stanford.edu/archives/fall2004/entries/aristotle-logic/>)
- Steever S.B., *A study in auxiliiation. A grammar of the indicative auxiliary verb systém of Tamil*. Chicago: Chicago University, 1983
- Steever S.B., *The Tamil Auxiliary Verb System*. London – New York: Routledge, 2005
- Stojanov S., Sinonimni izrazi s glagolite *sâm* i *imam* v bálgarskija ezik. – *Slavistični izsledvanija* 3, 1973, 191-199 (Стоянов С., Синонимни изрази с глаголите *съм* и *имам* в бългaрскиja език. – *Славистични изследвания* 3, 1973, 191-199)
- Stojkov S., *Balgarska dialektologija*.(Mladenov M.S. ed., supl. stud., lit.), Sofija: Akademično izdatelstvo Marin Drinov, 2002⁴ (Стойков С., *Българска диалектология*. [Младенов М.С. (ed., supl. stud., lit.)], София: Академично издателство Марин Дринов, 2002⁴)
- Störig H.J., *Malé dějiny filosofie*. Praha: Zvon. České katolické nakladatelství, 1992
- Stumpf S.E., *Socrates to Sartre. A History of Philosophy*. New York: McCraw Hill, 1993
- Sud. 2006* – *Sūdovian – English Dictionary*. (fall 2006, on <http://indoeuro.bizland.com/tree/balt/balt.html>).
- Svozilová N., *Jak dnes píšeme, mluvíme a jak dnes hřešíme proti dnešní češtině: jazykové sloupky z Literárních novin 1992 – 1999*. Jinočany: H & H, 2000
- Svozilová N., Prouzová H., Jirsová A., *Slovesa pro praxi. Valenční slovník nejčastějších českých sloves*. Praha: Academia, 1997
- Šmilauer V., Slovesný čas. – *Naše řeč* 27, 1943, 169-179; 193-197
- Šmilauer V., *Novočeská skladba*. Praha: Nakladatel Ing. Mikuta, 1947¹

- Šmilauer V., *Novočeská skladba*. Praha: SPN, 1966²
- Štícha F., *Česko-německá srovnávací gramatika*. Praha: Argo, 2003
- Šulc M., *Korpusová lingvistika. První vstup*. Praha: Karolinum, 1999
- Tomić O.M., *Balkan SprachBund Morpho-syntactic Features*. Dordrecht: Springer Verlag, 2006
- Topolińska Z., Miejsce konstrukcji z czasownikiem *mieć* w polskim systemie werbalnym. – *Slavia Orientalis* 3, 1968, 427-431
- Trask R.L., *A Linguistic Sketch of Basque*. (1996), 1-16
(na <http://www.buber.net/Basque/Euskara/Larry/WebSite/basque.sketch.html>)
- Trask R.L., *Introduction and History*. (1996a), 1-12 (z Trask, R. L. *The History of Basque*. London: Routledge 1996 (na <http://www.buber.net/Basque/Euskara/lang.lt.html>; fall 2006)
- Traugott E., The role of the development of discourse markers in a theory of Grammaticalization. – In: *Papers presented at ICHL XII, Manchester*, 1995, 1-23
- Trautmann R., *Baltisch-Slawisches Wörterbuch*. Göttingen: Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1923
- Triantafyllidis M., *Neoellenike grammatike*. Athenai: OEDB, 1976
(Τριανταφυλλίδης Μ., *Νεοελληνική Γραμματική*. Αθηναι: ΟΕΔΒ, 1976)
- Tzartanos A., *Neoelliniki syntaxis (tis kinis dimotikis)*. 2., Athina: OESB, 1946 – 1953 (Τζαρτζανος Α., *Νεοελληνική Σύνταξις (της Κοινής Δημοτικής)*. Αθήνα: ΟΕΣΒ, 1946 – 1953)
- Usiková R.P., Makedinskij jazyk. – In: *Slavjanskije jazyky*. Moskva: MGU 1977, 333-373 (Усикова Р.П., Македонский язык. – In: *Славянские языки*. Москва: МГУ 1977, 333-373)
- Vasilev C., Der romanische Perfekttyp im Slavischen. – In: *Slavistische Studien zum VI. Internationalen Slavistenkongress in Prag*. München: Otto Sagner, 1968, 215-230
- Vasmer 2² = Vasmer M. *Etimologičeskij slovar' ruskogo jazyka*. 2. (Е – Муж). Moskva: Progress, 1967 (Фасмер М., *Этимологический словарь русского языка*. 2. (Е – Муж). Москва: Прогресс, 1967)
- Večerka R., *Staroslověnština*. Praha: SPN 1984
- Veloudis I., Possession and conversation: the case of the category Perfect. – In: *Perfect Explorations*. (Alexiadou A., Rathert M., von Stechow A., eds.). Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 2003, 381-400

- Vidoeski, B. *Dijalektite na makedonskiot jazik*. 1-3, Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite, 1998-1999 [1. 1998; 2. 1999; 3. 1999] (Видоески В., *Диалектите на македонскиот јазик*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1998-1999)
- Vitanova M., Archaični čerti i inovacii v dialekta na preselnicite ot s. Krâstopole (Enikjoj), Ksantijsko. – In: *Littera scripta manet. Sbornik v čest na 65-godišnjinata na prof. đfn Vasilka Radeva*. Sofija: Universitetsko "Sv. Kliment Ochridski". 2005, 202-212 (Витанова М., Архаични черти и иновации в диалекта на преселниците от с. Кръстополе (Еникъой), Ксантийско. – In: *Littera Scripta Manet. Сборник в чест на 65-годишнината на проф. ђфн Василка Радева*. София, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005, 202-212)
- Vincent N., The developement of the auxiliaries *HABERE* and *ESSE* in Romance. – In: *Studies in Romance Verb*. (Vincent, N., Harris M., eds.) London: Croom Helm, 1982, 71-96
- Vincent N., Harris M. (eds.), *Studies in Romance Verb*. London: Croom Helm, 1982
- Wieczorek D., *Ukrainskij perfekt na -no,-to na fone polskogo perfekta*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1994
- Wieczorek D., *Ukrainkij jazyk Slavia Romana - Slavia Byzantina. Očerki po Glagolnosti*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997 (Виечорек Д., *Украинкий язык Slavia Romana - Slavia Byzantina. Очерки по глагольности*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997)
- Wiemer B., Giger M., *Resultativa in den nordslavischen und baltischen Sprachen*. – *LINCOM Studies in Language Typology* 10, München, 2005 (viz též pod Giger 2005)
- Yang Ch.D., Internal and external forces in language change. – *Language variation and change* 12, 2000, 231-250
- Zimmermann R., Structural change in the English auxiliary system: On the replacement of *be* by *have*. – *Folia Linguistica* 6, 1973, 107-117
- Zimová, L. *Elipsa v mluvnicih 19. století*. Jazykovědné aktuality 31, 1994, 21-24
- Zubatý J., *České sloveso*. Praha: Academia, 1980

Aspekty slovanského "mít" – v gramatice

(Jeho auxiliace a gramatikalizace v konstrukcích typu evropského analytického perfekta "mít" + PPP – bulharština, makedonština a korpusová studie češtiny)

Abstrakt

Sloveso "mít" patří k významným prvkům ELA (Evropského lingvistického areálu) a může být považováno za jeden z prvofázových evropeismů, nicméně však nepatří do indoevropského dědictví a jeho vznik je odlišný ve většině ide. prajazyků. Za pozdnější evropeismus strukturní dimenze lze považovat i vznik a vývoj evropských perfektních *habere*-časů nebo konstrukcí tohoto typu ve většině tzv. *habere*-jazyků, slovanské nevyjímaje. Jde zřejmě o postupující proces s původním epicentrem v lidové (vulgární) latině – a to s jistou účastí řečtiny – v dlouholetých podmínkách vzájemného bilingvismu. Následné procesy difúze či indukce formují mezi evropskými *habere*-jazyky několik zón, z nichž do posledních dvou patří rovněž současné slovanské *habere*-jazyky.

Na jihu se tento proces stal součástí balkánské jazykové integrace. Nejintenzivněji proběhl v tomto areálu zřejmě v těch makedonských a jihobulharských dialektech, které byly v přímém kontaktu s neslovanskými jazyky aktivně disponujícími *habere*-perfektem. Makedonština, která svůj standard teprve tvořila, byla pro inovace velmi přístupná a dosáhla tak během období pouhých několika generací gramatického statusu dané konstrukce, srovnatelného se statusem evropských perfekt okcidentálního typu, kde se tento fenomén vyvíjel po řadu staletí. Také standardní bulharština a některé její jižní dialekty, přestože vykazují rozdílný stav gramatikalizace těchto konstrukcí, jasně potvrzují, že proces auxiliace slovesa "mít" je již nevratný a že konstrukce "mít" + *participium perfecti passivi* má gramatikalizovaný status středně pokročilého stadia.

Centrální místo v této práci zaujímá korpusová studie zabývající se českými konstrukcemi typu *habere*-perfekta, na které upozornil poprvé Vilém Mathesius v r. 1925 (srov. Mathesiovu konstrukci *Máme zatopeno*) a které se posléze staly předmětem mnohaletých diskusí. Jazyková data současné češtiny ze tří velkých synchronních korpusů ČNK (přes 20 000 relevantních výskytů) byla analyzována v první fázi výzkumu především z hlediska formálního – tj. strukturního, paradigmatického a frekvenčního – ve své druhé fázi pak podle speciálně vytvořeného schématu gramatikalizačních kritérií. Ta sice vycházejí primárně z dnes již zformované teorie gramatikalizace, jsou však doplněna některými dalšími specifickými body, týkajícími se především konfigurace komponentů a slovanských areálových specifik zkoumané konstrukce. Na závěr lze ještě dodat, že tato konstrukce má již nepochybně své místo v paradigmatu českého slovesa, a to právě díky auxiliaci slovesa *mít*: ta je dnes již nedílnou součástí celkového procesu, v němž probíhala gramatikalizace konstrukcí, zkoumaných v této studii.

Aspects of the Slavic verb "to have" – in grammar

(Its auxiliation and the grammaticalization of the European analytic perfect type structures "have" + PPP – Bulgarian, Macedonian, and a corpus based study of Czech)

The verb "to have" is one of significant elements of the ELA (European Linguistic Area). It belongs to the first stage of europeisms, yet it is not part of the IE heritage and its origin is different in the majority of European languages. Another phenomenon of later date which can be considered a europeism of structural type is the emergence and the development of the analytical perfect *habere*-tenses or constructions of this type in most of the European so-called *habere*-languages, including Slavic. We obviously deal here with an expanding process, the original epicenter of which was Vulgar Latin – with some participation of Greek – in the conditions of centuries-long mutual bilingualism. The subsequent process of diffusion and induction developed several euro-zones out which Slavic represents the two last ones. The process of the europeanization, i.e. its spread ("euro-diffusion") from this epicenter to the European Linguistic Area (ELA), took place firstly in Romance, later in Germanic reaching eventually Slavic through two channels at the threshold of the 20th century.

In the South, this process became one of the components of the Balkan linguistic integration. It proved to be the most intense in Macedonian as well as in some South Bulgarian dialects which were in direct contact with non-Slavic languages of the area using the *habere*-perfect. Macedonian which was just in process of forming its standard was easily open for innovations and in the time of few generations managed to reach the level of grammaticalization of this construction comparable with that in the occidental languages which had spent several centuries to achieve it. Standard Bulgarian and some of its southern dialects, though in different stages of its development, prove that the process of auxiliation of the verb "to have" is irreversible and the construction under investigation displays the status of the middle-advanced stage.

The pilot part of the thesis is occupied by the corpus study dealing with the Czech construction of the *habere*-perfect type to which the attention was brought by Vilém Mathesius in 1925 and which has been since that a subject of long-lasting discussions. Linguistic data from three large corpuses of the Czech National Corpus (with more than 20 000 relevant items) were analyzed at the first stage of the research from the formal point of view, considering the structure, paradigmatical character and frequency. In its second stage it followed a specially designed pattern of grammatical criteria which was based primarily on the grammaticalization theory complemented with some special points concerning configurations of the components and the Slavic and areal specifics.

In conclusion, it can be added that this phenomenon has clearly become a part of the Czech verbal paradigm namely thanks to the verb *mít* "to have" and its auxiliation which is an intrinsic component of the overall process in which the grammaticalization of the constructions investigated in this study took place.